

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

**М. І. КАРЛІН,
О. А. ІВАШКО**

**ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Підручник

Луцьк
Вежа-Друк
2022

УДК 336(4)(07)

К 23

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 31 березня 2022 р.)*

Рецензенти:

Кириленко О. П., докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів імені Сергія Юрія, Заслужена діячка науки і техніки України, (Західноукраїнський національний університет);

Лютак О. М., докторка економічних наук, професорка кафедри міжнародних економічних відносин (Луцький національний технічний університет);

Стащук О. В., докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів (Волинський національний університет імені Лесі Українки).

Карлін М. І.

К 23 Фінансові системи країн Європейського Союзу: підручник [Текст] / Микола Іванович Карлін, Олена Анатоліївна Івашко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 384 с.

ISBN 978-966-940-432-9

У підручнику розкрито теоретичні основи формування і використання фінансових ресурсів у країнах Європейського Союзу. Значну увагу приділено особливостям функціонування фінансових систем у «старих» країнах-членах ЄС, а також у нових країнах-членах Європейського Союзу з 2004 р. Підручник стане в нагоді студентам-економістам, а також міжнародникам, правникам, історикам, політологам, соціологам, всім тим, хто зацікавлений у вивченні досвіду країн ЄС з реформування їхніх фінансових систем.

УДК 336(4)(07)

ISBN 978-966-940-432-9

© М. І. Карлін, О. А. Івашко, 2022

© Подолець О. В. (обкладинка), 2022

ЗМІСТ

Список скорочень	10
Передмова	11

Частина I. Теоретичні та практичні основи функціонування фінансових систем «старих» країн-членів ЄС

Розділ 1. Фінансова система

Федеративної Республіки Німеччини	14
1.1. Загальні основи побудови фінансової системи країни та федерального бюджету	14
1.2. Спеціальні урядові фундації	17
1.3. Фінанси земель і общин Німеччини	18
1.4. Податкова система ФРН	19
1.5. Фінанси домогосподарств в ФРН	25
1.6. Пенсійна система ФРН	29
1.7. Фінанси підприємств	30
1.8. Фінансовий ринок	32
<i>Контрольні запитання</i>	<i>35</i>

Розділ 2. Фінансова система Франції	36
2.1. Публічні фінанси в фінансовій системі країни	36
2.2. Податкова система Франції	41
2.3. Податкова служба та її функції	43
2.4. Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини у Франції	44
2.5. Фінанси домогосподарств	45
2.6. Фінанси державних підприємств і організацій	47
2.7. Фінансовий ринок Франції	50
<i>Контрольні запитання</i>	<i>51</i>

Розділ 3. Фінансова система Італії	52
3.1. Публічні фінанси Італії в фінансовій системі країни	52
3.2. Пенсійна система Італії та особливості її реформування	53
3.3. Місцеві фінанси та шляхи вирішення міжбюджетних проблем ...	54
3.4. Податкова система Італії	56
3.5. Фінанси домогосподарств в Італії	58

3.6. Фінанси підприємств в Італії	60
3.7. Фінансовий ринок Італії та його проблеми	62
<i>Контрольні запитання</i>	63
Розділ 4. Фінансова система Бельгії	64
4.1. Публічні фінанси країни.....	64
4.2. Податкова система Бельгії	66
4.3. Фінанси домогосподарств у Бельгії	68
4.4. Фінанси підприємств у Бельгії	69
4.5. Фінансовий ринок Бельгії	71
<i>Контрольні запитання</i>	72
Розділ 5. Фінансова система Нідерландів	73
5.1. Публічні фінанси країни.....	73
5.2. Податкова система Нідерландів	76
5.3. Права платників податків та податкової служби в сучасних умовах	79
5.4. Структура податкової служби Нідерландів та механізм внутрішнього контролю у ній	81
5.5. Фінанси домогосподарств у Нідерландах	82
5.6. Фінанси підприємств у Нідерландах	82
5.7. Фінансовий ринок Нідерландів	85
<i>Контрольні запитання</i>	90
Розділ 6. Фінансова система Люксембургу	91
6.1. Публічні фінанси країни.....	91
6.2. Податкова система Люксембургу	92
6.3. Фінанси домогосподарств у Люксембурзі	93
6.4. Фінанси підприємств у Люксембурзі	94
6.5. Фінансовий ринок Люксембургу	96
<i>Контрольні запитання</i>	97
Розділ 7. Фінансова система Австрії	98
7.1. Публічні фінанси країни.....	98
7.2. Казначейство Австрії	103
7.3. Податкова система Австрії	104
7.4. Фінанси домогосподарств в Австрії	106
7.5. Фінанси підприємств в Австрії	108
7.6. Фінансовий ринок Австрії	110
<i>Контрольні запитання</i>	113

Розділ 8. Фінансова система Ірландії	114
8.1. Публічні фінанси країни	114
8.2. Податкова система Австрії	115
8.3. Фінанси домогосподарств в Австрії	119
8.4. Фінанси підприємств в Австрії	120
8.5. Фінансовий ринок Австрії	122
<i>Контрольні запитання</i>	123
Розділ 9. Фінансова система Данії	124
9.1. Податкова система Данії	124
9.2. Особливості фінансування державних витрат у Данії	127
9.3. Фінанси домогосподарств у Данії	130
9.4. Фінанси домогосподарств у Данії	132
9.5. Фінансовий ринок Данії	134
<i>Контрольні запитання</i>	135
Розділ 10. Фінансова система Швеції	136
10.1. Публічні фінанси Швеції	136
10.2. Податкова система Швеції	139
10.3. Фінанси домогосподарств у Швеції	141
10.4. Фінанси підприємств у Швеції	143
10.5. Фінансовий ринок у Швеції	144
<i>Контрольні запитання</i>	145
Розділ 11. Фінансова система Фінляндії	146
11.1. Публічні фінанси країни	146
11.2. Податкова система Фінляндії	148
11.3. Фінанси домогосподарств у Фінляндії	149
11.4. Фінанси підприємств у Фінляндії	151
11.5. Фінансовий ринок Фінляндії	153
<i>Контрольні запитання</i>	154
Розділ 12. Фінансова система Іспанії	155
12.1. Публічні фінанси Королівства Іспанії	155
12.2. Податкова система Іспанії	157
12.3. Фінанси домогосподарств в Іспанії	160
12.4. Фінанси підприємств в Іспанії	161
12.5. Фінансовий ринок Іспанії	162
<i>Контрольні запитання</i>	164

Розділ 13. Фінансова система Греції	165
13.1. Публічні фінанси країни	165
13.2. Податкова система Греції	166
13.3. Фінанси домогосподарств у Греції	168
13.4. Фінанси підприємств у Греції	169
13.5. Фінансовий ринок Греції	170
<i>Контрольні запитання</i>	172

Розділ 14. Фінансова система Португалії	173
14.1. Публічні фінанси країни	173
14.2. Податкова система Португалії	174
14.3. Фінанси домогосподарств в Португалії	176
14.4. Фінанси підприємств в Португалії	177
14.5. Фінансовий ринок Португалії	179
<i>Контрольні запитання</i>	180

Частина II. Теоретичні та практичні основи функціонування фінансових систем нових країн-членів ЄС

Розділ 15. Фінансова система Польщі	181
15.1. Публічні фінанси країни	181
15.2. Податкова система Польщі	185
15.3. Фінанси домогосподарств у Польщі	189
15.4. Фінанси підприємств у Польщі	191
15.5. Фінансовий ринок Польщі	194
<i>Контрольні запитання</i>	196

Розділ 16. Фінансова система Угорщини	197
16.1. Публічні фінанси країни	197
16.2. Податкова система Угорщини	200
16.3. Особливості реформування системи пенсійного забезпечення в Угорщині	202
16.3. Фінанси домогосподарств в Угорщині	203
16.4. Фінанси підприємств в Угорщині	204
16.5. Фінансовий ринок Угорщини	206
<i>Контрольні запитання</i>	209

Розділ 17. Фінансова система Чехії	210
17.1. Публічні фінанси країни	210
17.2. Місцеві й регіональні фінанси в Чехії	212

17.2. Податкова система Чехії	214
17.3. Фінанси домогосподарств в Чехії	218
17.4. Фінанси підприємств в Чехії	220
17.5. Фінансовий ринок Чехії	222
<i>Контрольні запитання</i>	<i>225</i>
Розділ 18. Фінансова система Словаччини	226
18.1. Публічні фінанси країни	226
18.2. Податкова система Словаччини	230
18.3. Фінанси домогосподарств в Словаччині	232
18.4. Фінанси підприємств в Словаччині	234
18.5. Фінансовий ринок Словаччини	236
<i>Контрольні запитання</i>	<i>239</i>
Розділ 19. Фінансова система Латвії	240
19.1. Публічні фінанси країни	240
19.2. Особливості діяльності державного казначейства в Латвії.....	243
19.3. Податкова система Латвії	245
19.4. Фінанси домогосподарств в Латвії	249
19.5. Фінанси підприємств в Латвії	251
19.6. Фінансовий ринок Латвії.....	253
<i>Контрольні запитання</i>	<i>255</i>
Розділ 20. Фінансова система Литви	256
20.1. Публічні фінанси країни	256
20.2. Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини в Литві	257
20.3. Податкова система Литви	258
20.4. Фінанси домогосподарств у Литві	259
20.5. Фінанси підприємств у Литві	261
20.6. Фінансовий ринок Литви.....	263
<i>Контрольні запитання</i>	<i>265</i>
Розділ 21. Фінансова система Естонії	266
21.1. Публічні фінанси країни	266
21.2. Податкова система Естонії	269
21.3. Фінанси домогосподарств в Естонії	276
21.4. Фінанси підприємств в Естонії	277
21.5. Фінансовий ринок Естонії.....	279
<i>Контрольні запитання</i>	<i>281</i>

Розділ 22. Фінансова система Словенії	282
22.1. Публічні фінанси країни	282
22.2. Місцеві фінанси в Словенії	284
22.2. Податкова система Словенії	286
22.3. Фінанси домогосподарств в Словенії	290
22.4. Фінанси підприємств в Словенії	293
22.5. Фінансовий ринок Словенії	294
<i>Контрольні запитання</i>	296
Розділ 23. Фінансова система Кіпру	297
23.1. Публічні фінанси країни	297
23.2. Податкова система Кіпру	298
23.3. Фінанси домогосподарств на Кіпрі	302
23.4. Фінанси підприємств на Кіпрі	304
23.5. Фінансовий ринок Кіпру	306
<i>Контрольні запитання</i>	311
Розділ 24. Фінансова система Мальти	312
24.1. Публічні фінанси країни	312
24.2. Податкова система Мальти	314
24.3. Фінанси домогосподарств на Мальті	317
24.4. Фінанси підприємств на Мальті	318
24.5. Фінансовий ринок Мальти	320
<i>Контрольні запитання</i>	323
Розділ 25. Фінансова система Румунії	324
25.1. Публічні фінанси країни	324
25.2. Податкова система Румунії	328
25.3. Фінанси домогосподарств у Румунії	331
25.4. Фінанси підприємств у Румунії	333
25.5. Фінансовий ринок Румунії	334
<i>Контрольні запитання</i>	337
Розділ 26. Фінансова система Болгарії	338
26.1. Публічні фінанси країни	338
26.2. Податкова система Болгарії	342
26.3. Фінанси домогосподарств в Болгарії	346
26.4. Фінанси підприємств в Болгарії	348
26.5. Фінансовий ринок Болгарії	351
<i>Контрольні запитання</i>	354

Розділ 27. Фінансова система Хорватії.....	355
27.1. Загальна характеристика фінансової системи та публічних фінансів країни	355
27.2. Податкова система	358
27.3. Фінанси домогосподарств	359
27.4. Фінанси підприємств	360
27.5. Фінансовий ринок	362
<i>Контрольні запитання</i>	<i>364</i>
Тести	365
Список використаної та рекомендованої літератури	373
Короткий термінологічний словник	379
Предметний покажчик	382
Іменний покажчик	383

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВАС – Агентство з управління державною власністю в Румунії
АК – Акціонерна компанія
ВЕЗ – Вільна економічна зона
ВТЗ – Вільна торгова зона
ЄІБ – Європейський інвестиційний банк
ЄК – Європейська Комісія
ЄС – Європейський Союз
ЄЦБ – Європейський Центральний Банк
EUTS – Європейська система торгівлі викидами
КМУ – Кабінет міністрів України
КНР – Китайська Народна Республіка
МВФ – Міжнародний Валютний Фонд
МСП – Малі і середні підприємства
НАД – Національний антикорупційний директорат Румунії
НДДКР – Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи
НДР – Німецька Демократична Республіка
ОЕСР – Організація Економічного Співробітництва та Розвитку
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПДВ – Податок на додану вартість
ПЕП – Політичні діячі та пов'язані з ними особи
ПІІ – Прямі іноземні інвестиції
СБ – Світовий Банк
СЕЗ – Спеціальна економічна зона
СОТ – Світова організація торгівлі
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СФРЮ – Соціалістична Федеративна Республіка Югославія
США – Сполучені Штати Америки
РАР – Румунське агентство розвитку
ФАТФ – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
ФРН – Федеративна Республіка Німеччини
ФРС – Федеральна Резервна Система США
BEPS – План боротьби з розмиванням податкової бази, затверджений ОЕСР
FCRA – Закон про іноземну корупційну діяльність, прийнятий у США
FIU – Фінансова розвідка Німеччини
FinCEN – Організація по боротьбі з фінансовими злочинами Казначейства США

ПЕРЕДМОВА

Позитивні наслідки вступу до Європейського Союзу 13 нових членів (в травні 2004 р., в січні 2007 р. та в липні 2013 р.) вимагають аналізу фінансових систем цих та інших країн-членів ЄС, щоб наблизити Україну до вступу у цю організацію в майбутньому, оскільки наша країна взяла курс на євроінтеграцію.

Фінансова система країни в широкому розумінні – це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих частин, ланок і елементів, що безпосередньо беруть участь у фінансовій діяльності і сприяють її здійсненню. Вона складається з фінансових інститутів (організації, установи, що здійснюють і регулюють фінансову діяльність, міністерство фінансів, казначейство, центральний банк, податкова служба, фондові і валютні біржі) і фінансових інструментів, що створюють необхідні умови протікання фінансових процесів. Фінансова система в широкому розумінні оперує різноманітними грошовими коштами, включаючи всі види грошових агрегатів – кількість грошей, безготівкові форми грошей (гроші на рахунках, грошові сертифікати), цінні папери у вигляді акцій, векселів, опціонів тощо. Фінансова система країн у вузькому розумінні охоплює наступні складові: публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок.

Перехід до ринкової економіки в Україні виявився дуже складним для її фінансової системи. В країні спостерігається надмірна диференціація в доходах, значна частина населення України є бідною, погіршується якість навколишнього середовища. Доходів Державного бюджету України не вистачає на виконання навіть найважливіших функцій держави. Майже половина валового внутрішнього продукту виробляється в «тіньовій» економіці. Ці та інші негаразди значною мірою пов'язані зі складністю самого переходу від планової до ринкової економіки. Разом з тим ряд пострадянських країн та постсоціалістичних країн за той же час, що й Україна, досягли набагато кращих успіхів у реформуванні своїх економік на ринкових засадах. Це дозволило їм вступити до ЄС в 2004 р. та наступних роках.

При вивченні курсу студенти отримають наступні компетенції:

- *інтегральні компетенції*: здатність застосовувати знання з фінансових систем країн ЄС у професійній діяльності; знання вимог до написання наукових робіт з фінансів країн ЄС; вміння чітко виражати свої думки, мати свій погляд на проблему та вміння відстоювати

свою позицію щодо напрямів використання досвіду зарубіжних країн при реформуванні фінансової системи України в сучасних умовах; здатність ініціювати свої ідеї при проведенні практичних занять з курсу «Фінансові системи країн ЄС»;

- *загальні компетенції*: здатність отримувати, аналізувати та систематизувати інформацію з базових питань програмного матеріалу навчальної дисципліни з різних джерел (підручників, навчальних посібників, чинного законодавства, періодичних видань, Інтернету тощо); здатність застосовувати норми законодавства ЄС при реформуванні фінансової системи України; здатність використовувати нові інформаційні технології при виконанні функціональних обов'язків; здатність ефективно використовувати свій час, відповідним чином організовуючи його;

- *фахові компетенції*: здатність застосовувати нові підходи, розроблені з питань фінансів у країнах ЄС, для аналізу запровадження в Україні різних видів податків, зборів та інших платежів, що сприятиме підвищенню ефективності професійної діяльності; здатність аналізувати вплив різних чинників на функціонування публічних фінансів держави; здатність аналізувати доходи та видатки держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств на різних етапах економічного умов розвитку України.

Студентам буде важливо познайомитися й з особливостями фінансових систем як найбільш розвинутих країн ЄС, так і найменш розвинутих країн ЄС. Для багатьох читачів стане в пригоді інформація про специфіку побудови фінансових систем Кіпру й Мальти, які до вступу до ЄС були центрами офшорного бізнесу, а також про особливості податкової системи Ірландії, яка досягла найбільших успіхів у реформуванні своєї економіки серед країн Європейського Союзу. Українських читачів зацікавить досвід реформування фінансових систем колишніх радянських республік Балтії, а також Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини, які успішно реформували свою економіку і вступили до ЄС в 2004 р.

У посібнику вміщено ряд таблиць, які допоможуть зрозуміти особливості фінансових систем окремих країн Європейського Союзу. У кінці кожної теми наводяться питання для самоперевірки, а в кінці посібника – список літератури, який може стати у пригоді при вивченні тієї чи іншої теми, а також тести.

Курс «Фінансові системи країн Європейського Союзу» рекомендується вивчати на III курсі бакалаврату, оскільки студенти до цього

часу вивчили основні економічні дисципліни, що дозволить викладачам не пояснювати загальні фінансово-економічні категорії. Тому в посібнику автор докладно не аналізує такі категорії, як «фінанси», «фінансова система», «податки» тощо.

Автори висловлюють подяку рецензентам: докторці економічних наук, професорці О. П. Кириленко, докторці економічних наук, професорці О. М. Лютак, докторці економічних наук, професорці О. В. Стащук за цінні рекомендації, які послужили підвищенню якості посібника. Автори будуть вдячні за всі критичні зауваження та пропозиції щодо покращення змісту та структури посібника. Їх можна надіслати за адресою: 43000, м. Луцьк, проспект Волі, 13, Волинський державний університет імені Лесі Українки, факультет економіки та управління, кафедра фінансів.

ЧАСТИНА I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ «СТАРИХ» КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

РОЗДІЛ 1

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ФРН

1.1. Загальні основи побудови фінансової системи країни та федерального бюджету

Система публічних фінансів ФРН включає федеральний бюджет, бюджети 16 земель, общин, спеціальні урядові і позабюджетні фундації, фінанси Федеральної залізниці та Федеральної пошти, державних підприємств, органів соціального страхування, федерального відомства по праці. Вся країна розбита на фінансові округи. Ланкою, що пов'язує між собою бюджет федерації і бюджети земель є вищі фінансові дирекції. Вони об'єднують декілька фінансових округів.

Бюджетний рік у ФРН збігається з календарним. Федеральний бюджет затверджується бундестагом (парламентом). Складання, твердження і виконання федерального бюджету передбачає визначення очікуваних доходів і витрат у бюджетному плані і ведення бюджетного обліку, фактичне відображення виконання бюджету. На стадії складання центрального бюджету міністерства і відомства направляють у міністерство фінансів передбачувані кошториси витрат на наступний рік, приблизно за 9 місяців. У ті ж терміни і у такій же послідовності складаються проекти бюджетів земель і громад.

У зв'язку з пандемією коронавірусу у березні 2020 р. держава виділила 550 млрд євро на допомогу населенню та бізнесу, щоб подолати негативні наслідки цієї пандемії.

Для стабілізації фінансової ситуації в країні в 2021 р. ФРН підписала довгостроковий контракт з російським «Газпромом» на поставку до країни газу в обхід України Північним потоком-2 за цінами в кілька разів нижчими, ніж вони були восени 2021 р. Якщо врахувати, що ці ціни в середньому складали близько 1000 дол. США за 1000 кубічних метрів газу, а Німеччина буде отримувати російський газ в кілька разів дешевше, то це дасть значну економію публічних коштів для країни, а Україна понесе значні збитки в результаті втрати частини доходів від транзиту російського газу до Європи своєю територією.

Доходи федерального бюджету

Податкові надходження складають близько 80 % всіх доходів бюджету, причому на дві третіх податкові надходження формуються за рахунок прямих податків. Окрім податкових надходжень доходи центрального бюджету складаються з прибутку від економічної діяльності державних підприємств і рентних платежів. В цю статтю доходів регулярно включається багатомільярдний прибуток центрального банку ФРН. Дещо менше значення мають надходження процентних виплат за надані міждержавні кредити, доходи від участі в капіталі, а також засоби від реалізації цієї участі. Загалом, досягненню мети вирівнювання доходів у ФРН відіграють надходження від «загальних» (сумісних) податків (прибуткового, корпоративного, ПДВ), які розподіляються у відповідній пропорції між бюджетами трьох рівнів влади (вертикальне вирівнювання). Потім земельна частка в ПДВ перерозподіляється від благополучних у фінансовому плані земель до бідних (**горизонтальне вирівнювання**). Крім того, з бюджету федерації фінансово слабкі землі одержують «додаткові федеральні дотації» (**вертикальне вирівнювання**).

У 2021–2023 рр. доходи федерального бюджету будуть щорічно знижуватися на 10,9 млрд євро у зв'язку з відміною для більшості платників «внеску на солідарність з новими федеральними землями», який було введено в 1991 р.

Витрати федерального бюджету

На центральний уряд лягають всі військові витрати і витрати на зовнішні відносини, основна частина соціальних витрат, а також витрати на фінансове сприяння (субсидування, пільгове кредитування або пряме фінансування) окремих галузей виробництва і регіонів, на науку і освіту, на утримання адміністративного апарату. Важливе місце в системі витрат федерального бюджету належить бюджетним витратам на економіку (витрати на житлове будівництво, комунальне господарство, енергетику, видобувну промисловість, обробну промисловість, зв'язок, транспорт і сільське господарство). Витрати на управління складають біля 3 % витрат федерального бюджету, і включають витрати на утримання верховних органів влади і федерального державного апарату. Частка витрат на науку і освіту невелика (2–5 %) у порівнянні з соціальними виплатами, субсидіями на економіку і витратами на управління. Фінансування НДДКР – 2,29 % від ВВП. Основним джерелом державного фінансування освіти є бюджети земель, тоді як частка федерального бюджету не перевищує 7 % (без урахування федераль-

них асигнувань на загальнонаціональні дослідницькі та інші цільові програми). Водночас, у порівнянні з іншими країнами німецькі вузи мають обмежені можливості для залучення позабюджетних коштів, оскільки платня за навчання не стягується навіть з іноземних студентів.

В кінці березня 2020 р. федеральний уряд схвалив пакет допомоги німецькій економіці в розмірі 750 млрд євро, щоб подолати негативні наслідки пандемії коронавірусу. Зокрема, цей пакет включає в себе додатковий бюджет уряду в розмірі 156 млрд євро, який буде фінансуватися за рахунок нових позичок. **Фонд економічної стабільності ФРН** отримає до 100 млрд євро, які можуть бути спрямовані на пайові частки в компаніях, щоб перешкодити іноземним поглинанням. Цей пакет також включає 100 млрд євро кредиту **Банку розвитку державного сектора** для кредитування постраждалих підприємств. Крім того, Фонд економічної стабільності запропонує 400 млрд євро гарантій для забезпечення корпоративного боргу у разі загрози дефолту. Прогнозується, що в результаті пандемії коронавірусу ВВП Німеччини у 2020 р. знизиться на 2,3 %.

В листопаді 2021 р. до влади прийшла коаліція соціал-демократів, «зелених» та вільних демократів, яка намітила суттєво збільшити витрати на охорону довкілля, на соціальні програми, на допомогу мігрантам. Планується, що до 2050 р. економіка Німеччини стане вуглецево нейтральною. Якщо досі «**зелений перехід**» стимулювався державою здебільшого шляхом субсидування науково-дослідних і дослідних конструкторських робіт та інвестування в розвиток нових ринків екологічно чистих продуктів, то тепер Німеччина оголосила про низку нових кліматичних цілей і законів, включно з кількісними цільовими показниками промислових викидів. У грудні 2021 р. новий уряд Німеччини прийняв додатковий бюджет, щоб поповнити **фонд клімату та трансформації** за рахунок боргового фінансування в розмірі 60 млрд євро, щоб збільшити інвестиції у перехід до зеленої економіки. Кошти планується витратити на державні інвестиції на заходи із захисту клімату – від зарядних точок для електромобілів до кращої теплоізоляції будинків, а також на цифровізацію економіки. Додаткове фінансування в розмірі 60 млрд євро збільшить обсяг кліматичного фонду Німеччини в 2022 р. до 76,2 млрд євро. Крім того, протягом 2022 р. німецький уряд спрямує до 18 млрд євро додаткових податкових надходжень (в основному від екологічних податків та схем торгівлі викидами вуглекислого газу) до фонду клімату та трансформації, наблизивши свій фіскальний резерв для інновацій до 95 млрд євро.

Державний борг і бюджетний дефіцит

Досвід Німеччини в період після її об'єднання характеризується масштабною допомогою центрального уряду колишній Східній Німеччині. Потік трансфертів протягом кількох років після об'єднання сягав більш як 4 відсотки західнонімецького ВВП. У 1999 р. чисті державні трансферти з боку старих земель сягнули рівня третини їхнього ВВП. Високі рівні видатків центрального уряду, спрямовані на підтримку економічного розвитку східних земель, зокрема й видатки на формування інфраструктури, доповнювалися «інвестиційними» субсидіями підприємствам, які без них збанкрутували б, за умови збереження зайнятості нинішніх працівників.

Державний борг ФРН, як і інших промислово розвинутих держав, став одним з чинників функціонування фінансової системи країни, а його частка по відношенню до ВВП країни сягає 80 %. Водночас, протягом декількох останніх років, починаючи з 2014 р., Німеччині вдалося вийти на профіцит бюджету, що позитивно відобразилося на рівні державного боргу. Пандемія коронавірусу у першій половині 2020 р. змусила владу ФРН піти на зростання державного боргу на 10 % від ВВП, що склало 356 млрд євро. Це робиться для того, щоб загальмувати падіння ВВП країни, яке в 2020 р. склало 5 %.

1.2. Спеціальні урядові фундації

Спеціальні урядові фундації – важлива ланка фінансової системи ФРН. За об'ємом ці фундації стоять на другому місці після державного бюджету країни. Головне місце серед них займає Фундація соціального страхування, яка складається з великого числа автономних фундацій, що охоплюють окремі види страхування, – це фундації страхування по тимчасовій непрацездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків. Кошти фундацій утворюються за рахунок трьох джерел: обов'язкових відрахувань, внесків підприємців і державних субсидій з федерального бюджету. Найбільшу частку складають відрахування підприємців.

Фінансування охорони здоров'я Німеччини складається з: обов'язкових страхових внесків – 75 %, податків – 10 %, премій з добровільного страхування – 10, платних послуг – 5 %. Обов'язковому медичному страхуванню підлягають всі працюючі особи, селяни, студенти, безробітні, діти до 18 років (до 23 років у випадку неієздатності, до 25 років – якщо вони продовжують шкільну чи професійну освіту чи проходять рік добровільної соціальної служби). Пенсіонери і члени

сім'ї страхуються при певних розмірах місячного доходу. Кожна лікарняна каса повинна себе фінансувати. Сплаті внесків підлягають і застраховані, і роботодавці. Внески здійснюються пропорційно доходам (6,78 % від заробітної плати для тих і інших). Разом з тим, особи, що мають дохід більше 75 % граничної величини трудового доходу, звільняються від внесків з обов'язкового страхування з суми перевищення.

У фінансову систему країни також входять **позабюджетні фундації**, що знаходяться у розпорядженні центрального уряду: Фундація вирівнювання тягара війни, Фундація розвитку європейської економіки та інші цільові фундації. Кошти інших спеціальних фундацій ФРН можуть бути використані урядом для надання допомоги приватному господарству в періоди економічних труднощів.

1.3. Фінанси земель і общин Німеччини

Частка бюджетів земель і общин в національному доході ФРН складає більше 20 %. Землі і общини несуть майже 100 % загальнодержавних витрат на комунальне господарство, установи освіти і охорону здоров'я, більше 89 % всіх витрат на транспорт, дорожнє або житлове господарство, майже $\frac{3}{4}$ витрат на утримання державного апарату і понад 40 % витрат з управління державним боргом. Характерно, що при складанні проектів бюджету земель і общин з доходів орієнтиром виступають доходи конкретних територій (землі і общини) на душу населення. У земель з високим рівнем цих доходів частково кошти вилучаються і перерозподіляються серед земель з рівнем доходів нижче середнього. Звідси необхідність постійних пошуків оптимальних взаємовідносин в межах вертикального і горизонтального податково-фінансового вирівнювання.

Податкова система земель налічує близько 25 податків. Землі одержують податки на майно, спадок, податок, який стягується при придбанні земельної ділянки, податок на автомобілі, на пиво, на проведення лотерей, скачок і від ігрових закладів, податок на пожежну охорону. Ці податки дають понад 85 % всіх податкових надходжень земель. Велику питому вагу займають платежі по соціальному страхуванню, що включають внески на медичне та пенсійне страхування і страхування по безробіттю.

Об'єднання країни призвело до великих фінансових трансфертів у Східну Німеччину, що позитивно вплинуло на зростання доходів у цій частині країни. Після об'єднання Німеччини в нових землях була

прийнята західнонімецька податкова система, введені відповідні стандарти життя. Але поки за рівнем життя та продуктивністю праці східні землі поступаються західним землям, хоча на подолання цього відставання для східних земель було виділено з різних джерел більше 1 трильйона євро. Проблемою є й те, що частина жителів східних земель жалкують за часами Німецької Демократичної Республіки (НДР), оскільки в той час в НДР не було безробіття, платної медицини, існували невисокі платежі за комунальні послуги тощо.

Общини одержують промисловий, поземельний податок і місцеві податки (на собак, на охорону і риболовлю, на друге житло тощо). Поземельним податком обкладаються сільськогосподарські і лісові підприємства, а також земельні ділянки. Податок зачіпає широкі верстви населення і стягується з отримуваного доходу в розмірі 1–2 %. В дохід бюджетів общин поступають різні адміністративні збори і доходи від місцевих ліцензій. До доходів від місцевого господарства відносяться доходи від муніципальних будинків, водопостачання, газових заводів, електростанцій, мостів.

Проте витрати земель і общин жодною мірою не забезпечуються надходженнями податків. Для фінансування витрат місцевих бюджетів земель і общин вони одержують від федерального уряду **дотації** – цільові і загальні. Місцеві бюджети, як вже наголошувалося, хронічно дефіцитні. Вони обтяжені боргами. Особливо висока частка боргів у общин. Постійне використання позик на покриття бюджетних дефіцитів і фінансування капіталовкладень посилює зростання місцевої заборгованості і є однією з причин погіршення фінансового стану місцевих бюджетів.

1.4. Податкова система ФРН

Податкова система ФРН спирається перш за все на **прибутковий податок з доходів громадян**. Частка прибуткового податку перевищує $\frac{1}{3}$ загальної суми податкових надходжень. Даним податком обкладаються всі громадяни, які мають дохід. Прибутковий податок включає два види податку: **податок на заробітну плату і податок з капіталу**. Мінімальна ставка прибуткового податку – 14 %, максимальна – 42 % (до 1990 р. вона складала 56 %). Але ставка цього податку може бути зменшена до 12,72 % в результаті вирахування допомоги на дітей з доходів, оскільки в Німеччині з цієї допомоги податки не стягуються. Ставка податку на доходи з капіталу складає 25 %.

У березні 1991 року був введений новий податок – **«внесок на солідарність з новими федеральними землями»** за ставкою 7,5 % з

доходів фізичних та юридичних осіб. Він був призначений для вирівнювання умов життя в об'єднаній Німеччині. В 1998 р. його ставка була зменшена до 5,5 %. З 2021 р. його було скасовано для 90 % платників-фізичних осіб, а решта буде його сплачувати або повністю, або частково – залежно від доходів. Від цього податку звільнені сім'ї з двома дітьми, що мають річну зарплату бруто в розмірі до 151 тис. євро. Його не будуть сплачувати й самотні громадяни з річною зарплатою-бруто до 73 тис євро.

Соціальні внески: 1) внесок на медичне страхування (14,6 % від зарплати), який сплачується як працівником, так і роботодавцем; 2) страхові внески по безробіттю (3 %); пенсійні платежі (18,7 %), більшість з яких сплачує роботодавець; 3) страховка на випадок необхідності догляду (2,25 %), що представляє собою солідарний внесок, насамперед на утримання інвалідів.

Податок на доход з капіталу є однією з форм податку на доход і стягується з фізичних осіб безпосередньо при виплаті доходів з капіталу – дивідендів і процентів. Оподаткуванню підлягає сума дивідендів, розрахованих після сплати корпоративного податку. Сума податку на доходи з капіталу, сплачена власниками капіталу, враховується при визначенні загальної величини податку з доходу на сукупний доход платника податку. З 1 січня 1989 р. в межах податкової реформи в ФРН введено в обов'язок банків перераховувати податок на грошові внески в банківських установах (з терміном більше 3 місяців), страхових компаній і процентів з цінних паперів (облігацій, депозитних сертифікатів тощо), виходячи з ставки 10 %.

Обкладення юридичних осіб проводиться за допомогою **корпоративного податку**. Базова ставка цього податку – 15 %, плюс податок на солідарність в розмірі 5,5 % від розрахованої суми корпоративного податку, плюс різні відрахування в місцеві бюджети та фонди. Загалом, в 2019 р. ця ставка податку складала близько 30 % (29,89 %).

Промисловим податком обкладаються не результати діяльності фізичних і юридичних осіб, а капітал і доходи підприємства як господарюючого суб'єкта. Промисловий податок стягується при розподілі прибутку до сплати корпоративного податку. Стягування податку здійснюється по двох ставках: 5 % суми промислового податку і 0,2 % балансової вартості основного капіталу.

Майновим податком або податком на власність оподатковується майно фізичних і юридичних осіб. Податок стягується з сумарної оцінки всіх елементів рухомого і нерухомого майна, що приносить прибуток.

Ставка для фізичних осіб – 0,5 %, для юридичних осіб – 0,6 %. Для платників податків встановлено неоподатковуваний мінімум майна для однієї особи, для подружжя, а також передбачені відрахування на кожну дитину.

Земельним податком обкладаються земельні ділянки підприємств, лісове господарство, сільськогосподарські угіддя. Діапазон ставок цього податку коливається від 0,6 % до 3,1 %. Він є податком на нерухоме майно. Об'єкти оподаткування – підприємства сільського і лісового господарства, земельні ділянки, які належать компаніям і приватним особам, а також споруди, що знаходяться на цих ділянках. Стягнення податку здійснюється общиною. Розрізняють наступні ставки податку: для підприємств сільського і лісового господарства – 0,6 %; для незабудованих ділянок землі – 0,35 %; для забудованих ділянок землі – 0,35 %; для ділянок землі, зайнятих будинком на 1 сім'ю: 0,26–0,35 %; для ділянок землі, що зайняті будинком на 2 сім'ї – 0,31. Сума належного до сплати податку визначається один раз в 3 роки, при змінах в нерухомому майні здійснюється перерахунок.

Податок на транспортні засоби сплачують власники мотоциклів, легкових і вантажних автомобілів. Принцип стягування податку такий: об'єм двигуна для мотоциклів і легкових автомобілів, загальна вага автомобілів – для вантажних.

До **непрямих податків** у ФРН відносять податок на додану вартість, податок з обороту, індивідуальні акцизи (на нафтопродукти, тютюн, каву), податок з обороту імпорту, фіскальна монополія і митні збори. ПДВ займає головне місце серед непрямих податків. На його частку припадає біля 43 % всіх непрямих податкових надходжень в країні. ПДВ обкладається кінцевий споживач в приватній і державній сфері споживання товарів і послуг. До 2008 р. застосовувалися наступні ставки ПДВ: загальна (14 %), пільгова (7 %) і 0 % на експорт. З 2009 р. загальна ставка зросла до 19 %. Пільгова ставка використовується в основному для громадського харчування.

Крім ПДВ ряд товарів обкладається **індивідуальними акцизами**. Ці акцизи називаються у ФРН податками на споживання і є другою групою непрямих податків в країні. Питома вага податків на споживання в загальній сумі непрямих податків перевищує 40 %. Акцизи накладаються на обсяг спожитої енергії, на бензин, дизпаливо, спирт.

До числа важливих непрямих податків відносяться і **митні збори**. Ними обкладаються як імпорتنі, так і експортні товари. Питома вага митних зборів в загальній сумі податкових надходжень складає біля

3 %. Крім того, у ФРН існує так званий **імпортний податок**. Ним обкладаються товари, які мають експортні пільги в країнах їх виробництва, що ввозяться до Німеччини.

Обов'язковим загальнодержавним податком є **церковний податок** – 9 % від прибуткового податку прихожан католицької та протестантських церков в Баварії – 8 %). Встановлюючи церковний податок як обов'язковий, центральний уряд заручився підтримкою католицької церкви.

Турбота про збереження природного середовища спричинила введення **«екологічного податку»**, який, по-суті, є добавкою до поземельного податку. В цьому плані цікавим є досвід Німеччини в контексті підготовки до запровадження податку на CO₂, або окремої його складової в частині інших податків. Уряд ФРН уклав дві добровільних угоди між владою і представниками автомобільної галузі, індустрій зі значними викидами та енергетичними підприємствами. Відповідно до цих угод, компанії, що проводять екологічну модернізацію, не сплачують податок на викиди CO₂. Цю декларацію було тричі оновлено, хоча успіх цих заходів був неоднозначним, оскільки не у всіх секторах спостерігалось дотримання зобов'язань. У Німеччині з 2021 р. запроваджено вуглецевий податок на рівні 25 євро за тону, а весь дохід від вуглецевого податку повинен бути використаний для зменшення вартості «зеленої» енергії. Після 2026 р. ставка цього податку буде встановлюватися залежно від обсягів викидів CO₂.

У Німеччині введено **податок на Гугл**, який повинен захистити інтереси авторів, які розміщують свій контент в мережі. Також в країні введено такий збір, **як збір на радіо**, кошти від якого використовуються для підтримки німецьких радіо та телеканалів. Його беруть з одиниці кожного виду відповідного пристрою (радіоприймача чи телевізора).

Для залучення іноземних інвестицій у Німеччині в портах Німеччини діють вільні торгові (митні) зони для здійснення вантажно-розвантажувальних операцій із транзитними вантажами. У ФРН такими є шість **«вільних портів»**: Гамбург, Кіль, Емден, Куксхафен, Бремерхафен, Бремен.

Деякі особливості оподаткування домашніх господарств ФРН.

При визначенні податку на зарплату застосовуються такі спеціальні інструменти як **«податкові класи»**, **«податкові карти»** і **«податкові таблиці»**.

Податкові класи. Шість податкових класів групують робітників і службовців в залежності від їх сімейного стану, кількості працюючих,

сумісного чи окремого ведення обліку отримуваних доходів, наявності дітей. До I класу відносяться неодружені працівники без дітей і ті з одружених (вдівці чи розведені), у яких відсутні умови для включення в більш сприятливі IV і III класи. До II класу включені неодружені, розлучені чи вдівці, які мають на утриманні не менше 1 дитини, якщо їм належала певна вільна від податку сума. До III класу віднесені одружені працівники і якщо в сім'ї працює один з подружжя. Якщо працюють обидва, то один із них за спільною згодою переходить в IV клас. Клас IV включає сім'ї з працюючим подружжям, тобто коли працюють чоловік і дружина, і оподатковуються окремо. Клас V – це одружені працівники, в сім'ї працюють і чоловік і дружина, але один з них, за спільною згодою, включений в III клас. Клас VI призначений для працівників, які отримують заробіток в кількох місцях, з метою їх обліку.

Податкові таблиці враховують не лише податкові класи, а також і кількість дітей в сім'ї, на чиєму утриманні вони знаходяться, сумісний чи відокремлений облік доходів. Крім того, в податкових таблицях враховано ряд доходів, що звільнені від оподаткування. До них відносилася, наприклад, зарплата, що звільнялася за умовами найму від податку, різдвяні виплати; спеціальні видатки (включаючи видатки на різні види страхування життя, підвищення ділової кваліфікації тощо).

Податок утримується з заробітної плати на основі **податкової карти**. В карті, яка заповнюється в общині по місцю проживання, посвідчується податковий клас, кількість дітей, віросповідання працюючого. Якщо громадянин відмовляється від сплати церковного податку, то це відмічається у податковій карті. Відповідно, він не може вінчатися в церкві, сповідуватися, у випадку смерті його не поховують у відповідності до церковних правил тощо.

Далі в податкову карту заноситься сума звільнення від податку по досягненні працюючим 64-річного віку (фіксована сума звільнення для осіб з фізичними вадами (інвалідів) з тим, щоб ці суми були враховані в роботодавця і фінансового відомства (общин, землі).

Платник податків має право скористатися судовою допомогою у випадку незгоди з рішенням державних податкових органів. Ці питання входять до компетенції спеціальних **фінансових судів**, які є повністю незалежними. Звернення до них можливе лише у тому випадку, коли суперечка не була вирішена не судовим шляхом на основі Положення про збори.

Особливості функціонування фінансових органів ФРН

Функції податкової служби в Німеччині виконують федеральне відомство з фінансів і земельні фінансові відомства, що підпорядкова-

ні відповідно федеральному Міністерству фінансів країни і земельним Міністерствам фінансів. Водночас, у ФРН немає єдиного закону про податкову поліцію. Її діяльність підлягає адміністративним приписам, тому в більшості земель дана структура організована по-різному. В Німеччині чітко виділяються дві області діяльності податкової поліції: кримінальне переслідування і податковий розшук. У сфері кримінального переслідування до її компетенції відносяться **податкові злочини**, які підлягають кримінальному покаранню згідно податкового законодавства, а також «менш важкі злочини» – порушення порядку нарахування і сплати податків. До податкових злочинів відносяться ухилення від сплати податків, контрабанда, підробка гербових і акцизних марок. В якості самостійного злочину закон виділяє покривання особи, що здійснила податковий злочин.

До податкових правопорушень відноситься загроза ухилення від сплати податків. Мова йде про дії платників податків, які ще не привели до ухилення, але націлені на нього (неправильне, неповне відображення в обліку господарських операцій, що створює можливість зменшення податкових зобов'язань). При розслідуванні податкових злочинів, працівники податкової поліції мають ті ж права і обов'язки, що й працівники кримінальної поліції відповідно до кримінального законодавства. Одним з ефективних інструментів виявлення податкових правопорушень і злочинів являється обмін інформацією між різними фіскальними службами та державними інстанціями.

Велике значення у ФРН приділяється боротьбі з відмиванням «брудних» грошей, яке відбувається за допомогою різних фінансових інструментів. Склад злочину «відмивання грошей» визначається параграфом 261 Кримінального кодексу Німеччини. В особливо тяжких випадках передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на термін від шести місяців до десяти років. Особливо тяжкий випадок має місце, як правило, тоді, коли дії злочинця становлять для нього промисел чи він – член організації, створеної з метою тривалого відмивання грошей.

Прийнятий в червні 2019 р. відповідний закон надає урядовому органу **фінансової розвідки (FIU)** ширші повноваження і доступ до даних інших слідчих органів. Закон також розширює перелік професійних груп, які зобов'язані повідомляти про підозрілі фінансові операції. Зокрема, дія закону тепер поширюється на співробітників аукціонних домів, торговців дорогоцінними металами та агентів з торгівлі нерухомістю.

Взаємодія податкової служби з іншими державними структурами

Органи фінансового розшуку працюють у тісному контакті з кримінальною поліцією і прокуратурою. Ці органи можуть проводити розслідування як за запитом останніх, так і за власною ініціативою. Співробітники фінансового розшуку беруть участь у слідчих діях по кримінальних справах, якщо вони відносяться до порушень у сфері оподаткування.

1.5. Фінанси домогосподарств в ФРН

Основні доходи і витрати домогосподарств

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, доходи від капіталу, пенсійні та соціальні виплати. Соціальну допомогу отримують всі безробітні, які мають громадянство або вид на проживання, незалежно від їх етнічного походження та від того, звідки вони прибули. Значну соціальну допомогу отримують також біженці, зокрема із Сирії, що викликає незадоволення багатьох громадян ФРН. Всі працюючі у Німеччині отримують відповідні до їх статусу соціальні пільги. Так, щомісячна допомога на дитину складає 200 євро. Крім того, весною 2020 р. під час пандемії коронавірусу була здійснена виплата 5000 євро на кожного працюючого дрібного підприємця.

Якщо в середині 2005 р. середня заробітна плата у ФРН складала 3000 євро, то в 2019 р. вона підвищилася до 3,5 тис. євро. Найбільше заробляють працівники автомобільних заводів та програмісти – до 5 тис. євро. У 2019 р. рівень реальних доходів громадян збільшився вшосте поспіль. Заробітна плата зросла на 2,6 %, а ціни – лише на 1,4 %. Таким чином, реальна зарплата підвищилася на 1,2 %. У 2018 р. аналогічний показник склав 1,3 %. Загалом, з 2010 р. зростання реальних цін у Німеччині становило в середньому 1,2 %. Водночас, у 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу та закриттям частини підприємств на карантин відбулося скорочення реальних доходів населення. З 2022 р. нова владна коаліція намітила підвищити мінімальну заробітну плату до 12 євро за годину.

У разі п'ятиденного робочого тижня працівникам у Німеччині за законом належить як мінімум 20 днів **відпустки** плюс суботи і неділі, але роботодавці додають ще кілька днів. Тому співробітник німецької фірми має відпустку в середньому 29 робочих днів. Під час відпустки він отримує зарплату у повному обсязі. Деякі компанії платять додаткові відпускні (насамперед в компаніях, де діє колективний договір). В середньому доплати до відпускних становлять 1280 євро до відраху-

вання податків, а в машинобудуванні вони досягають 2358 євро, в автомобілебудуванні – 2113 євро.

З 2017 р. в Німеччині діє закон про **прозорість зарплати**, націлений на усунення можливої нерівності при оплаті праці чоловіків і жінок. На підприємствах зі штатом понад 200 співробітників працівник має право запитати у керівника, скільки отримують його колеги, які виконують таку саму або рівноцінну роботу.

До основних витрат домогосподарств відносяться сплата прямих та непрямих податків, також соціальних внесків (в пенсійний фонд, на медичне страхування, на страхування на випадок необхідності догляду, по безробіттю), комунальні видатки. В середньому німецькі громадяни віддають державі в формі прямих податків (податок на прибуток, солідарний, церковний) і соціальних внесків біля 33–41 % від свого заробітку. Особи, які не перебувають у шлюбі і не мають дітей, сплачують більше податків, ніж сімейні пари. У підсумку, після сплати податків і соціальних відрахувань у того, хто перебуває у шлюбі, залишається 67 % від зарплати, а в одинака – 59 %.

У Німеччині достатньо високими є витрати домогосподарств на енергоносії та тепло, тому частина домогосподарств в громадах об'єднуються в енергетичні кооперативи. Зокрема, громад, які об'єдналися в енергетичні кооперативи в Німеччині, нараховується 700 одиниць. Серед них є й невеликі кооперативи, й потужні кооперативи, що володіють сонячними, вітровими та біогазовими електростанціями. Членами таких кооперативів є не лише окремі громадяни, а й фермерські господарства та компанії. Таку тенденцію підтримують на офіційному рівні в ЄС, тому цей факт необхідно врахувати й в фінансовій політиці України.

У Федеративній Республіці Німеччини, окрім фінансування пенсійного страхування і політики ринку праці, держава виділяє кошти й на такі цілі: на виховання, охорону материнства та сімейну політику; на дітей; на житло; на преміювання житлового будівництва; забезпечення жертв війни; соціальні допомоги; сільськогосподарську соціальну політику; інші заходи соціального захисту. Вища освіта безплатна для німецьких громадян та іноземців. Плату беруть лише приватні університети. На проживання, залежно від регіону, студенти витрачають 400–600 євро на місяць. До цієї суми входять оплата житла, харчування, одяг, медична страховка, навчальні посібники і матеріали, проїзний квиток тощо. Зазвичай іноземні студенти працюють по два-три дні на тиждень.

18.08.2020 рр. у Німеччині був запущений пілотний проект, яким було передбачено, що з весни 2021 р. 1200 випадково відібраним учас-

никам протягом трьох років буде виплачуватися по 1200 євро на місяць в якості **безумовного базового доходу (ББД)**. Ця сума не буде обкладатися податками і не передбачатиме виконання жодних додаткових зобов'язань. Цим експериментом передбачається встановити, як ББД впливає на психологію його одержувачів, зокрема, чи будуть вони працювати. Категорично проти ББД виступив міністр фінансів Олаф Шольц, який вважав, що це популістське рішення призведе до значних витрат держави. В кінці 2021 р. він став канцлером Німеччини замість Ангели Меркель, очоливши коаліційний уряд, в який крім соціал-демократів входять «зелені» та вільні демократи, які по різному відносяться до ідеї ББД.

Форми соціальних виплат членам домогосподарствам в ФРН

Значні доходи домашні господарства отримують від пенсійних фондів. Система пенсійного забезпечення Німеччини містить поєднання двох систем фінансування забезпечення громадян в старості: перерозподільну і накопичувальну. Ця система називається **«системою трьох рівнів»**. Перший – (біля 80 % всіх пенсійних виплат в основному фінансується перерозподільним способом) – охоплює перш за все обов'язкове пенсійне страхування всіх працівників за наймом. Перерозподільна система характеризується тим, що на виплати пенсій немолодим використовуються надходження до фонду пенсійного страхування (відомства пенсійного страхування). У Німеччині цими надходженнями є внески страховок застрахованих осіб і працедавців, а також дотації держави. Цієї пенсії достатньо для забезпечення нормального рівня життя літньої людини. Другий і третій рівні пенсійного забезпечення – з фундацій підприємств і приватні накопичення – фінансуються накопичувальним способом. Умовою одержання пенсії є необхідний **пенсійний стаж**. Пенсія за віком, як правило, виплачується після досягнення 65 років. За певних обставин вона може виплачуватися вже при досягненні 63 або 60 років. Жінки отримують пенсію за віком з досягненням 60 років. Розмір пенсії залежить, передусім, від величини застрахованого заробітку. В 2019 р. середнє співвідношення пенсії до заробітної плати склало 48 %, а рівень бідності серед пенсіонерів складав 20 %.

Страхування і виплати по **безробіттю** здійснюються федеральним відомством зайнятості. Відрахування страховок обов'язкові для робітників і службовців незалежно від їх доходів. Безробітні одержують допомогу, яка залежить від загального трудового стажу, від розмірів останньої заробітної плати, від віку, від наявності зобов'язань з утримання дітей. Безробітні, «зняті» із страхування по безробіттю,

тобто ті, хто вичерпав право на допомогу, що їм належить, одержують виплату по безробіттю. Розмір такої виплати складає для безробітних, що мають дітей, – 58 %, для безробітних без дітей – 56 %. Фінансування виплат по безробіттю здійснюється за рахунок коштів федерального бюджету.

З 1.01. 2007 р. допомога на дитину в ФРН складає 25,5 тис. євро на рік, тоді як раніше вона складала біля 7 тис. євро на рік. Це зроблено з метою стимулювання народжуваності, оскільки на одну німкеню припадає 1,37 дитини, а для нормального відтворення населення потрібно більше 2-х дітей. З метою підтримки молоді було прийнято Закон про захист молоді або Закон про надання допомоги дітям і молоді, якими передбачено соціальну допомогу і добровільна співучасть. Фінансові витрати на допомогу дітям і молоді покриваються переважно землями і общинами.

Сільські господарі та їх сім'ї страхуються в самостійній **аграрно-соціальної системі** забезпечення, яка з ряду причин потребує підтримки федеральними коштами. Через неоднакову аграрну структуру ця система була переведена лише частково на нові федеральні землі. Так, вже переведено сільськогосподарське страхування на випадок хвороби і страхування від нещасних випадків. Найбільша частина видатків з цієї системи забезпечення припадає на допомогу по старості для сільських господарів.

Складною проблемою для Німеччини є фінансування домогосподарств біженців, оскільки німецька соціальна система їх забезпечення є найкращою в світі. Тому основна маса біженців з Іраку, Сирії, Афганістану та інших країн в останні роки стараються будь-якими способами попасти до Німеччини та залишитися в ній. Цим, зокрема, користується невизнаний президент Білорусі О. Лукашенко, який при підтримці влади Росії привозить з Іраку курдів та переправляє їх з порушенням всіх міжнародних законів до Литви та Польщі. Звідти ці біженці стараються попасти до Німеччини, де проживають великі громади вихідців з Курдистану. Водночас, досить поширеним явищем є вивчення німецької мови біженцями з Азії та Африки протягом тривалого часу (до 7-ми років), що дає їм можливість не працювати, але всі ці роки нормально жити на соціальну допомогу. Крім того, вони стараються селитися в тих районах проживання іноземців, де німецькою мовою мало хто послуговується. Це ще більше ускладнює включення цих біженців в німецьке суспільство. Водночас, подібний механізм надання соціальних пільг викликає все більше незадоволення

корінних німців, серед яких зростає негативне ставлення до біженців, частина з яких паразитує на системі соціальної допомоги для них в Німеччині.

1.6. Пенсійна система ФРН

«Закон про сприяння обов'язковому пенсійному страхуванню і про заохочення солідарних капітал формуючих пенсійних нагромаджень», що був схвалений 11 травня 2001 року Бундесратом і набрав чинності 1 січня 2002 року, ознаменував принципово новий підхід до німецької системи пенсійного забезпечення. У рамках системи трьох складових пенсійного забезпечення в Німеччині – а це обов'язкове пенсійне страхування, що служило дотепер головною опорою, пенсійні виплати підприємств і добровільне пенсійне страхування – тепер зміцнюються друга і третя ланки пенсійної системи. Щоб одержати право на доплату від держави – чи-то прямі надбавки або податкові пільги – працівник повинен, починаючи з 2008 року – чотири відсотки від свого бруто-доходу з метою забезпечення індивідуального пенсійного страхування. Форми страхування можуть бути різними: внески в пенсійні каси, фонди або відкриття пенсійних рахунків у банку. Державна доплата складається з базової суми, що однакова для всіх, і спеціальних надбавок, що залежать від сімейного стану і кількості дітей.

На вибір громадян кошти на пенсійне забезпечення можуть вкладатися й у нерухоме майно. З цією метою працівник може використовувати до 50 тисяч євро з накопичених грошей. Однак до досягнення 65-літнього віку цю суму необхідно повернути в систему накопичувального фінансування пенсії. Це правило діє також і при продажу нерухомості, тому що в іншому випадку необхідно буде повернути державі гроші, отримані у вигляді доплати до добровільного пенсійного нагромадження.

Відповідно до нового закону подружні пари одержують не тільки доплати до добровільних пенсійних нагромаджень у розрахунку на кожну дитину. Тим з них, хто виховує дітей – як правило, це матері – відшкодовуються також фінансові витрати в період виховання. Робиться це у формі нарахування компенсаційних балів. Це означає, що після народження дитини держава перераховує внески на рахунки пенсійного нагромадження як доплату за три роки виховання дітей. При цьому розмір доплати визначається, виходячи з середнього заробітку в 2376,5 євро.

Після завершення декретної відпустки значна кількість матерів повертаються сьогодні до професійної діяльності, причому в більшості

випадків вони зайняті неповний робочий день. Щоб пом'якшити наслідки низьких доходів для майбутньої пенсії, держава буде здійснювати в період з 4-го по максимум десятий рік життя дитини доплати до відрахувань працюючої матері в рамках добровільного пенсійного нагромадження. Їх розмір може досягати 100 % від тих внесків, що платила б працююча мати, якби одержувала середню зарплату. Якщо мати одночасно виховує кількох дітей, то це заохочення припиняється тоді, коли держава перерахує всі доплати на наймолодшу дитину.

1.7. Фінанси підприємств

Основними доходами підприємств в Німеччині є прибуток, доходи від випуску акцій та інших цінних паперів, кредити комерційних банків, дотації від держави, а основними видатками – сплата податків та соціальних зборів. Крім того, в останнє десятиліття суттєво зросли екологічні платежі. Для підвищення фінансової ефективності діяльності державних підприємств у східній Німеччині була проведена їх прискорена приватизація з використанням принципу «одна німецька марка за приватизацію державного підприємства» взамін вкладення мільйонних інвестицій приватним інвестором в це підприємство.

Не дивлячись на вражаючі масштаби приватизації в 90-і роки ХХ ст. (насамперед, в східних землях), німецька держава продовжує залишатися провідним гравцем на ринку країни. Тільки федерація має частку в 516 фірмах, а на земельному і комунальному рівні держава представлена в акціонерному капіталі понад 5 тис. підприємств. Особливо велика її роль в банківському секторі. Державі належить 12 земельних банків, 589 ощадних кас, 19300 філіалів, що контролюють 50 % ринку приватних внесків, 13 земельних будівельних ощадкас і 40 страхових компаній. За експертними оцінками, внесок державного сектора в сукупний ВВП країни складає близько 12 %. Основу державних промислових підприємств складають великі концерни, у руках яких зосереджено близько двох третин всього акціонерного капіталу державних підприємств. Крім того, держава зосереджує у своїх руках галузі, недостатньо рентабельні для монополістичного капіталу, у тому числі дорожнє господарство, будівництво автострад, аеродромів, житлове господарство. Зокрема, на дотації Німецькій залізниці в 2019 р. було направлено 16 млрд. євро, оскільки пасажирські перевезення є збитковими. Великі кошти з бюджету направляються на будівництво об'єктів військового призначення і наукові дослідження військового характеру. Державні капіталовкладення направляються

також в інфраструктуру. Діяльність державних підприємств у ФРН в цілому збиткова, тому що на їхню продукцію, реалізовану приватним монополіям, встановлені низькі ціни. Збитки покриваються за рахунок короткострокових і середньострокових кредитів, у результаті чого зростають борги державних підприємств.

Фінансовий капітал країни представлений групами, пов'язаних між собою промислових, фінансових та інших монополій, що охоплюють усе національне господарство. Особливістю ФРН є менше число фінансових груп не тільки в порівнянні з США, але й з тими розвинутими країнами, економіка яких за своїми масштабами дорівнює німецькій. Це пояснюється величезною концентрацією банківського капіталу в руках трьох великих банків – «Дойче банк», «Дрезден банк» і «Комерцбанк», які контролюють близько 80 % акціонерного капіталу країни. Три головні фінансові групи сформувалися навколо цих великих банків. Їхні структури частково переплітаються. Особливістю німецьких фінансових груп є те, що вони, у порівнянні з фінансовими групами інших країн, мають менш чіткі кордони. Можна назвати лише сукупність концернів, що складають ядро тієї чи іншої групи. Між окремими групами також існують різноманітні зв'язки, які продовжують зміцнюватися.

Ускладнює проблему функціонування соціального ринкового господарства Німеччини фінансова консолідація Східних і Західних земель. Зокрема, метою земельною реформи в об'єднаній Німеччині було створення конкурентоспроможних підприємств ринкового типу за умови дотримання соціальної справедливості та фінансової ефективності. В Східних землях Німеччини (колишньої НДР) для цього було проведено паювання землі та майна, завдяки яким тільки з 2003 р. почалися позитивні зміни. Зокрема, якщо за період 1992–2002 рр. показник ВВП на душу населення в Німеччині перебував на рівні 25–27 тис. дол. США, то в 2003–2017 рр. він зріс в 1,8 разу (до 48 тис. дол. США).

Високий рівень соціальних гарантій привів до того, що 40 % чистого прибутку німецьких компаній йде на оплату праці, на відрахування до спеціальних фондів, які складають чималу частку фонду оплати праці. Крім того, держава, щоб не викликати масових соціальних протестів населення, продовжує субсидувати відверто збиткові сектори німецької економіки. Водночас в останні десятиліття ФРН взяла курс на побудову «зеленої економіки», відповідно до якого у найближчий час планується закрити поки діючі вугільні шахти та вугільні розрізи, а також атомні станції. 10.06.2020 р. уряд Німеччини

затвердив національну водневу стратегію, яка передбачає суттєве збільшення виробничих потужностей з виробництва водню до 2040 р. Для цього передбачені 7 млрд євро зі 130 млрд євро, що направляються для стимулювання економіки. Джерелами фінансування підприємств відновної енергетики є ресурси федерального бюджету, земельних та місцевих бюджетів, кредити так званих «зелених» банків, структурні фонди ЄС, випуск «зелених» облігацій тощо. 31.12.2021 р. Німеччина прийняла рішення про закриття половини з шести своїх атомних електростанцій. Три реактори, які зараз закриваються, були вперше введені в експлуатацію в середині 1980-х років.

Негативно відбився на фінансовому стані німецьких автовиробників так званий «дизельний скандал». В липні 2020 р. Європейський суд у Люксембурзі прийняв рішення про виплату компенсацій постраждалим автовласникам у цьому скандалі, які купували автомобілі концерну Volkswagen з фальшивим програмним забезпеченням, що дозволяло знижувати рівень викидів вуглекислого газу. Відповідно, в липні 2020 р. американські власники автомобілів Volkswagen отримали понад 9,5 млрд дол. США у цій справі. Водночас, фінансовий стан концерну повинен поправити масовий випуск електромобілів. У серпні 2020 р. корпорація Volkswagen AG оголосила про намір випускати і продавати 1 млн або більше електромобілів на рік до 2025 р. Однак, у результаті наслідків пандемії коронавірусу за першу половину 2020 р. Volkswagen AG втратив приблизно 34,2 млрд дол. США у порівнянні з першим півріччям 2019 р.

У серпні 2020 р. німецький автовиробник Daimler заявив, що досяг угоди на суму майже 3 млрд дол. США про врегулювання розслідувань, що проводяться регулюючими органами США щодо наслідків «дизельного скандалу» стосовно своїх дизельних автомобілів, проданих в США (це стосується 250 тис. автомобілів концерну). Компанія Daimler очікує, що вільний грошовий потік їх бізнесу знизиться протягом трьох років, причому основний негативний вплив на її бізнес очікується у найближчі 12 місяців 2020–2021 рр.

1.8. Фінансовий ринок ФРН

Німеччина характеризується розвинутим фінансовим ринком. Фінансовим центром Німеччини та всього світу є місто Франкфурт-на-Майні, в якому розміщено Європейський центральний банк (ЄЦБ), який емітує євро, а також розташовані провідні німецькі, європейські та світові компанії та банки. За допомогою регулювання курсу євро по відношенню до долара США ЄЦБ старається розвивати економіку

Єврозони, зокрема й Німеччини. Після Брекзиту (голосування за вихід Великої Британії з ЄС в 2016 р.) до Франкфурту з Лондона масово стали переводити свої штаб-квартири провідні світові банки, інші фінансові інститути та підприємства. Важливе місце на фінансовому ринку країни займає Франкфуртська фондова біржа. Її капіталізація на 01.04.2019 р. складала 1,867 трлн дол. США.

Загалом, до фінансових посередників у Німеччині відносяться: Німецький федеральний банк (Бундесбанк), комерційні банки, а також спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Основою банківської системи ФРН є Німецький федеральний банк, 100 % акцій якого належить державі. Водночас, на його частку припадає більше 24 % акцій Європейського центрального банку. У структурі Німецького федерального банку функціонує центральне правління, 9 центральних банків земель та 47 головних відділень. В свою чергу, у підпорядкуванні центральних банків земель перебуває майже 200 головних відділень та філій у великих містах.

Серед комерційних банків виділяють наступні: гроссбанки, регіональні комерційні банки, приватні комерційні банки, відділення іноземних банків. Гроссбанки – це акціонерні товариства, кожне з яких має від 200 до 300 тис акціонерів та розгалужену мережу філій. Гроссбанк очолює фінансово-промислову групу, до якої, поряд з кредитними установами, входять провідні виробничі концерни. Регіональні комерційні банки – це середні за масштабами комерційні банки, які контролюються гроссбанками. Приватні комерційні банки не є акціонерними товариствами і представляють собою структури, які здійснюють операції з цінними паперами, нерухомістю тощо. На місцевому ринку все більше розповсюдження отримують так звані «зелені» банки, які займаються кредитуванням екологічних проєктів, насамперед кліматичного спрямування.

До кредитної системи ФРН належать також наступні фінансові посередники, які мають чітку спеціалізацію: кооперативні банки, іпотечні банки, ощадні каси та жироцентралі, будівельні ощадні каси, кредитні товариства та ряд інших. Особливу групу інвестиційних установ представляють собою так звані банки з особливими завданнями. Вони були створені після Другої світової війни для відновлення зруйнованої німецької економіки. До них належать також Промисловий кредитний банк, Німецький комунальний банк та інші. У ФРН також функціонують компанії зі страхування життя, майна, а також компанії з перестраховування. Закон про банківську діяльність в країні регулює всі фінансові послуги як банків, так і небанківських установ.

Водночас, до компаній, які надають послуги фінансового лізингу, існують найменші вимоги.

Ряд німецьких фінансових структур проголосили про вихід з вугільних акціонерних товариств у зв'язку із зростанням фінансового ризику при інвестуванні в подібні товариства. Вони переорієнтовують свої кошти у товариства, які пов'язані з виробництвом відновлюваної енергії. На таке рішення німецьких пенсійних фондів вплинув тиск громадськості, яка виступила проти «брудного інвестування». Крім того, в Німеччині прийнято рішення до 2035 р. повністю замінити енергію, отриману від спалювання вугілля, енергією, отриманою від використання відновних енергетичних джерел. Зокрема, Німецький лікарський пенсійний фонд Берліну, капітал якого складає 7 млрд євро, проінформував про виключення з свого інвестиційного портфелю акцій всіх акціонерних товариств, які забезпечують хоча б 25 % виробництва вугілля, а також тих, які споживають більше 25 % енергії, отриманої при переробці кам'яного вугілля.

Важливим елементом фінансового ринку ФРН є **ринок державних цінних паперів**. Як емітенти державних цінних паперів виступають: федеральний уряд; спеціальні його служби (залізниця і пошта); уряди земель; місцеві органи влади (общини, комуни). Всі ці органи здійснюють позики від свого імені. Основним позичальником на ринку державних облігацій є федеральний уряд. Для фінансування державного боргу федеральний уряд випускає наступні **види цінних паперів**: облігації ФРН; федеральні облігації; боргові сертифікати; федеральні касові облігації; ощадні сертифікати; казначейські фінансові зобов'язання; безпроцентні казначейські сертифікати. Попит на державні облігації суттєво зріс в кінці серпня 2020 р., що дало можливість уряду розмістити 30-ти річні облігації на суму 1,5 млрд євро (при попиті 3,6 млрд євро) під мінус 0,05 % річних. Загалом, для ринку державних облігацій Німеччини їх прибутковість нижче нуля зараз є нормою.

У Німеччині для малих і середніх підприємств діє низка **державних гарантій** за кредитами, що надаються комерційними банками. Ці гарантії видаються через спеціалізовані гарантійні банки, що функціонують у всіх землях Німеччини на 80 % від суми кредиту. Кредити, на які надаються гарантії, є довгостроковими (до 15 років). В особливих випадках можна отримати державні гарантії і на більші суми кредиту. Кредити діють для всіх галузей промисловості, але особливі пільгові умови створені для підприємств, що мають намір працювати в галузі охорони навколишнього середовища.

Німецька система кредитного обслуговування аграрного сектора історично сформувалась в такому складі: кооперативні банки, ощадні каси, спеціалізовані банки, у тому числі Сільськогосподарський рентний банк, іпотечні банки, приватні комерційні банки та кошти Європейського фонду відтворення. Крім кооперативних банків, важливу роль у кредитуванні сільського господарства ФРН відіграють ощадні каси, що забезпечують приблизно третину позичок аграрному сектору. Ощадні каси, за винятком 13 приватних, є державними кредитними закладами. Переважаючими видами активних операцій ощадних кас є середньо- та довгострокові кредити.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки федерального бюджету ФРН?
2. Які основні доходи і видатки земель ФРН?
3. Які основні доходи і видатки общин ФРН?
4. Які податки та збори сплачують юридичні особи у ФРН?
5. Які основні податки та збори сплачують фізичні особи у ФРН?
6. Які особливості фінансового ринку ФРН?

РОЗДІЛ 2 ФІНАНСИ ФРАНЦІЇ

2.1. Публічні фінанси Франції в фінансовій системі країни

Сучасна фінансова система Франції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. До державних фінансів відносяться загальний бюджет, спеціальні рахунки казначейства, приєднані бюджети, соціальні фонди, фінанси державних підприємств та установ. Місцеві фінанси включають фінанси 96 департаментів і близько 36 тисяч комун. Державний бюджет Франції є основою фінансової системи. На його частку припадає половина всіх фінансових ресурсів держави. Доходи і витрати державного бюджету діляться на дві частини: операції кінцевого характеру (безповоротне фінансування), тобто звичайні поточні витрати; операції тимчасового характеру (кредитні операції).

Доходи державного бюджету Франції формуються за рахунок податків, коштів державних підприємств, позик і інших надходжень. Непрямі податки відіграють головну роль. Витрати бюджету класифікуються з одного боку, за міністерствами і відомствами, а, з другого, – за функціональним принципом: на поточні і капітальні затрати. Зокрема, військові витрати поділяються на поточні (утримання військовослужбовців, їх навчання, матеріально-технічне обслуговування військової техніки та ін.) і капітальні витрати. Витрати за статтею «Закордонні справи» представляють собою допомогу французького уряду країнам, що розвиваються, головним чином колишнім колоніям африканського континенту, утримання дипломатичних закладів за кордоном, а також внески в міжнародні фінансово-кредитні організації. Витрати на економіку включають державні капіталовкладення, поточне фінансування державних підприємств і приватного сектора, витрати на наукові дослідження. За рахунок державних ресурсів створюються капіталоємні і малорентабельні нові галузі виробництва: атомна, електронна промисловість, а також підприємства соціальної інфраструктури.

Дуже складною є для Франції проблема фінансування пенсійного забезпечення. Якщо в 1999 р. співвідношення частки населення пенсійного віку до 20–60-річних складало 1:3, а на виплату пенсій витрачалось 12 % ВВП, а в 2040 р. це співвідношення досягне 2:3, а частка

ВВП на виплату пенсій сягне 20 %. Тому уряд змушений йти на підвищення пенсійного віку, що викликає протест насамперед з боку державних службовців, оскільки багато з них виходять на пенсію у віці 50–55 років. Загалом, в 2019 р. Франція витратила 30 % від ВВП на соціальне забезпечення, що є найвищим показником серед країн ОЕСР.

Складною фінансовою проблемою є й утримання державних вищих навчальних закладів. Французькі університети, які навчають своїх студентів практично безплатно, не мають можливості відбору ні абітурієнтів, ні викладачів. Водночас, 46 % студентів до отримання диплома так і не доходять, що обертається величезними неефективними витратами для держави.

У березні 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу держава виділила 345 млрд євро для підтримки бізнесу. З них 300 млрд євро направлено для державного гарантування кредитів підприємств, особливо – для малого та середнього бізнесу. Ще 45 млрд євро виділено для прямої підтримки підприємств, а 2 млрд євро – для підтримки мікробізнесу. Для підприємств також планують скасувати чи відтермінувати сплату соціальних внесків, щоб не допустити їх банкрутства внаслідок зупинки чи суттєвого сповільнення виробництва. У результаті пандемії коронавірусу в 2020 р. ВВП Франції у річному вимірі зменшився на 5,4 %.

На **реіндустріалізацію** французької економіки на наступні 5 років держава виділить 30 млрд євро. Зокрема, 8 млрд євро підуть на енергетичний сектор, на розвиток «зеленого водню» та ядерної енергетики завтрашнього дня. Франція також інвестує 1 млрд євро в розробку малих ядерних реакторів. 4 млрд євро будуть спрямовані на розробку моделі літака з низьким рівнем викидів вуглецю та 2 млрд євро – на виробництво електричних і гібридних автовок тощо.

Франція в кінці лютого 2022 р. прийняла рішення, що буде конфісковувати нерухомість, яхти та автомобілі російських чиновників та бізнес-лідерів, проти яких запроваджені санкції ЄС у зв'язку з агресією Росії проти України.

Приєднані бюджети

Специфічною рисою державних фінансів Франції є приєднані бюджети. Вони введені для організацій, які не є юридичними особами, здійснюють торгово-промислові операції і користуються фінансовою автономією. Нараховується сім приєднаних бюджетів – один військовий і шість цивільних (громадянських). Серед них бюджети пошти, телеграфу, телефону; соціальних сільськогосподарських допомог;

національної друкарні, монетного двору; ордена Почесного легіону; ордена Звільнення. Провідне місце у приєднаних бюджетах (більше $\frac{2}{3}$ їх витрат) належить бюджету пошти. Джерелом його ресурсів є випуск позичок. Друге місце займає бюджет соціальних сільськогосподарських допомог. Його доходи формуються за рахунок податків, соціальних внесків, субсидій. Об'єм інших бюджетів незначний.

Певні кошти державного бюджету країни витрачаються на утримання 21 метропольного регіону, Територіальної спільноти **Корсики** та 5 заморських територій, частина з яких виступає за їх незалежність. Зокрема, сепаратисти Корсики ведуть збройну боротьбу за незалежність. Щоб зменшити рівень протистояння на острові з 1982 р. влада Франції поступово надає Корсиці право на самостійну політику в економічній, політичній та освітній сферах. Крім того, Корсика отримує суттєві фінансові дотації.

Серед залежних від Франції заморських територій найбільші дотації отримують Нова Каледонія та Французька Полінезія. Важливо виокремити причини такого явища. **Нова Каледонія** – залежна від Франції територія в Океанії. Столицею Нової Каледонії є місто Нумеа (200 тис. жителів). Офіційною валютою цієї залежної території є тихоокеанський франк, прив'язаний до курсу євро. Основними джерелами доходів цієї залежної території є видобуток та експорт нікелю, допомога від Франції та міжнародних організацій, доходи від туризму. Нова Каледонія – це досить великий острів в Меланезії, майже повністю складається із нікелю, права на розробку якого до 2003 р., у більшій частині, належали французькому уряду. Запаси нікелю в Новій Каледонії величезні: вони є четвертими за розмірами в світі після Росії (найперше Норильськ), Канади і Австралії.

В останні роки збільшується допомога Новій Каледонії від Китаю, дуже зацікавленого у видобутку нікелю на острові. В результаті зростає роль китайців в житті країни, в її економіці. Тому Франція змушена збільшувати допомогу цій заморській території, щоб запобігти її відокремленню від Франції. 45 % населення з 250 тис. осіб є меланезійцями, 37% мають французьке походження переважно через мешканців виправної колонії, яку Франція заснувала тут у ХІХ ст. Видобуток нікелю приваблює нових французьких поселенців, унаслідок чого зростають етнічні протиріччя. Більшість французького населення проживає в столиці Нумеа або поблизу. Шахтарі, переважно меланезійці, мешкають у будинках готельного типу; решта місцевої людності працює на фермах у центрі та на півночі острова. Кращі умови життя більшості французьких поселенців слугують подразником в етнічному

конфлікті між ними і корінними жителями острова, частина яких виступає за незалежність Нової Каледонії. Недавні референдуми на острові показали, що більшість жителів цієї юрисдикції виступають за збереження існуючих стосунків з Францією. Нормальним відносинам між Францією і Новою Каледонією поки сприяє високий рівень цін на нікель, продаж якого щорічно приносить майже 10 % коштів в бюджет цієї французької території. Допомога з боку Франції в 2009 р. обмежилась субсидіями у звичному розмірі, які не перевищували 15 % ВВП Нової Каледонії, а додаткове фінансування було виділене на проведення Третього самміту глав країн Океанії в її столиці Нумеа. Позиція Франції міцна в Новій Каледонії, якій був обіцяний референдум з питання незалежності не пізніше 2023 року: до цього часу запаси нікелю, можливо, будуть вже повністю виснажені. Тим не менш, очікування референдуму дозволяє зберігати баланс у взаємовідносинах між Парижем і головними прихильниками незалежності – корінними жителями Нової Каледонії. За незалежність Нової Каледонії також виступають країни – члени Меланезійської Передової Групи (Папуа-Нова Гвінея, Соломонові Острови, Вануату).

Французька Полінезія – залежна від Франції територія в Океанії. У свій час Франція проводила тут ядерні випробування, що призвело до значного погіршення екології Французької Полінезії. Офіційною валютою цієї залежної території є тихоокеанський франк, прив'язаний до курсу євро. Значні доходи країна до кризи 2008–2009 років отримувала від туризму. Тепер, в значній мірі, вона утримується за рахунок допомоги Франції, міжнародних організацій, ООН. Франція змушена збільшувати допомогу цій заморській території, оскільки її жителі все активніше виступають за незалежність Французької Полінезії від Франції. Крім того, Франція змушена компенсувати шкоду, яку завдали цій заморській території ядерні випробування Франції.

У Французькій Полінезії екологічна проблема виникла у зв'язку з тим, що в 1962–1996 рр. Париж провів на її атолах близько 200 ядерних випробувань. І після припинення випробувань Франція змушена виплачувати компенсації за завдану екологічну шкоду. В 2009 р. Париж витратив приблизно 80 млн. дол. на очищення ряду атолів від радіоактивного забруднення, як цього вимагали корінні жителі. Інакше жителі Французької Полінезії хотіли відділитися від Франції. Але ніякі хитрощі жителів острови не змогли суттєво підвищити рівень життя на островах і послабити залежність від фінансових донорів, насамперед від допомоги Франції.

Французька Полінезія активно добивається незалежності з 1970-х рр. В кінці 1990-х-на початку 2000-х років Париж успішно протидіяв цим вимогам фінансовими вливаннями в розвиток інфраструктури цього регіону, а також в сферу народної освіти і охорони культурної спадщини корінних народів. Одночасно з боку французів регулярно звучали вибачення за нехтування історичними і культурними традиціями аборигенів, які мали місце в минулому. Але в 2008 р., коли можливості звичної дипломатії за допомогою фінансових дотацій суттєво скоротились у зв'язку з погіршенням економічної ситуації у Франції, Париж пішов на поступки, розширивши автономію Французькій Полінезії в обмін на її відмову від подальших вимог про надання незалежності. У Французькій Полінезії обов'язки Верховного комісара, який призначається Парижем, були передані у ведення президента цієї заморської території.

На жаль, як це часто буває, розгорілась боротьба за владу між окремими претендентами, і у Французькій Полінезії почалась політична нестабільність. Нестабільність у владних структурах викликала кризу в суспільстві. Зменшення фінансових надходжень від Франції і зниження потоку туристів поставили Французьку Полінезію у складне становище. Тим не менше, позиції Парижа в цій заморській юрисдикції, як і раніше, міцні, оскільки жоден із президентів ще не придумав, з якого альтернативного джерела можна отримати суму, достатню для компенсації щорічних французьких субсидій. Разом з тим, все більшу допомогу Французькій Полінезії готовий надавати Китай. Але він надає цю допомогу на певних умовах. Однією з них є те, що китайські фахівці повинні реалізувати китайські інвестиції. В результаті в Французькій Полінезії збільшується кількість вихідців з Китаю, а в 2007–2008 та в 2009 роках етнічні китайці навіть приходили до влади у Французькій Полінезії. Це не подобається корінним жителям Французької Полінезії, що провокує етнічні конфлікти.

Уолліс та Футуна – залежна від Франції заморська територія в Океанії. Офіційною валютою цієї залежної території є тихоокеанський франк, прив'язаний до курсу євро. У найбільшій заморському володінні Франції – Уоллісі та Футуні – проживає всього 15 тис. жителів, які ніколи не висловлювали бажання позбавитися залежності від Франції ні до кризи 2008–2009 рр., ні тим більш в цей важкий час. Париж субсидує 99 % ВВП цього заморського володіння. Доходи господарств даної юрисдикції, крім допомоги від Франції, включають також доходи від туризму. Негативно вплинула на ці доходи світова

фінансова криза 2008–2009 років. Певна частина жителів цієї юрисдикції живе за рахунок рибальства і землеробства, а також за рахунок грошових переказів трудових мігрантів.

2.2. Податкова система Франції

Податок на доходи фізичних осіб (IRPP) у Франції

Його сплачують як резиденти, так і нерезиденти, за ставками від 14 до 45 % від доходу (існує 5 ставок). Попередній президент Франції Ф. Міттеран підняв максимальну ставку для заможних громадян до 75 %, але новий Президент Франції Е. Макрон у 2018 р. знизив її до 45 %. Депозити та дивіденди оподатковуються за ставкою 25 %.

Корпоративний податок у Франції

Донедавна ставка цього податку складала 33,3 %, потім вона була знижена до 31 %, а президент Е. Макрон планує її зниження до 25 %. Цей податок сплачують різні види підприємств (товариств). Для малих та середніх підприємств ставка корпоративного податку у Франції складає 15 %.

Податок на додану вартість у Франції

У Франції встановлені такі ставки ПДВ: нормальна (базова) ставка – 20 %; знижена ставка – 5,5 % (ліки, медичні засоби тощо). Податок на додану вартість сплачується щомісячно з 15 по 24 число місяця залежно від юридичної форми діяльності.

Цифровий податок. Дуже складною проблемою для Франції є оподаткування продажів через Інтернет, на чому наживаються так звані цифрові компанії. Тому недавно (11.07.2019 р.) в країні введено так званий **цифровий податок** у розмірі трьох відсотків з суми цифрових продаж для великих ІТ-компаній (Гугл, Фейсбук).

Податок зі спадщини та дарувань сплачується за ставками, що залежать від родинних зв'язків та величини спадщини. Згідно з чинним законодавством Французької Республіки, майно може бути об'єктом оподаткування під час його передачі за винагороду (продаж) або безкоштовно (дарування, успадкування). У цих випадках оподаткування приймає форму реєстраційного податку. Крім цього, майно може підлягати оподаткуванню, виходячи з факту володіння ним. У цьому випадку сплачується солідарний податок на майно та земельний податок, які мають річний характер та розраховуються, виходячи із сукупної вартості майна. Нарешті, майно може підлягати оподаткуванню внаслідок отримання надлишкової вартості при передачі права власності на нього.

Податок при продажі нерухомості сплачується під час передачі права власності на майно. Крім сплати публічного земельного податку, продаж майна супроводжується додатковими місцевими податками. Публічний земельний податок сплачується на користь держави та дорівнює 3,6 %. У разі здійснення операції, пов'язаної з продажем або обміном майна, земельний податок повертається до бюджету відповідного департаменту. Кожний департамент має право змінити відсоток публічного земельного податку в межах від 1 % до 3,6 %.

Реєстраційний податок при безкоштовній передачі майна

Безкоштовна передача майна може бути пов'язана з випадком настання смерті (тобто наслідування) або не пов'язана із цим (тобто дарування), про ставки див у табл. 2.1. і 2.2.

Таблиця 2.1

Сітка, яку застосовують при успадкуванні між батьками і дітьми

Частка чистої бази оподаткування	Ставка %
Не перевищує 7600 євро	5
Від 7600 євро до 11400 євро	10
Від 11400 євро до 15000 євро	15
Від 15000 євро до 520000 євро	20
Від 520000 євро до 850000 євро	30
Від 850000 євро до 1700000 євро	35
Понад 1700 000 євро	40

Таблиця 2.2

Сітка, яку застосовують при успадкуванні між подружжям

Частка чистої бази оподаткування	Ставка %
Не перевищує 7600 євро	5
Від 7600 євро до 15000 євро	10
Від 15000 євро до 30000 євро	15
Від 30000 євро до 520000 євро	20
Від 520000 євро до 850000 євро	30
Від 850000 євро до 1700000 євро	35
Понад 1700000 євро	40

Французькі та іноземні юридичні особи, що прямо або опосередковано володіють однією або багатьма спорудами у Франції або такі, що прямо або опосередковано володіють правами на це майно, сплачують **річний податок на майно** у розмірі 3 % від продажної вартості зазначеного майна або майнових прав.

Земельний податок на будоване майно сплачується щорічно на все будоване майно, що знаходиться у Франції за виключенням майна, що звільнено від оподаткування на постійній основі (державне майно, будівлі та споруди у сільській місцевості, сільськогосподарського призначення) або тимчасово (спрямоване на заохочення розвитку нерухомості). Базою оподаткування є доходи (орендна плата) від вище зазначеного майна, згідно з кадастром, зменшені на 50 %. Власники будованого майна, що мають більш 75 років, та, чиї доходи не перевищують певної суми, а також особи, що отримують допомогу із спеціальних фондів для інвалідів або дорослі інваліди, звільнені від сплати земельного податку на будоване майно у частині, пов'язаній з їхнім безпосереднім житлом.

Земельний податок на не будоване майно сплачується щорічно на все не будоване майно, що знаходиться у Франції, за виключенням майна, що звільнено від оподаткування на постійній основі (державне майно) або тимчасово (різноманітні заходи, що спрямовані на заохочення сільського господарства або відновлення лісу). Базою оподаткування є доходи (орендна плата) за кадастром, зафіксовані на рівні 80 % від цих доходів.

Податок на викиди вуглекислого газу. Його ставка в країні складає 44,81 євро за одну тонну викидів цього газу. В майбутньому ця ставка буде збільшуватися.

Особливості місцевого оподаткування у Франції

Основним непрямим податком виступає надбавка до податку на додану вартість, яка забезпечує більше 40 % всіх податкових надходжень. Серед місцевих податків діють: два поземельні податки, податок на житлові будови, податок на професію, що стягується з будь-якої особи, що здійснює торговельно-промислову діяльність, і ряд інших. Податкові доходи місцевих бюджетів у Франції складають 55 %, а майнові податки у структурі місцевих бюджетів країни сягають 20 %.

2.3. Податкова служба та її функції

Податкова служба знаходиться в складі міністерства економіки, фінансів і бюджету. Очолює її головне податкове управління, яке підпорядковане міністру-делегату. Головне податкове управління керує діяльністю більше 80 тисяч службовців податкової системи. В основному ці службовці сконцентровані в податкових центрах, яких у Франції нараховується 830, і в 16 інформаційних центрах. У випадку ухилення від оподаткування діє жорстка система відповідальності.

При випадковому неправильному перерахуванні доходів (помилки при заповненні декларації) податок стягується в повній сумі, одночасно стягується штраф у розмірі 0,75 % в місяць чи 9 % в рік. Якщо ж дохід зменшено навмисно, то податок стягується у двократному розмірі. При серйозних порушеннях податкового законодавства (підробка рахунків) передбачається кримінальна відповідальність. За порушення податкового законодавства у Франції передбачено цивільні, адміністративні і карні санкції. У законодавстві Франції також передбачені покарання за відмивання грошей.

Особливості податкового контролю у Франції

Податковий контроль – одна з конституційних функцій держави. Він забезпечує підтримку балансу між правами і обов'язками платників податків. Податкові працівники здійснюють два види контролю. На своїх робочих місцях вони здійснюють роботу з деклараціями (**камеральний контроль**). У Франції перевіряється приблизно 50 тис. декларацій в рік: 45 тис. – від юридичних осіб і 5 тис. – від фізичних. Наявна в базі даних інформація порівнюється з представленою декларацією, часто вже на цьому етапі виявляються розбіжності і інспектор звертається до платника податків, вимагаючи відповідних пояснень. Якщо ці пояснення не задовольняють податкову адміністрацію, вона може зажадати доплати податків або звернутися в інші контролюючі підрозділи для проведення детальнішого контролю. Контроль з виїздом на місце звичайно здійснюється за наявності серйозних підстав для підозри у приховуванні великих сум доходу. Перевірки звичайно здійснюються за три попередні роки.

В ході контролю в дев'яти з десяти випадків виявляється, що декларації не бездоганні, в результаті податкові органи застосовують різні санкції. За прострочення подачі декларації стягується 9 % в рік від простроченої суми. При виявленні умисних дій з приховування доходів, при представленні неправильних бухгалтерських даних штраф може складати від 40 до 80 % від суми податку. При регулярному невиконанні платником своїх обов'язків податки можуть бути стягнуті в безперечному порядку, із зверненням стягнення на рахунки платника податків.

2.4. Міжбюджетні відносини у Франції

Франція має трирівневу територіальну організацію: комуни (36 559), департаменти (96), регіони (22). Один із регіонів – Корсика – має власний статут. Французькі комуни, як правило, незначних розмірів і з невеликою кількістю населення. При цьому більш як 30 % видатків

місцевих самоврядувань (як і дефіцит) покриваються централізованими коштами. Надходження від місцевих податків покривають десь 50 % видатків регіональних бюджетів, а доходи від муніципальної власності і місцевого господарства – тільки 10 % витратної частини бюджетів комун.

У Франції відносини між центром і місцевими органами суворо визначені: суверенна влада належить центру, до якого місцеві органи займають підлегле становище. Місцеві власті при цьому можуть встановлювати суму доходів від прямих місцевих податків і їх ставки. Але права самостійного збору податків вони позбавлені: це робиться централізовано. Для вирівнювання прибуткової частини, а отже, і витрат місцевих бюджетів, держава надає їм вельми широку **фінансову допомогу**. Державна допомога надається у порядку спеціальних, вельми різноманітних дотацій.

Що стосується контролю держави над місцевими бюджетами, то він здійснюється як на стадії їх ухвалення, так і після виконання. Контролюється дотримання термінів затвердження бюджетів і їх зміст, а виконані бюджети проходять перевірку державними скарбниками. Бюджет може затверджуватися, тільки якщо він урівноважений. В даний час бюджети 75 % територіальних адміністративних одиниць бездефіцитні. Поліпшення стану місцевих фінансів стало важливим чинником скорочення дефіциту консолідованого бюджету. Відзначаючи безперечне позитивне значення даної обставини, французькі фахівці одночасно указують на його значною мірою кон'юнктурний характер і на необхідність структурних заходів для його підтримки, зокрема, на неминучість скорочення функціональних витрат.

З 2015 р. муніципалітети Франції почали створювати власні кредитні агентства для фінансування інфраструктури на місцевому рівні. Завдячуючи цьому вони змогли залучити 2,4 млрд євро за п'ять років через Agence France Locale.

2.5. Фінанси домогосподарств у Франції

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата та різні види соціальної допомоги та соціального забезпечення. Зокрема, державні стипендії одержує тільки незначна частина студентів (з сімей з обмеженими матеріальними можливостями). ВВП на душу населення в країні в 2019 р. склав близько 43,3 тис. дол. США. Загалом, у Франції співвідношення пенсії до заробітної плати складає 74 %, що є найвищим показником серед країн ЄС. Середня зарплата в країні в 2021 р.

склала 3085 євро, а після сплати податків – 2400 євро. Мінімальна зарплата у Франції у 2021 р. дорівнювала 1554 євро.

Основними видатками домогосподарств в країні є видатки на сплату податків, зборів та платежів, а також видатки на житло та комунальні послуги. Податок з фізичних осіб стягується тільки з доходів одержаних у Франції. Податок розраховується, виходячи з сукупних доходів сім'ї, одиницею оподаткування є саме сім'я. Декларацію зобов'язані подавати всі фізичні особи, незалежно від величини їх доходів. Громадяни повинні указувати в декларації всі свої доходи, зокрема в натуральній формі. Це в їх інтересах, оскільки при нарахуванні пенсій враховуються тільки задекларовані доходи. Середньо статичний француз сплачує до пенсійного фонду близько 11,2 % своєї зарплати, а разом з внесками роботодавця ця сума складає 28 % від зарплати.

Негативно вплинуло на доходи багатьох домогосподарств рішення президента Франції Е. Макрона про підвищення цін на дизельне паливо, щоб зменшити викиди вуглецевого газу в країні. Але проти цього рішення виступила значна кількість представників малого і середнього бізнесу (рух «жовтих жилетів»), у яких різко зросли витрати на ведення бізнесу. Ці виступи, які тривали кілька місяців, змусили владу Франції піти на певні поступки.

Президент Е. Макрон на початку 2020 р. запропонував свій варіант пенсійної реформи, який готувався два роки. Згідно нього, пропонується уніфікувати процес визначення та нарахування пенсій усім громадянам, незалежно від фаху чи стажу, оскільки на початок 2020 р. існувало 42 спеціальних режими, які по-різному визначають вік, з якого можна піти на пенсію. За новою системою пропонується, щоб усі громадяни, незалежно від професії, отримували рівну кількість пенсійних балів за кожен євро внесків, які будуть обраховуватися з урахування кар'єри. Пенсійний вік планується підняти з 62 до 64 років, але під тиском профспілок це положення було замінено. Було введено поняття «збалансований вік», яке означає, що лише ті, хто вийде на пенсію в 64 роки, зможуть претендувати на повну пенсію, тоді як пенсіонери з 62 років отримуватимуть менші виплати. Якщо не провести пенсійну реформу, то 2025 р. дефіцит пенсійної системи сягне 17 млрд. євро.

У зв'язку з пандемією коронавірусу уряд Франції у березні 2020 р. надав деякі пільги домогосподарствам. Зокрема, було надано оплачуваний лікарняний з першого дня для всіх батьків, діти яких знаходяться на карантині.

2.6. Фінанси підприємств і організацій

Фінанси державних підприємств. Франція займає одне з перших місць серед розвинених країн за розмірами державного сектора, який почав розвиватися у післявоєнні роки в результаті націоналізації. Ресурси державного сектора формуються із різних джерел: власних коштів – 25 %, безповоротних дотацій і субсидій з держбюджету – 18 %, довгострокових кредитів, внутрішніх і зовнішніх позик, отриманих на грошовому ринку (57 %). Державні підприємства поділяються на прибуткові і збиткові. Дефіцит державних підприємств покривається безповоротними субсидіями і дотаціями, а також кредитами з бюджету і спеціальних фондів.

Серед державних підприємств в країні одне із провідних місць займають підприємства військово-промислового комплексу (ВПК), які виготовляють найсучаснішу зброю. Це дозволяє Франції бути одним із основних постачальників зброї в світі, зокрема, військових літаків, вертольотів, суден, підводних човнів, бронетранспортерів тощо, що приносить країні значні доходи. Так, на початку грудня 2021 р. ОАЕ підписали з Францією угоду про закупівлю в останньої 80 літаків Rafale, 12 вертольотів Caracal та пов'язаних з ними елементів на суму 15 млрд дол. США. Переговори про закупівлю цих літаків тривали з 2011 р. Літаки Rafale замінять багатоцільові французькі винищувачі Mirage 2000. Водночас, в 2021 р. Австралія відмовилася від закупівлі у Франції дизельних підводних човнів на суму більше 15 млрд дол. США на користь придбання у США кількох атомних підводних човнів, що викликало політичне протистояння між Францією, з одного боку, та США і Австралією, з другого боку, та нанесло значні фінансові втрати для французького ВПК. В 2022 р. Франція поставить Україні швидкісні бронекатери для Державної прикордонної служби України. Загалом, французький ВПК поставить Україні 55 вертольотів на 0,55 млрд євро, 20 патрульних катерів на суму 0,14 млрд євро та 370 висотних підіймачів для пожежних автомобілів на суму 0,3 млрд євро.

Важливу роль в економіці Франції відіграє державне енергетичне підприємство EDF, у підпорядкуванні якого знаходяться атомні електростанції. 10.02.2022 р. Президент Франції Е. Макрон оголосив, що його країна побудує шість ядерних реакторів нового покоління (так званих EPR2) і розглядає будівництво восьми додаткових. Е. Макрон також заявив, державний енергетичний гігант EDF отримає десятки мільярдів євро на будівництво нових реакторів, а перший із них має запрацювати до 2035 р.

Фінанси державних вищих навчальних закладів. Фінансування вищої освіти у Франції здійснюється майже на 90 % за кошти центрального бюджету, їх розподілом займається Головне управління фінансів і адміністрації міністерства національної освіти. Всі штатні співробітники вищої школи Франції є державними службовцями і в цій якості наймаються на роботу не окремими вузами, а міністерством, їх заробітна платня складає близько 70 % всіх державних витрат на вищу освіту; приблизно 10 % витрачається на соціальну допомогу студентам (стипендії, медичне страхування, різні пільги); 2–3 % щорічно виділяється на будівництво й інші капітальні роботи. У безпосереднє розпорядження вузів поступає тільки залишок (17–20 % державних коштів), які проводяться за статтею «субсидії університетам». Що стосується **позабюджетних джерел фінансування**, то вони складають близько 12 % загального фінансування французьких вузів. У цьому об'ємі частки основних джерел, в середньому, складають: близько 25 % – внески за різні платні курси і інші форми підготовки; 20 % – надходження за контракти по НДР; 15 % – доходи від різних сервісних служб; 14 % – вступні внески студентів і аспірантів. Приблизно 2 % об'єму позабюджетних коштів поступають від місцевих властей і як прибуток від фінансової діяльності.

Фінанси недержавних підприємств у Франції. Доходи недержавних підприємств формуються за рахунок прибутку, амортизаційних відрахувань, випуску акцій та облігацій тощо. Вони також можуть залучати кредитні ресурси. Витрати недержавних підприємств направляються на сплату різноманітних податків та зборів, на виплату заробітної плати працівникам, на сплату дивідендів співвласникам акціонерних та інших товариств тощо. За оцінкою експертів, серйозною перепорою для підвищення конкурентоздатності французьких підприємств є високі затрати на робочу силу.

Під тиском громадськості та враховуючи фінансові ризики інвестування у видобуток вугілля, торфу, нафти (так звані «брудні» інвестиції) не тільки фінансові структури, але й виробничі фірми Франції починають згортати подібні проєкти. Зокрема, ряд корпорацій Франції реалізують стратегії, направлені на обмеження викидів вуглецю, спираючись на державну підтримку. Так, Агентство по захисту навколишнього середовища та енергоефективності Франції (АДЕМЕ) веде облік всіх зусиль приватного сектора, а також дій по лінії державно-приватного партнерства, як-то плани по адаптації, стратегічне перегрупування, платформи з обміну досвідом тощо. Водночас Франція буде розвивати ядерну енергетику, яка вже забезпечує більше

половини виробництва електроенергії в країні. Зараз за кошти держави будується ще один новий ядерний блок.

В сільському господарстві Франції значне місце займають фермерські господарства. В країні суттєво обмежується придбання землі в одні руки та придбання її іноземцями, а фермерським господарствам надаються значні субсидії та пільгові кредити. Кредитування сільського господарства Франції забезпечують переважно кооперативні банки. Банки, які бажають отримати державні дотації для кредитування сільського господарства, повинні пройти конкурсний відбір, організований міністерством економіки і фінансів.

Після проголошення так званого Брекситу у Великій Британії у 2016 р., частина провідних світових корпорацій перенесла свої штаб-квартири з Лондону до Парижу, що підвищило його статус як світового економічного центру.

Економічна криза 2020 р. негативно позначилася на фінансах більшості французьких підприємств. Зокрема, у результаті пандемії коронавірусу провідний французький концерн Renault AG втратив 11,35 млрд дол. США виторгу і відзвітував про рекордний чистий збиток у розмірі 8,63 млрд дол. за перше півріччя 2020 р. У зв'язку з пандемією коронавірусу в світі влада Франції у березні 2020 р. передбачила для компаній, які постраждали від цієї пандемії, відміну штрафів за затримки при виконанні державних контрактів. Вони також отримали відстрочку з виплати податків та за виплатами у соціальні фонди. Компаніям також було дозволено переводити співробітників на віддалену роботу без їх згоди. Однак, не дивлячись на пандемію коронавірусу, концерн Airbus скоротив витрати на різні проекти, але не на новий літак A321XLR, процес створення якого був прискорений, на що були виділені додаткові ресурси. З 2019 р. на нього надійшло 450 замовлень. Мета полягає в тому, щоб літак A321XLR надійшов в експлуатацію в 2023 р.

В кінці 2021 р. Президент країни Е. Макрон оголосив про реалізацію програми «Франція 2030», спрямовану на **реіндустріалізацію** економіки країни. Вона полягатиме не в поверненні до Франції підприємств із старими технологіями, а розвиток нових високотехнологічних виробництв на території країни. **Проект «Франція 2030»** – це спроба зменшити небезпечну залежність від Китаю та зміцнити промисловий сектор країни. Він також направлений на здійснення серйозної декарбонізації промисловості Франції.

Підприємства Франції активно працюють з Україною. Загалом, нині у нашій країні працюють понад півтори сотні французьких

компаній, у яких налічуються близько 30 тис працівників. Компанії Louis Dreyfus, Mas Seeds, Maisadour давно працюють в агросекторі, зокрема постачають посівний матеріал для українських сільськогосподарських виробників. Lactalis, Belle, Danone та інші займаються переробкою овочевої та тваринницької продукції. У промисловий сектор України інвестують такі французькі підприємства як Saint-Gobain, Virally, Lafarge, Renault. Французька Sanofi займає значну частку на ринку імпорту фармацевтичної продукції.

2.7. Фінансовий ринок Франції

Фінансовий ринок країни включає всі складові цього ринку. Банк Франції, не дивлячись на введення євро, залишається основним регулятором фінансового ринку країни. До кредитної системи країни крім цього банку відносяться комерційні банки і спеціалізовані фінансові установи. Загалом, сьогодні у Франції склався фактично універсальний тип банку з найрізноманітнішими операціями. Таких банків у країні нараховується близько 400, з яких понад 160 є іноземними банками.

Ощадну справу в Франції здійснюють приватні ощадні каси і державна національна каса, які конкурують з банками; ощадні каси, що зобов'язані передавати залучені кошти депозитно-ощадній касі – напівдержавній кредитній установі зі своїм статутом. З вкладів ощадних кас формується до 80 % капіталу депозитно-ощадної каси, яка спрямовує їх на розвиток економіки та реалізацію соціальних програм. На кредитному ринку Франції також функціонують спеціалізовані фінансові установи, до яких відносяться: страхові компанії; компанії споживчого кредиту; фінансові компанії, які управляють портфелями цінних паперів промислово-торгових груп; лізингові товариства.

Діяльність фінансових посередників на фінансовому ринку Франції регулюють: міністерство економіки та фінансів, Банк Франції, національна кредитна рада, комітет банківської регламентації, банківська комісія. Фінансовий ринок Франції характеризується значним впливом держави на його структурні елементи. За допомогою випуску державних цінних паперів уряд Франції балансує дефіцит бюджету та фінансує державний сектор, який є одним із найбільших серед розвинутих країн (передусім підприємства військово-промислового комплексу).

Курс на побудову «зеленої» економіки в Франції змусив ряд фінансових структур змінити напрями свого фінансування. Так, все більше пенсійних та страхових фондів Франції виходять з програм фінансування видобування та переробки викопного палива, насампе-

ред вугілля, що треба взяти до уваги в Україні. Зокрема, французький пенсійний фонд (FRR), який оперує коштами в розмірі 37 млрд євро, оголосив, що виходить з своїх інвестицій у виробництво тютюну та в більшій частині – з інвестицій у вугільні акціонерні товариства.

При президенті Ф. Олланді, коли він в 2012–2016 рр. різко підвищив максимальну ставку прибуткового податку з громадян (до 75 %), близько 1,5 тис. топ-менеджерів провідних компаній світу і банків покинули Париж і Францію. Тому частина провідних банків та компаній світу вивели свої керівні органи з Франції, щоб не втратити цих менеджерів та відповідні прибутки. Це негативно позначилося на стані фінансового ринку країни, на курсі цінних паперів Франції. Водночас, після проголошення так званого Брекзиту у Великій Британії у 2016 р., частина провідних банків світу та світових корпорацій перенесла свої штаб-квартири з Лондону до Парижу, що підвищило його статус як світового фінансового центру.

Світова економічна криза 2020 р. змусила владу Франції виділити значні державні кошти на підтримку комерційних банків та провідних підприємств країни, щоб не допустити масового безробіття. Це дало певний позитивний результат, але призвело до зростання дефіциту бюджету та державного боргу. У свою чергу, це негативно позначилося на вартості французьких державних та комерційних цінних паперів.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Франції?
2. Які основні доходи і видатки комун у Франції?
3. Які основні податки і збори сплачують фізичні особи у Франції?
4. Які основні податки і збори сплачують юридичні особи у Франції?
5. Яка структура і функції податкової служби у Франції?
6. Які особливості функціонування фінансового ринку у Франції?

Розділ 3 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ІТАЛІЇ

3.1. Публічні фінанси Італії в фінансовій системі країни

Фінансова система країни включає державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, фінансовий ринок. У свою чергу, **публічні фінанси** включають державні та місцеві фінанси. До державних фінансів відносяться: державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ. Провідною статтею доходів бюджету Італії (біля 89 %) є податки. Переважна частка державного бюджету Італії витрачається на соціальну сферу, допомогу регіонам, управління, науку і освіту тощо. Водночас ставиться питання підняти вік виходу на пенсію, оскільки на державні пенсії використовуються близько 15 % ВВП країни. В 2019 р. внески працівника та роботодавця до пенсійної системи в середньому склали 33 %, що було найвищим показником серед країн ЄС.

Соціальне страхування передбачає виплати на випадок безробіття, хвороби, вагітності, нещасних випадків на роботі, професійних хвороб, пенсії за віком та інвалідністю, допомогу сім'ям та піклувальникам. У системі працює багато державних агентств, проте їхня діяльність координується Національним інститутом із соціального страхування. Італійська пенсійна система відчуває недофінансування через старіння населення, що призводить до підвищення податкового навантаження на платників податків.

Універсальне медичне покриття є основною рисою італійської системи охорони здоров'я. У системі задіяна велика кількість державних агентств, які здійснюють нагляд над усіма соціальними послугами. Обов'язкова система медичного страхування була запроваджена в 1943 році, яка була замінена в 1978 році Італійською національною службою з охорони здоров'я. Протягом 1992–2000 рр. була проведена значна кількість реформ, основним результатом яких стала раціоналізація державних видатків і покращення послуг пацієнтам.

Для Італії поки характерні фінансові протиріччя між Північчю і Півднем Італії, оскільки фінансові ресурси Італії переважно формуються на Півночі, а значну частку з них отримує Південь. Тому на Півночі Італії все більшої популярності набирають рухи щодо її відділення від країни. Ускладнює фінансову ситуацію в країні й вплив іммігрантів з країн Азії та Африки, яких за 2015–2019 рр. прибуло в Італію близько 700 тисяч. Все це вимагає значних коштів на

їх утримання та адаптацію, яких в країні не вистачає навіть для забезпечення бідних верств населення своєї країни.

Негативно впливає на ефективність формування та використання публічних фінансів Італії тісний зв'язок мафії з політиками різного рівня, хоча в останні десятиліття країна досягла значних успіхів у боротьбі з корупцією. Втіленням цієї політики був потік слабо контрольованих бюджетних трансфертів до італійських регіонів, влада яких допомагала уряду утриматися при владі. Корупційна складова таких механізмів була виявлена під час проведення операції «чисті руки», яка здійснювалася в Італії в 1990-х роках і розкрила мережу індустріального лобі, безпосередньо пов'язаного з мафіозними структурами. Було заарештовано 1,5 тисяч чиновників, політиків та бізнесменів. Це дало певні результати й в боротьбі з політичною корупцією.

У зв'язку з негативними наслідками пандемії коронавірусу на початку 2020 р. для фінансової системи Італії, уряд країни розробив систему заходів з їх подолання. Уряд у березні 2020 р. запланував виділити 25 млрд євро на ці заходи. У травні 2020 р. уряд Італії схвалив новий пакет підтримки економіки на 55 млрд євро. Оскільки ВВП країни за 2020 р. зменшилося більш ніж на 5 %, тому Італія була змушена звертатися за фінансовою допомогою до ЄС. Для того, щоб отримати таку допомогу велику роль у реформуванні економіки відіграв новий прем'єр-міністр Маріо Драгі, якому вдалося консолідувати політичні сили в парламенті та вивести Італію з кризи. Коли у лютому 2021 р. він прийшов до влади, справи пішли краще. Економіка відновлюється зі зростанням у 6,2 %, інфляція тримається на рівні 1,8 %, хоча зниження ВВП у 9 %, пов'язане з пандемією, ще не компенсоване.

Відповідно до санкцій ЄС проти російських чиновників та олігархів у зв'язку з нападом Росії на Україну Італія на середину березня 2022 р. заморозила майно найбагатших росіян на 780 млн євро (суперяхти, приватні літаки, інше майно). Італія також конфіскувала комплекс будівель на середземноморському острові Сардинія, вартістю приблизно 116,2 млн євро, що належить російському олігарху О. Мордашову. Раніше, на початку березня 2022 р., італійська поліція конфіскувала 65 метрову яхту О. Мордашова вартістю 65 млн євро. Крім того, в Італії заарештували яхти олігархів Г. Тимченка та А. Усманова, що коштують десятки млн євро.

3.2. Пенсійна система Італії та особливості її реформування

До 2008 р. чоловіки і жінки могли йти на пенсію в будь-якому віці за наявності 40-річного періоду сплати внесків. Надалі встановлюється

можливість виходу на пенсію з 57 років при п'ятирічній сплаті внесків, але за умови, що їх загальна сума дає право на пенсію, що перевищує принаймні на 20 % нинішню соціальну. Після досягнення 65 років єдиною умовою для отримання пенсії є наявність п'ятирічного періоду сплати внесків. Після 65 років можна знов почати працювати за наймом, але за умови відмови від отримання пенсії. З введенням накопичувальної системи за базу розрахунків при нарахуванні пенсій береться не заробітна платня працівника на останньому відрізку його діяльності, а величина сплачених ним внесків за все трудове життя.

Щомісячні внески до пенсійного фонду зараховуються на **особовий рахунок працівника**. Сплачені внески щорічно перераховуються відповідно до 5-річного змінного показника зростання ВВП. У момент виходу на пенсію її розмір розраховується шляхом множення суми внесків на особливий коефіцієнт, який варіюється залежно від віку працівника, забезпечуючи вищу пенсію тим, хто припиняє трудитися ближче до 65 років. Коефіцієнт перерахунку підлягає коректуванню кожні 10 років залежно від стану пенсійної системи.

Нове законодавство створило рамкову основу і для діяльності **добровільних пенсійних фондів**, доступних всім категоріям працівників. За офіційною оцінкою, в перспективі додатковим пенсійним забезпеченням буде охоплено до $\frac{2}{3}$ загального числа зайнятих. В даний час працедавці і працівники відраховують по 2 % заробітної платні з кожної сторони; ще 2 % з боку працівників і 7 % із сторони працедавців повинні відкладатися на фінансування вихідної допомоги.

Крім того, згідно з рекомендаціям експертів, ресурси бюджету соціального забезпечення необхідно істотно перемістити з пенсійної сфери, по-перше, в сферу активної політики на ринку праці, адресованої всім категоріям трудящих, і, по-друге, в сферу цільових (адресних) виплат іншим категоріям непрацездатного населення, крім пенсіонерів. Водночас, перехід до нової системи розрахований на десятиліття, а бажаний результат може бути одержаний не раніше, ніж у 2050-му р.

3.3. Місцеві фінанси та шляхи вирішення міжбюджетних проблем

Місцеві фінанси Італії включають фінанси 5 автономних областей, 96 провінцій і 8000 комун. Італія до недавнього часу характеризувалася високим ступенем адміністративного контролю і централізованого розподілу ресурсів. Співвідношення витрат центрального і місцевих бюджетів складало близько 2:1. У 1990-і рр. була поведена реформа,

яка була направлена на зміну відносин між центром і периферією на користь місцевих бюджетів. З 1989 р. біля 50 % коштів, необхідних для розвитку територій, надходять від податків, які стягуються безпосередньо місцевими органами. Податкові доходи місцевих бюджетів в Італії складають понад 55 %.

В Італії продовжуються процеси внутрішньої міграції і урбанізації, для величезного числа муніципалітетів характерні крихітні розміри і, відповідно, мізерність ресурсів, що створює проблеми у формуванні фінансової бази органів місцевого самоврядування. Для вирішення подібних проблем в Італії стали організовувати проміжні структури: з одного боку – асоціативного типу (союзи муніципалітетів); з іншого боку – провінції і міста-метрополії, території, що мають в своєму розпорядженні суттєвіші ресурси для планування і сприяння місцевому розвитку. Продовженням цих проблем є **«асиметричність федералізму»**. З ряду причин (історичних, географічних, економічних і інших) муніципальні утворення не здатні розвиватися на одному рівні, і, як наслідок, неможливе повсюдне затвердження податкової автономії. Тому урядом Італії була запропонована ідея впровадження «асиметричності федералізму». Вона полягає в тому, що якщо одні райони поки не здатні прийняти на себе всю відповідальність, пов'язану з автономними правами, то це не повинно стати перешкодою до отримання автономії іншими районами.

Ці та інші заходи істотно збільшили об'єм ресурсів, що самостійно витрачаються місцевими органами, хоча це не зменшило напруги у стосунках Півночі і Півдня Італії. Нині відцентрові настрої найбільше проявляються в Ломбардії (центр-Мілан) та Венето (центр-Венеція). У Ломбардії проживає трохи менше 10 млн осіб, а регіон виробляє майже 21 % ВВП країни. У Венето живе трохи менше 5 млн громадян, але регіон продукує 9,4 % ВВП Італії. Ряд провідних політичних сил виступає за надання провінціям П'ємонт, Венето і Ломбардія незалежності та створення окремої північно італійської держави зі столицею в Мілані.

Складність вирішення фінансування місцевих бюджетів та реформування міжбюджетних проблем в Італії загострюється економічним спадом, який розпочався в країні з кінця 2004 р. Владі вдалося частково його подолати, але пандемія коронавірусу в 2020 р. знову призвела до падіння ВВП країни. У результаті карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу та спадом виробництва, державний борг Італії в 2020 р. зростає, за прогнозами експертів Європейської Комісії,

до 160 % від ВВП, тоді як в 2019 р. він складав 135 %. В 2021 р., як вважають експерти, його вдасться тільки частково зменшити.

Особливість фінансів муніципалітету Кампіоне

Кампіоне – це муніципалітет в Італії, у регіоні Ломбардія, в провінції Комо, населення якого складає близько 2040 осіб. Проблемою є те, що він знаходиться за межами Італії, а від основної території країни його відділяють землі швейцарського кантону Тічино. Одним із головних джерел доходу Кампіоне були доходи від казино, яке розпочало свою роботу у 2017 р. Тому довгий час цей муніципалітет відносився до офшорних центрів грального бізнесу в світі. У липні 2018 р. казино збанкрутувало і закрилося, залишивши без роботи багатьох жителів Кампіоне. Тепер основні доходи його мешканцям приносить туризм. Крім того, з 01.01.2020 р. італійський анклав Кампіоне більше не перебуває у стані митного союзу зі Швейцарією, а став членом ЄС, як і вся Італія. Відповідно, з'явилися митні пости на кордонах зі Швейцарією, була введена італійська система оподаткування, ставки в якій значно вище, ніж в Швейцарії. Це викликало масове незадоволення жителів Кампіоне через ускладнення їх життя, хоча вони активно виступали за збереження старих порядків у відносинах зі Швейцарією. Проти виступив уряд Італії та керівництво ЄС, оскільки Швейцарія не є членом Європейського Союзу.

3.4. Податкова система Італії

Ставки **прибуткового податку з громадян** становлять (в залежності від доходів): 23 %, 33 %, 39 %, 43 %. Сума податку зменшується на суму індивідуальних пільг, розмір яких залежить від складу сім'ї: чим більше сім'я, тим значніші пільги. Всі доходи приватних осіб в залежності від джерела їх виникнення поділяються на п'ять категорій, кожна з яких має свої особливості обчислення. Цими джерелами визначаються: а) земельна власність, нерухомість і будівлі; б) капітал; в) робота за наймом і вільні професії; г) підприємництво; д) інші джерела.

Прибутковий податок з юридичних осіб з 1983 р. стягувався за єдиною ставкою в розмірі 30 %, пізніше його ставка була знижена до 24 %. Для фінансових і холдингових компаній, що оперують лише з цінними паперами, ставка прибуткового податку скоротилась до 7,5 %. Компанії та організації, де частка держави перевищує 50 %, сплачували податок за ставкою 6,25 %. Податкова служба жорстко контролює компанії, які ведуть справи з залученням офшорних зон. Якщо прибуток

був отриманий за допомогою офшорної фірми, податок збільшують в два рази.

Податок на додану вартість стягується за диференційованими ставками. Зараз їх чотири: знижені: 0 %, 4 % і 10 % та основна – 20 %. Нульова ставка застосовується до експорту товарів і послуг. Пільгова ставка 4 % застосовуються до предметів першої життєвої необхідності (хліб, молоко, газети, журнали). За ставкою 10 % оподатковуються промислові вироби, в тому числі текстильні.

Спеціальні акцизи мають друге за величиною фіскальне значення серед непрямих податків. Вони збереглися в Італії стосовно декількох видів товарів та послуг (електроенергія, цукор, алкогольні напої та інше). Найбільш значні надходження забезпечує акциз на нафту та нафтопродукти. Іншим доходним об'єктом є тютюнові вироби.

Податок на нерухомість в Італії надходить до місцевого бюджету, його сплачують раз на рік за ставкою 0,4–0,7 % від кадастрової вартості. За реєстрацію в кадастрі прав власності платник вносить 168 євро + 7% за первинні об'єкти нерухомості. Податки на нерухомість в Італії, куплену на вторинному ринку, складають 4 % для резидентів та 7% для нерезидентів.

Міський або **туристичний податок** в Італії платять всі, хто зупиняється на нічліг в міських готелях. Звичайна сума платежу дорівнює 7 євро з людини, а в Римі – 10 євро.

Особлива категорія непрямих податків – **податки з ділових операцій** представлених такими інструментами як гербовий, реєстраційний та концесійний податки. **Гербовий податок** стягується у формі продажу державою спеціального гербового паперу або гербових марок, необхідних за законом для належного оформлення різних комерційних документів. Розмір гербового податку диференційований за видами документів, а також залежить від суми угоди. **Реєстраційний податок** виплачується в тих випадках, коли здійснюються угоди чи акти, які повинні бути зареєстровані державою у відповідних книгах. Ставка податку становить 3 % від суми угоди для організацій-платників ПДВ і 7 % – для інших покупців.

Особливості реформування податкової системи Італії

Економіка країни до сьогодні характеризується наявністю значною часткою тіньової економіки, рівень якої сягає майже 30 %. Для боротьби з нею та з ухиленням від оподаткування на початку ХХІ ст. прем'єр-міністром Італії С. Берлусконі була проведена **податкова амністія**, яка дала додатково в бюджет країни більше 30 млрд. євро.

Ставка податку на амністовані капітали склала 10 %. В 2005 р. на 12 млрд євро була зменшена сума податку на корпорації, щоб зацікавити їх у збільшенні виробництва та створення додаткових робочих місць в країні. Під час світової економічної кризи 2008–2009 рр. уряд країни був змушений підняти ставки податків, насамперед непрямих. Крім того, влада Італії стала оподатковувати доходи релігійних організацій від комерційної діяльності, чого до цього ніколи не робилося. Під час пандемії коронавірусу в 2020 р. уряд ввів деякі податкові пільги для підприємств та фізичних осіб, щоб зменшити їх втрати.

Для боротьби з масовим ухиленням від податків в Італії створений спеціальний воєнізований підрозділ: **Фінансова гвардія**, яка має в своєму розпорядженні гелікоптери, катери, бронетранспортери тощо. У 80–90-ті роки ХХ століття, а також на початку ХХІ століття в Італії було засуджено велику кількість мафіозі, державних службовців високого рангу та працівників органів місцевого самоврядування за відмивання «брудних» грошей та ухилення від податків.

3.5. Фінанси домогосподарств в Італії

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата податків, соціальних внесків, плата за утримання житла, комунальні платежі, видатки на транспорт та ліки тощо. В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення в Італії в за рік склав 40981 дол. США (за паритетом купівельної спроможності). У 2019 р. ВВП країни склав близько 1,94 трильйона дол. США, а ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) близько – 40,4 тис. дол. США. В 2021 р. ВВП на душу населення склав близько 41 тис дол. США.

За підрахунками профспілок, в Італії людина віком до 30 років в останні роки заробляє в середньому 830 євро на місяць, що тільки на 100 євро більше базового доходу громадянина. У регіональному плані цей заробіток дуже диференційований: якщо на Півночі країни середній дохід становить 930 євро, то на Півдні – лише 740 євро. Загалом, 30 % італійських платників податків стверджують, що вони заробляють менш як 10 тис. євро на рік, живучи на суму, яка дорівнює базовому доходу громадянина. На Півдні країни таких нараховується 40 %.

Узагальнений **показник бідності** в Італії (за класифікацією ОЕСР) вище, ніж в інших провідних країнах Західної Європи. У 2018 р. 27 % 24–34-річних громадян в Італії ніде не працювало й не навчалося. В основному роботодавці пропонують контракти на 3 місяці, які потім

не продовжують. В 2021 р. рівень бідності склав в країні 20 %, на що вплинула економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу. Весною 2020 р. уряд ввів дуже жорсткий локдаун на кілька місяців, а вихід із дому карався дуже великими штрафами. Італійцям дозволялося виходити за продуктами тільки до найближчої крамниці.

Проблемою для Італії є значні відмінності у доходах бідних та багатих сімей та громадян у різних регіонах країни. Так, сім'я з доходом у 20 тис. євро отримує дотацію на освіту дитини в розмірі 200–300 євро, а сім'я з доходом 500 тис. євро – кілька тисяч. Водночас, багато людей на Півночі країни переконані, що Південь просто відмовляється модернізуватися та позбавлятися організованих злочинних кланів, які контролюють село і сільську місцевість.

На початку 2019 р. політична партія «5-ть зірок» разом зі своїми союзниками ухвалили закон про запровадження **базового доходу громадянина**, який можуть отримувати як пенсіонери, так і працівники. Всі, хто отримує менш як 780 євро на місяць у формі пенсії чи зарплати, можуть звертатися за отриманням базового доходу. Водночас, для отримання базового доходу річний дохід громадянина не повинен перевищувати 9360 євро, окрім місця проживання не повинно бути нерухомості вартістю понад 30 тис. євро, а на рахунку не може лежати більш як 6 тис. євро. Після затвердження заявки базовий дохід виплачується протягом 18-ти місяців, а після місячної перерви можна буде звертатися за допомогою повторно.

Уряд Італії у березні 2020 р. прийняв програму підтримки домогосподарств, яка, зокрема, передбачає наступні заходи. Уряд призупиняє виплату позик та іпотечних кредитів компаніями та сім'ями завдяки державним гарантіям для банків, а також збільшує кількість коштів, які фірми виплачують працівникам, що тимчасово не можуть працювати через карантин. Батькам пропонується спеціальний ваучер на 600 євро для компенсації послуг няні. Батьки, що працюють у приватному секторі, можуть йти в оплачувану відпустку та отримати до 50 % надбавки, якщо дитині до 12 років. Усі працівники із загальним доходом не більше 40 000 євро, які продовжили працювати у березні 2020 р. під час надзвичайної ситуації, можуть отримати бонус у розмірі до 100 євро.

Серйозною проблемою стає старіння нації та фінансове забезпечення майбутніх пенсіонерів. у 2024 році очікується, що в Італії буде проживати більше 1 млн осіб, старших за 90 років. Частка громадян старших за 60 років може зрости з 24,2 % у 2000 році до 46,2 % у 2050.

Тому подальшого реформування вимагає система соціального страхування.

3.6. Фінанси підприємств в Італії

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, доходи від випуску акцій, кредити, а основними витратами – податки, соціальні внески, сплата по кредитів тощо. Для державних підприємств уряд країни надає дотації, оскільки він регулює ціни на випущені ними товари та надані послуги. На початку 1970-х рр. сили приватно монополістичного капіталу згрупувалися навколо 3-х концернів: «Монтедісон», «Фіат», і «Пірееллі». Зокрема, італійський концерн **«Фіат»** став одним із флагманів автомобільної галузі в Європі та світі. «Пірееллі» – транснаціональна багатопрофільна компанія з штаб-квартирою у Мілані. Вона широко відома як один з найбільших виробників автомобільних шин та інших гумотехнічних виробів у світі. Зокрема, обсяг продажів шин компанії в 2016 р. склав 6,058 млрд євро.

У випадках наявності фінансових проблем у концерну «Фіат» італійський уряд завжди приходиться йому на допомогу. Зокрема, так сталося й в 2020 р. Для посилення своїх позицій на ринку «Фіат» у попередні роки об'єднався з американською компанією «Крайслер», створивши концерн «Fiat Chrysler Automobiles» (FCA). У грудні 2019 р. FCA і Peugeot підписали угоду про злиття, рамках якої вони об'єднуються у четвертого за величиною виробника автомобілів у світі. Капіталізація об'єднаної компанії становитиме 46 млрд дол. США. Водночас пандемія коронавірусу у першій половині 2020 р. негативно позначилася на діяльності цієї компанії. Так, у другому кварталі 2020 р. італо-американський концерн FCA отримав чистий збиток у розмірі майже 1,05 млрд євро. Також концерн скоротив виручку на 56 %. Квартальна виручка концерну у другому кварталі 2020 р. знизилася до 11,7 млрд євро з 26,7 млрд євро у другому кварталі 2019 р. Скоригований збиток до процентних і податкових виплат у другому кварталі 2020 р. склав 928 млн євро у порівнянні з 1,527 млрд євро у другому кварталі 2019 р. Глобальні продажі FCA у другому кварталі 2020 р. впали на 63 %, до 424 тис автомобілів.

За останні 20 років майже 500 італійських підприємств перейшли в руки зарубіжних власників. При цьому на них зріс рівень зайнятості, покращилася продуктивність праці тощо. Згідно дослідження Prometeia «Вплив іноземного поглинання на діяльність італійських компаній», з кінця 90-х років ХХ ст. і до сьогодні італійські компанії, придбані іноземними корпораціями, досягли досить високих показників: їх

фінансовий дохід зростає щорічно в середньому на 2,8 %; рівень зайнятості – на 2 %; продуктивність праці – на 1,4 %. Ставши частиною ТНК, такі компанії не просто збільшили обсяги продаж за рахунок виходу на нові ринки або покращили продуктивність, запровадивши більш досконалі системи організації праці. Важливо те, що перехід італійських підприємств під контроль ТНК, не призвів до зростання безробіття. Крім того, великі ТНК досить часто витрачають значні суми на наукові дослідження та інновації. Так, частка ТНК в цьому фінансуванні в Італії складає близько 24 %, хоча на них припадає тільки 7 % всіх італійських працівників. Загалом, ТНК в Італії виробляють 16,4 % загального обсягу виробленої продукції та 13,4 % доданої вартості.

Кооперативний сектор є важливою складовою економічної системи Італії. У країні нараховується близько 90 тис. кооперативів з 8 мільйонами пайовиків. Територіально кооперативи поділяються на промислові округи, констеляції, групи, мережі. **Констеляція** – це кооперація невеликої кількості підприємств. Серед них є одне головне, до якого інші пристосовують своє виробництво. Мережа являє собою об'єднання самостійних, але технологічно пов'язаних між собою підприємств. Часто мережі працюють на принципі **франчайзингу**, тоді вони залежать від великих фірм (наприклад, «Фіат», «Бенеттон»). Специфікою діяльності округів є широке використання місцевих ресурсів, у тому числі трудових, місцевих традицій виробництва.

Підприємства малого та середнього бізнесу становлять більше 90 % всіх зареєстрованих компаній в Італії. Багато з них, особливо на Півдні країни, контролюється італійською мафією, і, відповідно, ухиляються від сплати податків. Це, крім всього іншого, викликає відцентрові тенденції в країні, оскільки жителі промислової Півночі Італії не хочуть субсидувати бідний Південь, який не сплачує встановлені законом податки.

Згідно нового пакету допомоги економіці Італії, прийнятого в травні 2020 р., тимчасово заморожується корпоративний податок для всіх компаній з річним оборотом менше ніж 250 млн євро і надається безповоротна допомога в розмірі 40 тис євро для малих підприємств. Певні кошти виділені на підтримку туризму, який забезпечує 13 % ВВП країни. Готелі та морські курорти отримують податкові знижки. Крім того, 2 млрд євро отримає туристичний бізнес для адаптації під вимоги соціального дистанціювання відповідно до санітарних вимог.

3.7. Фінансовий ринок в Італії та його проблеми

Італійська фінансова система – одна з найбільш старих в Європі. Банківська система Італії, як і інших європейських країн, заснована на принципі двох рівнів: центральний банк і комерційні банки. У цей сектор входять 107 «народних банків», 715 сільських і ремісничих ощадних кас, на які припадає відповідно 12 і 14 % активів національної банківської системи.

Країна активно використовує інструменти фінансового ринку для залучення інвестицій та для продажу державних цінних паперів. Фінансовий і банківський нагляд в Італії здійснюється Міжвідомчим комітетом з кредитів і заощаджень, Банком Італії та Національною комісією з контролю за фінансовими компаніями і фондовою біржою. Міжвідомчим комітетом з кредитів і заощаджень відповідає в основному за загальний нагляд у сфері кредитної політики і захисту ощадних внесків. Банк Італії готує проекти рішень щодо питань нагляду за резолюціями вище названого Комітету, встановлює правила нагляду і сам безпосередньо його здійснює у документарній чи дистанційних формах. Банк Італії має майже необмежений доступ до звітності банків і бази даних за всіма банківськими кредитами. Він також володіє частками більше ніж 2 % в 12 компаніях, акції яких котируються на біржі, хоча це може розцінюватися іншими інвесторами як офіційне схвалення діяльності цих компаній. Банк Італії пояснює вказані інвестиції такими причинами: 1) більше половини вкладень йде на потреби Пенсійного фонду службовців; 2) він тримає в акціях частину встановлених законом резервів. Частину своїх функцій Банк Італії передав Європейському центральному банку у зв'язку з введенням євро, який було запроваджено в обіг на території Італії 01.01.2002 р. Національна комісія з контролю за фінансовими компаніями і фондовою біржою контролює діяльність фінансово-кредитних установ на ринку цінних паперів.

Другий рівень кредитної системи Італії належить комерційним банкам, спеціалізованим фінансово-кредитним установам та небанківським фінансово-кредитним установам. Комерційні банки за формою власності в основному є державними. Вони в основному є універсальними, хоча деякі з них є спеціалізованими: банки рухомого майна, інвестиційні та депозитні банки. Крім комерційних банків кредитна система Італії включає й ряд спеціалізованих банків, зокрема народні (кооперативні) банки та ощадні каси. До небанківських фінансово-кредитних установ відносяться пенсійні фонди та страхові компанії. В

Італії існує два типи пенсійних фондів: 1) інституційний тип (пенсійний фонд такого типу є незалежною юридичною особою); 2) контрактний тип (цей фонд складається з юридично відокремленої сукупності активів без право- і дієздатності).

Однією з головних проблем фінансового ринку Італії є залучення коштів інвесторів, передусім у державні цінні папери, щоб своєчасно обслуговувати державний борг. За розрахунками МВФ, в 2018 р. заборгованість країни відносно ВВП зросла до 131 %. В абсолютних цифрах це складало близько 1,7 трлн. євро. У довгостроковому прогнозі МВФ до 2023 р. заборгованість Італії становитиме 131 % від ВВП. Тому Італія залишається вразливою до рецесії. Італійські державні цінні папери активно скуповує Китай. Інші ж інвестори бояться купувати італійські цінні папери, оскільки влада країни проводить ризиковану соціальну політику.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи та видатки державного бюджету Італії?
2. Які особливості прямих податків в Італії?
3. Які особливості непрямих податків в Італії?
4. Які шляхи реформування пенсійної системи Італії?
5. Які основні доходи і видатки місцевих органів?
6. Які шляхи вирішення міжбюджетних проблем в Італії?

РОЗДІЛ 4 ФІНАНСОВА СИСТЕМА БЕЛЬГІЇ

4.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Бельгії багато в чому подібна до систем Нідерландів і Люксембургу. Вона включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси країни включають державний та місцевий бюджети, соціальні фонди, фінанси публічних підприємств та організацій. В Бельгії свою фінансову самостійність мають такі частини країни, як Фландрія, Валлонія і столиця Брюссель. В цілому місцеві фінанси охоплюють фінанси 3 регіонів, 10 провінцій та 590 комун. Основну частину доходів бюджету складають податкові надходження. Прибутковий податок з громадян забезпечує 29 % всіх податкових надходжень бюджетів всіх рівнів, податок на прибуток корпорацій – близько 6 %, внески на соціальне страхування – близько 34 %, податки на власність – 2,5%, податки на товари і послуги – 25 %, в тому числі ПДВ – 15,5 %.

Значна частина державних видатків спрямовується на соціальний захист населення, на соціальну сферу, допомогу малозабезпеченим, безробітним, сім'ям з дітьми, місцевим бюджетам, дотування освіти і охорони здоров'я, на охорону навколишнього середовища. У Бельгії освіта входить до компетенції громад. Фламандська спільнота курирує освіту у нідерландськомовній частині країни, а французьке співтовариство – у франкомовній частині Бельгії. Кількість закладів професійної освіти (середньої і вищої) складає близько 380. Вища професійна освіта надається у 22 вищих школах. Академічну освіту можна отримати в університетах і коледжах. Високий рівень соціального захисту народжує і певні проблеми в країні. Так, на початок 2007 р. у Бельгії працював лише кожен третій з тих, хто досяг віку 55 років. Причина цього – досить вигідні для найманих працівників передпенсійні програми. Міграційна криза в ЄС в 2015–2019 рр. змусила Бельгію відповідно до вимог ЄС прийняти значну частину біженців з Сирії, інших азійських та африканських країн та виділити на їх утримання значні державні кошти. Водночас, все більше бельгійців виступають за обмеження в'їзду мігрантів до країни, оскільки тягар їх утримання все більшою мірою лягає на бюджети різного рівня.

Країна включає 3 регіони (Валлонія, Фландрія, столичний регіон Брюссель) та комуни. Зокрема Брюссельський столичний регіон включає 19 комун. Основними доходами комун податкові надходження, неподаткові надходження та трансферти (гранти, державні дотації, субвенції та субсидії) з бюджетів вищого рівня. Зокрема, неподаткові доходи місцевих бюджетів складають 30 % всіх доходів, місцеві податки – більше 20 %, близько 11 % – місцеві запозичення. Основними їх витратами є фінансування соціальної сфери та соціального захисту. Загалом, в Бельгії перерозподіляють через місцеві бюджети до 10 % ВВП.

Складною фінансово-економічною та політичною проблемою для Бельгії є **фінансове протистояння** між Валлонією та Фландрією. Виступаючи фінансовим донором для Валлонії Фландрія домагається і політичного домінування над Валлонією. Щорічні трансферти з Фландрії до Валлонії, згідно досліджень бельгійських вчених, в 2015 р. склали 7,7 млрд євро. Якщо врахувати ефект від сплати відсотків по державному боргу, цей показник становив 13,3 млрд євро.

Бельгія, в складі Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург), приймає участь у реалізації багатьох «зелених» проєктів ЄС. У річному плані Союзу Бенілюксу на 2021 р. стверджується, що Зелена угода Бенілюксу повинна стати моделлю для наслідування в масштабах ЄС. Країни Бенілюксу зобов'язалися включити до національних планів післякризового відновлення відповідні «зелені» положення. Основними сферами співробітництва визначено трансформацію енергетичного ринку (перехід на водневе паливо) і сталу мобільність.

Не тільки на державному, а й на регіональному рівні в Бельгії приймаються заходи щодо зменшення парникових викидів. Так, з 01.01.2022 р. у так званій зоні з низьким рівнем викидів у Брюсселі буде запроваджене нове обмеження для автомобілів з дизельним двигуном стандарту Євро-4. Фактично їм заборонять їздити у 19 комунах Брюсселя. Нові правила будуть застосовуватися до приблизно 76,5 тис. транспортних засобів від 11-ти років і старіших, що зареєстровані в Бельгії та їздять у Брюссельському столичному регіоні.

Фінанси соціальних фондів

У Бельгії всі працездатні особи сплачують внески до страхового фонду. При безробітті та втраті працездатності через тривалу хворобу і (інвалідність) податки замість людини сплачує держава. У Бельгії існують наступні види обов'язкового соціального страхування: у зв'язку із захворюваннями та інвалідністю; виплати за медичне обслугову-

вання; виплати грошової допомоги по інвалідності; допомога на дітей; на випадок безробіття; пенсійне (за віком, вдовцям та вдовам); грошові виплати за щорічними відпустками.

Фонд соціального забезпечення Бельгії наповнюється за рахунок відрахувань працюючих (13,7 %), роботодавців (24,7 %) та держави. Ці кошти надходять на рахунок Національної служби соціального захисту. 73 % бюджету Бельгії – це страхові фонди соціального бюджету. Найбільше коштів йде на виплату пенсій і допомог по інвалідності. Крім названого фонду, у Бельгії функціонують Фонд професійних захворювань та Фонд нещасних випадків. Обидва фонди існують за рахунок внесків держави (5 %) і роботодавців (12 %).

4.2. Податкова система Бельгії

Важлива роль в податковій системі Бельгії належить **податку з корпорацій**. Ним обкладається весь чистий дохід компанії, як розподілений, так і той, що залишається в її розпорядженні. Ставка корпоративного прибуткового податку становить 33,99 %. Якщо дохід компанії знаходиться у межах від 0 до 25 тис євро, то величина корпоративного податку становить 24,25 %, а якщо дохід компанії перебуває в інтервалі від 25 тис євро до 90 тис євро, ставка цього податку дорівнює 31 %.

Податок не береться з: асоціацій, незареєстрованих в якості юридичної особи. Прибуток таких організацій повинен бути заявлений в індивідуальних податкових деклараціях кожного з членів асоціації; неприбуткових організацій, що не займаються підприємницькою діяльністю. Чисті операційні втрати поточного податкового періоду можуть бути перенесені і компенсовані за рахунок прибутку наступних п'яти років. Звільнення від податку розповсюджується також **«на вимушені доходи»**, тобто доходи, отримані у вигляді компенсацій при стихійних лихах, націоналізації, примусовому продажу майна, але за умовою, що вся сума доходу реінвестується на протязі трьох років. Нереалізований приріст капіталу звільняється від податку лише у випадку, якщо компанією утворюється рівний до суми приросту резерв.

Бельгійська компанія, яка володіє акціями іншої компанії, має право зменшити свій оподаткований дохід на 95 % суми дивідендів, отриманих від дочірньої фірми. Якщо компанія володіє більше ніж 50 % акціонерного капіталу, вона може вирахувати тільки 90 % дивідендів. Дивіденди, отримані за акціями, які придбані протягом поточного фінансового року, дають право на податковий кредит, рівний половині суми податку з прибутку, сплаченого дочірньою компанією

перед сплатою дивідендів (за ставкою 34 %). Податковий кредит додається до оподаткованого доходу. У випадку, якщо податковий кредит за дивідендами, отриманими з-за кордону, більший, ніж сума податку на прибуток, який повинна сплатити материнська компанія, ця різниця не компенсується. У всіх випадках при розрахунку прибутку до суми отриманих дивідендів додається величина податку на дивіденди (25% від загальної суми дивідендів, отриманих в Бельгії). Ця сума враховується при визначенні податку з прибутку, сплачуваного компанією.

Всі резиденти Бельгії змушені сплачувати **персональний прибутковий податок з доходів**, одержаних з усіх джерел. Доходи дружини і чоловіка складаються при визначенні податкової ставки, але це правило має два винятки: якщо дружина і чоловік одержують доходи від професійної діяльності, то професійна діяльність чоловіка з меншими доходами оподатковується окремо; якщо тільки один із подружжя має професійний доход, то 30 % від цього професійного доходу передається іншому із подружжя (але не більше певної суми) і оподатковуються окремо. Оподаткування за шкалою застосовується в послідовній пропорції до чистого оподаткованого доходу за ставками: 25 %; 30 %; 40 %; 45 %; 50 %. **Муніципальний прибутковий податок** встановлюється в розмірі 6–10 % від базової ставки. Зменшення сімейного податкового обов'язку має важливе значення для платників податків, які мають більше трьох утриманців. Крім того, існує ще ряд пільг при сплаті державі прибуткового податку з доходів громадян. Так, сума цього кредиту зменшується на суму платежів за куплений будинок; громадянам Бельгії також повертають частину пенсійних вирахувань, які вони направляють до недержавних пенсійних фондів тощо.

У Бельгії спортсмени платять **привілейований** прибутковий податок, усього в 15% їхніх доходів. Бельгійське податкове законодавство такі ж пільги, крім спортсменів, надає артистам, письменникам і журналістам. У майбутньому уряд Бельгії за вимогою Європейського Союзу обіцяв підвищити податки на ці категорії платників, щоб запобігти їхньому переїзду в Бельгію із сусідніх країн. Так, до речі, недавно зробив відомий французький актор Жерар Депардьє, коли у Франції максимальну ставку з доходів громадян підвищили до 75 %.

В Бельгії встановлені достатньо високі ставки **податків на спадщину і дарування**: для прямих спадкоємців – від 3 до 30 %, для інших груп – від 20 до 80 %.

Податок на будівництво нових будинків складає у Бельгії 12 %.

Реєстраційні збори при продажу або оренді земельної ділянки дорівнюють 12,5 %, але тут можливі знижки з урахуванням місця розташування, якості землі, регіону країни тощо.

Податок на реєстрацію транспортних засобів складає максимум 0,2 % його вартості.

Податок на викиди вуглекислого газу. Його ставка становить 23,77 євро за одну тону викидів.

Акцизи встановлені на алкогольні та тютюнові вироби, алкогольні напої, паливно-мастильні матеріали тощо.

Податок на додану вартість встановлений у розмірі 21 %. Знижені ставки діють при будівництві житлових будинків – 12 %, для предметів першої необхідності і медикаментів – 6 %. Не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, освітні і медичні послуги, державні податкові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектору в країні.

4.3. Фінанси домогосподарств у Бельгії

Основну частину доходів домогосподарств складає заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а видатки господарств спрямовуються на сплату податків, на виплату страхових внесків в різні соціальні фонди, на оплату житла і комунальних послуг, на транспорт, на медичні послуги тощо. Середня зарплата до сплати податків у Бельгії в 2021 р. складала 3627 євро, а після плати податків – 2500 євро. Середня зарплата у регіонах країни була наступною: у Фландрії – 3589 євро; у Валлонії – 3383 євро; у Брюссельському столичному регіоні – 4156 євро. Мінімальна зарплата у 2021 р. дорівнювала 625,72 євро. Вона переглядається двічі на рік. Сума прибуткового податку залежить від сімейного стану працівника. Маючи утриманців – непрацюючу дружину і дітей, одружений працівник буде отримувати більше грошей, ніж його самотній колега, або той, дружина якого також працює. Сплачуючи державі податки, найманий працівник у повному обсязі користується всіма видами соціальної допомоги незалежно від суми сплачених коштів. У Бельгії один з найнижчих показників бідності в Європі. Вік виходу на пенсію у чоловіків 65 р., у жінок – 63 р.

Існує три види соціальних виплат: відшкодування непрацевдатності; грошова допомога – за часткової втрати працевдатності; рента – виплачується раз на рік, залежно від відсотку втрати працевдатності, який визначається спеціальними лікарями-експертами в розмірах середньої зарплати до дня нещасного випадку. Рента може бути збіль-

шена після висновків медиків. У разі смерті годувальника 30 % цієї суми отримує вдова чи вдівець пожиттєво і 15 % – діти до досягнення ними повноліття (21 року). Роботодавець сплачує до страхової фірми 5 % фонду заробітної плати раз на квартал.

Велику зацікавленість викликає система медичного страхування Бельгії, за якою відшкодовується 75 % суми медичних витрат. Сто відсотків встановлено для чотирьох категорій: вдів і вдівців, сиріт, пенсіонерів, інвалідів. Законом встановлюється сума медичних гонорарів, які сплачуються лікареві або медичному закладу, а все, що перевищує цю суму, сплачує сам пацієнт. Кількість звернень за медичною допомогою, складність медичних послуг – від звичайного огляду до хірургічних операцій – не регламентується, і людина може скористатися своїм медичним страховим полісом кілька разів на рік.

В останні роки в Бельгії, особливо в її столиці – Брюсселі, значно загострилася житлова проблема. У зв'язку з розміщенням в Брюсселі багатьох управлінських структур ЄС дуже зросла оплата за оренду квартир. Крім того, до 25 % житлового фонду у Брюсселі потребує капітального ремонту. При розмірі соціальної допомоги в сумі біля 600 євро оренда дешевого житла в місяць коштує майже таку ж суму. Для 50 % жителів Бельгії купити власне житло є на сьогодні неможливим.

Коронакриза 2020 р. негативно позначилася на доходах громадян, але держава за рахунок своїх коштів частково зменшила фінансові втрати домогосподарств. Подібне робилося державою й під час світової фінансової кризи в 2009–2009 рр.

4.4. Фінанси підприємств Бельгії

Основними доходами бельгійських підприємств є прибуток підприємств, а витратами – сплата податків та соціальних внесків. Для окремих підприємств, які здійснюють екологічні проєкти, держава надає значну фінансову допомогу. Загалом, в області охорони довкілля Бельгія зробила ставку на повномасштабний індустріальний перехід, і єдиний її виробник сталі отримує істотну державну підтримку для модернізації своїх виробничих потужностей.

В країні існують всі сучасні види підприємств, але особливого розвитку досягли біотехнологічні фірми, тісно пов'язані з науковими структурами. Так, в 2006 р. в Бельгії працювало близько 140 біотехнологічних компаній. На частку цих бельгійських підприємств припада-

ло 16 % обороту біотехнологічної галузі в ЄС і близько 10 % витрат на науково-дослідну діяльність.

Підтримуючи Зелений європейський курс, уряд Бельгії в кінці грудня 2021 р. погодив питання про закриття існуючих атомних станцій в 2025 р. При цьому інвестиції в майбутні технології ядерної енергетики будуть збережені. Країна інвестує 100 млн євро у дослідження майбутньої ядерної енергетики з наголосом на менші модульні ядерні реактори. Водночас, країні все ще потрібно визначити, як компенсувати дефіцит енергії, з можливістю використання газових установок, але це рішення може бути прийняте лише в березні 2022 р.

Уряд Бельгії в середині березня 2022 р. вирішив вжити необхідні заходи для продовження терміну служби двох останніх ядерних реакторів на 10 років. Це пов'язано з тим, що російське вторгнення в Україну в лютому 2022 р. призвело до зростання світових цін на енергоресурси.

Податок на прибуток підприємств у Бельгії вираховується виходячи з величини загального прибутку компанії будь-якого типу і від будь-якого джерела. Ставка цього податку зазвичай становить майже 34 %. В податкових деклараціях і при розрахунку податку на прибуток акціонерних товариств, який оподатковується, поділяється на: прибуток, який залишається в розпорядженні компанії (капіталізований прибуток); дивіденди; винагороди членів ради директорів; витрати не віднесені на собівартість. Оподаткований дохід товариства складається з прибутку, який залишається в розпорядженні компанії; доходу від інвестицій; витрат не віднесених на собівартість.

Загалом, компанія може вираховувати з оподаткованого доходу всі витрати, які були понесені нею в процесі утворення цього доходу. Затрати повинні бути проведені у звітному році і відображені в бухгалтерському обліку. Затрати необхідно підтверджувати, як того вимагає закон. Всі витрати, які вираховуються з доходу компанії, але не включаються у склад витрат, групуються під рубрикою **недопустимі витрати** і додаються до оподаткованого доходу. До недопустимих витрат відносять: процентні платежі, роялті і комісійні, що сплачуються приватній особі, підприємству або холдинговій компанії, яка зареєстрована за кордоном, в країні з більш м'якою у порівнянні з Бельгією системою оподаткування; витрати, пов'язані з полюванням, риболовлю, прогулянками на яхтах і відпочинком за містом тощо; різні соціальні допомоги працюючим; прямі податки; платежі, направлені на придбання товарів, якщо ціна покупки перевищує ціну продажу.

Прибуток підприємства з метою оподаткування збільшується також на суму додаткового доходу або економії в результаті роботи цього підприємства в зонах з пільговим оподаткуванням за межами Бельгії.

4.5. Фінансовий ринок Бельгії

Країна характеризується розвинутим фінансовим ринком, який є важливою частиною світового фінансового ринку, так як у Бельгії представлені представництва багатьох провідних банківських, страхових, інвестиційних та інших фінансових структур світу, оскільки столиця Бельгії – Брюссель є місцем розташування керівних органів ЄС та НАТО. Крім того, у зв'язку з виходом Великої Британії з ЄС, частина світових фінансових структур перевела з Лондона до Брюсселя свої головні офіси.

Банківська система Бельгії відрізняється високим рівнем концентрації капіталу, а об'єднання банків, яке розпочалося з 1960-х років, лише посилило цей процес. Основним регулятором фінансової та банківської систем країни є **Національний банк Бельгії**, який виконує роль центрального банку країни. Бельгійська держава володіє половиною акцій цього банку. Загалом, у Бельгії функціонує більше 120 банків, більшість з яких є іноземними. Найстарішим і найповажнішим комерційним банком країни є «Сосьєте жєнераль де Бельжік». Існують також спеціальні фінансові установи – ощадні банки і фонди сільськогосподарського кредиту. Значну роль у фінансовій системі відіграють **й каси взаємодопомоги**.

У Бельгії відсутній **податок на приріст капіталу** від акцій. Це правило поширюється на бельгійських платників податків, що продають акції іноземних компаній. В більшості країн ЄС такий дохід оподатковується податком в розмірі 25 %. Це стимулює реєстрацію в цій країні багатьох іноземних компаній.

У Бельгії не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектора в країні. Загалом, в країні існує сприятливий інвестиційний клімат, вона уклала широку мережу договорів про уникнення подвійного оподаткування (більше, ніж з 80-ма країнами), її банківська система є дуже надійною. Податкова система країни сприятлива для проживання заможних людей із-за кордону, оскільки в Бельгії немає податку на власність, податку на чистий капітал, податку на приріст капіталу, що розподіляється по акціям. Топ-менеджери та директори компаній, які мають вид на проживання у Бельгії, вважаються іноземцями і податками обкладаються

тільки ті їх доходи, які отримані в Бельгії. В країні не існує податку на багатство, тому зелена приміська зона Антверпена заселена багатими жителями Нідерландів. До Бельгії переселився й відомий у всьому світі французький актор Жерар Депардьє, оскільки в Франції в 2012 р. було введено 75 % – й податок на великі доходи. В 2013 р. цей актор отримав громадянство Росії, відмовившись від громадянства Франції.

Контрольні запитання

1. Які доходи і видатки державного бюджету в Бельгії ви можете назвати?
2. В чому полягають фінансові суперечності між Фландрією і Валлонією в Бельгії?
3. Які особливості оподаткування фізичних осіб в Бельгії?
4. Які особливості оподаткування юридичних осіб у Бельгії?
5. Як формуються і використовуються соціальні фонди у Бельгії?
6. Які особливості функціонування фінансового ринку Бельгії ви можете назвати?

РОЗДІЛ 5 ФІНАНСОВА СИСТЕМА НІДЕРЛАНДІВ

5.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Нідерландів включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси недержавних підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси державних підприємств та організацій. Переважну частку доходів бюджетів всіх рівнів в країні складають податкові надходження. Характерно, що податки на бізнес, а також податки на відсотки і плата за ліцензування тут є одними із найнижчих і Європі. Це заохочує нерезидентів вести бізнес в Нідерландах. Загалом, нерезиденти генерують 30 % ВВП країни (на 190 млрд євро). Основні видатки державного бюджету спрямовані на соціальну сферу, соціальний захист вразливих категорій населення, на допомогу місцевим бюджетам. Для підвищення ефективності публічних фінансів в Нідерландах активно використовують механізм публічних закупівель. Перед кризою 2020 р. вони склали 20,4 % від ВВП країни. У 2020 р. ВВП Нідерландів склав 912 млрд дол США, а державні витрати – 48,1 % від ВВП. Державний борг країни у 2020 р. дорівнював 54,5 % від ВВП.

Нідерланди мають бінарну систему вищої освіти, яка включає вищу професійну освіту (HVO) і університетську освіту (WO). Ці два види освіти забезпечують 59 інститутів і 14 університетів, одним з яких є Відкритий університет. Центральний Регістр освітніх програм вищої школи здійснює систематичний збір даних щодо курсів, які викладаються в Інститутах. Якщо курс потрапив в Регістр, то відповідний інститут має право одержати фінансування по цьому курсу від Міністерства освіти.

В останнє десятиліття Нідерланди роблять наголос на фінансуванні «зеленої» економіки. Причому, країна зробила вибір на користь поєднання «батога та пряника»: на комбінацію субсидій, підвищення цін на викиди вуглецю та перегляд політики оподаткування різних видів енергії. На думку політиків та експертів, коригування ринку в поєднанні з непрямими та прямими заходами підтримки мають сприяти побудові «зеленої» економіки в Нідерландах.

Країна також є активним учасником багатосторонніх ініціатив щодо співпраці у сфері ековідновлення та надання відповідної допомоги

найменш розвинутим країнам. У 2020–2021 роках Нідерланди підтримували «зелені» проекти після кризового відновлення в Африці, на Близькому Сході, у Південній Америці та Азії. Крім того, країна оголосила про намір й надалі заохочувати країни з довгостроковими національними екостратегіями попри наслідки пандемії коронавірусу.

На початку січня 2022 р. у Нідерландах розпочав роботу новий уряд на чолі з Марком Рютте. Ним заплановано створення на наступні 10 років фонду «кліматичного переходу» на суму 35 млрд євро, розгорнута програма з будівництва житла на суму в 7,5 млрд євро та збільшені інвестиції в інфраструктуру через **Фонд мобільності** на 7,5 млрд євро. Загалом же, за винятком коштів на кліматичну трансформацію, загальна сума нових витрат становитиме 29 млрд євро до кінця 2025 р. Також новий уряд планує зайнятися адмініструванням нових податків, насамперед таких, як збори з електронних послуг та авіаквитків, а також впровадженням більш жорсткої порівняно з нормами ЄС системи оподаткування викидів вуглекислого газу.

До 2010 р. до складу Королівства Нідерландів входили Нідерландські Антильські острови, які в світі вважалися класичними офшорами. За умовами угоди між Нідерландами і Нідерландськими Антильськими островами 10.10.2010 р. острови Бонайре, Сінт-Естатіус і Саба стали автономними територіями Нідерландів, а Кюрасао і Сінт-Мартен отримали статус, такий же як в Аруби (самоврядних територій зі значною автономією у складі Королівства Нідерландів). Аруба і Кюрасао й сьогодні є класичними офшорними центрами, які використовуються як нідерландськими, так й іншими бізнесменами.

Місцеві фінанси

Місцеві фінанси Нідерландів включають фінанси 12 провінцій та 700 комун. У системі місцевих доходів значне місце займає податок на майно фізичних осіб, інші місцеві податки, а також плата за різного роду ліцензії та цільові субсидії. **Податок на майно** стягується з фізичних осіб, резидентів і нерезидентів, які володіють деякими видами активів у Нідерландах. Об'єктом обкладення є вартість майна (будівлі, споруди, земля, за винятком земельних наділів фермерів). Суб'єктом (платником) податку є як власник, так і користувач (орендар) майна. Нині ставки податку визначаються місцевими органами влади самостійно. Розмір податку **на прибирання вулиць** встановлюється місцевими органами влади. Становить він приблизно 68 EUR з самотнього городянина і 104 EUR з сім'ї на рік. Із зростанням витрат на прибирання вулиць, звичайно, зростає цей податок, тобто він змінюється з року в рік. **Податок на власників собак** стягується в

розмірі 26 EUR за одну тварину на рік і 53 EUR за наступних тварин на рік. **Податок на туристів** може бути включений у вартість квитків на відвідування музеїв, парків тощо, а також у вартість проживання в готелях, кемпінгах. Платниками податку в цьому випадку є власники цих підприємств, які, в свою чергу, утримують його з клієнтів. Ставка податку становить приблизно 0,30 EUR з людини на добу.

До основних місцевих видатків відносяться видатки на соціальну сферу та соціальний захист, на благоустрій тощо. Однак, згідно законодавства Нідерландів місцеві органи влади не мають право інвестувати наявні у них в розпорядженні вільні засоби в комерційні проекти. Водночас, королівська асоціація малих і середніх підприємств Нідерландів через свої місцеві відділення створює спільно з муніципалітетами «**бізнес-зони**», в які залучаються додаткові інвестиції.

Проблемою для країни є часті землетруси в провінції Гронінгем, де поки продовжується видобуток газу. Тому зараз парламентська комісія Нідерландів розслідує це явище, взявши до уваги як недостатні дії уряду до питання компенсацій, так і його рішення про дозвіл на подальшу експлуатацію спрацьованих газових родовищ. Як відомо, після Другої світової війни Нідерланди перетворилися в одну з найбільших країн світу з видобутку газу, але зараз ці родовища вичерпуються, що породжує певні екологічні проблеми для країни. Тому Нідерланди однією із перших в ЄС приєдналася до ініціативи регіонального відновлення **REACT-EU**. Участь у цій програмі фінансування з боку ЄС дасть змогу збільшити обсяг інвестицій у «зелений» і цифровий переходи в окремих регіонах Нідерландів. Зокрема, на півночі країни програма підтримуватиме довгострокові інвестиції в сталі інвестиційні проекти у сферах виробництва замкненого циклу, відновлювальної енергії, цифровізації та охорони здоров'я. На сході Нідерландів програма підтримуватиме подальший розвиток і вихід на ринок інноваційних технологій і процесів, а також інвестиції, які зміцнюють інноваційну екосистему. Сфери інвестицій для «зеленого» переходу міститимуть, крім того, сталу енергетику й застосування нових матеріалів. На півдні країни підтримуватимуться проекти, спрямовані на впровадження сталих інновацій у межах п'яти сфер: енергетики, сировини, клімату, сільського господарства й продовольства. Новий коаліційний уряд країни у грудні 2021 р. вирішив повернутися до розвитку ядерної енергетики. Це дозволило виділити до 2030 р. на підтримку будівництва нової атомної електростанції близько 500 млн євро.

Заходи щодо побудови «зеленої» економіки в Нідерландах здійснює не лише держава, а й бізнес. Так, Голландська коаліція зі сталого зростання ініціювала Заяву про «зелене» відновлення, до якої приєдналися понад 250 найбільших компаній країни. Бізнес-спільнота прагне відновити економіку після пандемії, що узгоджується з цілями сталого розвитку.

5.2. Податкова система Нідерландів

Прибутковий податок з громадян. Платником податку є будь-хто, хто прожив на території Нідерландів більш ніж півроку протягом підзвітного календарного року. Термін сплати податку – до 1 квітня року, наступного за звітним. Громадяни зобов'язані заповнити податкову декларацію й сплатити податки за минулий рік. Для відправлення електронної декларації потрібно попросити п'ятизначний номер (індивідуальний ключ). У податковому законодавстві всі прибуткові податки діляться на три основні кошики.

Кошик 1. Доходи й витрати від роботи й житла, до яких належать: зарплата, пенсія, соціальні допомоги тощо; витрати й доходи від власного житла, в якому власних постійно проживає; прибутки від підприємницької та інших видів діяльності; періодичні виплати й допомоги, як, наприклад, аліменти; витрати на підтримку рівня доходів. Із суми цих статей доходів і витрат віднімаються витрати, наприклад: витрати на дитячий садок/ясла; витрати, пов'язані з роботою і житлом; інші види витрат, пов'язані з особистою ситуацією платника податків. Ці доходи оподатковуються в розмірі, що залежить від їх рівня і складають: 32 %, 35 %; 37 %; 42 %; 52 %.

Кошик 2. До цього кошика потрапляють як доходи, так і витрати, пов'язані з володінням значною часткою капіталу в підприємстві. Оподатковуються дивіденди й виграші від підвищення курсу акцій, віднімаються з податків програші від зниження курсу акцій. Щоб потрапити до цієї категорії (кошика), потрібно володіти значною кількістю (не менше 5%) акцій підприємства. Такі доходи оподатковуються в розмірі 25%.

Кошик 3. Доходи від накопичень та інвестицій. До них належать: акції, облігації, гроші на ощадних рахунках; вкладення в нерухомість (крім житла, в якому проживає платник податків); страхові поліси й накопичення, що не потрапляють в інші кошики. Ці доходи оподатковуються в розмірі 1,2 % від суми заощаджень, що перевищують 17 600 EUR. Якщо є борги, які перевищують 2500 EUR, вони віднімаються з оподаткованої суми.

Податок на дохід (прибуток) корпорацій. Стягується з акціонерних компаній, кооперативних товариств, страхових та кредитних компаній, фондів та інших юридичних осіб, зареєстрованих як корпорації. Раніше стандартна ставка сягала 35% на рік, зараз – 25 %. Від сплати податку звільняються юридичні особи, які займаються соціальною і добродійною діяльністю. Законодавство Нідерландів поділяє платників податків на дві категорії: резидентів і нерезидентів. Компанії-резиденти разом з однією чи більше дочірніми організаціями можуть утворювати фінансові об'єднання для того, щоб виступати єдиним об'єктом оподаткування.

Зарубіжні інвестори при визначенні структури та виду інвестицій повинні приймати до уваги, що за законами Нідерландів розрізняють інвестиції через резидентські компанії, філії іноземних корпорацій чи товариств. Необхідно мати на увазі, що іноземні інвестори, крім того, керуються ще й податковими правилами, діючими в їх країнах.

Загалом, бізнес у Нідерландах користується широким спектром податкових компенсацій, аж до запровадження нульової ставки, яка застосовується до інвестиційних фондів, яких в країні з кожним роком все більше реєструється.

Ставка податку на соціальне страхування в країні для компаній становить 23,59 % від фонду оплати праці.

Податок на додану вартість (ВТВ). Стандартна ставка з 1998 р. – 17,5%, знижена – 6% (на товари й послуги першої необхідності, в тому числі продовольство, ліки, книги, періодичні видання, пасажирський транспорт, послуги в галузі культури, спорту). Звільняються від сплати ВТВ деякі послуги, в тому числі банківські, страхові, медичні, поштові й телекомунікаційні.

Акцизи. Стягуються з нафтопродуктів, тютюнових виробів, міцних спиртних напоїв, пива, безалкогольних напоїв. Ставки акцизів на деякі товари. Дозволяється безмитне ввезення автомобільного палива в обсязі повної заправки паливних баків, технологічно пов'язаних з двигуном.

Податок на багатство (капітал). Податок на капітал стягується з чистих індивідуальних накопичень. Уся власність резидентів, незалежно від її місця розташування, підлягає обкладанню податком на капітал. Певні види власності нерезидентів у Нідерландах також обкладаються податком на капітал. Ставка податку на капітал – 0,8 %. Податок сплачується раз на рік, при цьому оподаткування здійснюється за вирахуванням боргів і особистих субсидій. Однак нерезиденти можуть віднімати лише певні борги і не можуть віднімати субсидії.

Податок на передачу нерухомості. Придбання нерухомості, що знаходиться в Нідерландах, оподатковується податком на передачу нерухомості. Його ставка – 6 % від вартості нерухомості. Податок сплачується на момент продажу майна продавцем.

Податок на вкладення капіталу (інвестиції). Купівля акцій нідерландської резидентської компанії обкладається податком на вкладення капіталу. Його ставка – 1 %. За дотримання певних умов, наприклад, при об'єднанні або реорганізації, податок не стягується.

Гербовий збір. Стягується в розмірі 1 %, наприклад, під час реєстрації компанії.

Податок на дивіденди. Стягується з осіб, які володіють акціями або облігаціями нідерландських акціонерних компаній. Базова ставка 15 % сплачується з повної суми дивідендів. Однак вона може бути знижена до 0, якщо отримувач є резидентом ЄС або країни, що має з Нідерландами відповідну угоду. Податок сплачується раз на рік. До 2022 р. оподаткування дивідендів здійснювалося в основному за нульовою ставкою, що стало однією з ключових складових інвестиційного буму в країні. З 2022 р. ставка податку на дивіденди буде складати близько 5 %. Важливо взяти до уваги той факт, що ці норми застосовуються не лише до резидентів ЄС або Європейської економічної зони, а й до компаній з країни, з якою Нідерланди уклали двосторонню угоду. Однією із сторін такої угоди є й Україна, яка 2021 р. ратифікувала відповідний протокол з Нідерландами. Оподаткування дивідендів за мінімальною ставкою в 5 % застосовується в Нідерландах до юридичних осіб, які безпосередньо володіють менш ніж 20 % капіталу компанії, що сплачує дивіденди. У всіх інших випадках діє ставка в 15 %.

Податок на доходи від інтелектуальної власності. У Нідерландах діють особливі правила щодо права інтелектуальної власності, зокрема роялті, отриманого від самостійно розробленого нематеріального активу, як от патенти, технологічні ноу-хау, продукти креативної індустрії. Так, якщо 30 % прибутку бізнесу надходить від власного патенту, компанія може користуватися пільговою ставкою оподаткування в розмірі менше 9 %.

Податок на легкові автомобілі й мотоцикли. Одноразовий податок з фізичних осіб. Стягується під час реєстрації легкових автомобілів в Нідерландах, а також з автомобілів, зареєстрованих за кордоном, з початку їх експлуатації на дорогах Нідерландів. Ставка – 45,2 % від преїскурантної ціни (без ПДВ) мінус 1540 EUR.

Податок на автотранспортні засоби. Стягується з власників автомобілів, включаючи нерезидентів. Ставки варіюються залежно від

власної ваги автомобіля і вживаного палива й включають надбавку, що встановлюється на рівні провінцій. Наприклад, у провінції Південна Голландія ставка на легкові автомобілі становить від 287 до 960 у EUR на рік, на вантажні автомобілі – від 496 до 4151 у EUR на рік.

Податок на переведення дивідендів. Стягується в розмірі 25 % від суми дивідендів, якщо інше не обумовлене міжнародними угодами. Податок сплачується у момент переведення дивідендів за межі Нідерландів.

Податок на дохід від наданих кредитів. Доходи від кредитів оподатковуються від 0,25 % і менше.

Податок на спадщину. Залежно від родинних зв'язків отримувача й того, хто передає, а також розміру дарованого, ставки цього податку коливаються від 5 до 68 % розміру того, що передається або дарується. Якщо отримувач або той, хто дарує, не є резидентом, деякі успадковані або подаровані цінності в Нідерландах (включаючи нерухомість) оподатковуються на переведення.

Податок за користування автошляхами. Стягується за користування автомагістралями категорії Є – «Євровін'єтка» для автотранспортних засобів загальною вагою понад 12 тон. Така «Євровін'єтка» діє на території Данії, ФРН, Люксембургу, Швеції, Бельгії. Розмір плати залежить від кількості осей автотранспортних засобів (див табл. 5.1):

Таблиця 5.1

Ставки податку за користування автошляхами, в EUR

Кількість осей	На рік	На місяць	На тиждень
2–3 осі	750	75	20
4 осі й більше	1250	125	33
Мінімальна ставка на день		6	

5.3. Права платників податків та податкової служби у сучасних умовах

За останні десятиліття стосунки між громадянами та урядом значно змінилися, оскільки громадяни стали більш незалежними та активно відстоюють свої права. З метою досягнення порозуміння між ними і державою було введено **Хартію громадян та Хартію платника податків, подібні до таких, що існують у таких країнах, як США та Великобританія.** Впровадження вимог обох хартій призвело до позитивних наслідків. Головний принцип обслуговування клієнтів: **кожний платник податків отримує від податківців саме ту увагу, яку він потребує.** Надання послуг передбачає відкрите, доброзичливе ставлен-

ня, висуває високі вимоги до культури спілкування, при цьому йому властиві наступні риси: 1) контактність (з ПМА можна зв'язатися у зручний час у будь-якій формі; візит, за телефоном, по Інтернету); 2) доступ (платники податків поінформовані про місця, де вони можуть одержати інформацію та підтримку); 3) орієнтованість на клієнтів (ПМА відповідає вимогам та потребам суспільства).

Мета нагляду – застосовувати вчасно та правильно усі факти щодо податкових зобов'язань платника податків при його обслуговуванні. Першою концептуальною метою нагляду є робота з базою поточної ситуації (візити, спостереження на місці, перевірка бухгалтерських книг на основі річних звітів та контроль на базі попередньої інформації на митниці). Умовами ефективного нагляду є доступ до інформації та оперативна обробка цієї інформації. Другою концептуальною метою є ефективний та добре орієнтований нагляд, що здійснюється на основі знання ситуації (становища) клієнта та знання цільової групи.

Мета відстеження – розгорнута та ефективна боротьба з шахрайством. При цьому ПМА для підвищення рівня боротьби з шахрайством; систематично аналізує моделі шахрайства та ризиків; переслідує шахрайство у судовому порядку; оперативно та ефективно доводить справи з шахрайства до кінця; приділяє особливу увагу відстеженню суб'єкта. Слід визнати, що на сьогодні випадки податкового шахрайства зустрічаються усе частіше, а схеми шахрайства удосконалюються. Люди та капітал стають більш мобільними, а національні кордони сьогодні навряд чи є перешкодою у цьому. Тому боротьба з організованою злочинністю у сфері оподаткування має посилюватися.

Для реєстрації особистих даних, таких як ім'я, адреса, дата народження, використовується **соціальний фіскальний номер**, тобто номер SoFi. Номером SoFi користується не тільки ПМА, але також виконавчі органи для вивчення фінансового становища, субсидій та муніципальні соціальні служби. Номер SoFi знаходиться у Муніципальному Реєстрі Осіб. Це означає, що ці муніципальні установи можуть повідомити про будь-які зміни відповідним адміністраціям навіть швидше та краще. Номер SoFi міститься на муніципальних посвідченнях особи, у паспорті та у водійських правах.

Водночас, Нідерланди займають активну позицію у боротьбі з ухиленням від податків. Так, податківці країни в складі міжнародної групи J5 (поряд з податковими органами США, Австралії, Великої Британії та Канади) займається боротьбою з ухиленням від податків за допомогою криптосфери. Ця група, яка була створена в 2018 р.,

розслідує 60 великих міжнародних схем із ухилення від сплати податків з використанням криптовалюти.

5.4. Структура податкової служби Нідерландів та механізми внутрішнього контролю у ній

Структура податкової служби Нідерландів має функціонально-ієрархічний принцип побудови. Служба входить до складу міністерства фінансів країни і представлена в ньому двома департаментами: департаментом податків і департаментом податкового розвитку. Департамент податкового розвитку є аналітичним підрозділом. У його завдання входить збір, аналіз поточної інформації в галузі оподаткування; прогнозування, включаючи оцінки по податкових надходженнях на перспективу; і найголовніше – розробка концепції оподаткування. Департамент податків безпосередньо реалізує фіскальну функцію. До його компетенції входить збирання податків і контроль за дотриманням податкового законодавства. Департамент містить у собі чотири основних підрозділи, що очолюють: а) оподаткування фізичних осіб; б) оподаткування середніх і малих компаній; в) оподаткування великих компаній; г) митниці. Кожний підрозділ здійснює покладені на нього функції через місцеві податкові офіси. Так, оподаткуванням середніх і малих компаній займаються 40 місцевих податкових офісів: 20 у північній частині країни; оподаткуванням великих компаній – 11 місцевих податкових офісів; митний контроль здійснюється 15-ма офісами.

Загалом, за останні роки тут відбулися зміни самого значення служби. Вони полягають в тому, що платник податків перетворився в клієнта, а податкова служба – в податковий сервіс. Однак, незважаючи на спроби створення клімату довіри й співробітництва між основними учасниками податкового процесу, труднощі у цій області є досить значними. За оцінкою фахівців податкової служби Нідерландів, приблизно у 70 % платників податків так чи інакше виникають проблеми з податковою службою.

У податковій службі Нідерландів розроблені й діють досить ефективні механізми внутрішнього контролю, що попереджають і виявляють факти можливих зловживань. Система внутрішнього контролю містить у собі наступні основні заходи: чітко сформульовані внутрішні процедури; ефективна обробка й надійне зберігання інформації; превентивні міри контролю; наступний контроль; вибірковий контроль; ротація службовців, що працюють із певними сегментами бізнесу (середній термін роботи податкового службовця з певною групою платників податків становить 3–5 років); заходи щодо підвищення освітнього й професійного рівня службовців.

5.5. Фінанси домогосподарств у Нідерландах

Основні доходи домогосподарств в країні складає зарплата, пенсії, різного роду соціальні доплати. Вік виходу на пенсію у чоловіків і жінок в 2020 р. склав 66,67 років. Ставка **податку на соціальне страхування** в країні для працівників становить 27,65 % від фонду оплати праці. Серед витрат домогосподарств значну частку складають комунальні платежі, податки та збори, витрати на транспорт, на освіту та медицину тощо. Водночас, у період світової фінансової кризи 2008–2009 рр. та в період коронакризи 2020 р. ситуація з безробіттям погіршилася, хоча держава зробила багато для подолання цього негативного явища. В 2020 р. рівень безробіття становив 3,3 %, а серед молоді – 8,7 %. В 2020 р. рівень бідності у країні склав 10 %.

Реальний прожитковий мінімум для сім'ї в 2018 р. складав 1560 євро в місяць. Зарплата висококваліфікованого працівника в 2018 р. дорівнювала 2920 євро, а низько кваліфікованого працівника – 1760 євро. В 2020 р. мінімальна зарплата складала 1701 євро. В 2020 р. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності склав 54210 дол. США.

У Нідерландах діє закон, який зв'язав компенсацію через незайнятість зі стимуляцією пошуку робочого місця. Відмова безробітного від «відповідної» роботи означає закінчення видачі йому державної допомоги. Чим довше індивідуум залишається незайнятим, тим ширше розсовуються рамки визначення «відповідна» для нього роботи. На практиці це діє так: безробітний зобов'язаний прийняти «допустиму» пропозицію роботодавця в перші 6 місяців незайнятості і зобов'язаний прийняти будь-яку пропозицію після закінчення 18 місяців, які компенсуються. Невиконання останньої умови спричиняє надалі відмову від виплати йому допомоги через безробіття.

В 2021 р. в Нідерландах розгорівся скандал щодо виявлення фактів дискримінації громадян іноземного походження при виплаті соціальної допомоги. Тому новий уряд в 2022 р. запланував збільшити витрати на їх утримання. Влада Нідерландів змушена це робити, оскільки в країні знаходиться велика кількість біженців з країн Азії та Африки. Тільки представників турецької спільноти в країні нараховується більше 400 тис. Водночас, це викликає незадоволення все більшої кількості громадян Нідерландів, які за рахунок великих податків змушені утримувати цих іноземців.

5.6. Фінанси підприємств у Нідерландах

За законами Нідерландів оподаткуванню підлягає весь дохід незалежно від джерел його отримання. Річний прибуток визначається

наростаючим підсумком (згідно правил бухгалтерського обліку). При цьому податкова звітність може і не бути ідентичною комерційній. Облік запасів і матеріалів на складі ведеться за первісною оцінкою. Амортизаційні нарахування здійснюються прямолінійно. Нематеріальні активи, що формуються при придбанні підприємства, звичайно дозволено піддавати амортизації, а при купівлі акцій, як правило, не дозволено. За дотриманням податкового законодавства в королівстві стежить Податкова служба (ПМА) та податкова поліція (PIS).

Будь-який розподіл прибутку, в тому числі і податки, на собівартість не відноситься. Іноземні податки на прибуток можуть бути враховані тільки в тих випадках, якщо такі податки сплачені в повному обсязі без відповідних податкових кредитів. Існує ряд обмежень по віднесенню на собівартість винагород акціонерів, яким належать значні пакети акцій компанії і які при цьому є членами ради директорів. Крім того, 25 % визначених витрат, в яких присутній елемент особистого доходу (наприклад, витрати на продукти харчування, проведення конференцій, представницьких витрат), на собівартість не списуються. Сплату процентів відносять на затрати, за виключенням тих випадків, коли вони мають відношення до кредитів, використаних на придбання чи фінансування іноземних дочірніх підприємств, дивіденди яких звільнені від податків.

Водночас високотехнологічні закордонні компанії використовують складні схеми ухилення від оподаткування в Нідерландах. Одна із них під назвою **«подвійна ірландська з голландським сендвічем»** донедавна була досить популярною в Нідерландах через особливості оподаткування технологічних компаній. Суть схеми полягає в жонглюванні платежами за використання інтелектуальної власності. Спочатку закордонна компанія передає цю власність афілійованій фірмі, зареєстрованій в Ірландії. Місцеве законодавство дозволяє цій фірмі платити податки в іншій країні, наприклад, в якому-небудь офшорі. Потім ірландська компанія № 1 передає ці права компанії, зареєстрованій в Нідерландах, а остання робить те ж саме відносно ірландської компанії № 2, яка є 100-відсотковою «донькою» компанії № 1. Фактично компанії перекидають власні засоби з однієї кишені в іншу, по ходу очищаючи їх від податкового тягаря. Згідно з даними Центрального банку Нідерландів тільки в 2010 р. подібним чином через країну були проведені засоби на суму 10,2 трлн євро, для чого в Нідерландах було зареєстровано 14,3 тис дочірніх фірм. А в 2012 р. обсяг переведених таким чином засобів сягнув 13 трлн євро.

Статус нетипового офшорного центру Нідерланди набули наприкінці 70-х років ХХ ст., коли з метою залучення ТНК країна змінила власне податкове законодавство. Подібним структурам було дозволено використовувати Нідерланди як перевалочний пункт для своїх фінансових потоків за порівняно невелику винагороду. Так, для компанії Yahoo! ця плата становить 1,35 % від суми виторгу. Провівши в 2009 р. через Нідерланди кошти на суму понад 100 млн євро, Yahoo! заплатила країні тільки близько 1,3 млн податків. Подібними схемами користуються не тільки представники технологічного сектору. Так, в 2002–2010 рр. фармацевтичний гігант Merck провів через Нідерланди понад 7 млрд євро. Водночас, при забороні подібних схем країна втратить 1 млрд євро податкових надходжень та понад 3,5 тис робочих місць.

При ліквідації акціонерного товариства чи його відділення воно повинно продати всі активи за ринковими цінами, а грошові кошти розподілити між акціонерами. Отриманий прибуток підлягає оподаткуванню за звичайними ставками, а розподілений прибуток обкладається податком на дивіденди. В угодах акціонерного товариства із залежними компаніями державні органи мають право самостійно визначати його прибуток при умові, що ціни при таких угодах не були ринковими. Якщо при цьому прибуток був виведений із компанії, такий прибуток розглядається як приховані дивіденди і повинен обкладатися податком на дивіденди. Коли прибуток перераховується платнику податку, він може розглядатися як капіталовкладення і оподаткуванню не підлягає.

Для платників-резидентів податковим роком вважається звітний рік компанії. Податкові декларації повинні бути здані звичайно протягом 5-ти місяців, наступних за звітним періодом. Якщо платник податку надасть податковим органам оцінку величини оподаткованого прибутку за попередній рік, йому може бути надана відстрочка. На такій оцінці засновано попереднє оподаткування. Резидент протягом звітного року робить внески в декілька етапів. Податок звичайно розраховується, виходячи з прибутку попереднього року. Але він може бути вирахований і на основі величини прибутку поточного року.

Державні органи зобов'язані визначити кінцевий розмір податку протягом трьох років з дня закінчення податкового року. Але стягувати податки дозволено протягом 5-ти років при умові, що стали відомі нові факти, про які державні органи не могли знати раніше. Стягнення з доходу від закордонних джерел допускається в період до 12 років. Якщо платник не згодний з величиною податкового платежу, він протягом двох місяців з дня обкладання може подати клопотання

на ім'я свого податкового інспектора. Інспектор, переглянувши обкладання, або знизить, або підтвердить розмір податку. Закон не встановлює для інспектора часових обмежень для прийняття рішення. Якщо платника податку не задовольняє рішення інспектора, він вправі протягом двох місяців з дня повідомлення цього рішення подати апеляцію в апеляційний суд.

З 2001 року Нідерланди живуть за новим податковим законодавством. Основним моментом таких змін у законодавстві є спрощення податкової системи. Нині робота податкових органів будується за принципом орієнтації податкових інспекторів за групами платників податків (за такої системи інспектори, крім фіскальних функцій, орієнтуються також на характер і специфіку роботи платника податків; мало того, часом податкові інспектори можуть виступати і як консультанти).

5.7. Фінансовий ринок Нідерландів

Фінансовий ринок країни достатньо розвинутий і включає всі відповідні компоненти. Міжнародні резерви країни на 2020 р. склали 54 млрд дол. США, що забезпечувало стабільність фінансової системи країни.

Дуже розвинутим у Нідерландах є банківський сектор, страхова та інвестиційна діяльність. Для громадян Європейського Союзу країна надає повну свободу поселення. Валютний контроль існує, але одержати дозвіл на операції з валютою неважко. Банківська таємниця охороняється строго, навіть передбачене карне покарання за її розголошення, але в той же час за вимогою податкової служби всі підприємства і банки зобов'язані надавати необхідні відомості. За угодою між Нідерландами і Німеччиною особи, які вчинили податкові злочини, підлягають екстрадиції.

Нідерланди залишаються країною, яку часто використовують в корпоративному податковому плануванні. Це зумовлено тим, що ця держава надає іноземним інвесторам численні пільги для проведення ними різних видів зовнішньоекономічної діяльності. Продумана система фінансових пільг перетворила Нідерланди в центр притягання іноземних капіталів. Особливістю податкової системи є система податкових переваг і вигод, наданих у цій країні холдинговим, фінансовим і ліцензійним компаніям. Ці пільги значно перевершують переваги, які надаються Швейцарією й іншими країнами Європи. Завдяки цим обставинам тут розмістилося багато компаній холдингового типу, які мають істотні пільги. Їхні доходи, які надходять від дочірніх фірм у

вигляді дивідендів, податком не обкладаються взагалі, при цьому необхідний мінімальний обсяг участі в їхньому капіталі повинен складати не менше 5 %. До найважливіших пільг для холдингових компаній додається і незначний за величиною податок на вивіз дивідендів з Нідерландів, набагато менший, ніж в інших країнах. Загалом, нерезиденти генерують 30 % ВВП країни.

У Нідерландах створені сприятливі умови для діяльності фінансових компаній, їхня функція – кредитне посередництво, переведення кредитів і відсотків на основі податкової схеми, складеної з ланцюга наданих пільг і податкових переваг. До таких **пільг** відносяться: 1) відсутність у Нідерландах податку «біля джерела» на розподілений відсоток; 2) низький податок, а в більшості випадків відсутність податку «біля джерела» на переведені в країну відсотки з позик; 3) при проведенні кредитно-позикових операцій (коли кредит фінансується за рахунок позики) дозволено виключати з оподаткованого податком доходу витрати на фінансування «вхідного» кредиту.

У Нідерландах, якщо дивіденди отримує резидент ЄС, ставка податку з них знижується з 25 % до 15 %, а у деяких випадках – до 0 %. В країні не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектора в країні. В країні існує сприятливий інвестиційний клімат, вона уклала широку мережу договорів про уникнення подвійного оподаткування. Це стало причиною реєстрації в цій країні офшорних компаній такими українськими олігархами, як Р. Ахметов, І. Коломойський та іншими відомими бізнесменами з України. Разом з тим, в останні роки у Нідерландах посилюється боротьба з відмиванням грошей, насамперед за допомогою криптовалюти.

Особливістю податкового регулювання діяльності фінансових компаній є нарахування так званого «**мінімального оподаткованого доходу**», на основі якого стягується гарантований податок. Ставка такого податку, однак, невелика й залежно від характеру кредиту і його величини складає від 0,25 % до 0,125 % і менше. До інших, важливих особливостей нідерландського фінансового законодавства відноситься те, що воно надає можливість поєднувати в одному підприємстві холдингову, фінансову, ліцензійну і будь-яку іншу діяльність. Ця обставина робить Нідерланди ще більш привабливою країною для міжнародного бізнесу.

Згідно нідерландського законодавства, для створення холдингу можна використовувати два типи компаній з обмеженою відповідальністю: публічні (NV) та приватні (BV). В обох випадках компанії є

юридичними особами, зареєстрованими двома або більше засновниками. При цьому, як правило, акціонер не відповідає за борги компанії. Одна із основних відмінностей NV від BV полягає в тому, що мінімальний акціонерний капітал для NV становить 45 тис. євро, а для BV ця сума є значно меншою. Проте NV може випускати різні види акцій, в той час як BV може емітувати тільки іменні зареєстровані акції. Крім того, на відміну від NV, у BV обмежується можливість передачі акцій. Вартість створення таких компаній складає 7–10 тис. євро, а щорічне обслуговування – 10 тис. євро.

Привертає увагу частка українських компаній з переліку Топ-100, які мають холдинги з Нідерландів у складі акціонерів. Таких нараховується 22, але назвемо ті українські компанії, де частка холдингів з Нідерландів сягає майже 100 %. Цей список виглядає наступним чином (на початку вказано місце у списку Топ-100 українських компаній, а у дужках вказано частку холдингу з Нідерландів у відсотках в капіталі компанії): 9. ПАТ «ДЖЕЙ ТІ ІНТЕРНЕТІОНЛ Україна» (100 %); 17. ПрАТ «Нафтогазвидобування» (98 %); 20. ПрАТ «Північний гірничозбагачувальний комбінат» (96,8 %); 28. ПрАТ «Інгулецький гірничозбагачувальний комбінат» (100 %); 47. ПрАТ «Центральний гірничозбагачувальний комбінат» (100 % у двох фірм з Нідерландів); 63. ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» (100 %); 88. ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь» (78,1 % у холдингу з Нідерландів); 92. «Укргазвидобуток» (100 %); 98. ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод» (100 %). Водночас, українським бізнесменам треба пам'ятати, що Нідерланди мають намір впровадити жорсткіші заходи податкові правила, але це буде зроблено лише з 2024 р.

Для залучення іноземних інвестицій в країні діє програма надання громадянства для іноземців за вкладення в фінансову систему Нідерландів значних інвестицій. Крім того, для залучення в країну іноземних інвестицій та податкового планування нідерландський (і не тільки) бізнес активно використовує фінансові пільги, існуючі на Арубі, карибському офшорі, який є автономним членом Королівства Нідерландів.

Особливості фінансової системи Аруби

Юрисдикція **Аруба** – класичний банківський офшор, розташована на однойменному острові в Карибському морі недалеко від Венесуели. В кінці 2010 р. Аруба вийшла із складу Нідерландських Антильських островів. Вона присутня в переліку офшорних зон в Україні. Аруба – автономний член Королівства Нідерланди, має повну автономію у внутрішніх справах. Нідерланди відповідають за зовнішню політику та оборону. Аруба, як територія Королівства Нідерландів, є членом ЄС.

Громадяни Аруби мають загальноєвропейські паспорти та право вільного візду, проживання та роботи в межах Євросоюзу. Оскільки Аруба використовує загальний митний тариф, єдиний для всіх членів ЄС, вона має право вільного експорту своєї продукції на спільний європейський ринок. Разом з тим, податкова система країни не є аналогічною у порівнянні з Нідерландами.

Банківська справа, ліцензування, страхування та холдингові компанії є провідними офшорними секторами в Арубі. В країні створено Агентство іноземних інвестицій, яке надає допомогу іноземним інвесторам щодо можливостей розвитку бізнесу в країні. Для стимулювання експорту та притоку іноземної валюти на острові створена зона вільної торгівлі. Компанії вільної зони мають значні податкові пільги, включаючи звільнення від імпортних мит та низькі ставки оподаткування. Отримати відповідну ліцензію на роботу у вільній економічній зоні можуть тільки компанії, що займаються комерційною чи промисловою діяльністю. Для роботи з офшорними компаніями на території Аруби існують спеціальні офшорні банки, діяльність яких підпорядкована Центральному банку. Аруба пропонує ряд податкових пільг для залучення офшорних банків. З цією метою створено посаду Комісара сектора фінансових послуг.

Основні принципи офшорної політики Аруби. Якщо стосовно якогось типу компаній ще не прийнято відповідний закон, вона звільняється від сплати податків. Фінансові та лізингові компанії сплачують податок за ставкою 2,4 % та 3 % відповідно. Компанії у формі акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю (AVV) не підлягають оподаткуванню. Ця юрисдикція не визнає концепції трастів. Закону про дотримання банківської таємниці на Арубі як такого не існує, але прізвища власників офшорних бенефіціарних рахунків можуть бути збережені в таємниці. Ця юрисдикція має угоду про уникнення подвійного оподаткування тільки з Нідерландами.

Аруба має угоду про обмін податковою інформацією з наступними країнами та залежними територіями: Австралією, Багамськими островами, Бермудськими островами, Великою Британією, Гренландією, Ісландією, Іспанією, Каймановими островами, Норвегією, США, Сент – Люсією, Сент – Кітсом та Невісом, Фарерськими островами, Фінляндією, Швецією. З початку 2014 р. Україна отримала доступ до податкової інформації з Аруби. Це стало можливим завдяки тому, що Велика Британія, Нідерланди і Данія розширили дію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах Ради Європи та ОЕСР на кілька своїх територій з офшорною юрисдикцією.

Вимоги до створення та діяльності офшорних компаній на Арубі. Згідно Закону про компанію від 1988 р., офшорні компанії на Арубі реєструються у формі акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю (AVV). У відповідності до Закону офшори повинні бути засновані нерезидентами та вести діяльність за межами держави. Разом з тим, на ведення банківського, страхового, перестраховального бізнесу, а також на надання трастових послуг необхідно отримати державну ліцензію. Офшорам заборонено вести діяльність з резидентами та володіти нерухомістю на території Аруби, крім оренди нерухомості.

Офшор на Арубі повинен мати зареєстрований офіс та зареєстрованого агента. Мінімальний розмір статутного капіталу офшорної компанії, який треба виплатити на момент реєстрації компанії, складає 10 тис. флоринів (біля 6000 дол. США). Повідомлення про реєстрацію компанії повинно бути опубліковано в пресі. Офшор на Арубі повинен мати місцевого корпоративного секретаря. Мінімальна кількість акціонерів – один, ним може бути фізична чи юридична особа, їх резидентність не має значення. Офшорним компаніям дозволений випуск простих та дискретних акцій, акцій на пред'явника та без номінальної вартості.

Директорами офшорних компаній можуть бути як фізичні особи, так і юридичні. Якщо керівником компанії призначається юридична особа, то вона повинна бути резидентом Аруби. Мінімальна кількість директорів – один. Права директора не повинні пересікатися з компетенцією акціонерів, що прописані в статуті чи в меморандумі компанії. Збори директорів можуть відбуватися будь – де в світі, в тому числі за рахунок телефонного зв'язку. Офшорна компанія звільняється від оподаткування в тому випадку, коли доход отримано за межами Аруби. Разом з тим, існує сплата державного щорічного мита в розмірі 285 дол. США та оплата послуг комерційного реєстра (40 дол. США). У той же час офшорна компанія на Арубі не підлягає валютному контролю.

Кюрасао – самоврядна держава зі значною автономією в складі Королівства Нідерландів. В 2001 р. Кюрасао (тоді ще частина Нідерландських Антильських островів) суттєво оновив законодавство про зону електронної комерції, що пропонувало вкрай вигідні фіскальні умови. Метою створення ВЕЗ на Кюрасао є просування острова як міжнародного бізнес-центру, центру дистрибуції, так й центру електронної комерції. З того часу під юрисдикцією Кюрасао створено багато онлайн-казино. Сьогодні Кюрасао (близько 142 тис. населення)

– це держава з високим рівнем доходу. ВВП на душу населення складав донедавна 20567 дол. США. Острів має добре розвинуту інфраструктуру з потужними секторами туризму і фінансових послуг. У Віллемстаді (столиці Кюрасао) у порту створено ВЕЗ. Кюрасао є зоною безмитної торгівлі. Основою економіки країни є туризм, нафтопереробка та офшорний бізнес.

Контрольні запитання

1. Які особливості публічних фінансів Нідерландів ви можете назвати?
2. Які доходи і видатки місцевих бюджетів у Нідерландах?
3. Які особливості фінансів підприємств у Нідерландах ви можете назвати?
4. Які види податків у Нідерландах ви можете охарактеризувати?
5. Які права має платник податків у Нідерландах?
6. Які особливості функціонування фінансового ринку у Нідерландах?

РОЗДІЛ 6

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЛЮКСЕМБУРГУ

6.1. Публічні фінанси країни

Велике герцогство Люксембург є монархією, однією з найменших країн в ЄС. Переважну частину доходів бюджету країни та його місцевих бюджетів складають податки. Основні видатки бюджету Великого Герцогства Люксембурзького, як і в інших країнах Бенілюксу, спрямовуються на утримування апарату управління, соціальний захист населення тощо, а також на утримання збройних сил країни і НАТО. Народні сили держави, якими опікується міністерство оборони, містять у собі не лише армію, а й поліцію з жандармерією. За законом кількість солдатів у збройних силах країни не має перевищувати 430 осіб. Однак Люксембург – єдина країна Європи, де немає скорочень армії, а навіть є вакансії. Служба в армії – справа добровільна. Сьогодні Люксембург робить посильний внесок в оборону центрально-європейського регіону, а донедавна займався й миротворчою діяльністю в Боснії. Люксембурзький батальйон (4 БМП та 5 вантажівок) було розміщено в містечку Вісков (поблизу Сараєво).

В Люксембурзі в податковій системі і доходах бюджету важлива роль належить податку на прибуток корпорацій. Загалом, податкова система країни складається з 2-х податкових рівнів – державного і місцевого. Люксембург поділено на три округи, які в свою чергу поділені на 12 кантонів, а до складу кантонів входять 116 комун.

До державного рівня в Люксембургу сплачуються такі податки як: податок на прибуток; податок на додану вартість; авансовий податок; податок з дивідендів; митні платежі; акцизний збір. Однією з особливостей бюджетної системи Люксембургу є диференціація відсоткових ставок податку на додану вартість, залежно від його платника. До місцевого рівня сплачуються прибутковий податок з корпорацій, додатковий податок до муніципалітетів (застосовується по відношенню до фізичних осіб на дохід від торгівлі, чистого власного капіталу і на земельну власність).

Європейська Комісія неодноразово попереджала владу Люксембургу про податкові та фінансові порушення, які допускають провідні компанії світу, розташовані на його території, що зменшує доходи бюджету. Тому проти деяких із них були висунуті відповідні обвинувачення, але їх розгляд затягнувся на роки. Так, на початку листопаду

2014 р. ряд ЗМІ повідомив з посиланням на секретні документи, що німецькі та міжнародні концерни за підтримки влади Люксембургу ухилялися від сплати податків на мільярди євро. Згідно з цими даними, податкові органи країни дали згоду на використання складних фінансових схем, розроблених на замовлення цих компаній консалтинговою фірмою Pricewaterhouse (PwH). Деяким з цих компаній таким чином вдавалося платити податки у розмірі 1 % від прибутку. Європейська Комісія пообіцяла провести незалежне розслідування звинувачень на адресу Люксембургу щодо підтримки ухиляння фірм від сплати податків. Країна погодилася під тиском Європейської Комісії (ЄК) надати і розкрити перед ЄК деталі податкових схем, які Люксембург мав з ТНК. На початку 2015 р. з'ясувалося, що компанія Amazon отримувала незаконну допомогу від держави, порушуючи правила конкуренції. За результатами розслідування ЄК змусила Люксембург стягнути з Amazon всі суми податків, які вона вважає не сплаченими. Відповідно, Європейська Комісія наклала значний штраф на Amazon, яку звинуватили в незаконному отриманні державної допомоги в Люксембурзі у вигляді зниження податків та зобов'язали сплатити недоплачену суму. Водночас, навесні 2021 р. Суд ЄС скасував це рішення Європейської Комісії проти Amazon. Керівництво «Газпрому» також підтвердило, що він брав участь у податкових схемах у Люксембурзі, використовуючи податкові пільги цієї країни, але все робилося законно.

6.2. Податкова система Люксембургу

Податок на прибуток корпорацій. Компанії-резиденти обкладаються податком на прибуток за наступними ставками: 20 %; 30 %; 33 %. Розрахований податок підлягає обкладанню додатковим податком в розмірі 1% для підтримки фонду допомоги від безробіття. Корпорації також сплачують муніципалітетам податок з прибутку. Ставка диференційована по території країни. Максимальна ставка – 10 %. Муніципальний податок віднімається з чистого доходу при розрахунку державного прибуткового податку з корпорації. Податок на прибуток корпорацій сплачують: акціонерні товариства відкритого і закритого типу; товариства з обмеженою відповідальністю; кооперативи; деякі інші види юридичних осіб. Не є платниками податку: повні товариства; командитні товариства; неприбуткові організації.

При оцінці розміру доходу податкові органи керуються наступними принципами: базою є мінімальна оцінка; кожна стаття оцінюється окремо; нереалізований прибуток в загальну суму прибутку не вклю-

чається; активи і пасиви визначаються по мінімальній неліквідаційній вартості; товарні запаси оцінюються по методу FIFO, однак податкові органи можуть погодитись на використання і інших методів, якщо вони адекватно відображають стан платника; амортизаційні відрахування по основних засобах обов'язкові.

Прибутковий податок стягується з доходів фізичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів). Ставка податку – від 0 до 50 % (залежно від суми доходу). Крім цього встановлений додатковий податок в розмірі 2,5% до обрахованої суми прибуткового податку.

Додатковий податок муніципалітетів, аналогічний податку з компаній, використовується стосовно фізичних осіб на доходи від торгівлі, чистого власного капіталу від торгівлі і земельну власність (з урахуванням деяких вирахувань).

Фізичні особи-резиденти обкладаються **податком на особисте майно** за ставкою 15% в рік на основі задекларованого чистого капіталу. З метою обрахування податку на особисте майно, нерухомість оцінюється згідно з її офіційною вартістю. При цьому були передбачені певні відрахування на чоловіка (дружину) і на кожного утриманця.

Встановлена певна **знижка** стосовно грошових коштів на банківських рахунках та інших депозитних вкладах в національній валюті, а також в котировках на фондовій біржі.

Стандартна ставка **податку на додану вартість** встановлена в розмірі 15 %. Знижені ставки на професійні послуги – 12 %, на забезпечення газом і електроенергією – 6 %, на продукти харчування, газети, книги, готельні номери і послуги пасажирського транспорту – 3 %. Звільнені від ПДВ банківські, страхові і фінансові послуги, освіту, охорону здоров'я, окремі види некомерційної діяльності, що перетворило Люксембург в один з банківських центрів світу.

Податок на спадщину і дарування для прямих родичів – від 6 до 19,2 %, для решти – від 9 до 48 %.

6.3. Фінанси домогосподарств в Люксембурзі

Більшість люксембуржців працюють у сфері обслуговування, друге місце ділять банківська та страхова сфера з металургійною промисловістю. Основними їх доходами є заробітна плата та соціальні виплати, а витратами – сплата податків та соціальних внесків. Пенсійний вік у чоловіків і жінок у Люксембурзі є однаковим – 65 років. Середня зарплата в країні в 2021 р. складала близько 5000 євро, а після сплати податків – 3300 євро. Мінімальна зарплата для некваліфікова-

ного працівника в 2021 р. дорівнювала 2202 євро, а для кваліфікованого працівника – 2642 євро.

Працедавець може віднімати прибутковий податок із заробітної плати працівника у відповідності з опублікованими **податковими таблицями**, де приймаються у розрахунок відрахування на дітей і стандартні відрахування витрат. Крім цього, визначену кількість специфічних затрат може бути відраховано з чистого оприбуткованого доходу: всі внески на соціальне страхування; страхові премії; пожертвування в уповноважені благодійні фонди; акції компаній-резидентів Люксембургу; спеціальні відрахування витрат для іноземного управлінського персоналу банків, утворених в Люксембурзі.

Люксембург, за рівнем внутрішнього валового продукту посідає перше місце в Європі. Про високий життєвий рівень його громадян каже й той факт, на 1000 люксембуржців припадає майже 600 автомобілів (для порівняння в Німеччині – 448, Нідерландах – 383). Найбільше тут новеньких авто з Німеччини, зустрічаються французькі та японські машини. Саме цим виробникам люксембуржці явно віддають перевагу перед американськими (можливо тому, що країна маленька).

В 2017 р. ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) в Люксембурзі складало 109192 дол. США, а країна за цим показником знаходилася на третьому місці в світі.

В 2020 р. Люксембург став першою країною в світі з абсолютно безкоштовним громадським транспортом. З 01.03.2020 р. квиток на автобус, трамвай або поїзд не став потрібним. Це зроблено для того, щоб зменшити інтенсивність руху та затори в країні, в яку на роботу приїжджають багато людей з сусідніх країн.

6.4. Фінанси підприємств у Люксембурзі

Основою доходів підприємств в країні є прибуток від експорту їх продукції, оскільки 90 % своєї продукції Люксембург експортує. У другій половині ХХ ст. основою економіки країни була металургійна промисловість експортного напрямку. Зараз сталеливарне виробництво переорієнтовано на використання брухту як сировини і переплавки його в електропечах. Основний сталеливарний концерн АРБЕД, заснований в 1911 р., був найбільшим промисловим підприємством країни. Зараз в країні значна увага приділяється розвитку підприємств з продукування аудіо – та відеотехніки, комп'ютерної техніки, розробки програмного забезпечення. В країні також функціонують підприємства з виробництва хімічної продукції, пластмас, тканин, скла, порцеляни,

машин, які є достатньо прибутковими. Багато підприємств засноване іноземними інвесторами з провідних країн світу, зокрема, із США, оскільки Люксембург для цього запровадив пільгові податкові умови для інвесторів. Гірше ситуація з прибутковістю підприємств сільського господарства, де домінує тваринництво. Багато з них отримує значні дотації від держави та з фондів ЄС. В країні також активно функціонують підприємства туристичної сфери, які приносять Люксембургу до 300 млн дол. США доходу.

У Люксембурзі можна зареєструвати три типи компаній – класичну холдингову, звичайну люксембурзьку, торгову (промислову). Найчастіше для оптимізації податкових витрат використовують перші два види компаній.

Класичну холдингову компанію реєструють у вигляді товариства закритого типу щонайменше з двома акціонерами. Статутний капітал компанії повністю сплачується в тому випадку, коли реєструється компанія відкритого типу.

Холдингова компанія, зареєстрована в цій державі, має такі права: купувати й вільно розпоряджатися акціями інших люксембурзьких компаній; мати готівку (у тому числі валюту), дорогоцінні метали, укладати їх у фінансові установи; відкривати дочірні фірми та корпорації; мати ліцензії й патенти, продавати ліцензії за кордон; брати позики; викуповувати до $\frac{1}{10}$ своїх акцій, якщо це затверджено на зборах акціонерів.

Особливості створення офшорної фірми в Люксембурзі

Створити в Люксембурзі офшорну фірму не складає великих труднощів. Якщо компанія отримала статус кваліфікованої холдингової компанії, то вона звільняється від сплати прибуткового податку. Дозволено номінальні акціонери, а мінімальна кількість їх акціонерів – один. Збори акціонерів проводять раз у рік на території країни. Звіт про доходи надається раз на квартал. Директорами можуть бути як резиденти, так і нерезиденти.

Люксембург як нетиповий офшор – це приваблива юрисдикція також для заснування міжнародних спільних фондів (у тому числі інвестиційних) і холдингів. Зараз основним видом діяльності в країні є банківська справа та надання фінансових послуг. В Люксембурзі зареєстровано багато банків та фінансових установ світового рівня. Тому він є одним із світових фінансових центрів. Податкові пільги уможливили залучити до Люксембургу багато іноземних компаній, зокрема у вигляді інвестиційних фондів. На території країни успішно працює понад 180 іноземних банків, але отримати ліцензію на роботу в

Люксембурзі може відомий у світі банк. Банківська таємниця дотримується неухильно, уся інформація про рахунки та аудиторські перевірки не може бути використана проти клієнтів. Але для того, щоб уникнути «відмивання» грошей у банках Люксембургу, у них посилено процедуру ідентифікації власника рахунка. Водночас факти підозрілої поведінки клієнтів не розголошуються. При розголошенні конфіденційної інформації винних можуть жорстко покарати. Так, у 2016 р. колишні співробітники консалтингової фірми PwC (PricewaterhouseCoopers) А. Дельтур та Р. Але отримали умовні вироки суду за подібні діяння (12 та 9 місяців відповідно). Вони розкрили дані тисяч документів, що деталізують приватні податкові угоди між ТНК і податковими органами Люксембургу. Цих працівників також зобов'язали сплатити штраф у розмірі 1500 та 1000 євро. Але цим справа поки не закінчилася, а обвинувачені можуть отримати до 10 років тюремного ув'язнення за порушення конфіденційності. У цьому скандалі замішано близько 340 найбільших ТНК і національних компаній з усього світу. Уважається, що обвинувачені за підтримки влади Люксембургу придумали та реалізували складну схему ухиляння від податків, яка в деяких випадках дозволяла скоротити податки до 1 %.

6.5. Фінансовий ринок Люксембургу

Фінансовий ринок країни є достатньо розвинутий, його основу складає банківська система. Багато з банків Люксембургу виступають посередниками у реалізації цінних паперів зарубіжних країн на європейському ринку. Загалом, у Люксембурзі налічується понад 12 тис. холдингових компаній, а також 1300 інвестиційних фондів і 220 банків. Крім того, існує сектор випуску європейських облігацій.

Банківська справа і фінансові послуги стали основним видом економічної діяльності після Другої світової війни. Цей сектор у 1995 році вже концентрував 31,9 ВВП і 9,2 % зайнятих. У 1995 році тут знаходилися представництва 220 іноземних банків. Наприкінці 1970-х років були ухвалені найсприятливіші в ЄС закони про банківську діяльність, що гарантували збереження таємниці внесків. Проте гармонізація законів у країнах ЄС, проведена в 1993 році, дещо нівелювала переваги Люксембургу перед іншими країнами Союзу. У 1994-му в країні діяло 12 289 холдингових компаній. Зараз в Європі Люксембург посідає друге місце після Лондона за кількістю банків. Місцева біржа спеціалізується на статутних фондах, більшість з яких зареєстрована в країні, а їхні акції – у торговому лістингу біржі.

Банки Люксембургу використовують гнучкі правила для вкладників. Наприклад, десять вкладників можуть об'єднатися в так званий «Спеціальний фонд», роблячи вклад у розмірі 125 тис. євро, оскільки вкладники значних коштів отримують податкові пільги. У Люксембурзі закон про охорону банківської таємниці був прийнятий у 1981 р. Відповідно до нього банки розголошують інформацію про клієнтів лише у разі відкриття на них кримінальної справи і наявності згоди міністра фінансів.

Банківський сектор Люксембургу – одна із найважливіших галузей фінансового ринку країни в якому надаються значні пільги для нерезидентів. Разом з тим, до цього сектора є ряд претензій, оскільки деякі банки працюють непрозоро. Приклад цьому – «справа Клерстріму», в якій були звинувачені деякі французькі політики, які використовували люксембурзькі банки для отримання незаконних доходів. Справа полягає в тому, що система посередницьких банків, які розміщені в Люксембурзі і здійснюють міжнародні взаємозаліки з промислових платежів та контрактів, віднедавна створила під своїм дахом **систему особистих рахунків**. До останніх кілька років багато журналістів та слідчих у Франції висловлювали підозри, що відомі політики й державні чиновники цілком можуть мати такі рахунки у привабливій своєю непрозорістю **системі Клерстрім** і отримувати на ці рахунки комісійні від великих міжнародних угод – як вдячність за вдале лобіювання контракту.

Для залучення іноземних інвестицій в країні діє програма надання громадянства для іноземців за вкладення в фінансову систему Люксембургу значних інвестицій.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи державного бюджету Люксембургу?
2. Які основні видатки державного бюджету в Люксембурзі?
3. В чому полягають особливості податку на прибуток корпорацій в Люксембурзі?
4. Які особливості фінансів домогосподарств у Люксембурзі ви можете назвати?
5. Які особливості функціонування фінансів підприємств ви можете назвати?
6. Які особливості функціонування банківського сектора у Люксембурзі ви можете назвати?

РОЗДІЛ 7 ФІНАНСОВА СИСТЕМА АВСТРІЇ

7.1. Публічні фінанси країни

Австрія стала членом Євросоюзу з 1 січня 1995 року. Вона відрізняється стабільною фінансовою системою, збалансованим бюджетом, ефективною економікою, високим рівнем добробуту, наявністю висококваліфікованих кадрів. Публічні фінанси країни включають федеральний бюджет, бюджети 9-ти земель, місцеві бюджети, бюджети публічних підприємств та організацій. В структурі податкових надходжень бюджетів всіх рівнів прибутковий податок з громадян складає близько 16 %, податок на прибуток корпорацій – 5 %, внески на соціальне страхування – 38 %, податки на робочу силу і зарплату – близько 5 %, податки на товари і послуги – 30 %, в тому числі ПДВ – 16,65 %. Видаткова частина бюджету Австрії направлена на забезпечення соціальних витрат та потреб соціальної сфери, допомогу місцевим бюджетам, виплату внесків до бюджету ЄС, на відновну енергетику тощо.

Згідно підготовленому «**пакету фінансових перетворень**» протягом перших трьох років нового сторіччя повинно було бути забезпечено поліпшення основних показників бюджету. При цьому головну ставку пропонувалося зробити на зменшення витратних статей, але також не виключалося і деяке підвищення прибуткової частини. Робляться зусилля і по скороченню державного боргу. Загалом, тягар підтримки концепції «**держави загального благодійництва**» стає все більш непосильним для досягнення збалансованості бюджету та збільшує податкове навантаження на бізнес. За оцінкою австрійських аналітиків, біля 80–86 % всієї прибуткової частини бюджету забезпечується за рахунок податків, а також зборів (наприклад, внески до фондів страхування безробітних і ін.). Згідно новітнім офіційним статистичним показникам, визначальна частина поступає від оподаткування компаній і фірм.

Пошуки нових пріоритетів знаходилися під впливом програми «**Податкова реформа – 2000**». Але реалізація цієї програми зіткнулася з безліччю труднощів. З одного боку, уряд постійно виступав за радикальне зниження підприємницьких податків. Проте, з іншого боку, для досягнення збалансованості бюджету він змушений йти на підвищення деяких податків, що, природно, викликало незадоволення

у ділових колах. Значні надії на притік додаткових фінансових ресурсів в прибуткову частину бюджету покладаються на продовження процесу приватизації державної власності. Істотну частину зростаючих фінансових надходжень передбачається використовувати на зниження оподаткування заробітної платні і корпоративного податку. Таким чином урядовці сподіваються підвищити привабливість інвестиційного клімату для національних і зарубіжних підприємців. Крім того, в Австрії активно використовують механізм публічних закупівель, щоб підвищити ефективність використання публічних фінансів на всіх рівнях.

Основні доходи бюджету – податкові надходження. Найбільшу частку в доходах бюджету становлять податок на доходи фізичних осіб і корпоративний податок. Основні видатки спрямовуються на утримання державного апарату, соціальне забезпечення, освіту і науку, допомогу місцевим бюджетам.

На 2018–2023 рр. був розроблений пакт стабільності, яким передбачалося дотримання профіциту бюджету та зменшення державного боргу. За підсумками 2019 року, бюджет Австрії став профіцитним. Федеральний бюджет поповнився за рік на 80 млрд євро, що на 4,4 % вище, ніж роком раніше, тоді як витрати зросли лише на 0,9 млрд (1,1 %). Як зазначають фінансові експерти, причина профіциту – грамотна економічна політика та низький рівень безробіття. У 2019 році австрійська держава отримала сумарно близько 195,1 млрд євро і витратила близько 192,2 млрд євро. Обидва показники зростали протягом багатьох років, але останнім часом доходи перевищили витрати: таким чином сальдо бюджету призвело до появи другого державного профіциту поспіль. Податкові надходження склали трохи менше половини всіх доходів бюджету. У 2020 р. видатки були збільшені на 20 млрд євро у зв'язку з необхідністю подолання наслідків пандемії коронавірусу.

Новий канцлер Австрії (з 12.11.2011 р.) О. Шалленберг виділив пандемію коронавірусу та податкову реформу, як основні проблеми, що стоять перед країною. Зокрема, внаслідок пандемії у 2020 р. ВВП країни скоротився на 6,7 % і склав близько 379 млрд євро. Дефіцит бюджету в 2020 р. дорівнював 22,5 млрд євро, тоді як в 2019 р. країна мала **профіцит** в розмірі 2,6 млрд євро. На 2021 р. дефіцит бюджету було заплановано на рівні 30,7 млрд євро (7,6 % від ВВП). Державний борг в 2021 р. складе майже 340 млрд євро (84,8 % ВВП), а в 2022 р. він зросте до 85 % від ВВП. Такий високий показник державного боргу Австрія вже мала в 2015 р., але протягом наступних чотирьох

років країна змогла зменшити його до рівня 70,5 % від ВВП. У 2021 р. доходи бюджету країни склали 72,5 млрд євро, а видатки – 103,2 млрд євро. На 2021 р. номінальний ВВП Австрії повинен зрости до 402 млрд євро, а в 2022 р. – до 432 млрд євро.

В Австрії приділяється значна увага боротьбі з незаконним використанням бюджетних коштів державними чиновниками. Зокрема, колишньому прем'єр-міністру Австрії С. Курцу в жовтні 2021 р. прокуратурою країни висунуто звинувачення, що він з 2016 р. брав участь у впливі на редакційну політику однієї з провідних газет країни за допомогою надання їй реклами, що фінансувалася за рахунок коштів платників податків.

Проблеми підвищення фінансової ефективності єдності федерації

Австрійський федералізм має ряд особливостей, які пов'язані з історичними традиціями країни. Всі процеси суспільного регулювання (державно-правові, політичні і економічні) відбуваються в країні на трьох основних рівнях: федеральному, земельному (дев'ять федеральних земель) і громадському (міста, райони, общини). Весь комплекс суспільної власності має позначення «загальної або сумісної», куди складовою частиною входять не тільки «одержавлена» і казенна власність, але і земельно-громадське майно. Основою австрійського федералізму вважається досягнення принципу середини.

Проте, згідно діючої конституції країни, землям надаються досить незначні права. Частина земель і обшин в сумарному зборі податкових надходжень постійно скорочується. Не дивлячись на це, їх роль в повсякденному житті країни достатньо значна. Вони здійснюють не тільки виконання федеральних функцій в сферах соціального забезпечення, охорони здоров'я, материнства і молоді. На земельному рівні визначається загальний порядок економічної діяльності, облаштування земельної території (в т. ч. право на її забудову), захист навколишнього середовища (прибирання сміття, організація рибальства, полювання і туризму), реалізація проектів по вищій освіті і рекреаційно-культурних центрів. У їх власності знаходиться також багато об'єктів інфраструктури, зокрема автомагістралі і електроенергетика. До речі, останнім часом особлива увага стала надаватися ефективнішому використанню бюджетних ресурсів на регіональному рівні в порівнянні з федеральним. Саме за рахунок позитивних показників регіональних бюджетів вдалося забезпечити поступове зниження дефіциту федерального рівня.

Більш того, в розробленій програмі фінансових перетворень, направлених на досягнення «нульового дефіциту», особливо важливе значення надається внеску земель і общин. Деякі дослідники вважають, що зниження дефіциту державного бюджету дозволить оптимістичніше вирішувати проблеми адекватного виділення фінансових ресурсів землям і общинам. Загалом, за прогнозом провідного австрійського науково-дослідного центру ВІФО, вихід на «нульовий бюджет» забезпечуватиметься переважно за рахунок збільшення непрямого оподаткування, скорочення суспільних витрат і інвестицій.

Основою доходів держави є податкові надходження. Так, обсяг податків за 2019 рік в Австрії становив приблизно 89,5 млрд євро. Основну частку цієї суми склав податок з товарообігу – 30,3 млрд євро (33,9 %). Інші доходні категорії розподілилися так: прибутковий податок із населення – 27,9 млрд євро (31,2%); корпоративний податок – 9 млрд євро (10,1 %); податок на переробку нафтопродуктів – 4,550 млрд євро (5,1 %); нарахований податок на прибуток – 4,200 млрд євро (4,7 %); податок на приріст капіталу – 3,150 млрд євро (3,5 %); податок на тютюн – 1,950 млрд євро (2,3 %); інші мита – 2,790 млрд євро (3,1 %); збори з автостраховання – 2,510 млрд євро (2,8 %); страховий податок – 1,190 млрд євро (1,3 %); податок на передачу електроенергії – 920 млн євро (1,0 %); федеральні адміністративні збори – 530 млн євро (0,6 %); стандартний споживчий податок – 470 млн євро (0,5 %); податок на транспортні засоби – 50 млн євро (0,1 %).

Фактична видаткова частина австрійського бюджету за 2019 рік становила 78,870 млрд євро. Майже половина цієї суми – 39,818 млрд євро – була спрямована на підтримку соціального забезпечення та охорони здоров'я. Загальна структура видатків за напрямками фінансування виглядала так: загальнодержавні справи, судова система та безпека – 9,988 млрд євро; зайнятість, соціальне забезпечення, охорона здоров'я та сім'я – 39,818 млрд євро; освіта, наука, мистецтво та культура – 14,558 млрд євро; економічна діяльність, інфраструктура та довкілля – 9,785 млрд євро;

Наприкінці травня 2020 року Парламент Австрії остаточно ухвалив проект бюджету на 2020 рік. За первісним проектом, який затвердили у жовтні 2019 року, видаткова частина мала скласти 82,389 млрд євро. Однак пандемія COVID-19 внесла свої корективи до бюджетного планування. Було ухвалено рішення направити близько 20 млрд євро на усунення наслідків кризи. Таким чином, остаточний варіант видаткової частини бюджету Австрії становив 102,39 млрд євро. Дохідна

частина федеральних земель була наступною: Відень – 14,8 млрд євро; Бургенланд – 1,36 млрд євро; Каринтія – 2,5 млрд євро; Штирія – 5,9 млрд євро; Верхня Австрія – 6,7 млрд євро; Нижня Австрія – 9,1 млрд євро; Зальцбург – 2,9 млрд євро; Тіроль – 3,8 млрд євро; Форарльберг – 1,7 млрд євро. Витрати бюджетів у федеральних землях розподіляються за 10 груп. Як правило, пріоритетними напрямками є охорона здоров'я, соціальний добробут, наукові дослідження, освіта та спорт.

В структурі місцевих бюджетів в Австрії місцеві податки складають до 72 % доходів. У доходах місцевих бюджетах крім податків та трансфертів (грантів, субвенцій, дотацій тощо) значну частку займають неподаткові надходження (до 14 % залежно від року). Місцеві органи самоврядування можуть випускати позики, які використовуються для фінансування капітальних видатків. Кошти місцевих бюджетів використовуються на фінансування соціальної сфери на місцях, на соціальні виплати нужденним, на розвиток інфраструктури та культури, на збереження історичних пам'яток тощо. Так, в Зальцбургу щорічно проводиться міжнародний музичний фестиваль пам'яті Моцарта, який збирає найкращі музичні колективи та найкращих виконавців його творів з усього світу та який триває кілька місяців, приносячи місту, однойменній землі та країні значні доходи від туристів. Подібне характерне й для Віденської опери, яка користується світовою славою та популярністю, хоча вартість квитків до неї достатньо висока (від 300 євро в партері). Водночас, квитки на вистави у цій опері туристам треба замовляти за кілька місяців.

«Зелені» витрати Європейської Комісії та пакети відповідних стимулів запроваджені в Австрії як на державному, так і на місцевому рівні. Крім того, країна однією з перших в ЄС приєдналася до ініціативи регіонального відновлення REACT-EU. Участь у цій програмі фінансування дасть змогу збільшити обсяг інвестицій у «зелений» та цифровий переходи в окремих регіонах країни. Водночас, на місцевому рівні в Австрії все активніше починають застосовувати механізм «зелених» публічних закупівель, націлених на придбання бюджетними організаціями товарів та послуг, які не шкодять навколишньому середовищу. Насамперед це стосується різного роду м'яких засобів для бюджетних установ (в цьому плані показовим є досвід Відня, столиці Австрії). Запровадження подібного підходу до публічних закупівель змусило ряд виробників перейти на їх виробництво, оскільки за прикладом Вени подібні принципи публічних закупівлі

почали застосовувати й інші муніципалітети, що суттєво зменшило ринок збуту традиційних м'яких засобів, шкідливих для довкілля.

7.2. Казначейство Австрії

Казначейству Австрії належить провідна роль у галузі планування, розподілу, складання, а також контролю за використанням грошових ресурсів. Усі видатки, які здійснюють міністерства, повинні бути затверджені казначейством. Казначейство за узгодженням із бюджетними міністерствами визначає категорії видатків, для здійснення яких воно передає цим міністерствам відповідні повноваження. До обов'язків казначейства також відносяться: надання консультацій міністерствам з питань економіки і фінансів; визначення і забезпечення взаємодії з міністерствами, застосування відповідних методів управління державними коштами та їх витрачанням; координація підходів до розгляду деяких загальних питань, наприклад, в галузі закупівель і оплати праці у державному секторі тощо. Основною функцією казначейства Австрії є управління державними ресурсами. До основних систем, що застосовує казначейство в управлінні державними ресурсами, відносяться планування, нагляд і контроль за використанням ресурсів у державному секторі.

Бюджетні міністерства і відомства щорічно складають **бюджетні кошториси**. Ці кошториси є інструментом, за допомогою якого забезпечується реалізація повноважень парламенту на асигнування коштів, а казначейству вони дозволяють відпускати кошти із Консолідованого фонду. Кожний бюджетний кошторис затверджується казначейством до його подання парламенту, а видатки, що не затверджені таким чином казначейством, не можуть бути віднесені міністерством на рахунок його асигнувань. Після затвердження бюджетного кошторису казначейством і схвалення парламентом відповідальність за використання асигнованих коштів несе головний бухгалтер. Якщо головний бухгалтер приймає рішення провести фінансову операцію, що не входить до його повноважень, він повинен отримати консультацію в казначействі. Звертання до казначейства є необхідним у наступних випадках:

- міністерство має намір використати кошти на цілі, не передбачені бюджетним кошторисом;
- міністерство передбачає збільшення коштів на передбачений підрозділ видатків і має намір компенсувати це перебільшення за рахунок емісії коштів, що призначені на другий підрозділ.

Крім цього, дозвіл казначейства є необхідним у здійсненні платежів, що не передбачені законом або на здійснення яких міністерству не надано відповідних повноважень. У тому випадку, коли у міністерства не досить коштів для виконання своїх зобов'язань, воно повинно заручитися дозволом казначейства на отримання авансу із резерву для непередбачених видатків. При здійсненні аналізу державних видатків враховуються платіжні доручення і надходження державних міністерств.

7.3. Податкова система Австрії

Об'єктом оподаткування в Австрії є фізичні і юридичні особи. Компанії самі сплачують податок з усіх своїх доходів. Виняток становлять тільки товариства: згідно з австрійським податковим законодавством, доход товариства розглядається як сума доходів незалежних партнерів. Австрійське законодавство поділяє всіх юридичних і фізичних осіб на платників податку з **необмеженою і обмеженою податковою відповідальністю**. Необмежена відповідальність означає, що податок сплачується з усіх доходів, отриманих як в країні, так і за кордоном.

Податок на прибуток корпорацій. Ставка цього податку становить 25 % (до 2005 р. вона становила 34 %). Влада Австрії пішла на зменшення цієї ставки під впливом податкової конкуренції сусідніх країн, які 01.05.2004 р. вступили до ЄС (Угорщини, Словаччини та інших), ставки податку на прибуток підприємств у яких був набагато меншими.

Перший етап розрахунку податку на корпорації – це визначення доходу і собівартості. Доход австрійських компаній, як і в більшості країн світу, вираховується на основі балансу. Австрійське законодавство передбачає певні **пільги** з оподаткування для підприємств-експортерів. Такі підприємства можуть відносити на собівартість до 15 % дебіторської заборгованості, що була на день складання звітного балансу. З доходу, отриманого підприємствами до оподаткування, може бути сформований резерв для виплати вихідної допомоги найманим робітникам.

Аналогічним чином формується і **пенсійний резерв**. Працедавець встановлює пенсії на основі договірних, визначених законом зобов'язань, що не підлягають відміні. Розмір пенсії не повинен перевищувати 80 % останньої заробітної плати робітника. Пенсійний резерв розраховується у відповідності з правилами страхування. При його розрахунку використовується стаття доходності у 6 % річних.

Прибутковий податок з доходів громадян. В залежності від рівня доходу застосовується п'ять ставок прибуткового податку, мінімальна ставка – 10 %, максимальна – 50 % (див. табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Ставки податку для фізичних осіб

Розмір доходу	Ставка
до 11 000 євро	0%
від 11 000 до 25 000 євро	36,5%
від 25 000 до 60 000 євро	43,21%
вище 60 000 євро	50%

Австрійський закон про **прибутковий податок** передбачає сім категорій оподаткування: сільськогосподарська і заготівельна діяльність; надання професійних та інших послуг; промислова і комерційна діяльність; робота за наймом; капітальні вкладення; здавання власності в оренду; інші джерела. Оподатковуваний дохід, згідно з австрійським законодавством, зменшується на суму завданих збитків. При цьому платники податку мають право списувати збитки на собівартість не тільки поточного року, а й семи наступних років. Якщо платник податків є єдиним годувальником у сім'ї, австрійська влада надає йому податкові пільги (364 євро – за відсутності дітей, 494 євро – якщо в сім'ї одна дитина, 660 євро – якщо в сім'ї двоє дітей, та 220 євро – за кожну наступну дитину).

Податок на дивіденди. З різного роду дивідендів береться податок на дохід від капіталу за ставкою 22 %.

Податок на підприємницьку діяльність. Він сплачується, виходячи з розміру прибутку компанії, і складає в середньому 13 %.

Податок на додану вартість. Ним обкладається реалізація товарів і послуг, а також власне споживання платника податку та імпорту. В Австрії існують три основні ставки ПДВ. Стандартна ставка становить 20 %, знижена – 10 %, 0 % – на експорт.

Крім перерахованих податків і зборів в Австрії діють **акцизи** (наприклад, на напої, на нафту), збори при передачі власності (наприклад, при купівлі автомобілів і мотоциклів), гербові і нотаріальні збори. Так, кредитні угоди і боргові угоди підлягають оподаткування за ставками 0,8 % і 1,5 % відповідно.

В Австрії при залишенні місця проживання все одно зберігається обов'язок сплати податку з доходу, отриманого в цій країні. Для тих, хто не має роботи за своєю професією, дозволене перебування в країні протягом року без сплати яких-небудь податків. При поверненні в

Австрію з офшорних центрів діє закон про **привілеї** для тих, хто повертається. Він стосується як реемігрантів, так і осіб, які протягом десяти останніх років не мали свого житла в Австрії і мають намір його тут придбати. Такі пільги звичайно надаються Міністерством фінансів на 3 роки з можливістю їхнього продовження до 10 років. Вони стосуються, насамперед, прибуткового і майнового податків на іноземні доходи, причому податки при наданні пільг на такі доходи складають 50 %. З користувачів пільгами, однак, виключаються ті, хто має намір влаштуватися на роботу в Австрії.

Податок на нерухомість. В країні власники великої нерухомості (площею 500–600 м²) повинні щорічно сплачувати податок на неї в розмірі близько 10–15 тис євро.

При поверненні в Австрію з офшорних центрів діє **закон про привілеї**, що стосуються як реемігрантів, так і осіб, які протягом десяти останніх років не мали свого житла в Австрії та мають намір його тут придбати. Такі пільги надаються Міністерством фінансів на три роки з можливістю їх продовжити до 10-ти років. Вони стосуються насамперед прибуткового та майнового податків на іноземні доходи, причому податки, при наданні пільг на такі доходи, становлять 50 %. Разом з тим, в Австрії діє жорстке покарання за відмивання грошей. Зокрема, згідно статті 165 «Відмивання грошей» Кримінального Кодексу країни цей злочин карається позбавленням волі від 1 до 10 років. А відповідно до статті 302 «зловживання владою» Кримінального Кодексу Австрії покарання може бути у вигляді позбавлення волі від 6 до 5 років. За цими статтями, зокрема, на початку 2015 р. були висунуті звинувачення українському бізнесмену А. Ключеву (колишньому главі Адміністрації экс-президента України В. Януковича), який (разом з братом) володіє в Австрії низкою компаній, які контролюють сонячну енергетику в Україні, а також володіє дорогою нерухомістю. Крім того, в Австрії знаходиться український олігарх Д. Фірташ, екстрадиції якого за корупцію до США вимагає американська прокуратура. Але поки генеральний прокурор Австрії не дає на це дозвіл.

7.4. Фінанси домогосподарств в Австрії

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата та соціальні виплати держави, а переважну частину видатків домогосподарства спрямовують на сплату податків та внесків до різних соціальних фондів. Крім того, з цих доходів сплачувалися чималі комунальні послуги, медична страховка, ряд інших обов'язкових видатків. Пандемія коронавірусу в 2020 р. негативно позначилася на рівень цін

та на зростання безробіття. Позитивом є те, що сім'ї, які не можуть придбати чи орендувати житло, але мають відповідну роботу та дітей, можуть отримати житло в кооперативах, заплативши певний внесок та регулярно вплачуючи комунальні платежі. Так, донедавна, за двокімнатну квартиру у кооперативі у Відні треба було заплатити 23 тис. євро. Водночас, при виселенні з такого кооперативу, родині повертається ці 23 тисячі внеску при умові належної експлуатації житла. В 2021 р. середня зарплата в Австрії склала 3400 євро, а після сплати обов'язкових відрахувань – 2300 євро. Мінімальна зарплата в країні в 2021 р. дорівнювала 1500 євро. Висококваліфіковані фахівці можуть заробляти від 5 тис до 10 тис євро на місяць. Найбільші можливості для заробітку пропонує Відень – столиця країни.

Австрія за показниками рівня життя відноситься до провідних країн світу не дивлячись на високий рівень оподаткування громадян. Одна із причин цього – значні соціальні виплати домогосподарствам. Але підприємницькі кола виражають незадоволеність тим, що реальні процеси лібералізації економіки поки що не позначилися на їх доходах достатньо чітко. На їх думку, уряд, по суті, продовжує політику підтримки концепції **«соціального партнерства»**. В рамках вдосконалення системи соціального забезпечення основна увага урядом приділяється запобіганню подальшому зростанню частки цих платежів у витратних статтях бюджету. При цьому особливе значення надається підвищенню соціальних гарантій для бідних верств населення, чого можна добитися тільки шляхом посилення **«адресної спрямованості підтримки»** і усунення «явних пропусків» в законодавстві. Зокрема, пенсіонери мають право на безплатний проїзд у всіх видах транспорту, включаючи місцеві авіарейси, не платять за вхід у музеї, театри, цирк, бібліотеки. Раз на рік їм оплачують відпочинок у санаторіях або пансіонатах. На сьогодні пенсія складає близько 70 % середнього заробітку.

В 2018 р. ВВП на душу населення складав 50380 дол. на душу населення, в 2019 р. – 58 850 євро, але в 2020 р. цей показник знизився до 48 500 євро на душу населення. Загалом, негативно вплинули на доходи домогосподарств світові кризи 2008–2009 рр. та 2020 р. Однак влада Австрії компенсувала частину цих втрат домогосподарствам з бюджетів всіх рівнів та соціальних фондів, зокрема, з фонду страхування по безробіттю. Так, рівень безробіття впав з 7,3 % у січні 2021 р. до 6,1 % в серпні 2021 р., але він перевищував рівень 2020 р. (5,4 %) та рівень 2019 р. (4,5 %).

7.5. Фінанси підприємств в Австрії

Доходи австрійських підприємств залежать в основному від прибутку, а витрати пов'язані зі сплатою податків, соціальних платежів та кредитів банкам.

Головними формами заборгованості підприємств є позики банків та опосередковане фінансування від центрального уряду. Фінансування через емісію акцій та облігацій лишається невеликим. Одна з причин – порівняно незначна кількість великих компаній. Державні підприємства отримують різні форми фінансової допомоги, зокрема, державні дотації.

Корпоративний ландшафт Австрії характеризується високою часткою малих та середніх, головним чином сімейних підприємств, які використовують для свого фінансування власні кошти та кредити банків. Так, на кінець 2002 року 986 компаній наймали 300 чи більше осіб, і лише 167 підприємств мали персонал понад 1000 осіб. Отже, в цілому фірми є надто малими для фінансування через фондовий ринок. Крім того, в минулому інвестиційні та бізнесові структури, разом з пільговим оподаткуванням заборгованості порівняно з акціонерним капіталом, традиційно схилилися до банківського фінансування.

Австрійські підприємства-експортери також мають можливість використовувати фінансові інструменти Австрійського контрольного банку з метою виходу на зовнішні ринки. Зокрема, у 2020 р. цим банком було надано гарантій на експортні кредити в обсязі 7,5 млрд євро, а загальний портфель гарантійного покриття склав на кінець 2020 р. 30,5 млрд євро.

Враховуючи високу привабливість для ведення бізнесу (у 2020 р., за даними Doing Business, Австрія займала 27 місце), австрійські компанії отримують значні обсяги прямих іноземних інвестицій. Так, в 2020 р. обсяг ПІІ в економіку Австрії склав майже 164 млрд євро (хоча в 2019 р. їх обсяг був на 5 % вищим). Водночас, значні кошти австрійські підприємства інвестують у закордонні проекти. Так, за даними Національного банку Австрії, на кінець 2020 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, здійснених австрійськими компаніями за кордоном, сягнув майже 194 млрд євро, скоротившись відносно 2019 р. майже на 19 %.

Для зменшення фінансового навантаження на бюджет Уряд Австрії, що раніше контролював близько 25 % підприємств країни, послідовно проводить приватизаційну політику, направлену на заохочення розвитку фондового ринку та залучення іноземних інвестицій. На початку ХХІ ст. в приватизації були досягнуті значні успіхи (зокрема, це

часткова приватизація компаній Telekom Austria, OMV, VA Stahl AG і повна приватизація компанії Austria Tabak AG та інших). Тим не менше, в 2020–2021 рр. понад 20 % промислової продукції вироблялось у державному секторі.

Про фінансовий стан австрійських підприємств можна довідатися на прикладі компанії **Andritz Group**. Вона розташована у Штирії, яка є однією із промислово найрозвиненіших федеральних земель Австрії. На півночі Штирії є гора із покладами бурого вугілля, магнезиту і залізної руди, видобуток якої тут становить 90% усього видобутку залізної руди в Австрії. Відповідно, Штирія є центром чорної металургії і машинобудування країни. Тому штаб-квартира компанії Andritz Group, одного із світових лідерів з виробництва устаткування для переробки шламів та інших промислових відходів, розташована у Граці, столиці Штирії. Компанія була заснована тут же, у Граці, ще в 1852 році угорським підприємцем Йозефом Корозі для виробництва важкого промислового устаткування. Безумовно, її багаторічна історія знала свої злети і падіння, проте компанія вижила, і сьогодні Andritz Group є одним із найбільш високотехнологічних підприємств у своєму сегменті ринку. У компанії красномовний девіз – «Навколишнє середовище і технологічні процеси» і п'ять стратегічних напрямів – виробництво систем і устаткування для целюлозно-паперової промисловості, переробки кормів, випуск гідравлічних насосів і турбін, виробництво й обробка листового прокату, технології охорони навколишнього середовища. Останній напрям має бути особливо цікавим для української промисловості, оскільки пропонується широкий спектр технологій з переробки шламу, механічного і термічного поділу твердих і рідких осадків.

Сьогодні Andritz Group має 35 виробничих майданчиків і понад 120 філій і дистриб'юторських фірм по усьому світові, загальні обсяги продажу за 2005 рік становили 1744 млн. євро. Безсумнівно, розвиток таких технологічно грамотних і екологічно спрямованих виробництв не лише приносить Австрії фінансовий прибуток, але, що важливіше, дає змогу зберегти навколишнє середовище для майбутніх поколінь. В Україні передові технології компанії Andritz поки що не застосовуються. І, за розрахунками австрійських фахівців, будуть затребувані з часом. Разом з тим, компанія «ФА ТЕХ ГІДРО», котра увійшла в Andritz Group і постачає цифрові регулятори швидкості гідротурбін для Дністровської ГЕС і Ташлицької ГАЕС, сьогодні бере участь у тендерах з поставок устаткування для ГЕС Дніпровського каскаду.

Зовнішня торгівля Австрії зараз в основному орієнтована на країни ЄС (72 %), а на частку України припадає лише 0,5 % зовнішньої торгівлі.

Під час світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та кризи 2020 р. уряд Австрії виділив значні кошти для збереження робочих місць на підприємствах та для сплати кредитів банками. Так, в 2021 р. на подолання наслідків пандемії коронавірусу та підтримку зайнятості було виділено майже 31 млрд євро. Для підприємств під час цієї пандемії були передбачені **податкові канікули** в розмірі 5,9 млрд євро. Ще 1,3 млрд євро були направлені на підтримку економічної кон'юнктури.

7.6. Фінансовий ринок Австрії

Фінансовий ринок країни – багатоукладний, але його домінуючим елементом є банківський сектор. Загалом, фінансовий сектор Австрії значно виграв від вступу країни до ЄС та введення євро. Зокрема, спочатку після введення євро в Австрії, було деяке збільшення банківського відсотка внаслідок вступу до зони євро країн з менш твердими валютами. Основним регулятором банківського сектору Австрії є Національний банк Австрії.

Австрійська фінансова система спирається головним чином на банківські установи. Упродовж останнього десятиріччя ХХ ст. і на початку ХХІ ст. інвестори жваво переміщали свої накопичення з банків до пенсійних фондів, товариств взаємного кредиту та страхових компаній. Проте оскільки власниками цих установ є переважно банки, їхня роль у фінансовому посередництві тільки зросла, незважаючи на звуження ринку власне банківських послуг (надання кредитів, залучення депозитів). Ринок капіталу лишається порівняно невеликим, що пояснюється незначною інвестиційною базою та відсутністю великих підприємств реального сектора. Понад трьох чвертей усіх фінансових ресурсів австрійських резидентів розміщені у посередників. У структурі зобов'язань питома вага непосредницьких інструментів є дещо вищою (хоча й нижча від середньої у Євросоні) за рахунок того, що центральний уряд постійно розширює фінансування через облігації державної позики. З іншого боку, підприємства й далі фінансують себе переважно через банки або за допомогою міжфірмового кредиту.

Іншою прикметною рисою австрійської фінансової системи є значна інтернаціоналізація, що відбулася у 1990-х роках: австрійські банки збільшили свої зарубіжні активи та зобов'язання, а також енергійно поширили свою діяльність на прилеглі країни Центральної та Східної Європи. Аналогічно корпоративні та приватні інвестори збіль-

шили свої зарубіжні активи. Водночас інвестори-нерезиденти помітно наростили свої вкладення в австрійську економіку від облігацій державної позики до акцій найбільших австрійських банків.

Фінансові вкладення австрійських домогосподарств істотно зросли протягом останнього півстоліття, хоча щодо ВВП вони усе ще дещо нижчі за інші європейські країни. Питома вага традиційних банківських продуктів, таких як ощадні депозити, у розміщенні фінансових ресурсів істотно зменшилася останніми роками, що відповідає загальній тенденції Єврозони. Проте частка банківських депозитів лишається порівняно великою за стандартами Єврозони. Водночас домогосподарства досить охоче позичають, тому зростання позичкової заборгованості помітно випереджає темп зростання наявного доходу. Але оскільки зобов'язання домогосподарств зростають повільніше від вкладень, їхня чиста позиція поліпшується. На противагу цьому підприємства останніми роками ХХ ст. та на початку ХХІ ст. нарощували свої фінансові зобов'язання значно вищими темпами, ніж активи. Урядовий сектор також збільшував пасиви швидше за активи упродовж досліджуваного періоду. Питома вага нерезидентів у фінансових трансакціях істотно зросла останніми роками, що відбиває дедалі більшу інтернаціоналізацію фінансових ринків.

У фінансовому секторі Австрії домінують кредитні установи як за кількістю, так і за розміром. Кількість кредитних установ порівняно велика за міжнародними стандартами. Фонди грошового ринку, хоча останнім часом розвиватись бурхливо, усе ще лишаються досить невеликими. Банківська система організована за секторами. Майже 90 % з усіх австрійських кредитних установ, разом з малими та середніми, є ощадними або кооперативними банками, що афілійовані з одним із трьох **«багатоярусних секторів»** (Sparkassen, Raiffeisenbanken, Volksbanken), які надають спільні послуги в таких сферах, як маркетинг, опрацювання даних, навчання персоналу і так далі. У середині секторів центральна або «кущова» установа, що належить банкам-членам, вирішує завдання координації, в тому числі фінансування сектору, та слугує елементом взаємодії з іншими секторами.

На кінець 2002 року власність центрального уряду з-поміж австрійських банків була обмежена двома спеціалізованими закладами, які не класифікуються як грошово-кредитні установи. Крім того, багато австрійських федеральних земель скоротили частки своєї участі у державних іпотечних банках. З-поміж інших фінансових установ, як за кількістю, так і за розмірами, домінують взаємні фонди. Більшість із них належить банкам, а маркетинг продуктів взаємних фондів прова-

диться через банківські канали дистрибуції. Підприємства, домогосподарства і навіть фінансові корпорації активно купують акції взаємних фондів як інвестиційний засіб

Приватні пенсійні фонди та програми страхування життя відіграють незначну роль порівняно з **громадською системою пенсійного забезпечення**. Однією з причин є те, що австрійська державна пенсійна система ґрунтується на обов'язкових платежах. Попит на приватні пенсійні схеми стало підвищувався останніми роками, однак їхній обсяг невеликий у розмірах внутрішнього випуску. Водночас з початку XXI ст. пенсійні фонди, які взагалі не існували в Австрії до 1990 року, почали бурхливо розвиватися, хоча й з крихітної бази. На кінець 2002 року 31 600 осіб отримували виплати з недержавних пенсійних фондів, що відповідало 3 % від усіх пенсіонерів Австрії. Кількість членів пенсійних фондів, економічно активних і тих, що не працюють, сягає 284 000. Приблизно 95 % активів пенсійних фондів управляють інвестиційні компанії.

Так само обсяг премій за програмами страхування життя досяг високих темпів зростання. Страхові корпорації, як і взаємні фонди, почали переміщувати свої активи в акції. Ринок внутрішніх облігацій, державних та приватних, значно звузився. Певною мірою це відбиває невизначеність щодо фактичної прибутковості полісів страхування життя. Як результат, максимальна гарантована відсоткова ставка за схемами страхування життя була знижена державними наглядовими органами.

Прикметною рисою австрійських фінансових установ є їхня **експансія** на ринки країн Центральної та Східної Європи. Деякі з них стали найбільшими іноземними установами на локальних ринках. Загальні активи цих підрозділів сягнули 30 млрд євро на кінець 2002 р., що становило понад 5 % консолідованих активів усіх грошово-кредитних установ Австрії. В окремих країнах підрозділи австрійських банків утримують від 5 % до 21 % частки місцевого ринку. Австрія серед країн ЄС є лідером з інвестування у Східну Європу. У таких країнах, як Румунія, Болгарія, Словаччина, вона утримує перше місце, у Чехії, Угорщині й Україні – третє. Зокрема, загальний обсяг австрійських інвестицій в українську економіку становив у 2005 р. 1489,2 млн дол. Такий високий показник став можливий за рахунок купівлі банком Raiffeisen банку «Аваль» (за 1,1 млрд дол.).

Особливості отримання посвідки на проживання та громадянства в Австрії за інвестиції

В країні з 1996 р. діє програма «Громадянство за інвестиції». Згідно з нею громадянство країни надається тим іноземцям, котрі

зробили значний інвестиційний внесок в економіку Австрії. Причому ця сума розраховується індивідуально для кожного інвестора, що дає право на отримання громадянства чи виду на проживання (ВНП). В країні існує гарантія повернення інвестицій. Витрати на оформлення документів для отримання громадянства становлять 50–100 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включається в цю суму. В Австрії існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на громадянство для інвестора – один рік. При цьому не існує необхідності обов'язкової присутності в країні чи приїзду до неї. В Австрії дозволено подвійне громадянство. Унесення іноземцями значних інвестицій в економіку Австрії надає їм такі права. Тим, хто отримав громадянство країни, надається право на постійне проживання в ній, а також на навчання й роботу в державах ЄС. Крім того, їм дозволено безвізовий чи спрощений в'їзд до 170 країн, зокрема до США, Великої Британії, Канади, Сінгапуру та Гонконгу, а також до країн ЄС. Водночас іноземці, які отримали вид на проживання в Австрії, таких прав не мають.

Контрольні запитання

1. Як можна охарактеризувати загальний стан публічних фінансів Австрії на початку XXI ст.?
2. Які види податків сплачують в Австрії юридичні особи?
3. Які особливості прибуткового податку з громадян в Австрії?
4. Які права у формуванні і використанні своїх бюджетів мають місцеві органи влади в Австрії?
5. В чому полягають особливості використання фінансів домогосподарств в Австрії?
6. В чому полягають особливості функціонування фінансового ринку Австрії?

РОЗДІЛ 8 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ІРЛАНДІЇ

8.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Ірландії включають державний бюджет, фінанси державних підприємств та організацій, місцеві фінанси. Основними доходами бюджету країни є податкові надходження. Основні видатки державного бюджету Ірландії спрямовуються на соціальний захист, соціальну сферу, допомогу місцевим бюджетам тощо. Соціальні виплати з бюджету Ірландії є одними із найвищих в ЄС, поступаючись тільки Данії та Швеції. Місцеві фінанси країни включають фінанси 31 графства і 88 містечок, які в основному використовуються на фінансування соціальної сфери.

Значні кошти країна виділяє на охорону навколишнього середовища та для насадження нових лісів, щоб зменшити викиди парникових газів. В Ірландії держава запланувала довести заліснення своєї території з 11 % до 18 % до 2046 р., оскільки ліси дедалі більше потрібні для поглинання значних опадів і для зменшення рівня вуглекислого газу в повітрі. Фермери, які насаджують ліси, отримують щедрі виплати на 15 років, ще й звичайні фермерські субсидії. Щоб пришвидшити виконання державної програми із заліснення, уряд Ірландії вимагає щоб місця вирубок засаджувалися новими деревами, але на це субсидії вже не видаються. Влада країни також забороняє комерційне заліснення найбідніших ґрунтів, де молодим саджанцям важко виживати. Крім того, в 2018 р. Ірландія стала першою країною, яка прийняла рішення про припинення інвестицій у викопне паливо.

За аналогією зі східними економічними тиграми, Ірландію, засновану древніми кельтами, називають тигром кельтським. Невелика країна (4,2 млн жителів) на узбіччі Європи, на частку якої припадає лише 1 % промислового виробництва Євросоюзу, надала своїй економіці найбільшої динаміки зростання в ЄС. Так, з 1996 р. до 2007 р. ВВП Ірландії збільшувався на 7,1 % в річному вимірі. Хоч Ірландія на початку XXI ст. мала найбільший у ЄС профіцит бюджету, а також один з найнижчих показників боргу стосовно ВВП, економісти побоювалися, що фіскальна політика цієї країни з часом призведе до ще більшого стимулювання попиту. Як результат, в 2008–2009 рр. та після

неї країна стикнулася з серйозною фінансовою кризою, яка змусила Уряд Ірландії піти на скорочення соціальних виплат та підвищення окремих податків та зборів. У вересні 2010 р. країна стикнулася з іпотечною кризою, що потягнуло за собою банкрутство багатьох банків. Виявилося, що за наступні два роки не викупленими будуть 60 тис. будинків, бо попит на них за 2010 р. впав на 16 %, а механізм спорудження їх в кредит працював з передкризовою швидкістю.

Для подолання наслідків світової фінансової кризи 2008–2009 рр. ЄС та МВФ виділили для країни 85 млрд дол. США допомоги, що дозволило країні швидко подолати її наслідки, хоча Ірландії прийшлося піти на скорочення багатьох соціальних програм та зайнятості у державному секторі. Подібне відбулося й під час подолання негативних наслідків коронакризи в 2020 р., оскільки через неї у 2020 році дефіцит бюджету Ірландії склав 6,5 % до ВВП або 23 млрд дол. США. Водночас фінансова допомога ЄС та МВФ дозволила Ірландії швидко вийти з кризи й наростити обсяг ВВП у 2021 р. до рівня 2019 р.

Вплив допомоги ЄС на фінансовий розвиток Ірландії

Ірландці пишаються своїм економічним бумом і його причиною називають правильно обраний курс та програму розвитку країни, а також **допомогу з боку бюджету ЄС**. Фінансування Ірландії Європейським союзом було вельми істотним. З часу приєднання до ЄС і до кризи 2008–2009 рр. Ірландія отримала чистого фінансування 32,2 млрд. дол. по лінії структурних, сільськогосподарських фондів та інших фондів. Протягом цих років кожен фунт, внесений Ірландією в бюджет ЄС, повертався до країни п'ятьма фунтами допомоги. Це було величезною економічною підтримкою, особливо в розвитку інфраструктури, підвищенні фахових навиків населення, що натомість спричинило економічне зростання та міграцію до країни.

Для підвищення ефективності використання публічних фінансів в останні роки в Ірландії активно застосовують механізм публічних закупівель. Їх обсяг перед кризою 2020 р. досяг рівня 8,8 % від ВВП країни.

8.2. Податкова система Ірландії

Для жителів Ірландії – це країна з високим рівнем прогресивного оподаткування. Так, в 1998 р. ставки прибуткового податку складали 29, 48, 52 % (пізніше його максимальна ставка була зменшена до 40,8 %); ПДВ – 21 і 12 %. У той же час **податок на прибуток підприємств** довгий час знаходився на рівні 10 %, пізніше його підвищили до 12,5 %.

Особливості стягнення **прибуткового податку з громадян (ПДФО за українською термінологією)**. Він розраховується шляхом

порівняння загальної цифри ПДФО, яку повинна внести людина з його доходом до виплати всіх внесків. Особа, котра заробляє 50 000 євро і оплачує 10 000 євро, має ефективну податкову ставку в 20%. Розрахунок рівня ПДФО таким способом дає більш точне відображення даного платежу, з яким стикаються працевлаштовані громадяни (див. табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Розмір сплати ПДФО у 2020 році

Дохід	Розмір податку
15 000 €	0,8 %
25 000 €	12,6 %
120 000 €	40,8 %

Для пари із загальним доходом

Дохід	Розмір податку
15 000 €	0,8 %
25 000 €	5,8 %
60 тис. €	21,7 %
120 000 €	36,6 %

У разі, коли обидва партнери працевлаштовані

Дохід	Розмір податку
40 000 €	7,6 %
120 000 €	30,3 %

Пільги при сплаті прибуткового податку. ПДФО застосовується практично для всіх видів заробітку. Зокрема, на людей у віці 65 років і старше поширюються ті ж правила оподаткування, що і на всіх інших. Але вони мають деякі додаткові пільги. Межа звільнення – це межа прибутку громадянина, нижче цього порогу він вже нічого не винен державі. Пільги припиняються лише в тому випадку, якщо у людини є оподаткований достаток. Також вони зменшують показник ПДФО, який необхідно заплатити. Як розраховується ця цифра, залежить від фінансового стану. Пільги віднімаються з валового показника, щоб отримати необхідні відрахування, які потрібно заплатити.

В Ірландії діють єдині для всіх правила податкової поведінки. У країні передбачено такий метод роботи з боржниками перед державою, як публікація їхніх прізвищ і сум, що підлягають сплаті, у газетах. І цей метод спрацьовує: винесення інформації про неплатників на загал у своєрідних «чорних» списках вважається ганебним явищем, шкодить

репутації людей – відповідно, багато хто в такій важливій справі, як сплата податків, намагається бути пунктуальним.

Світова економічна криза 2008–2009 рр. призвела до необхідності підвищити податки в Ірландії протягом 2011–2014 років у рамках переговорів про надання країні міжнародної фінансової допомоги від МВФ та ЄС на рівні 85 млрд. євро. Відповідно, **ставка ПДВ** була підвищена з 21 % в 2010 р. до 23 % в 2014 р. Разом з тим, Ірландія залишила податок на **прибуток підприємств на рівні 12,5 %**, оскільки проти його підвищення виступили великі іноземні компанії, зареєстровані в країні. Ці компанії заявили, що у випадку підвищення даного податку вони виведуть свої активи з Ірландії. Крім того, в країні було введено **новий податок на нерухомість**, а також підвищені **акцизи**. Крім того, було заплановано зменшення бюджетних видатків майже на 20 % протягом 2011–2014 рр., скорочена кількість державних службовців, зменшені виплати на дітей та безробітним тощо. Була також підвищена капіталізація ірландських батьків з 8 до 12 %. Уряд був змушений націоналізувати 3 з 6-ти найбільших банків. У 2010 р. Ірландія отримала багатомільярдний кредит від ЄЦБ та МВФ за ставкою 5 % річних, хоча в 2008–2009 рр. вона відмовлялася від нього, оскільки отримання подібних кредитів відштовхує іноземних інвесторів від країни. У наступні роки фінансова ситуація в Ірландії покращилася, але пандемія коронакризи в 2020 р. знову погіршила економічну ситуацію в країні. Тому в Ірландії в 2020 році було внесено кілька тимчасових змін до сплати ПДВ, щоб спробувати допомогти підприємствам, які постраждали від Covid-19. Так, з 1 вересня 2020 р. до кінця лютого 2021 року діятиме тимчасове зниження стандартного ПДВ: з 23 % він був знижений до 21 % в рамках липневого набору заходів стимулювання уряду. Сюди відносяться: продаж автомобілів; одяг для дорослих; електротовари; бензин і дизельне паливо; алкоголь і тютюн; більшість предметів домашнього вжитку; продукти харчування; багато професійних послуг і телекомунікацій; податок на приріст капіталу.

Для іноземних інвесторів Ірландія стала дуже привабливою нетиповою офшорною юрисдикцією, яка випереджає за рівнем податкової привабливості багато типових офшорних центрів. Низький рівень корпоративних податків, спрощена система оподаткування й адміністративних процедур призвели до того, що великі міжнародні компанії та банки, а останніми роками й високотехнологічний венчурний бізнес, стали дедалі частіше розміщувати свої регіональні штаб-квартири в цій маленькій країні. Сплачувати податки в Ірландії виявилось

набагато вигідніше, ніж будь-де в Європі. Процедура реєстрації тут іноземних компаній дуже спрощена і займає 1–2 дні. Можливість заснування нерезидентних офшорних компаній поєднана з широким набором податкових пільг для компаній, які займаються реальною виробничою або фінансовою діяльністю. Оподаткуванню не підлягають доходи від патентів на винаходи і від продажу творів мистецтва, якщо вони створюються в Ірландії.

В Ірландії створений спеціальний пільговий режим для іноземних фінансових інвестиційних компаній. На відміну від багатьох інших юрисдикцій, офшорні компанії тут мають право вести діяльність і на території Ірландії. Одночасно вони зберігають пільги, які звільняють їх від податків на доходи, отримані за кордоном. Доходи, джерело яких знаходиться в самій Ірландії, донедавна обкладалися за пільговою ставкою в 10 %, а зараз ця ставка складає 12,5 %. За законами країни ірландська компанія, яка веде діяльність за кордоном, може бути визнана нерезидентською і звільнена від податків, якщо її акціонери і директори — нерезиденти Ірландії.

Значні податкові пільги для іноземних інвесторів передбачені у **ВЕЗ Шеннон**, яка знаходиться у західній частині країни й охоплює територію в розмірі 243 гектари. З 1959 р. на території цієї ВЕЗ зареєструвалося більше 100 компаній, які забезпечили зайнятість 7 тис. осіб. Річний експорт ВЕЗ Шеннон перевищує 3,3 млрд євро в рік. Компанії цієї ВЕЗ дають економіці Ірландії 600 млн євро щорічно у вигляді заробітної плати, товарів та послуг. Основними інвесторами в економіку ВЕЗ є інвестори з США та Європи. Успішний досвід створення та розвиток ВЕЗ Шеннон сприяв тому, що зараз елементи пільгового режиму цієї ВЕЗ діють на всій території Ірландії.

Водночас, може негативно вплинути на фінансову систему країни необхідність введення **податку на прибуток великих міжнародних корпорацій** в розмірі 15 % з 2023 р. Це рішення недавно ухвалили всі країни ОЕСР з метою зменшення податкової конкуренції між ними та необхідністю боротьби з ухиленням від оподаткування такими компаніями.

Організаційна структура Національної податкової адміністрації Ірландії

Структура Національної податкової адміністрації Ірландії побудована у відповідності до клієнтської бази. Податкові регіони є відповідальними за клієнтів, які знаходяться в межах їх географічної зони, за винятком тих великих корпорацій та фізичних осіб, з якими працює

Департамент по обслуговуванню великих платників податків. Національна податкова адміністрація також виконує функції з проведення політики, законодавства та роз'яснювальної роботи. Податкова служба Ірландії складається з 15 департаментів, з яких чотири – регіональні департаменти. Регіони підрозділяються на податкові райони. Прикордонний центрально-західний регіон охоплює графства Каван, Донегол, Голуей, Літрім, Лонгфорд, Лаут, Майо, Монахан, Оффалі, Роскоммон, Сайго та Західний Міт. Дублінський регіон включає місто Дублін та відповідне графство. Східний та південно-східний регіон охоплює графства Карлоу, Кілдер, Кілкенні, Лейш, Міт, Тіпперері, Уотерфорд, Уексфорд та Уіклоу. Південно-західний регіон включає графства Клер, Корк, Керрі та Лімерік.

8.3. Фінанси домогосподарств в Ірландії

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата та соціальні виплати держави, а переважну частину видатків домогосподарства спрямовують на сплату податків та внесків до різних соціальних фондів. Коли Ірландія приєдналася до ЄС, її ВВП на душу населення становив 58 % від середнього рівня Євросоюзу, тобто країна була однією з найбідніших у ЄС. На початку XXI ст., після кількох років безпрецедентного для ЄС зростання, ВВП Ірландії перебував на рівні 104 % від середньоєвропейського показника на душу населення. Середня зарплата в країні в 2021 р. складала 3660 євро, а після сплати податків – 2600 євро. Мінімальна зарплата в Ірландії в 2021 р. дорівнювала 10,2 євро за годину. Вік виходу на пенсію в Ірландії складає для чоловіків і жінок 66 років. Соціальні виплати з бюджету Ірландії є найбільшими в ЄС, поступаючись лише Данії. Це ж стосується й ірландської пенсії, що становила в кінці 2021 р. 230–245 євро на тиждень. Все це приваблює в країну мігрантів, яких в країні досить багато, в тому числі з нових країн Євросоюзу, оскільки в країні не вистачає робочої сили, особливо в сільському господарстві. Основна міграція йде з: КНР, Нігерії, Польщі, Литви. До світової економічної кризи 2020 р. влада Ірландії планувала за рахунок мігрантів збільшити кількість населення країни до 5 млн осіб, але Брекзїт та вказана криза призупинила цей процес.

Проведення Брекзїту та повний вихід Великої Британії із складу ЄС в кінці 2020 р. негативно вплинуло на фінансовий стан частини ірландських домогосподарств, оскільки багато ірландців працювало у цій країні, а тепер з їх працевлаштуванням виникли проблеми.

Світова економічна криза 2020 р., пов'язана з пандемією COVID-19, призвела до скорочення зайнятості та втрати частини доходів багатьма ірландськими домогосподарствами. На допомогу прийшла держава, яка протягом певного періоду стала виплачувати більшу частину зарплати працівникам, що втратили роботу.

8.4. Фінанси підприємств в Ірландії

Основа доходів підприємств в країні забезпечує їх прибуток, а основні видатки підприємств йдуть на сплату податків та різноманітних соціальних відрахувань. Водночас, для багатьох видів підприємств в Ірландії передбачені податкові пільги, що зменшує фіскальний тиск на підприємства.

На відміну від інших офшорних юрисдикцій, в Ірландії, поряд з нерезидентськими компаніями з обмеженою відповідальністю, існує можливість створення офшорних компаній з необмеженою відповідальністю. У компанії з обмеженою відповідальністю повинні бути як мінімум два акціонери, причому акціонер одночасно може бути і секретарем компанії. Список власників компаній вноситься до реєстру акціонерів. В офшорному бізнесі повсюдно застосовується механізм **номінального володіння акціями**.

Ірландія уклала 15 договорів про усунення подвійного оподаткування. Крім того, укладені інші податкові угоди з рядом країн, відповідно до яких від податку «біля джерела доходу» майже цілком звільнені відсотки, рентні платежі за володіння літаками та нерухомістю. Подібні договори Ірландією укладені з Бельгією, Німеччиною, Данією, Люксембургом, Великою Британією, Норвегією, Швецією, Швейцарією, Росією.

В останні два десятиліття Ірландія успішно розвиває економіку на базі технологій майбутнього. Понад 800 ірландських компаній лише в галузі сервісного та продуктового ІТ генерують сьогодні близько 7,2 млрд дол. США на рік. Вже майже 10 років Ірландія є одним із найбільших експортерів програмного забезпечення у світі а ця галузь надає понад 10 % всіх експортних доходів країни. І це роблять саме іноземні компанії – близько 80 % всіх компаній. Загалом на сектори, де домінують нерезиденти, припадає 53 % ВВП Ірландії – близько 186 млрд євро.

Притягує світові технологічні гіганти в Ірландію, окрім якісної інфраструктури та високого рівня верховенства права (чого поки так не вистачає в Україні), ефективність та гнучкість корпоративного

оподаткування. Так, компанії, що реалізують науково-дослідні та конструкторсько-експериментальні проекти, отримують від держави 25 %-й податковий кредит. Це є особливо привабливим чинником для роботи в Ірландії для фармацевтичних та аерокосмічних підприємств. При цьому ефективні податкові відрахування можуть становити до 37,5 %. Тоді як за ставкою 12,5 % обкладаються лише 20 % податку на прибуток, а 80 % підлягає компенсації у разі капітальних витрат на придбання відповідних активів інтелектуальної власності та технологічних патентів.

Останні кілька десятиліть Ірландія служила податковим притулком для багатьох великих технологічних компаній завдяки низькій ставці на прибуток підприємств. Зокрема, штаб-квартири в країні мають Google, Apple, Facebook. За даними Американської торгово-промислової палати Ірландії, в цій країні працюють близько 800 американських компаній, на яких зайнято близько 180 тис осіб. Щоб зменшити рівень оподаткування іноземні корпорації зазвичай створюють ірландські дочірні компанії, які ліцензують їх інтелектуальну власність, за які дочірнє підприємство сплачує роялті. Але під тиском Європейської Комісії Ірландія була змушена посилити податковий тиск на подібні компанії, щоб не потрапити під фінансові санкції ЄС. Зокрема, в 2018 р. Ірландія, наклала на Apple штраф у розмірі 14,3 млрд євро в рамках стягнення незаконно отриманих компанією податкових субсидій і відсотків. Крім того, в кінці листопада 2021 р. дочірня компанія Alphabet Inc. Google Ireland заявила, що заплатить Ірландії 218 млн євро податку на прибуток «**заднім числом**» (за 2020 р.).

У зв'язку з виходом Великої Британії зі складу ЄС в 2020 р. для багатьох ірландських підприємств виникли фінансові проблеми як із збутом своєї продукції в країнах Європейського Союзу, так й із отриманням сировини та комплектуючих із них. Так, обсяг торгівлі між Ірландії та Великою Британією в 2018 р. складав близько 40 млрд дол США, майже 15 % ірландського експорту припадало на Велику Британію, до того ж значна частина ірландського експорту йде транзитом через британську територію. На кінець 2021 р. ще не було вирішено питання прикордонного режиму між Ірландією та Великою Британією, хоча ЄС наполягає на його повноцінному функціонуванні. Влада Ірландії поки відтягує вирішення вказаної проблеми, оскільки вільний перетин кордону між Ірландією та Північною Ірландією (знаходиться багато століть у складі Великої Британії) був важливою умовою **Угоди страстної п'ятниці**, яка поклала кінець багаторічної

громадянської війни в Північній Ірландії. На початку лютого 2022 р. Перший міністр Північної Ірландії подав у відставку на знак протесту проти правил торгівлі після Brexit. Це рішення може ускладнити переговори між ЄС і Великою Британією щодо переформатування протоколу щодо Північної Ірландії, який регулює торгівлю таким чином, як Велика Британія узгодила її у рамках виходу з ЄС два роки тому. Цей протокол утримував Північну Ірландію на єдиному ринку товарів ЄС, щоб зберегти політично чутливий кордон з Ірландією. Тим не менше, він створив ефективний кордон в Ірландському морі, розлютивши прихильників єдності з Великою Британією в Північній Ірландії та спонукаючи британський уряд переписати угоду. Тому майбутнє цього протоколу знаходиться під питанням.

8.5. Фінансовий ринок Ірландії

Для фінансового ринку країни характерна наявність всіх його структурних елементів, але основним його елементом є банківська система, яка в 2010 р. пережила значну кризу, а значна частина банків стала банкрутами. Тільки завдячуючи допомозі держави банківській системі Ірландії вдалося встояти.

Важливу роль у подоланні економічної кризи 2020 р. відіграла така структура фінансового ринку країни як державний **Ірландський стратегічний фонд**. Він виділив 2,4 млрд дол США у Фонд стабілізації та відновлення після пандемії у рамках урядових заходів по боротьбі з наслідками пандемії коронавірусу.

Одною з найважливіших особливостей ірландського фінансового ринку стало створення в 1987 році **Центру Міжнародних фінансових послуг**. Він був створений для того, щоб полегшити європейським фінансистам вихід на американські і європейські біржі в денний час. Розрахунок був зроблений на те, що при даному Центрі будуть акредитовані представництва найбільших світових бірж, що й відбулося. Так, свої операції тут з 1995 р. почала проводити Нью-Йоркська бавовняна біржа. У складі Центру відкрилися іноземні інвестиційно-фінансові й торгові компанії. Діяльність компаній у рамках Центру здійснюється в різних сферах: банківська справа, операції на валютних, товарних і фондових біржах, управління капіталом, трастові, інвестиційні послуги, внутріфірмове страхування, а також інші види підприємницької діяльності. Для одержання права займатися діяльністю в складі центру компанія повинна отримати сертифікат Міністерства фінансів Ірландії. Податок на прибуток сертифікованої компанії довгий час складав 10 %,

але він міг бути ще меншим, тому що були дозволені високі норми амортизаційних відрахувань. Крім того, ці компанії також звільняються від податків на доходи, отримані за межами Ірландії, що викликає критику з боку керівних органів ЄС.

В Ірландії немає закону про охорону банківської таємниці. Але фактично вона існує, оскільки її охорона передбачена в договорі між банком і клієнтом. У випадку її порушення банк виплачує клієнтам значну компенсацію. Банк не вправі відмовляти судовим органам у наданні інформації, коли мова заходить про карний чи цивільний процес. Разом з тим, підозрювані в податкових злочинах не підлягають екстрадиції.

Європейська Комісія постійно попереджає Ірландію про недопустимість надання податкових пільг для ряду провідних світових корпорацій. Так, американську компанію Apple вона планувала оштрафувати на кілька млрд євро за податкові махінації в Ірландії. Європейська Комісія вважає, що Apple отримувала надлишковий прибуток від незаконних податкових угод з урядом Ірландії протягом більше 20 років (компанія працює в Ірландії з 1980 р.). Попередні результати розслідувань, проведені на початку 2015 р., показали, що вказана компанія сплачувала податок в Ірландії за ставкою 2 % (мінімальна ставка в ЄС дорівнює 10 %), отримувала зиск від «незаконної» державної допомоги завдяки «кулуарним операціям» з ірландською владою. Йдеться про дві угоди між Apple і урядом Ірландії, які не відповідають стандартам транзакції на рівних умовах між корпоративними партнерами. Керівництво Apple довгий час заперечувало цю інформацію, оскільки компанія, на його думку, все робила законно. В цьому спорі компанію Apple підтримували США та Ірландія, але позиція Європейської Комісії не змінилася. Тому в 2019 р. Apple заплатила уряду Ірландії штраф у розмірі трохи менше 1 млрд дол США, щоб залагодити цю справу з Європейською Комісією.

Контрольні запитання

1. Як ви можете охарактеризувати стан публічних фінансів країни?
2. Які податки сплачують в Ірландії фізичні особи?
3. Які податки сплачують в Ірландії юридичні особи?
4. Яку вплинула фінансова допомога ЄС Ірландії на її розвиток?
5. В чому полягають особливості ведення бізнесу в Ірландії?
6. Як охороняється банківська таємниця в Ірландії?

РОЗДІЛ 9 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ДАНІЇ

9.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Данії відносяться державні фінанси та місцеві фінанси. Сучасна фіскальна політика спрямована на скорочення тиску на державний бюджет, що був надмірним в кризовий період, та збільшення ступеня лібералізації. Дефіцит бюджету в основному формується внаслідок зростання відрахувань на соціальну сферу, реалізацію програм соціального захисту населення, а також через нестабільне надходження виплат до пенсійного фонду. Даний дисбаланс має бути вирівняний шляхом нормалізації занижених в кризовий період ставок оподаткування і, відповідно, зростанням обсягів надходжень до бюджету та цільових позабюджетних фондів.

Спостерігається подальша реалізація державної програми скорочення податкового навантаження на бізнес та суспільство, а також низка ініціатив, спрямованих на спрощення ведення бізнесу в Данії. Це дасть змогу ще більше покращити інвестиційний клімат та підвищити підприємницьку активність, що є запорукою подальшого соціально-економічного розвитку країни.

Окрім бюджетних ініціатив, уряд Данії представив програму скорочення податків та низку ініціатив, спрямованих на полегшення ведення бізнесу та сприяння підприємництву в країні. Це поряд із планом дії в межах поточної реформи забезпечує сталий економічний підйом країни.

Доходи і витрати державного бюджету

Основу доходів бюджетів країни становлять податки. Вважається, що в цій країні одні з найвищих податків у світі. Однак більша частина від цих надходжень йде на фінансування соціальної сфери – охорони здоров'я, освіти, підвищення кваліфікації співробітників, в фонди праці та спеціальні програми. Все це створює такий рівень життя, що датчанам вигідно сплачувати такі податки. До того ж менталітет жителів характеризується високим рівнем самосвідомості і громадянської відповідальності. Працедавець зобов'язаний сплачувати за кожного працівника, зайнятого повний робочий день, щомісячний внесок в пенсійний фонд. Суми, сплачені в пенсійний фонд, повністю вирахову-

ються з оподаткованої бази при розрахунку корпоративного податку.

Невдачею для уряду закінчилася ідея введення так званого **податку на холестерин**. Цей податок ввели в Данії в 2011 р. на надто жирні продукти харчування. Урядовці пояснювали введення цього податку стурбованістю зайвою вагою співвітчизників та необхідністю продовжити середню тривалість життя громадян країни на перспективу. За кілограм насичених жирних кислот у продуктах харчування вони повинні були платити 25 крон (близько 35 євро). Відповідно, пачка масла вагою 250 грам стала коштувати на третину дорожче, ціна сиру зросла на 7 %. Підвищення податків стосувалося й тютюну. Кожна пачка цигарок подорожчала на 40 євроцентів (в перерахунку). У відповідь на такі дії уряду громадяни Данії почали масово їздити на закупівлю продуктів харчування та тютюнових виробів в сусідні країни ЄС. Тому уряду Данії прийшлося відмінити цей податок у 2012 р.

Видаткова частина державного бюджету значною мірою використовується на соціальну сферу та на допомогу місцевим бюджетам (2 автономних округи, 16 амтів, 270 комун). У Данії достатньо високі допомоги безробітним, сім'ям з дітьми. Значні кошти виділяються з бюджетів усіх рівнів на захист навколишнього середовища, утилізацію сміття, вітроенергетику. Фінансовий стан домогосподарств характеризується одним з найвищих рівнів доходів серед країн ЄС. В останні роки зросли видатки бюджету й на допомогу біженцям.

Значні кошти урядом країни виділяються на фінансову підтримку жителів Гренландії, яка має значну автономію у складі Данії. В середньому на рік утримання Гренландії коштує країні 550–600 млн євро на рік. Це робиться й тому, що частина гренландців виступає за відділення від Данії, а на території Гренландії знаходяться значні поклади нафти, газу, золота, міді, рідкоземельних металів, які в майбутньому можуть збагатити Данію.

Значна увага в країні надається фінансуванню заходів із збереження довкілля. В цьому плані доцільно звернути увагу на систему стимулів та податків, які були запроваджені в Данії для переходу до використання переважно відновних джерел енергії. До 1970 р. країна отримувала 90 % енергії від нафти та газу, але з 1973 р. почалося різке зростання цін на вказані енергоресурси, що змусило Данію активніше економити нафту і газ, використовувати відновні джерела енергії. Для цього, передусім, було введено (з 1977 р.) податок на використання нафти та електрики. З того часу податки на ці енергоресурси постійно

підвищувалися, а до них ще добавилися податки на вугілля та газ. В наступні роки Данія, як і більшість країн ЄС, стала стимулювати використання відновних джерел енергії (ВДЕ), використовуючи для цього так званій «зелений» тариф. Тому в країні активно розвивається вітряна енергетика та біоенергетика. Зокрема, при великих свинокомплексах створені біоенергетичні установки, які переробляють їх відходи та виробляють електроенергію, не забруднюючи навколишнє середовище.

Місцеві фінанси Данії

Данія має найбільш розвинуту систему місцевих урядів серед унітарних країн, завдяки прогресивним реформам, які розпочалися у 1970 році і продовжувалися протягом десятиліття. У 1998 році на уряди, що очолювали місцеві територіальні утворення в Данії, припадало 76 % штату всього державного сектора. Розширення повноважень виявилось у забезпеченні ними надання широкого спектру послуг – від початкової освіти до піклування про людей похилого віку та розподілу прибутків. Підвищення ефективності управління, здатність надання цільових послуг і такі політичні аргументи як зміцнення місцевої демократії були важливими рушійними факторами цієї стратегії. Однак у фінансуванні цих розширених повноважень центральний уряд, фінансуючи ці витрати місцевих органів влади, зберігає основну силу. За цих умов реальна ситуація у Данії є такою самою, як і при розподілі урядом благ через свої локальні агенції, а цільовий характер надання благ реципієнтам залишається невизначеним. Загалом, в Данії через місцевий бюджет перерозподіляється 37,5 % ВВП, а доходи від місцевих податків перевищують 40 % бюджетних доходів.

З метою зниження ризику перегріву урядом країни з 2016 р. проводилася цілеспрямована фіскальна політика, що мала на меті зростання суспільного споживання, розширення пропозиції робочої сили, зменшення податкового тиску, розвиток пріоритетних високотехнологічних галузей економіки, а також підтримку збалансованого економічного зростання загалом. Фіскальна політика у цей період була спрямована на скорочення тиску на державний бюджет, що був надмірним в кризовий період 2008–2009 рр., та збільшення ступеня лібералізації. Дефіцит бюджету в основному формувався внаслідок зростання відрахувань на соціальну сферу, реалізацію програм соціального захисту населення, а також через нестабільне надходження виплат до пенсійного фонду. Даний дисбаланс мав бути вирівняний шляхом нормалізації занижених в кризовий період ставок оподатку-

вання і, відповідно, зростанням обсягів надходжень до бюджету та цільових позабюджетних фондів.

У вказаний період спостерігалася подальша реалізація державної програми скорочення податкового навантаження на бізнес та суспільство, а також низка ініціатив, спрямованих на спрощення ведення бізнесу в Данії. Це повинно було дати змогу ще більше покращити інвестиційний клімат та підвищити підприємницьку активність, що є запорукою подальшого соціально-економічного розвитку країни. Окрім бюджетних ініціатив, уряд Данії представив програму скорочення податків та низку ініціатив, спрямованих на полегшення ведення бізнесу та сприяння підприємництву в країні. Але світова економічна криза 2020 р. змусила уряд Данії піти на збільшення дефіциту бюджету та на зростання державного боргу, щоб подолати наслідки цієї кризи.

Данія стала однією з перших країн, яка ввела режим самоізоляції для боротьби з коронавірусом в 2020 р. Але з 20.04.2020 р. в країні було дозволено відкриття невеликих підприємств (автошкол, перукарень, салонів краси), а також були відкриті дитячі садки і школи.

9.2. Податкова система Данії

Загалом, система оподаткування Данії відрізняється від інших країн Євросоюзу лише своїми ставками. Розмір податку залежить від двох основних чинників: статусу проживання в країні і джерела надходження коштів. Так резиденти, а саме постійні жителі Данії, а також особи, які перебувають там більше півроку, платять податок з усього свого доходу. Нерезиденти ж – тільки з тих грошей, які вони заробили на території держави.

У Королівстві Данія існують такі види податків: на бізнес; на майно; прибутковий податок з громадян; ПДВ; акцизи; на дивіденди; корпоративний податок; на реєстрацію автотранспорту; гербовий збір.

Прибутковий податок з громадян

В Данії цей вид відрахувань має дуже високу ставку не тільки за європейськими мірками, але і за загальносвітовими показниками. Величина його може досягати більше 50 % від доходів. Вся сума складається з декількох складових, а саме наступних зборів: державний; муніципальний; регіональний; церковний; відрахування до центрів зайнятості. На відміну від інших, церковний збір не є обов'язковим, і виплачують його тільки прихожани державної лютеранської церкви. Складає він приблизно 1 %. У муніципальний бюджет в залежності від регіону відраховується до 29,5 %, з огляду на попередній збір.

Сама схема обчислення прибуткового податку з громадян дуже складна. Пов'язано це з тим, що використовується прогресивна шкала нарахувань. Тобто кінцевий розмір залежить від заробітку. При цьому враховуються всі отримані доходи, враховуючи пенсію, соціальні виплати, доходи від дивідендів тощо. Так нижньою межею за державними відрахуваннями є ставка в 6,83 % при загальному доході не більше 40 800 датських крон. На медичне обслуговування йде ще 5 % заробітку. При величині зарплати більше 449 100 крон ставка підвищується до 15 %. Розмір зборів до соціальних фондів складає 8 %. Ця сума зменшує розмір оподаткованої бази на величину персонального відрахування. Крім того, скоротити базу дозволяють добровільні відрахування на страхування від безробіття, пожертвування, гроші, що йдуть на виховання дітей або аліменти. Але загальна сума таких відрахувань не повинна перевищувати 6 000 крон на рік.

Резиденти країни мають право на значне зменшення суми прибуткового податку при певних умовах. Наприклад, враховується наявність кредиту, ведення підприємництва на території своєї житлової площі і інші фактори.

Іноземні громадяни, які перебувають на території Данії протягом від 6 місяців до 3-х років, можуть за бажанням отримувати заробітну плату готівкою за спеціальним податковим режимом при умові, що вони є резидентами Данії і найняті на роботу датським працедавцем, який має постійне представництво на території Данії. У відповідності з особливим податковим режимом доход оподатковується за фіксованою ставкою 25 %, при цьому податок стягується працедавцем. На такий доход не встановлено ніяких вирахувань. По закінченні трирічного періоду, іноземному громадянину можуть дати дозвіл залишитися в Данії на строк до 48 місяців, протягом яких його доход буде оподатковуватися згідно з загальними правилами оподаткування корінних громадян.

Річна податкова декларація повинна бути представлена в податкові органи за місцем проживання не пізніше 31 травня року, наступного за звітним роком.

Прибутковий податок сплачується авансовими платежами протягом податкового року на підставі попередньої податкової реєстрації. Якщо сплачені суми більші за належний податок, вони відшкодовуються з додатковими відсотковими нарахуваннями в розмірі 4 %, в строки представлення податкового повідомлення податковими органами.

Податок на спадщину

При отриманні майна таким чином спадкоємцю доведеться заплатити від 15 до 36 % від його ціни в залежності від ступеня споріднення з померлим. При цьому чоловік або дружина звільняється від податку зовсім, близькі родичі платять нижню межу ставки, а сторонні, які отримали нерухомість в спадок платять до бюджету по максимуму.

Транспортний податок

Транспортний податок в Данії є одним з найвищих. Сплачується він як при реєстрації автомобіля, так і в процесі його експлуатації за рахунок високих акцизів на бензин. Залежно від вартості машини сума збору становитиме від 105 до 180 % від ціни транспортного засобу. Такі високі ставки введені для просування більш екологічного транспорту – велосипедів або скутерів.

Податок на прибуток корпорації

Юридичні особи – резиденти Данії повинні платити податок на прибуток з усіх своїх філій, нерезиденти – тільки з тих компаній, які розташовані на території країни. Ставка цього податку з 2016 року становить 22 % (раніше розмір цієї ставки досягав рівня 34 %). Не існує розбіжностей при оподаткуванні розподіленого і нерозподіленого прибутку компанії. Прибуток і збитки від іноземних постійних представництв звільняються від таких платежів. При розрахунку враховується комерційний дохід, пасивний дохід і приріст капіталу.

Амортизація не враховується в цілях обкладання корпоративним податком і, відповідно, повинна бути додана до балансової вартості активів при визначенні оподатковуваного доходу. Про ставки оподаткування можна довідатися з таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

Ставки амортизаційних відрахувань і методи списання

Види активів	Метод списання	Ставка, %
Будівлі, сільськогосподарські споруди, театри і ін.	Прямий (пропорційний) метод списання	1–6
Спеціальні об'єкти в будівлях, що належать нерезидентам	Прямий (пропорційний) метод списання	4–8
Машини і обладнання	Метод зменшення балансової вартості	30
Ноу-хау, патентні права	Списання за первісною вартістю	100
Програмне забезпечення	Списання за первісною вартістю	100
Отримане ім'я	Прямий (пропорційний) метод списання	10

З метою заохочення діяльності по освоєнню зарубіжних ринків для датських фірм може бути встановлена пільгова ставка податку на прибуток підприємств.

Податок на прибуток підприємств сплачується двома авансовими платежами: 20 березня і 20 листопада звітного фінансового року. Суми авансових платежів розраховуються як середня сума податку за останні три роки, відповідно один внесок дорівнює 50 % від цієї суми.

У 1990-х роках у Данії із запровадженням **вуглецевого податку** почали застосовувати систему фінансової підтримки підприємств на основі укладення останніми договорів з Данським енергетичним агентством про добровільне зниження споживання енергії та отримання знижки при сплаті вуглецевого податку.

Податок на додану вартість

Всі підприємства в Данії, у яких річний дохід більше 20 000 крон, зобов'язані реєструватися як платник ПДВ, ставка якого дорівнює 25 %. Цим податком обкладаються багато видів діяльності, а також товари. Причому сплачують його як покупці, так і продавці. Однак державою передбачено перелік сфер, звільнених від ПДВ. Так, ставка в 0 % поширюється на: друковану продукцію (книги, журнали); медичні послуги; страхові послуги; пошту. Крім того багато товарів, що поставляються в межах Євросоюзу, також не обкладаються цим збором.

Екологічні податки. Данія відноситься до перших країн в світі, де був введений так званий **вуглецевий податок**, який зараз знаходиться на рівні близько 100 євро за 1 тону викидів вуглецю. Крім того, в Данії дуже розвинута система торгівлі викидами парникових газів (СТВ). Загалом, для країни характерне найбільше податкове навантаження на викиди вуглекислого газу від спалювання викопного палива в світі. Тому в країні активно розвивається вітряна енергетика, біоенергетика (особливо шляхом переробки відходів комплексів з виробництва свинини), енергетика щодо використання сили морських приливів тощо. Крім того, у Данії досить великими є так звані непрямі екологічні податки, які накладаються насамперед на транспортну галузь, передусім на моторне паливо (дизель, бензин, керосин, мазут тощо). Загалом, обсяг податкових надходжень від непрямих екологічних податків в Данії перевищують в п'ять разів надходження від так званих прямих екологічних податків (вуглецевий податок та від СТВ).

9.3. Фінанси домогосподарств у Данії

Фінансовий стан домогосподарств характеризується одним з найвищих рівнем доходів серед країн ЄС. Зокрема, ВВП на душу

населення на 2020 рік становив 60 494 доларів США. В 2021 р. країна зайняла третє місце в світі міжнародному рейтингу за рівнем життя. Основними доходами домогосподарств у Данії є заробітна плата, дохід від капіталу, пенсії, інші соціальні виплати тощо. Зокрема, особистий дохід включає: заробітну плату, суми поверненого податку, вартість безкоштовного житла, витрати по службовому автомобілю, який використовується в особистих цілях, пенсії, чистий дохід від підприємницької діяльності (виключаючи затрати і відсотковий дохід). Доход від капіталу складається з: чистих відсотків, оподаткованого прибутку при продажу акцій, які є власністю більше трьох років, дивідендів від зарубіжних компаній (у випадку, якщо податок, сплачений в іноземній державі, менше датського), суми орендної плати за житло, яке надається в оренду. В 2021 р. Середня зарплата до сплати податків в країні складала 38 854 крони (6180 дол. США), а після сплати податків – 3665 дол. США. Основними видатками домогосподарств в країні є сплата податків, оплата страховок, витрати на утримання житла, на комунальні послуги та транспорт тощо. Однак, витрати на медичні послуги у значній мірі фінансуються з бюджету і практично є безплатними для більшості населення країни. Водночас, державні медичні заклади у Данії не поступаються за рівнем обладнання та обслуговування провідним приватним медичним закладам в країнах ЄС. Вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок становить 65 років.

У Данії значна частина електрогенерації забезпечується за рахунок вітрових станцій, що дозволяє домогосподарствам економити на сплаті рахунків за електроенергію та тепло. Для зменшення витрат на оплату рахунків за тепло існує кільказонна система тарифікації теплової енергії, а в багатьох будинках встановлені теплові акумулятори. У них запасється тепло, отримане під час дії більш низького тарифу на теплову енергію. В середині листопада 2021 р. уряд, підготував пакет допомоги у розмірі 100 млн крон, для того, щоб підтримати найменш забезпечених громадян протягом опалювального сезону 2021/2022 років, оскільки через подорожчання енергоносіїв для деяких категорій населення платіжки стануть непосильними. Тому уряд пропонує виділити цей пакет допомоги, кошти з якого будуть розподілятися через муніципалітети на підтримку пенсіонерів, які не мають інших джерел доходу, отримувачів соціальної допомоги, безробітних, тимчасово непрацездатних тощо. Також владою ведуться перемовини з компаніями-постачальниками про те, щоб розподілити більші суми з платіжки в рахунки за наступні місяці протягом року і так зменшити фінансове навантаження на бюджет домогосподарств.

У 2002 році в Данії був прийнятий пакет нових документів, які різко посилюють вимоги влади до переселенців і біженців, щоб зменшити фінансове навантаження на платників податків. Іммігрант тепер може отримати постійну довідку на проживання, а отже, і право на різні соціальні пільги тільки через сім років проживання в Данії замість нинішніх трьох. Шлюб реєструватиметься лише в тому разі, якщо майбутнє подружжя має датське громадянство. А особам, яким за 60 років, узагалі не дозволено об'єднуватися з родичами в Данії. Міграційна криза в ЄС в 2015–2019 рр., викликана війною в Сирії, змусила уряд країни прийняти значну частину біженців з цієї країни та ряду інших країн, де на сьогодні відбуваються бойові дії. Такі дії уряду Данії були продиктовані взятими на себе зобов'язаннями в рамках міграційної політики ЄС, але це призвело до зростання соціальних витрат держави та незадоволення певних груп населення країни.

Економіка Данії починаючи з 2016 року та до 2020 р. демонструвала стрімкі темпи розвитку. Зростання спостерігалось одночасно в декількох напрямках – приватного споживання (що є ключовим чинником економічного зростання Данії), експорту (паралельно зі зростанням світової торгівлі, підвищенням попиту на товари національного виробництва), обсягів інвестицій та продуктивності їх освоєння. Приватне споживання як чинник економічного розвитку є інтегрованим показником, що тісно взаємопов'язаний з такими соціально важливими економічними аспектами, як зростання доходів населення, зайнятості, рівня та якості життя, загального матеріального добробуту, рівня реальної заробітної плати (на фоні помірною підвищення цін), виплат по соціальному страхуванню, індексом щастя, тощо. Водночас, світова економічна криза 2020 р. призвела до зростання безробіття та погіршення фінансового стану частини домогосподарств. Тому владою країни були виділені певні кошти на підтримку домогосподарств.

9.4. Фінанси підприємств у Данії

Загалом, основними доходами підприємств у Данії є прибуток, а також доходи від випуску акцій та інших цінних паперів, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків. Крім того, держава фінансово стимулює розвиток підприємств з виробництва електроенергії та тепла з відновних джерел енергії (вітрові електростанції, біогазові заводи, підприємства, які використовують енергію приливів та відливів тощо).

Про особливості формування та використання фінансів підприємств можна довідатися на прикладі датської компанії **A.P.Moller-**

Maersk. Почавши з одного старого корабля, вона за 100 років перетворилась у найбільшого світового морського контейнерного перевізника. Частка датської компанії A.P.Moller-Maersk, найкрупнішого глобального оператора морських контейнерних перевезень, на цьому ринку становить близько 5 %. Однак бізнес A.P.Moller-Maersk – це не тільки транспорт. Завдяки своїй диверсифікаційній політиці за період 1960–1980-х років компанія перетворилась у багатогалузевий концерн, підрозділи якого тим не менше зв’язані в єдиний інтегрований комплекс і посилюють один одного. Maersk стала одним із провідних в світі будівельником супертанкерів. Пізніше її верфі використовувались для будівництва супер контейнеровозів. Генеральний директор компанії Арнольд Мерск Мак-Кінні Меллер не вірив у аутсорсинг і волів аби компанія як можна менше залежала від зовнішніх постачальників. Однак при цьому кожний новий допоміжний підрозділ повинен був орієнтуватися не тільки на обслуговування інших структур групи, а й пропонувати свої послуги на зовнішньому ринку. У свою чергу, центральне правління Maersk надавало потужну інвестиційну підтримку і допомагало залучати кваліфікованих спеціалістів. Така політика у поєднанні з підтримкою центру приносила, як правило, хороші результати.

У 1993 р., коли 80-річний Арнольд Мерск Мак-Кінні Меллер пішов у відставку, передавши компанію Й. Седербергу, Maersk представляла собою диверсифіковану корпорацію, всі частини якої так чи інакше були пов’язані одна з одною. Центром цього підприємства, безумовно, були транспортні підрозділи, за допомогою яких постачали свою продукцію на світовий ринок заводи по виготовленню пластиків, медичного і нафтогазового обладнання, автомобільних деталей, а також забезпечували різноманітними товарами мережі супермаркетів в Данії, Німеччині, Великобританії, Швеції, Польщі. Фінансову підтримку групі надавав Danske Bank, найбільший банк Данії, в якому Maersk належало більше 20 % акцій. Тим не менше, на думку нового керівника, така широка диверсифікація з точки зору сучасного бізнесу виглядала застарілою. Тому Й. Седерберг запропонував нову стратегію для компанії, в рамках якої вона повинна була зосередитися на основних напрямках – контейнерних і нафтоналивних перевезеннях, суднобудуванні і нафтогазодобуванні. Maersk повинна була стати перш за все провідним глобальним перевізником, який здійснює транспортування різноманітних вантажів. Для цього в середині 1990-х років Maersk провела серію поглинань в країнах Балтії і Східної Європи (Польща, Східна Німеччина), а в 1999 р. придбала південноафриканську судно-

хідну компанію Slaframine, яка спеціалізується на контейнерних перевезеннях, і велику американську транспортну фірму Sea-Land Corporation. Щоб профінансувати ці операції і покращити стан компанії, який похитнувся під час економічного спаду 2001–2002 рр., Maersk продала майже всі непрофільні підрозділи, крім мереж супермаркетів. Отже на сьогоднішній день левову долю доходів їй забезпечують саме перевезення.

На початку 2007 р. Й. Седерберг оголосив нову політику корпоративного співробітництва, яка передбачає встановлення високих стандартів соціальної відповідальності і більшу інформаційну відкритість, а також повідомив, що компанія у недалекому майбутньому не стане займатися новими поглинаннями, а зробить наголос на більш повне завантаження наявних потужностей. Втім, високі ціни на нафту в цей період, а відповідно, і на паливо, а також надлишок тоннажу в світовому контейнерному флоті, перешкоджали швидкому відновленню прибутків Maersk, яка 2006 року вдавалась навіть до демпінгу з метою мінімізувати простої своїх кораблів. Негативно вплинула на фінансовий стан компанії й світова фінансова криза 2008–2009 рр. Водночас, відновлення економіки Китаю від коронакризи в кінці 2020 р. та підйом економік більшості країн світу на початку 2021 р. призвів до значного зростання тарифів на перевезення вантажів морськими шляхами, що забезпечило швидке підвищення доходів датської компанії A.P.Moller-Maersk.

9.5. Фінансовий ринок Данії

Датська фінансова система в значній мірі нагадує континентальну європейську модель, де банки – центральне джерело фінансів, на відміну від англосаксонської моделі, де фондовий ринок відіграє головну роль. Фінансовий ринок об'єднує валютний ринок і ринок цінних паперів. На валютному ринку Данії представлені Центральний банк, датські банки, датські філії іноземних банків, а також два валютних брокера. На ринку цінних паперів основними гравцями є: Копенгагенська фондова і ф'ючерсна біржа (єдина в Данії), Датський центр цінних паперів. Членами Датського центру цінних паперів є 230 установ, 100 з яких безпосередньо беруть участь в кліринговому процесі. Щорічний обмін валюти в Данії складає 25 млрд дол. США.

Важливе значення в управлінні фінансами належить спеціалізованим органам фінансового контролю, які є незалежними від уряду і підзвітні парламенту. У Данії питаннями фінансового контролю в цілому і забезпечення дієвого контролю над ефективністю викорис-

тання бюджетних коштів, які виділяються на фінансування діяльності інститутів розвитку диверсифікації економіки, займається Національне контрольно-ревізійне управління Данії, яке підпорядковане Парламенту. Генеральний Аудитор призначається Головою Парламенту за рекомендацією Комітету державних рахунків. Генеральний Аудитор незалежний в здійсненні своїх повноважень, іншими словами, він вирішує, як організувати і провести перевірку і чи є необхідність в додаткових перевірках. Оскільки Генеральний Аудитор незалежний в здійсненні своїх повноважень, Комітет державних рахунків не бере участі в плануванні програм контрольних заходів, які здійснюються контрольно-ревізійним управлінням, і не обговорює вибір методології. Проте, Генеральний Аудитор включає заявку Комітету на контрольне обстеження в програму контрольних заходів.

Не дивлячись на те, що Данія є дорогою респектабельною юрисдикцією, вона відходить для реєстрації холдингів. В Україні Данія не вважається офшором. Особливістю Данії є високі податки на бізнес. Водночас певні пільги мають компанії, які надають фінансові послуги. Негативно на фінансову привабливість Данії вплинув скандал щодо Банку Данії, який був замішаний у відмиванні брудних грошей із Росії.

Данія не тільки залучає іноземні інвестиції, а й виділяє на інвестиційну підтримку країн, які знаходяться в складних соціально-економічних умовах, на підтримку біженців, на здійснення екологічних проєктів в світі тощо. Зокрема, в кінці січня 2022 р. владою Данії прийнято рішення про те, що Україна стане ключовим одержувачем технічної допомоги в рамках наступної фази Данської програми сусідства в період 2022–2026 рр. із загальним бюджетом 170 млн євро, 73 млн євро з яких будуть спрямовані на проєкти в Україні. Крім того, в середині січня 2022 р. було прийнято рішення про те, що Данія додатково виділить 22 млн євро на посилення сектору безпеки України у зв'язку з можливим нападом Росії на нашу країну.

Контрольні запитання

1. Які доходи бюджету Данії?
2. Які основні видатки державного бюджету у Данії?
3. Які особливості соціального забезпечення у Данії?
4. Які доходи і видатки домогосподарств у Данії Ви можете назвати?
5. Які види прямих податків існують у Данії?
6. Які види непрямих податків існують у Данії?

РОЗДІЛ 10 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ШВЕЦІЇ

10.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Швеції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Швеції відносяться державні фінанси та місцеві фінанси (фінанси ленів та комун). Державні фінанси країни включають державний бюджет, фінанси соціальних фондів, фінанси державних підприємств і організацій. Питаннями формування бюджету і розробки податкових законів займається **Міністерство фінансів**. Збором податків і контролем за дотриманням податкового законодавства займаються **Національне податкове управління (НПУ) і податкові органи ленів**.

У Швеції більше 50 % державних витрат складають трансфертні платежі, тобто переказ доходів у приватний сектор (домашнім господарствам і підприємствам), в тому числі пенсії, житлові субсидії, допомога на дітей, сільськогосподарські і промислові субсидії. Сюди також входять виплати державою відсотків по державному боргу. Вони йдуть до пенсійного фонду, а також підприємствам і банкам, які придбали державні цінні папери. Значні кошти з усіх бюджетів виділяються в країні на розвиток відновної енергії та переробки відходів. Зокрема, деякі великі міста (Стокгольм, Упсала) отримують певну частину енергії та тепла від спалювання сміття, яке не вдалося відсортувати. Для цього вони навіть імпортують сміття з інших країн.

Додаткові витрати на оборону. З 2009 р. у Швеції почала здійснюватися програма скорочення армії, але у зв'язку з вторгненням російських військ в Україну в 2014 р. постало питання про збільшення військових витрат Швеції. Тому з 2015 р. країна яка не є членом НАТО, рекордно збільшила військові витрати, а в 2016 р. Швеція прийняла рішення на політичному рівні, що полегшує військам цієї організації доступ на територію країни для проведення маневрів або у разі виникнення загрози війни. Навесні 2018 р. всі державні установи, включаючи середні школи, отримали пакети інформаційних матеріалів, у яких шведам давалися чіткі інструкції, як поводитися у разі виникнення криз або навіть під час війни. За 2018 рік на гроші уряду Швеції підготовку пройшли понад 10 600 співробітників спеціальної служби, які можуть використовуватися як фахівці при вирішенні надзвичайних ситуацій та соціальних конфліктів. Крім того, фахівці з

кібербезпеки стали проводити безліч семінарів з журналістами, політиками, громадськими активістами, щоб навчити їх протидіяти російським троям а бо підконтрольним Москві агентам впливу. Загалом, за 2014–2021 рр. військові витрати країни на оборону збільшилися у два рази.

Витрати на мігрантів. Швеція – одна із країн ЄС, що відкрила кордони для мігрантів з Азії та Африки. З 2012 р. вона прихистила у себе 400 тис. іноземців (на 10 млн жителів). А 2015 р., у розпал міграційної кризи в ЄС, уряд Швеції дав дозвіл на в'їзд ще на 163 тис. мігрантів. Загалом, згідно статистичних даних на 2018 рік, 18 % від загальної кількості жителів Швеції народилися за кордоном. Загалом, прибуття великої кількості мігрантів створило для держави значні фінансові труднощі. Більше того, мігранти у ряді випадків дістали додаткові преференції в соціальній сфері: у медичному обслуговуванні й освіті. У деяких регіонах країни виникло додаткове навантаження на систему соціального забезпечення й з цим система не впоралася. Почали закриватися пологові будинки, дитячі садки, школи відчули дефіцит кадрів, в чергах до лікарні мігранти завжди перші тощо. Загалом, шведи опинилися в становищі менш соціально захищених громадян порівняно з мігрантами, що викликало їх масове незадоволення такою міграційною політикою уряду. Тим більше, що для фінансування переселенських програм уряд Швеції був змушений підвищити податки на алкоголь і скоротити обсяги фондів для допомоги зарубіжним країнам.

Фінанси соціальних фондів

Система соціального страхування фінансується з державних і місцевих податків, податків з підприємців, працівників і працюючих не за наймом, доходів по відсотках і вирахувань з капіталу з різних фондів. Головне джерело (більше 40 %) – внески підприємців, що нараховуються на фонд заробітної плати. Розподіл коштів проводиться через **Контори соціального страхування. Основні нарахування на заробітну плату є наступні:** на пенсійне забезпечення – 13 %; на медичне страхування – 8,43 %; на народну пенсію (для забезпечення тих, у кого немає вислуги років) – 5,86 %; на страхування від виробничого травматизму – 1,38 %; на виплату допомоги з безробіття, перекваліфікацію тих, хто втратив роботу – 2,12 %; на страхування життя – 0,61 %; на додаткову пенсію – 3,1 %.

Якщо мова йде не про найманого робітника, а про власника фірми, то структура платежів міняється, а сума нарахувань складає 39,3 %.

Більшу частину податку в соціальні фонди сплачує роботодавець, однак працівник, вік якого не перевищує 65 років, повинен також сплачувати внески на індивідуальне медичне страхування – 3,95 % і пенсійне забезпечення – 1 %. У 1960 р. у Швеції створено Загальний пенсійний фонд (ЗПФ). Вік виходу на пенсію для жінок і чоловіків – 65 років. Чоловік, вийшовши на пенсію в 65 років, отримує приблизно 59 % від середньої зарплати.

Місцеві фінанси

У Швеції два рівні місцевих органів влади: країна складається з 24 ленів (губерній) і 284 комун (низових адміністративно-територіальних одиниць). В кожному лені є місцевий регіональний виборчий орган – Ландстинг, до компетенції якого входить оподаткування місцевими податками, організація охорони здоров'я, деякі види освіти та інші питання. Ландстинг розробляє проект і приймає бюджет лену. В кожній комуні (муніципалітеті) також працює виборчий орган місцевого самоуправління – рада комуни, яка відає питаннями місцевого оподаткування і організовує всебічне обслуговування населення. Комуни займаються вирішенням практично всіх повсякденних питань громади на власній території. На низовому рівні за ними закріплені соціальні функції місцевого значення: надання комунальних послуг, дошкільні заклади, шкільна освіта, соціальна допомога пенсіонерам, людям похилого віку, інвалідам. Крім того, комуни вирішують екологічні питання, земельні та інші питання. Основна частина витрат комун припадає на охорону здоров'я і соціальні послуги, охорону навколишнього середовища (майже 30 %), освіту (приблизно 21 %), електропостачання і водопостачання (12 %), відпочинок і культуру, транспорт і зв'язок (по 5 %). У шведському законодавстві закріплене повноваження місцевого самоврядування на отримання прибуткового податку з громадян до місцевого бюджету, водночас комунам надано право самостійно встановлювати ставку податку на прибуток громадян. Загалом, через місцеві бюджети в Швеції перерозподіляється 25,8 ВВП. Податкові доходи місцевих бюджетів складають 63 %, а неподаткові – 15 %. В країні також дозволяється здійснювати місцеві позики, кошти від яких направляються на фінансування капітальних видатків.

Фінансове вирівнювання у Швеції

Нова система фінансового вирівнювання у Швеції введена з 1996 р. Система побудована таким чином, що вирівнювання здійснюється винятково за рахунок фінансових ресурсів самих комун, тобто **на основах самофінансування**. До цього фінансове вирівнювання здій-

снювалося за рахунок субсидій з бюджету центрального уряду. З 1996 р. державні субсидії використовуються для загальної фінансової підтримки місцевого самоврядування, а також для регулювання відносин комун і ленів. **Розміри субсидій і внесків** розраховуються як різниця між середньо комунальною податкоспроможністю по Швеції і власною податкоспроможністю кожної комуни, помноженою на чисельність жителів комуни, а також на попередньо встановлену податкову ставку. На іншому етапі вирівнюються витрати на більшість видів послуг, що надаються комунами.

10.2. Податкова система Швеції

Загальні основи функціонування податкової системи Швеції

Національне податкове управління Швеції (НПУ), створене в 1971 р., крім фіскальних функцій, веде повний облік не тільки платників податків, а й всього населення країни. НПУ розробляє загальні вказівки з виконання та інтерпретації податкових законів. Національні і місцеві прибуткові податки стягуються за однією і тією ж податковою декларацією і за єдиними правилами, хоча перераховуються потім у різні бюджети. ПДВ з імпорту стягується **Управлінням мит і митних зборів**.

Податок на додану вартість (ПДВ). Підприємство, яке має обороти, що підлягають обкладанню ПДВ, у розмірі більше 1 млн шведських крон, повинне бути зареєстроване в місцевих податкових органах як платник ПДВ. Якщо обороти менше 1 млн. шведських крон, то реєстрація необов'язкова. Звичайна ставка ПДВ – 25 %. Знижена ставка – 12 % на продукти харчування й послуги з туризму. Найнижча ставка – 6 % на газетні видання. Звіти по ПДВ надаються щомісяця разом з підтверджувальними документами оплати ПДВ.

Резиденти зобов'язані платити **податок на майно** по ставці 1,5 % від чистої вартості майна, що перевищує 800 000 шведських крон, розташованого як у Швеції, так і за її межами. Майно, що становить оборотний капітал, податком не обкладається. Різні фонди й благодійні організації сплачують майновий податок по ставці 0,15 % від чистої вартості майна, що перевищує 25 000 шведських крон. Нерезиденти сплачують цей податок тільки за майно, розташоване у Швеції. Якщо майно, що перебуває за кордоном, звільнено від оподаткування, проте воно може бути включено в оподатковувану базу нерезидента при визначенні відповідної податкової ставки.

Корпоративний податок. Національний податок на прибуток стягується з резидентів з усього доходу, а з нерезидентів – з доходів,

отриманих із шведських джерел. Компанія вважається податковим резидентом, якщо вона утворена у Швеції або має постійне представництво на її території. Ставка податку на прибуток корпорації встановлена в розмірі 28 %. Не існує розходжень при оподаткуванні розподіленого і нерозподіленого прибутку компанії. Також не існує ніяких місцевих податків для корпорацій. Оподатковувана база зменшується на суми витрат на ведення бізнесу, включаючи відсотки по кредитах на інвестування філії або придбання нового обладнання. Понесені збитки можуть бути зараховані на рахунок отриманого доходу наступного року й не можуть переноситися на рахунки минулих років.

Роботодавець зобов'язаний виплачувати **внески в соціальні фонди** за своїх працівників у розмірі 33 % від валової заробітної плати, включаючи вартість додаткових виплат і пільг. Громадяни ЄС, що працюють у Швеції, керуються законодавчими актами ЄС. Знижена ставка внесків у розмірі 21,39 % встановлена на підприємницький і трудовий дохід громадян, вік яких перевищує 65 років. У деяких сільських північних районах Швеції діюча ставка може бути знижена на 5–10 %.

Законодавством установлений **податковий кредит** на суми податків на дохід від капіталу, сплачених за кордоном. Відносно закордонних дивідендів податковий кредит надається тільки на суму податку, утриманого біля джерела, але не на суму закордонного корпоративного податку.

Особливості оподаткування фізичних осіб

Фізичні особи вважаються резидентами Швеції для цілей оподаткування, якщо вони присутні в країні більше 183 днів у році. Дохід у розмірі не більше 209 100 шведських крон обкладається муніципальним податком по ставці приблизно 32 %. Дохід понад ці суми обкладається також національним податком в розмірі 25 %. Таким чином, максимальна ставка прибуткового податку – 57 %. Дохід від капіталу обкладається окремо за ставкою 30 %. **Нерезиденти** Швеції сплачують податки з доходів, отриманих зі шведських джерел, а також дохід від операцій з нерухомим майном, оплати наданих послуг, пенсій і деяких видів доходу та капітал.

Заробітна плата, що включається в сукупний дохід, складається із всіх видів виплат, пенсій і натуральної оплати праці. Можливе одержання податкового кредиту по закордонних прямих податках у межах сум шведського національного й муніципального прибуткового податку, сплаченого по видах закордонного податку. Відповідно до

більшої частини податкових угод податковий кредит у розмірі сплачених податків за кордоном гарантується за рахунок муніципального прибуткового податку. Подружні пари обкладаються податком роздільно.

Фізична особа, що перебуває на території Швеції менш 6 повних місяців, має обмежену податкову відповідальність. Податок по ставці 25 % повинен бути утриманий роботодавцем при оплаті зроблених у Швеції робіт і послуг.

Всі громадяни, що одержують доходи від роботи з найму, зобов'язані скласти **податкові декларації**, хоча на практиці застосовуються спрощені форми декларації. Для більшої частини громадян строк подачі декларації, установлений у серпні. Податкове повідомлення про суму, що підлягає сплаті, надсилається податковими органами у вересні. Податкові повідомлення зберігаються ще п'ять років, відповідно, можливі коректування для одержання відшкодування зайво сплачених сум податків.

Особливості екологічного оподаткування

Екологічні податки в Швеції є одними з найвищих в світі. Зокрема, ставка вуглецевого податку в країні зараз складає 180,81 дол. США за 1 тонну вуглекислого газу, а для промисловості ця ставка дорівнює близько 23 дол. США за 1 тонну. У Швеції ставка податку на викиди вуглекислого газу збільшувалася поступово: з 24 євро за тонну викидів CO₂ у 1991 р. до 180,81 євро у 2020 р. Податок сплачують і домогосподарства, і підприємства, що не входять до EUETS (Європейської системи торгівлі викидами). Досвід Швеції щодо запровадження вуглецевого податку є цінним і в тому плані, що він береться з усіх викопних видів палива пропорційно вмісту вуглецю в паливі. Тому не потрібно вимірювати фактичні викиди, як це робиться в Україні, та значно спрощує систему контролю за викидами вуглекислого газу.

Дуже високими у Швеції є податки за захоронення відходів, тому значна частина з них сортується або переробляється в енергію. Зокрема, в країні використовують технологію «енергія зі сміття». Близько 2,5 млн тон сміття щороку спалюється в країні для вироблення електрики чи тепла. Загалом, 99 % сміття в Швеції використовується або як паливо для електростанцій, або як вторинна сировина. Сміттепереробні заводи та відповідні електростанції забезпечують енергією близько 1 млн сімей.

10.3. Фінанси домогосподарств у Швеції

Швеція відноситься до країн з найвищим рівнем життя в світі. Зокрема, за цим показником Швеція в 2021 р. знаходилася на сьомому

місті в світі. Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсійні та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата податків та соціальних відрахувань, витрати на комунальні виплати та транспорт. У 2012 р. середня зарплата у Швеції становила 32380 шведських крон або 3699 євро. У 2013 р. розмір зарплати службовців у приватному секторі становив 35 590 крон (до вирахування податків), що було трохи менше попереднього року (на 1,2 %). В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) складало 51405 дол. США. В 2021 р. середня зарплата в країні склала 39675 крон (3770 євро). У Швеції спостерігається значна різниця в доходах між багатими та бідними верствами населення: дохід 20 % найбільш заможної частини суспільства більш ніж у чотири рази перевищує дохід 20 % найбідніших його представників. Для країни також характерна нерівність й в оплаті чоловіків та жінок.

Основними структурними витратами домогосподарств у Швеції є наступні: 1) оплата житла, води, електроенергії, газу та інших виді палива (20,6 %); 2) транспорт (17,6 %); 3) відпочинок і культура (15,8 %); 4) харчі та безалкогольні напої (13,7 %); 5) різні товари та послуги (7,1 %); 6) предмети тривалого користування та утримання житла (6,8 %); 7) одяг і взуття (5,6 %); 8) ресторани та готелі (4,6 %); 9) зв'язок (3,5 %); 10) охорона здоров'я (2,5 %); 11) алкоголь і тютюнові вироби (2,3 %); 12) освіта (0 %).

Для Швеції характерні безкоштовна медицина та навчання в середній школі, виплати інвалідам та самотнім матерям. 92 % шведів стверджують, що вони задоволені своїми житловими умовами. У Швеції в будинку в середньому припадає 1,7 кімнати на людину. Про високий рівень життя в Швеції характеризує той факт, що в 2019 р. країна за індексом щастя зайняла 7 місце серед 156 країн світу.

У зв'язку з різким підвищенням цін на електроенергію в світі в кінці 2021 р. – на початку 2022 р. уряд країни вирішив компенсувати власникам будинків рекордно високі рахунки за електроенергію. Будуть компенсовані рахунки за грудневі (2021 р.), січневі та лютневі (2022 р.) рахунки. Компенсація розраховується за шкалою, що базується на споживанні електроенергії домогосподарствами. Найвищий рівень компенсації буде запропонований тим, хто використовує понад 2000 кВт/год на місяць. Вони отримуватимуть 2 тис. крон на місяць протягом вказаних трьох місяців – загалом 6 тис крон. Як правило, ця пропозиція поширюватиметься на тих, хто має окремі будинки, які опалюються електрикою.

10.4. Фінанси підприємств в Швеції

Основними джерелами фінансування підприємств у Швеції є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а після вступу до ЄС – кошти із відповідних фондів ЄС. Для оптимізації зайнятості держава надає фінансову допомогу як державним підприємствам та установам, так і недержавним підприємствам. Особливо це проявляється під час економічних криз. Зокрема, під час світової економічної кризи 2008–2009 рр., держава надала значну фінансову допомогу провідним банкам Швеції, а також автомобільним концернам, зокрема «Вольво» та «Сааб». Так, у 2009 р. автопідприємство «СААБ» попросило захисту від кредиторів у Швеції та запропонувало керівництву «Дженерал моторс» вийти з її складу, оскільки борги «Сааб» перевищили 340 млн дол. США. Одна із головних причин цього – спад попиту на автомобілі фірми. Загалом, Швеція виділила 25 млрд крон допомоги шведським автомобілебудівникам.

Великі витрати на «Вольво» виділяються на забезпечення якості, оскільки дешевше налагодити якісне виробництво з самого початку, ніж потім щось переробляти. Значні витрати підприємство несе на створення належних умов праці для працівників. Не менше уваги приділяється в компанії захисту навколишнього середовища. Вже при купівлі автомобіля в Швеції невелика сума (приблизно 100 дол.) закладається на його утилізацію. Також проводяться постійні роботи в галузі використання альтернативних джерел енергії.

Конкурентні переваги підприємств Швеції в глобалізованій економіці полягають у виробництві наукоємних товарів та послуг. Тому для збереження своїх позицій на світовому ринку Швеція покращує підприємницький клімат в країні. Загалом, він непоганий для великих та давно діючих компаній, але його треба покращити для нових компаній та окремих підприємців, особливо – в регіональному аспекті. Для цього активно використовуються не тільки державні кошти, а й кошти ЄС.

У результаті пандемії коронавірусу в країні в 2020 р. ВВП країни знизиться у річному вимірі тільки на 0,5 %. У певній мірі це пов'язано з тим, що уряд Швеції не зупиняв роботу підприємств і транспорту, на відміну від більшості країн світу. Влада країни зробила наголос на дотримання шведами відповідних санітарних норм, що пояснюється високим рівнем довіри населення до уряду.

10.5. Фінансовий ринок в Швеції

Одним із головних інститутів регулювання фінансового ринку Швеції є Міністерство фінансів, яке, крім всього іншого, здійснює регулювання діяльності кредитно-грошового та страхового ринків. В країні достатньо розвинутий ринок акцій та облігацій, а також ринок страхових та банківських послуг. Держава активно використовує ринок цінних паперів, реалізуючи на ньому свої цінні папери, що допомагає покривати дефіцит бюджету. Активним гравцем на ринку цінних паперів виступає **Загальний пенсійний фонд (ЗПФ)**. Він володіє майже третиною шведських облігацій. Половина коштів фонду розміщено в цінних паперах, які обслуговують житлове будівництво, близько 30 % – у цінних паперах уряду Швеції, 15 % – у приватних облігаціях.

Кредитний ринок Швеції представляють 196 установ, серед яких 20 – акціонерні – банки, 87 – ощадні банки, 73 – кредитні фірми, 17 – філіали закордонних банків та кредитних інститутів. Провідне місце у регулюванні кредитної системи країни належить Центральному (державному) банку Швеції, який виконує наступні функції: проводить емісію національної валюти (крони); здійснює управлінням золотим та валютним резервом країни; є головною оперативною ланкою платіжної системи Швеції; відповідає за формування кредитно-грошової політики. На початку 2020 р. (у лютому місяці) Центральний банк Швеції почав тестувати **електронну крону**. Планується, що в майбутньому вона може стати доповненням до готівки. Цифрові крони можна буде отримати на електронний гаманець, оплачувати ними покупки, поповнювати рахунок і знімати кошти через мобільний додаток, або такі пристрої, як «розумні» годинники. Пілотний проект тестуватимуть до лютого 2021 р.

Серед кредитних фірм основне місце за обсягами кредитування посідають іпотечні інститути. Більшість із них належать до певного фінансового концерну, материнською компанією якого є банк. Найбільшим іпотечним інститутом Швеції та одним із головних емітентів облігацій недержавних фінансових інститутів є Державний іпотечний банк, який охоплює 400 тис. клієнтів.

Безпосередній контроль за діяльністю фінансових інститутів у Швеції здійснює **Державна фінансова інспекція**, головними напрямками діяльності якої є контроль за грошово-кредитним та страховим ринком. Під наглядом цієї установи перебувають банки. Інвестиційні та страхові компанії, фінансові групи, Стокгольмська фондова біржа,

Управління реєстрації цінних паперів, брокерсько-клірингові корпорації, маклери.

Контрольні запитання

1. Які доходи і видатки державного бюджету в Швеції ви можете назвати?
2. Які повноваження органів місцевого самоврядування у формуванні і використанні бюджетів у Швеції?
3. В чому полягають особливості фінансування систем соціального захисту в Швеції?
4. Яка структура доходів та видатків фінансів домогосподарств у Швеції?
5. Яка структура доходів та видатків фінансів підприємств у Швеції?
6. В чому полягають особливості функціонування фінансового ринку Швеції?

РОЗДІЛ 11 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ФІНЛЯНДІЇ

11.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Фінляндії відносяться державний бюджет, фінанси соціальних фондів, місцеві фінанси, фінанси державних підприємств та установ. Фінляндія поділена на 19 регіонів плюс автономна провінція Аланд та на 85 субрегіонів, в яких формуються органи місцевого самоврядування з відповідними бюджетами.

Основними доходами бюджету країни є податки. Прибутковий податок з громадян забезпечує близько 24 % загальної суми бюджетів всіх рівнів, податок на прибутки корпорації – майже 5 %, внески на соціальне страхування – 11,5 %, податки на власність – майже 2 %, податки на товари і послуги – 42,4 %, в тому числі ПДВ – 25,3 %. Водночас, частка державного бюджету у ВВП країни сягає майже 50 % (в 2000 році у Фінляндії вона, зокрема, склала 55 %). Певні доходи бюджетам різного рівня в країні приносить туризм, особливо від комерційного рибальства та мисливства, а також від занять зимовими видами спорту. В останні десятиліття в країні став розвиватися й гастрономічний туризм, основою якого є екологічні та натуральні продукти, вироблені в країні. Зокрема, перед кризою 2008–2009 рр., країна отримувала від туризму 2,2 млрд євро.

Основні видатки державного бюджету Фінляндії направлені на соціальний захист населення, на допомогу місцевим бюджетам, на освіту та науку, охорону здоров'я, культуру, на охорону навколишнього середовища. Зокрема, рівень фінансування сфери НДДКР у Фінляндії складає більше 3 % від ВВП. Значні кошти з бюджетів всіх рівнів виділяються на соціальний захист населення, на допомогу безробітним, чисельність яких сягає 5–6 %. Дефіцит держбюджету, як правило, не перевищує 3 %. Державний борг також знаходиться у визначених ЄС кордонах (не більше 60 % від ВВП). Високий рівень фінансування системи освіти (більше 6 % від ВВП) і охорони здоров'я (5,8 % від ВВП) сприяв переходу цієї країни на інноваційну модель розвитку. У країні з населенням 5,2 млн людей, створено 20 університетів, які доповнено мережею 29 технічних університетів.

Значні річні витрати на соціальні цілі в доларовому обчисленні на душу населення (біля 3 тис. дол. США) робить Фінляндію дуже при-

важливою для іммігрантів, що викликає незадоволення частини населення, оскільки це збільшує витрати бюджетів всіх рівнів та зменшує соціальні видатки для корінних фінів. В останні роки, враховуючи посилення військової присутності Росії на Півночі Європи, Фінляндія змушена поступово збільшувати видатки на оборону. На початку лютого 2022 р. країна підписала угоду про купівлю американських винищувачів F-35 вартістю 9,4 млрд дол. США. Цей контракт охоплює постачання до Фінляндії 64-х багатоцільових винищувачів F-35 у 2025–2030 роках, двигунів та обладнання для технічного обслуговування, запасних частин, замінного обладнання для технічного обслуговування тощо. Зазначається, що країна буде залучена до процесу виробництва американських літаків, що дозволить створити в країні близько 1500 робочих місць. Однак, Фінляндія старається підтримувати добросусідські відносини з Росією, оскільки остання на 100 % забезпечує Фінляндію газом. Водночас, з кожним роком в Фінляндії розширюється використання відновних джерел енергії, щоб зменшити викиди парникових газів в атмосферу. Тим не менше, вона продовжує розвивати ядерну енергетику. Зараз в країні будується ще один ядерний блок.

Сума зовнішнього боргу в 2020 р. сягнула 69,2 % до ВВП, що пояснюється значними витратами держави на подолання негативних наслідків коронакризи.

Місцеві фінанси

У Фінляндії існує більше 400 територіальних громад (комун), більшість з яких є фінськомовними. Кожна десята комуна є двомовною, тобто її громадяни розмовляють на фінській та шведській мовах, які є офіційними в Фінляндії. Для надання окремих видів послуг місцеві органи самоврядування часто об'єднуються або створюють окремі організації. Зокрема, у Фінляндії діють 230 об'єднаних структур, які надають послуги з освіти, соціального забезпечення та охорони здоров'я.

Основою доходів комун є податкові надходження, насамперед місцеві податки, а також дотації з державного бюджету. Сума коштів, одержуваних від місцевих податків, у різних муніципалітетах Фінляндії коливається від 30 до 70 % їх доходів. Одним із основних доходів комуни є податок на доход, розмір якого для кожного жителя щорічно визначається муніципальною радою. Суттєві кошти бюджет комуни отримує від податку на нерухомість. Джерелами доходів для місцевих органів самоврядування є також різноманітні збори та платежі, зокрема, за організацію на місцях водопостачання та подачу електроенергії.

Здача в оренду власності чи продаж муніципальної власності, землі чи споруд також приносить певні кошти комунам. Місцеві органи влади також отримують доходи від діяльності муніципальних підприємств, таких як портові споруди, громадський транспорт, телекомунікації, очисні споруди. Для багатьох місцевих бюджетів певні доходи приносять іноземний туризм. Для покриття своїх витрат муніципалітети можуть брати позики без будь-яких обмежень.

Загалом, структура доходів місцевих бюджетів у Фінляндії є наступною: доходи від податків (місцевих, а також від відрахувань від загальнодержавних податків) – 45 %, державні субсидії – 23 %, надходження від зборів – 17 %, позики – 2 %, інші доходи – 13 %. У Фінляндії сума бюджетів всіх комун відповідає розміру бюджету країни. Загалом, через місцеві бюджети в Фінляндії перерозподіляється 23 % ВВП країни.

11.2. Податкова система Фінляндії

Корпоративним податком обкладається весь доход (як безпосередні доходи, так і доходи на приріст капіталу, компаній-резидентів країни). Нерезиденти несуть податкову відповідальність тільки на суми доходів, отриманих з фінських джерел. Ставка корпоративного податку в Фінляндії складає 28 %. Прибуток, що підлягає оподаткуванню, визначається загальноприйнятими в світовій практиці методами, що базуються на фінансовій звітності підприємства. Суми амортизаційних відрахувань по фактичній вартості встановлені за ставкою: 30 % по виробничому обладнанню; 4 % – по офісних спорудах; 7 % – по решті будівель і спорудах; 20 % – по свердловинах.

Суми, які виплачуються роботодавцями в **спеціальні фонди**, дорівнюють: на страхування – 23 %; в соціальні фонди – від 4 до 6,5 %. Вони повністю виключаються з оподаткованої бази при розрахунках по податку на прибуток.

Ставка **муніципального податку з громадян** встановлена на рівні 6 %; 17,25 %; 21,25 %; 31,25 % від доходу. Середня ставка муніципального податку з громадян зараз становить близько 20 %. Податки також сплачують прихожани фінської церкви за ставкою 1–2 %. В доповнення з громадян стягують наступні податки: внески в соціальні фонди – 1,9 %; в пенсійний фонд – 4,3 %; у фонд зайнятості – 1,5 %; на надвисокі доходи – 3,35 %.

Ставки **державного прибуткового податку з громадян** сплачуються за прогресивними ставками, диференційованим від 7 до 39 % в залежності від величини доходу. Нерезиденти сплачують податок на

фінські джерела доходу за ставкою 28 % та дивіденди, авторські гонорари, відсотки, а на заробітну плату і пенсії – 35 %. Банківський відсоток і дохід від державних облігацій підлягає оподаткуванню за ставкою 28 %.

У Фінляндії застосовуються загальноєвропейські правила стягнення **податку на додану вартість (ПДВ)**. Стандартна ставка – 24 %, хоча існують і знижені ставки податку (14 і 10 %) на деякі товари і послуги, що мають важливе соціальне значення. **Акцизи** стягуються з роздрібною торгівлю окремими підакцизними товарами (алкоголь, тютюн тощо).

Середня ставка такого місцевого податку, як **податок на нерухомість**, залежить від оціночної вартості нерухомості і становить в середньому 0,47 % її вартості. Водночас, для приміщень, призначених для постійного проживання, встановлюється ставка в розмірі близько 0,22 % вартості цієї нерухомості. Для літніх дачних будиночків вона може сягати 0,67 % вартості нерухомості, але в кожному муніципалітеті вона різниться. Крім того, муніципалітетам дано право встановлювати підвищені ставки оподаткування на нерухомість електростанцій.

Податки на спадщину. Для 1-го класу спадкоємців (подружжя, цивільні партнери, діти, онуки, батьки, дідусі, бабусі) залежно від суми спадку податок становить: 7 %; 10 %; 13 %; 16 %; 19 %. Для спадкоємців 2-го класу (інші спадкоємці) залежно від суми спадку податок становить: 19 %; 25 %; 29 %; 31 %; 33 %.

Екологічні податки. Фінляндія відноситься до перших країн в світі, де був введений так званий **вуглецевий податок** (в 1991 р.), який зараз знаходиться на рівні близько 100 євро за 1 тону викидів вуглецю. Загалом, для країни характерне найбільше податкове навантаження на викиди вуглекислого газу від спалювання викопного палива в світі.

Водночас, в країні встановлені **обмеження** суми стягуваних податків. Сума всіх податків, що підлягають сплаті в бюджет, не повинна перевищувати 70 % від суми державного прибуткового податку. Якщо має місце дана тенденція, то ставка державного податку може бути знижена.

11.3. Фінанси домогосподарств у Фінляндії

За рівнем добробуту та за індексом щастя Фінляндія займає провідні місця в світі. У 2020 році ВВП на душу населення у Фінляндії склав 48 981 доларів США. Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсійні та інші соціальні виплати, а основ-

ними витратами є сплата податків та соціальних відрахувань, витрати на комунальні виплати та транспорт. Фінляндія постійно займає високі місця у рейтингах за рівнем та якістю життя. З 2020 р. в Фінляндії переходять на чотириденний робочий тиждень та шестигодинний робочий день, що повинно позитивно вплинути на якість життя громадян країни, але це вимагає додаткових коштів від держави. В 2021 р. країна зайняла друге місце в світі в міжнародному рейтингу за рівнем життя. Зараз середня зарплата в країні складає біля 3,5 тис. євро, а зарплата вчителя з надбавками може сягати ще більше (особливо вчителів іноземних мов).

Основою освітньої системи Фінляндії є дев'ятирічне обов'язкове навчання, яке забезпечується муніципальною владою. В країні немає відмінності між простими та елітними школами, як в інших країнах. Базова освіта надається всім, а потім кожен може вибирати: йти до вищої середньої школи, чи здобувати професійну освіту. Зараз 50 % вибирає вищу середню освіту, а 50 % – професійну освіту, після отримання якої також можна поступати в університет. У Фінляндії існує 20 державних університетів, з яких 10 багатопрофільних.

Значні кошти домогосподарства отримують із соціальних фондів. Зокрема, багатодітні безробітні мають дохід на рівні тих, хто працює. Крім того, при усиновленні дітей фінська держава надає прийомним батькам щорічну оплачувану відпустку та фінансову підтримку. За обслуговування в системі охорони здоров'я фіни платять всього 10 % від ціни. Кожна молода людина повнолітнього віку має право на отримання однокімнатної квартири, сплативши за неї символічну ціну, або оплачуючи її вартість частинами.

Вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок донедавна дорівнював 65 рокам, хоча ставиться питання його підвищення. Проблемою є й те, що пересічний вік народження першої дитини у фінської жінки складає близько 30 років. Позитивом соціальної фінської моделі є те, що близько 20 % фінських чоловіків беруть відпустку по догляду за дитиною. 30-ть років тому Фінляндія мала найвищий у Європі показник смертності від серцево-судинних захворювань серед людей передпенсійного віку. Тому уряд став активно впроваджувати у життя державну політику, спрямовану на широке використання населенням різних форм рухової активності й культивування інших складових здорового способу життя. У результаті сьогодні смертність від серцево-судинних захворювань знизилася на 10 %.

Основними витратами домогосподарств в Фінляндії є податкові та соціальні платежі. Значними є також витрати на комунальні послуги та

транспорт. Обов'язковою умовою є страхування житла, інакше ніхто не надаватиме послуги його власнику. Вартість 1 квадратного метра житла становить від 1,5 тис до 1,8 тис євро. Традиційно високими є у Фінляндії витрати на продукти, особливо на алкоголь та тютюнові вироби. Останнє практикується для того, щоб зменшити споживання цих шкідливих для здоров'я продуктів. За допомогою високих податків на автомобілі та паливно-мастильні матеріали влада Фінляндії стимулює населення в містах користуватися або велосипедом, або громадським транспортом, хоча побудова метро в Гельсінкі коштувала державі дуже великих грошей (його прийшлося вирубувати у скальній породі). Це робиться для збереження екології та скорочення викидів парникових газів.

Враховуючи той факт, що Фінляндія є рідконаселеною країною, влада країни робить все, рівень життя в регіонах був не гіршим, ніж у великих містах. Це повинно забезпечити стабілізацію населення, та призупинити міграцію у великі міста. Крім того, під час міграційної кризи в ЄС в 2015–2019 рр. Фінляндія прийняла значну частину біженців (насамперед з мусульманських країн), виділивши на це значні кошти з бюджету, обмеживши при цьому витрати на охорону здоров'я, освіту, на соціальну допомогу корінним жителям Фінляндії. Це не сподобалося частині населення країни, а крайнє права партія «Справжні Фіни» взагалі виступила за виселення всіх біженців з Фінляндії.

11.4. Фінанси підприємств у Фінляндії

Основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а з 1995 р. – кошти із відповідних фондів ЄС.

У 90-ті роки ХХ ст. у багато підприємств Фінляндії потрапили у важкі фінансові умови у зв'язку із значним зменшенням експорту до країн колишнього Радянського Союзу. Водночас, влада Фінляндії не стала підтримувати підприємства традиційних галузей, а зробила ставку на розвиток нових технологій. Такою виявилась **Nokia**. Загалом, в 1998 році Nokia вперше вийшла на перше місце в світі серед виробників мобільних телефонів, а потім почала стрімко нарощувати свою частку на світовому ринку. З цього ж моменту почалось все більш стрімке її перетворення в транснаціональну корпорацію. Ця компанія перетворилася в локомотив подальшого науково-технічного прогресу Фінляндії. Розмір державного фінансування науково-дослідних робіт в країні і без того один із найвищих – 3,6 % ВВП, а на долю Nokia

донедавна припадало 35 % всіх бізнес-інвестицій в цю сферу. Криза 2008–2009 рр. негативно позначилася на фінансах багатьох фінських підприємств, зокрема й на фінансовому стані Nokia. Керівництву прийшлося суттєво змінити й профіль діяльності підприємства. Загалом, у 2000-х роках відбулося значне виведення робочих місць з Фінляндії до країн з дешевою робочою силою. Тому в країні взятий курс на розвиток спеціалізованих та високо індустріальних ніш у світовому поділі праці та на розвиток сфери послуг.

В Фінляндії встановлені вагомі пільги для відкриття бізнесу резидентам з країн – учасниць Європейського Співтовариства або Організації Економічного Розвитку і Співробітництва. Вони мають право застосовувати і здійснювати діяльність на території Фінляндії без будь-яких обмежень. Загалом, у Фінляндії держава за рахунок різноманітних пільг підтримує розвиток малого і середнього бізнесу, на підприємствах якого зайнята значна частина фінів. Зокрема, Фонд індустріалізації здійснює кредитування дрібних та середніх промислових підприємств і сприяє впровадженню у виробництво нових товарів та технологій. Державний фонд кредитування експорту надає довгострокові кредити як покупцям фінських товарів, так і фінським виробникам – експортерам. Під контролем держави функціонує Фонд регіонального розвитку, діяльність якого націлена на фінансування розвитку економіки північних районів. Державний інвестиційний фонд є позабюджетним фондом, а його діяльність направлена на раціоналізацію виробництва в окремих галузях промисловості.

При вступі в ЄС в 1995 р., Фінляндія була включена до загальноєвропейської регіональної політики. Для розподілу асигнувань коштів із державного бюджету та Європейського фонду регіонального розвитку в 1999 р. було створено Державний фонд спеціального фінансування, який надавав кошти насамперед компаніям, які працювали у північних провінціях країни. Максимальний розмір субсидій для інвестиційних проєктів великих компаній досягав 10–15 % загального обсягу їх фінансування. Для середніх компаній він міг бути збільшений ще на 10 %, а для дрібних – на 20 %, якщо загальний обсяг витрат, що підпадають під субсидії, не перевищував 50 млн євро.

У зв'язку з пандемією коронавірусу в світі Фінляндія у березні 2020 р. виділила 15 млрд євро на порятунок економіки. Всім підприємцям, включаючи **фрілансерів**, нададуть право тимчасово отримувати допомогу по безробіттю. Ці заходи були розраховані на три місяці. Соціальний захист безробітних буде покращено за рахунок того, що скасують карантинний термін по безробіттю. Також, робочий стаж,

необхідний для отримання цієї допомоги, скоротиться до 13 тижнів. Пенсійні виплати роботодавців у приватному секторі скоротять на 2,6 %, починаючи з червня 2020 р. Пенсійні внески були відстрочені на 3 місяці. Це стосується й роботодавців публічного сектору Фінляндії. Фірми отримали можливість перенести сплату податків за березень–травень 2020 р. на більш пізніший термін. Всі ці заходи будуть фінансуватися за рахунок кредитів, які візьме держава.

11.5. Фінансовий ринок Фінляндії

Фінансовий ринок країни був суттєво трансформований у 90-ті роки ХХ ст.

У першій половині 90-х років ХХ ст. банківська система країни пережила серйозну кризу. Державі прийшлося заплатити майже 7 % ВВП, щоб покрити збитки банків. Тепер фінські банки достатньо ефективні та конкурентоспроможні, а 80 % фінських банків належать шведським та датським банкам, які відзначаються стабільністю та надійністю. Важливу роль відіграла лібералізація фінансового сектора, який до 1993 року опинився майже повністю в іноземному володінні, зате вийшов із затяжної банківської кризи.

Основним регулятором фінансового ринку країни, насамперед грошово-кредитного ринку, виступає **Банк Фінляндії** – центральний банк країни. Шляхом встановлення відсоткових ставок він впливає на ефективність розміщення фінансових ресурсів. В Фінляндії також діє ринок цінних паперів, які продаються чи купуються на **Хельсінкській фондовій біржі**. Водночас, провідні компанії Фінляндії розміщують свої цінні папери не тільки на цій біржі, а й на провідних біржах світу.

Значну роль у банківській системі Фінляндії відіграє **Поштовий банк**, який належить державі. В цьому банку зосереджені окремі фонди держави, через нього здійснюється касове виконання державного бюджету країни, а також кредитування муніципальних та інших державних організацій. Поштовий банк знаходиться під контролем Міністерства фінансів країни. В банківську систему Фінляндії, крім вищезазначених банків, також входять три великі групи кредитних установ: акціонерно-комерційні, ощадні і кооперативні банки. Крім того, до кредитних установ відносяться іпотечні банки, страхові компанії, пенсійні фонди і каси, кредитні фонди розвитку, фонди кредитування експорту.

Сьогодні не існує ніяких обмежень стосовно іноземних власників у Фінляндії, хоча іноземний громадянин, який бажає придбати собі нерухомість на території Фінляндії з метою відпочинку, зобов'язаний

отримати дозвіл в Державній Адміністративній Палаті. Однак всі іноземні інвестиції підлягають обов'язковій реєстрації в Центральному банку (ЦБ) Фінляндії для їх регулювання. Також при реєстрації іноземного економічного об'єкта в податкових органах необхідний дозвіл Центрального банку.

Фінляндія є нетто-експортером капіталів з 1977 р. Зокрема, в 2005 р. вартість прямих іноземних капіталів за кордоном (68,3 млрд євро) майже в 1,5 разу перевищила обсяг іноземних інвестицій в Фінляндії (44 млрд євро). Притік в країну прямих іноземних інвестицій особливо активізувався в 90-ті роки ХХ ст. після зняття в 1993 р. **обмеження на іноземне володіння**. Водночас, залучення в країну іноземних інвестицій гальмується високим рівнем оподаткування, негнучким ринком праці, а також вузькістю внутрішнього ринку.

Складною проблемою для влади Фінляндії є незацікавленість багатьох фінів у фінансовій допомозі Греції, яка вимагає від країни значних витрат. Фінляндія, яка має найвищий міжнародний кредитний рейтинг (ААА), не хоче рятувати Грецію, оскільки їй самій в період кризи 2008–2009 рр. та після неї прийшлося скоротити державні видатки на 20 %.

Контрольні запитання

1. Які доходи і видатки державного бюджету в Фінляндії ви можете назвати?
2. Як фінансується освіта і наука у Фінляндії?
3. Які ставки внесків у соціальні фонди у Фінляндії?
4. Як оподатковуються доходи юридичних осіб в Фінляндії?
5. Як оподатковуються доходи фізичних осіб в Фінляндії?
6. На що витрачаються кошти місцевих бюджетів у Фінляндії?

РОЗДІЛ 12 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ІСПАНІЇ

12.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Іспанії включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси країни включають державні фінанси та місцеві фінанси. До державних фінансів країни входять державний бюджет, соціальні фонди, фінанси державних підприємств та установ, а до місцевих фінансів – бюджети автономних територій, бюджети провінцій, фінанси комун. Державний бюджет щороку розробляється Міністерством економіки і фінансів, а саме Головним Секретаріатом з бюджету і витрат, у даному процесі приймають участь 3 комітети: бюджетний комітет; комітет витрат на персонал і пенсії; комітет суспільних фондів. Бюджетний процес складається з чотирьох стадій: складання проекту бюджету; прийняття бюджету; виконання бюджету; складання Міністерством економіки і фінансів Іспанії звіту про виконання бюджету. Проект бюджету затверджується Радою Міністрів, а згодом – Конгресом депутатів і Сенатом. Фінансовий рік в Іспанії співпадає з календарним роком.

Основною складовою доходів бюджету в Іспанії є податкові надходження, за допомогою яких перерозподіляється значна частина ВВП країни. Загалом, державний бюджет Іспанії на 47 % складається з прямих податків, і на 40 % – із непрямих податків. Серед них домінують надходження від податку на доходи фізичних осіб та ПДВ. Головними видатками державного бюджету країни є видатки на соціальну сферу, на допомогу місцевим бюджетам, на утримання державного апарату, на виплату державного боргу. Головна особливість соціально-економічної моделі нової демократичної Іспанії – вражаюче зростання соціальних витрат, частка яких у ВВП тільки за 1975–2002 рр. збільшилася в 3 рази і склала 24 %. Держава узяла на себе основну частку фінансування вищої школи: 47 (з 57) вищих учбових закладів сьогоденної Іспанії є державними, в них вчиться 97 % загальної кількості студентів.

Узявши на себе 83 % цих витрат, уряд значною мірою укріпив престиж державної системи охорони здоров'я, забезпечив високий якісний рівень державних медичних послуг в країні. За рахунок держави, зокрема, повністю фінансується діяльність 608 національних клінік коротко- і середньострокового лікування, а також понад полови-

ну (з 192) лікарень довгострокового лікування. Більш того, на першій стадії клінічного лікування хворі оплачують тільки 40 % вартості ліків, хронічно хворі – 10 %, а пенсіонери повністю звільнені від їх оплати.

Криза 2008–2009 рр. змусила уряд Іспанії суттєво скоротити соціальні пільги. В країні в 2012 р. були підвищені деякі податки та обмежені державні видатки. Зокрема, підвищення ПДВ дало додатково в бюджет країни в 2013 р. 7,3 млрд. євро. Негативно вплинула на економіку Іспанії пандемія коронавірусу у 2020 р., тому країні була надана значна допомога із фондів ЄС. Якщо в 2019 р. державний борг країни по відношенню до ВВП складав 95,5 %, то в грудні 2020 р. він дорівнював 117,1 % до ВВП країни. Це стало результатом надмірного зростання дефіциту бюджету, який у 2020 р. склав 10,3 %.

Фінанси соціальних фондів

З кінця 90-х років ХХ ст. Іспанія вже вступила на шлях створення змішаної (державно-приватної) системи пенсійного забезпечення, внесення відповідних змін в пенсійне законодавство, включаючи пізніший вихід на пенсію. Проте в цілому значення приватних пенсійних фондів, не дивлячись на динаміку зростання, поки невелике: вони охоплюють тільки 20 % економічно активного населення країни, а об'єм акумульованих ними засобів складає 5 % ВВП (проти 38 % для ЄС). Вік виходу на пенсію у країні складає 65 років для чоловіків і жінок.

Місцеві фінанси

Іспанія поділяється на 17 автономних територій, які включають в себе 51 провінцій. Статус автономних територій неоднаковий. Дві з них – **Наварра і Країна Басків** – володіють більшою автономією, ніж інші, в тому числі і в області оподаткування. Так, вони користуються правом самим вводити різні види регіональних і місцевих податків. Вони самі збирають федеральні податки, відраховуючи законодавчо встановлені проценти від них у федеральний бюджет. Далі йдуть групи регіонів, включаючи **Каталонію**, які мають повноваження регулювати податкові ставки. Існує ще й третя група регіонів, які не мають права проведення самостійної податкової політики.

У 2009–2012 рр. уряд Іспанії перейшов до нової моделі перерозподілу від автономій з високим рівнем доходу на душу населення до регіонів з низькими доходами (до розвинутих регіонів відносяться: Мадрид, Каталонія, Наварра, Країна Басків). 75 % всіх державних коштів регіонам тепер розподіляються відповідно до демографічних показників, з урахуванням змін, що відбулися в 1999–2009 рр. Інші 25 % коштів розподіляються виходячи з частки населення конкретного регіону у загальній чисельності населення Іспанії та з кількості

громадян непрацездатного віку (молодше 16 р. та старше 64 р.), що проживають на території регіону. Крім того, тепер регіони можуть залишати у себе половину податків на доходи фізичних осіб (замість 33 % раніше). Половину доходів від ПДВ також дозволяється залишати в регіоні (раніше було 35 %). Акцизи регіони залишають у себе в розмірі 58 % (раніше було 40 %). Цей порядок не влаштовує насамперед владу Каталонії, оскільки вона тепер змушена віддавати у фонд солідарності понад 7 % ВВП регіону.

12.2. Податкова система Іспанії

Податкова система Іспанії триступінчаста. Корпорації і населення платять державні, регіональні і місцеві податки.

Податок з доходів фізичних осіб зараз береться за ставками (залежно від доходу): 19, 24, 30, 37, 45 % (див. табл. 12.1)

Таблиця 12.1

Ставки податку на дохід фізичних осіб в Іспанії

Річний дохід, євро	Ставка, %
0 – 12 450	19
12 451 – 20 200	24
20 201 – 35 200	30
35 201 – 60 000	37
Більше 60 000	45

Раніше мінімальна ставка складала 20 %, а максимальна – 56 %. Цей податок сплачується індивідуально чи сімейною парою. До бази оподаткування вказаним податком входить заробітна плата, доходи від підприємницької та професійної діяльності, дивіденди від капіталу, пенсії, допомога по безробіттю тощо. При обчисленні оподаткованого доходу з цієї суми відраховується: допомога у зв'язку із звільненням; допомога у зв'язку з хворобою; виграти та премії; відрахування на соціальне страхування; профспілкові внески; витрати у встановленому порядку на кожну дитину; утримання батьків, якщо їм більш ніж 65 років і вони проживають в сім'ї платника податку; внески на благодійні цілі; певні витрати на підприємницьку діяльність.

Податок на прибуток корпорацій береться за ставкою 30 % (до 2006 р. ця ставка складала 35 %). На інвестиції надається пільга в розмірі 5 %. Країна Басків та Наварра мають право самостійно встановлювати ставки і правила стягування цього податку. Водночас, за створення кожного додаткового робочого місця оподатковувана база зменшується. З метою стимулювання інвестицій у країну встановлені

знижки на інвестиції: в основний капітал – 5 %; у кінопромисловість – 25 %; у культуру, освіту, професійну підготовку, на створення робочих місць – 10 %. Декларація про сплату цього податку подається до 1 липня року, що настає за звітним.

Корпорації вносять обов'язковий **регіональний додатковий збір** за ведення економічної діяльності, якщо сумарні надходження в рік становлять понад 1 млн. євро.

Податок на додану вартість (ПДВ) був введений в 1986 р. та стягувався за ставками 4, 7, 16 %. З 01.01.2012 р. він став стягуватися за ставками 4, 10, 21 %. На мінімальний набір продуктів він залишився на рівні 4 %, а на ряд послуг його було суттєво підвищено (на транспорт, на послуги ресторанів та готелів тощо). ПДВ сплачується щоквартально до 20 числа місяця, що настає за звітним кварталом. За несвоєчасну сплату ПДВ в Іспанії встановлені досить жорсткі санкції. Зокрема, за затримку сплати ПДВ понад 6 місяців штраф встановлено в розмірі 100 % цього податку. Повернення ПДВ відбувається за останньою річною декларацією протягом 6 місяців. При фальсифікації рахунків може застосовуватися кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі строком на 6 років або штраф у розмірі 600 % ПДВ.

Акцизи сплачуються з наступних товарів: алкогольні напої, тютюнові вироби, паливо, автомобілі та деякі інші товари.

Туристичний податок в Іспанії стягується з туристів, які зупинялися в готелях країни протягом семи ночей. Його ставки наступні: при проживанні в п'ятизірковому готелі – 2,5 євро; в готелі чотири зірки в Барселоні – 1,25 євро; у Каталонії – 1 євро; проживання в готелях невисокого класу – 0,75 євро; хостелах – 0,5 євро. Оплату вносять при поселенні до готелю. Для дітей до п'ятнадцяти років оплата туристичного платежу скасована.

Серед **регіональних податків** найвагомішими є податки на власність (майно), податок на гру «Бінго», податки на гральний бізнес, податки на водогін, на забезпечення водою і каналізацію. **Податок на гру «Бінго»** справляється під час продажу карток шляхом урахування в ціну (32 % – у Каталонії). Податки на гральний бізнес стосуються казино, гральних автоматів, луна-парків, різних атракціонів.

Найвагомішою за фіскальною ефективністю є група майнових податків (понад 12 % доходів бюджетів регіонів). До них входять податки, що стосуються як рухомого, так і нерухомого майна: на власність, на успадковане чи отримане в порядку дарування майно, на передачу майна.

Податок на власність стягується за прогресивною шкалою з вартості майна юридичних та фізичних осіб і передбачає неоподатковуваний мінімум. Звільняються від оподаткування історичні й культурні цінності.

Податок на успадковане майно та майно, отримане в порядку дарування, стосується фізичних осіб. Його розмір залежить від ступеня родинних зв'язків спадкоємців. Найбільші пільги у формі вирахувань встановлено для прямих спадкоємців. Хоча також існує залежність від їх віку. Ставки – від 7,65 % до 34 % вартості отриманого майна.

Податок на передачу майна застосовується до юридичних осіб, які купують чи орендують майно. Для рухомого майна встановлюються ставки близько 4 %, для нерухомого – близько 6%. Із місцевих податків також основними є майнові або такі, що мають у складі механізму справляння майнові ознаки. Це податок на нерухомість, податок на економічну діяльність, податок на автотранспорт.

Податок на нерухомість стосується земельних ділянок і будівель. Він забезпечує до 15 % муніципальних доходів. Метод справляння – кадастровий.

Податок на економічну діяльність стягується із суб'єктів підприємницької діяльності. Механізм стягнення передбачає використання кількох ознак: виду діяльності, площі зайнятих приміщень, енергоспоживання, місця знаходження суб'єкта, системи муніципальних коефіцієнтів. Його питома вага в доходах муніципальних бюджетів – 3–4 %.

Власники автотранспорту щорічно сплачують **транспортний податок** у муніципальний бюджет, який забезпечує 4–5 % надходжень муніципальних бюджетів. Оподатковується навіть техніка не придатна до експлуатації. Ставка залежить від місця реєстрації автомобіля. Кількість кінських сил двигуна не враховується. Звертають увагу на ступінь забруднення конкретним автомобілем навколишнього середовища. Отже, власники старих автомобілів платять більше. Сума внеску для кожного автомобіля розраховується індивідуально.

Крім названих, в Іспанії використовуються такі **місцеві податки**: на зростання вартості земельних ділянок (за класифікаційною приналежністю – теж майновий), на зведення будівель громадського призначення, на вивезення сміття тощо. Автономії можуть встановлювати та збирати власні податки, згідно із Конституцією та законами, які не дозволяють оподатковувати діяльність, яка вже оподатковується державою. Але автономії не захотіли встановлювати свої власні податки з політичних причин та ще й тому, що більшість видів діяльності вже оподатковані державою.

Податкова служба Іспанії

В 1992 р. зі складу міністерства економіки та фінансів було виділено податкове управління і на його базі було створено **Податкове агентство**. Основними його функціями є: організація податкової служби, податкових органів та планування їх діяльності; контроль за виконанням податкового законодавства; матеріально-технічне забезпечення регіональних, провінційних та муніципальних управлінь.

12.3. Фінанси домогосподарств в Іспанії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Домогосподарства в Іспанії не несуть великих витрат на охорону здоров'я та освіту, оскільки безкоштовний доступ до послуг медицини має 99,5 % населення, а основна частина студентів навчається у державних закладах вищої освіти.

Разом з літніми людьми в ході демократичних перетворень в Іспанії значно виграли й безробітні, що отримують допомогу або інші форми соціальних виплат. Як правило, це особи, зареєстровані на біржі праці, які хочуть одержати роботу, включаючи вимушено зайнятих не повний робочий день. При цьому розмір допомоги залежно від віку, стану здоров'я, кількості утриманців в сім'ї може складати від 75 до 220 % мінімальної заробітної платні (за умови наявності в сім'ї двох – трьох дітей). Загалом, на витрати, пов'язані зі всякого роду заходами по регулюванню ринку праці, йде до 18 % коштів соціального забезпечення. Для активізації пошуків роботи безробітними в середині 2017 р. було продовжено програму щодо надання допомоги тим, хто активно шукає роботу в розмірі 425 євро.

В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення в Іспанії, за паритетом купівельної спроможності, склало 39 037 дол. Водночас, 8,16 мільйонів працівників в Іспанії (47 % зайнятих) заробляли менше 1000 євро в місяць, що провокує таке явище, як уникнення роботи. З 01.01.2019 р. мінімальна зарплата в Іспанії була встановлена на рівні 900 євро в місяць (зросла на 22 %). Це коштувало бюджету 340 млн. євро на рік. Середня зарплата в країні в 2021 р. склала 2075,4 євро, а в Мадриді та Барселоні – від 2500 до 3000 євро. Мінімальна зарплата в Іспанії в 2021 р. дорівнювала 1108 євро.

Різке підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. в світі зумовило суттєве збільшення витрат іспанських домогосподарств на комунальні послуги. Як відповідь, у місті Кадіс з 16.11.2021 р. застрайкували мета-

лурги, які вимагають підвищення зарплати. Причиною стали зростання витрат на енергоносії та різке підвищення інфляції, яка в Іспанії зросла до найвищої позначки за останні кілька десятиріччів. Так, у грудні 2021 р. інфляція вже склала 6,7 % порівняно з груднем 2020 р. – найбільше за останні майже 30-ть років. Індекс споживчих цін вже дев'ять місяців перевищує 2 %, які ЄЦБ вважає максимальним показником. Головним чинником зростання цін називають подорожчання електроенергії, що в свою чергу впливає ще на низку груп товарів

У зв'язку з негативними наслідками карантину щодо подолання пандемії коронавірусу уряд Іспанії у травні 2020 р. затвердив виплату **базового доходу** для найбідніших. Очікується, що до 1 млн сімей отримуватимуть виплати, що буде коштуватиме уряду від 3 до 3,5 млрд євро на рік. Базовий дохід буде становити мінімум 462 євро на людину і максимум 1015 євро на сім'ю. Загалом, через корона кризу кожному п'ятому іспанцю загрожує бідність з доходом менш як 8871 євро на рік. У результаті пандемії коронавірусу у 2020 р. ВВП країни зменшиться у річному вимірі на 4,1 %.

12.4. Фінанси підприємств в Іспанії

Основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а основними видатками – сплата податків та соціальних внесків у різні соціальні фонди. В кінці 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. в країні почалося поступальне реформування державного сектору економіки. Збиткові галузі економіки позбулися субсидій поступово, що мінімізувало негативні наслідки для цих галузей.

Перед кризою 2008–2009 рр. в Іспанії стрімкого розвитку набув туристичний бізнес та будівельна галузь. Але під час кризи багато з підприємств цих сфер економіки збанкрутувала, оскільки не змогла залучити до себе відповідну кількість іноземних туристів та покупців нерухомості. Тому після кризи державі прийшлося йти на встановлення деяких пільг для вказаних галузей та для залучення іноземних інвестицій до них.

В наступні роки уряд країни наголос зробив на розвиток «зеленої» енергетики, відповідно до вимог ЄС. Водночас, дуже високі тарифи на енергію, отриману від її виробників, призвели до суттєвого підвищення загального тарифу на енергію. Для виправлення вказаної ситуації уряд країни пішов на зменшення «зеленого» тарифу, що призвело до судових позовів виробників відновлювальної енергії до влади, оскільки-

ки вона порушила умови договорів з ними. Тому влада була змушена відшкодувати виробникам відновлювальної енергії їх втрати.

Економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу, призвела до скорочення виробництва на провідних підприємствах Іспанії та масового закриття малих підприємств, особливо – у сфері послуг. Тому влада країни була змушена частково відшкодувати фінансові втрати для таких підприємств та їх власників. Значну допомогу країні для цього виділив й Євросоюз.

Для багатьох підприємств країни фінансовою проблемою може стати прийнята в кінці 2021 р. заборона урядом Іспанії використовувати пластикову упаковку для фруктів та овочів з 2023 р. Вона буде поширюватися на продукцію вагою менше 1 кг. Також планується 100 % упаковки зробити придатною для вторинної переробки до 2030 р., а також наполовину скоротити продаж пластикових пляшок. Це пов'язано з тим, що країна щорічно виробляє 1,6 млн тон відходів пластикової упаковки, а переробляє менше половини. Дві третини того, що відправляється на звалища, не переробляється.

12.5. Фінансовий ринок Іспанії

Після завершення функціонування режиму Франко та розпочалася лібералізація економіки та розвиток фінансового ринку, характерного за структурою для розвинутих країн. Вступ Іспанії до ЄС в 1986 р. позитивно вплинув на розвиток фінансового ринку та на притік інвестицій до країни. Фінансовий ринок Іспанії включає банки, ощадні каси, грошові фонди, кредитні кооперативи, інші фінансові установи. Банківська система Іспанії включає два рівні: 1) Центральний банк країни, 2) комерційні банки. Найбільшим серед комерційних банків є Banco Santander. Центральний банк Іспанії здійснює нагляд за всіма учасниками фінансової системи країни. Крім нього, нагляд за фондовим ринком здійснює Національна комісія з фондового ринку країни. В Іспанії функціонує кілька фондових бірж, найбільшою з яких є Мадридська. Крім неї функціонують регіональні біржі у Барселоні, Більбао, Валенсії.

Криза 2008–2009 рр. негативно позначилася на всіх складових фінансового ринку країни, насамперед на його банківському сегменті. Тому влада країни була змушена надати фінансову допомогу провідним іспанським банкам. Для активізації функціонування фінансового ринку країни після кризи 2008–2009 рр., влада Іспанії використовує різні методи, зокрема, залучення іноземних інвестицій шляхом надання інвесторам виду на проживання (ВВП). В країні з 2013 р. діє програма

«Вид на проживання за інвестиції». Для отримання ВНП необхідно вкласти в економіку Іспанії 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 5 років. Це може бути як разова операція, так і кілька покупок. Цей статус надається на рік, а після продовження – ще на два роки. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. В Іспанії існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на ВНП для інвестора складає 3 місяці. При цьому існує необхідність обов'язкової присутності в країні протягом 7 днів на рік та приїзду до неї. В Іспанії дозволяється подвійне громадянство.

Внесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Іспанії надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Водночас, Іспанія стала привабливою країною для відмиванням «брудних грошей» при іноземному інвестуванні в країну, тому в останні роки в Іспанії активно борються з цим явищем. Зокрема, влітку 2016 р. була затримана мафіозна група з України на чолі з Степаном Чернівецьким, сином колишнього мера міста Києва, яка займалася подібною діяльністю.

В середині січня 2022 р. Іспанія першою з країн ЄС обмежила рекламу криптовалют популярними блогерами у соціальних мережах, ввівши відповідні штрафи. Влада країни вважає, що така реклама може зашкодити недосвідченим інвесторам, які не знаються на відповідній технології і не усвідомлюють пов'язаних з нею ризиків. Повноваження щодо регулювання подібної реклами отримала Національна комісія з фондового ринку Іспанії. Тепер блогери та їх спонсори повинні будуть щонайменше за 10 днів повідомляти владу про свої пости, якщо їхня аудиторія в Іспанії перевищує 100 тис. осіб, інакше їм загрожуватиме штраф до 300 тис євро. Крім того, усі блогери будуть зобов'язані звітувати про винагороди за рекламу криптовалют. Мова йде не тільки про грошові виплати, але й про інші форми стимулювання. Цей механізм доцільно вивчити і в Україні (а, по можливості, й застосувати), оскільки все більше громадян нашої країни починають вкладати свої кошти в криптовалюту, орієнтуючись тільки на поради відомих блогерів, не усвідомлюючи всіх можливих ризиків подібного інвестування своїх коштів. Фахівці з поведінкових фінансів у всьому світі (зокрема, й в Україні) наголошують на існуванні подібних ризиків, але мало хто чує їх попередження.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування публічних фінансів Іспанії в кінці ХХ – на початку ХХІ століття ви можете назвати?
2. Які особливості доходної і видаткової частини державного бюджету Іспанії?
3. Які особливості фінансування різних автономних спільнот в Іспанії ви можете назвати?
4. Які податки сплачують в Іспанії фізичні особи?
5. Які податки сплачують в Іспанії юридичні особи?
6. Як вплинуло реформування фінансової системи Іспанії на доходи домашніх господарств?

РОЗДІЛ 13

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ГРЕЦІЇ

13.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Греції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Греції включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ. Суттєвою проблемою для бюджету Греції є те, що у ній розвинена «тіньова економіка». В країні домінують переважно невеликі підприємства, які уникають реєстрації, щоб не платити податки. За оцінками економістів, в цьому секторі створюється від 20 % до 30 % національного продукту.

Переважну частину доходів бюджетів дають податкові надходження, які складають близько 36 % від ВВП. В формуванні прибуткової частини державного бюджету Греції перше місце займають непрямі податки, друге – прибутковий податок, третє – податок на прибуток підприємств. Туризм, особливо іноземний, також забезпечує значні доходи країні. Певні доходи бюджету Греції в 2012–2020 рр. принесла масова приватизація. Під неї, крім державних підприємств, попали готелі (на суму в 1 млрд євро), невеликі острови, будинки, квартири тощо. Значна частка доходів державного бюджету Греції використовується на розвиток соціальної сфери (в тому числі на збереження пам'яток архітектури), на розвиток інфраструктури (країна отримує значні надходження від туризму), на освіту, охорону здоров'я, культуру і мистецтво, допомогу місцевим бюджетам. У проекті бюджету Греції на 2021 рік було передбачене п'ятикратне збільшення витрат на оборону. Витрати бюджету будуть скорочені на 4,6 мільярда євро, згідно з першим проектом але будуть включати в себе 2,5 мільярда євро витрат на закупівлі для Збройних сил. Це на 2 мільярди євро більше, ніж в бюджеті 2020 року. Проект також включає витрати в розмірі 564 мільйонів євро на міграційні питання.

Місцеві фінанси включають фінанси 1 автономного округу та 5760 комун, основні видатки яких направляються на утримання закладів соціальної сфери, благоустрій тощо. Місцеві бюджети у країні більше ніж наполовину залежать від трансфертів з вищих бюджетів. Так, в окремі роки в доходах місцевих органів влади міжурядові трансферти склали до 58 % всіх доходів.

Криза 2008–2009 рр. негативно вплинула на всі складові фінансової системи країни. Зокрема, дефіцит бюджету Греції зріс з 8,9 % в 2012 р. до 12,7 % від ВВП в 2013 р., а державний борг – збільшився з 157,2 % в 2012 р. до 175 % від ВВП в 2013 р. Однією з головних причин такого зростання дефіциту бюджету та державного боргу стали одноразові виплати на рекапіталізацію банків. Відповідно, під впливом кредиторів, влада Греції була змушена піти на суттєві скорочення соціальних виплат, підвищення податків, скорочення державних видатків, розпочати масову приватизацію тощо. В результаті, тільки в 2016 р. в країні закінчилася криза виробництва, яка призвела до втрати країною 25 % ВВП за попередні роки. Державний борг на початок 2016 р. склав 316,5 млрд євро, а в 2017 р. він зменшився до 300 млрд євро, склавши близько 180 % ВВП Греції. Для зменшення державного боргу влада країни змушена була піти на масову приватизацію державної та комунальної власності, на галузеву реструктуризацію, на підвищення багатьох податків, на зменшення соціальних виплат. Значну фінансову допомогу Греції надав ЄС та МВФ, але вона була надана з умовою проведення країною низки непопулярних реформ. Одна із таких реформ стосувалася майна грецької церкви. В кінці 2018 р. між грецькою церквою та державою була вирішена багаторічна суперечка щодо оподаткування її комерційного майна, оскільки ця церква є одним із найбільших власників нерухомості в країні. Взамін держава буде надавати субсидії до церковного фонду в розмірі 189 млн євро щорічно.

У зв'язку з карантинном, пов'язаним з пандемією коронавірусу та падінням виробництва, державний борг країни в 2020 р., за даними експертів Європейської Комісії, міг зрости до 200 % від ВВП Греції. Після подолання пандемії коронавірусу та відновлення економіки державний борг країни в 2021 р. складе, за оцінками експертів, близько 154 %, що значно перевищує нормативи ЄС. Фінансова допомога, надана Греції ЄС та МВФ в 2020–2021 рр., повинна забезпечити економічне зростання в країні в 2021 р. та наступних роках і зменшити рівень державного боргу.

13.2. Податкова система Греції

Оподаткування юридичних осіб

Основний податок, який сплачують юридичні особи в Греції, **податок на прибуток**. Податок стягується зі всього чистого прибутку, отриманого компанією. З 1 січня 2007 р. ставка податку на прибуток стала складати 25 % (зокрема, і для представництв та дочірніх підприємств іноземних компаній). У зв'язку з кризою 2008–2009 р. податок на прибуток підприємств було зменшено з 01.01.2011 р. до 24 %, а з

01.01.2014 р. було підвищено до 26 %. Крім того, компанії, які власниками або користувачами нерухомості у Греції, сплачують спеціальний щорічний податок у розмірі 3 % від вартості об'єкта нерухомості. Країни, в яких ставка корпоративного податку становить менше 50 % від ставки в Греції (менше 13 %), визнаються юрисдикціями з пільговим оподаткуванням. Такими названо 33 країни, зокрема, Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Македонія, Чорногорія.

Прибутковий податок з громадян

Громадяни, що є резидентами Греції, сплачують прибутковий податок з доходів, отриманих як в Греції, так і за кордоном. Нерезиденти сплачують прибутковий податок тільки з доходів, отриманих в Греції. Сума, не оподатковувана податком, – 10 000 євро. Понад цю суму податок стягується за прогресивною шкалою. З 2011 р. мінімальна ставка цього податку складає 18 %, а максимальна ставка – 45 %. Згідно з податковим законодавством Греції, кожна особа, чий річний дохід перевищує 3 000 євро, повинна подавати **податкову декларацію**. Іноземний громадянин зобов'язаний подавати таку декларацію, якщо має тут власність, машину або дохід від здачі нерухомості в оренду, що перевищує 600 євро.

Податок на додану вартість. Стандартна ставка на початок 1998 р. складала 18 %, потім вона була підвищена до 21 %, а з 2011 р. вона складає 23 %. Понижені ставки: 4 % (на книги і періодичні видання) і 8 % (на сільськогосподарську сировину і продовольство, медикаменти і медичне устаткування, водопостачання, пасажирський транспорт, послуги охорони здоров'я, спортивні і культурно-видовищні заходи, готельні і деякі інші послуги). Для островних територій в деяких префектурах передбачені знижки в 30 %. Від оподаткування ПДВ звільняються банківські, страхові і юридичні послуги, послуги державної пошти і громадського радіо телемовлення.

Акцизи стягуються з нафтопродуктів, тютюну і тютюнових виробів, міцних спиртних напоїв, солоду, легкових автомобілів, а також окремих операцій банків і страхових компаній.

Автотранспортний податок стягується з власників автомобілів, що користуються громадськими дорогами. Розмір податку залежить від виду транспортного засобу, потужності двигуна, використовуваного моторного палива, вантажопідйомності (для вантажівок і трейлерів), кількості місць (для автобусів).

Місцеві податки

До місцевих податків відносяться муніципальні платежі, податок на власність (залежить від розміру власності і місця розташування), і

збір в національну радіотелекорпорацію. Всі ці податки невеликі, і зазвичай включаються в рахунок за електрику. Крім того, стягується також збір за воду, розмір якого також незначний.

Податок на дароване майно

Майно, дароване батьками дітям, також оподатковується. Ставка і сума податку розраховується так само, як і податок на майно, що переходить у порядку, і теж залежить від вартості майна і ступеня спорідненості. Податкова декларація подається батьком і тим, що обдаровується, в податковий орган за місцем проживання дарувальника до підписання договору.

Податок на майно, що переходить у спадок

Правило спадкоємства, передбачене законодавством Греції, діє тільки відносно осіб, які є громадянами Греції. Податок стягується залежно від вартості спадкового майна і від ступеня спорідненості між померлим і спадкоємцем.

Податок на перехід права власності на нерухомість

Покупець і власник нерухомості сплачує тільки один істотний податок – на придбання нерухомості. Його платить покупець. Розмір податку складає 9 % для нерухомості вартістю до 15 000 євро, і 11 % – для всієї іншої нерухомої власності. Податок сплачується до укладення основного, нотаріально завіреного договору купівлі-продажу. Продавець не несе таких витрат. Покупцеві нерухомості до сплати податку необхідно оформити реєстраційний податковий номер (АФМ).

Реєстраційний податковий номер (АФМ)

Одним з перших кроків для оформлення придбання нерухомості в Греції є отримання **реєстраційного і податкового номера (АФМ)**. Такий номер привласнюється будь-якій особі, яка вступає у взаємини з міністерством фінансів або будь-яким іншим державним органом. Цей номер ідентифікує громадянина і необхідний при здійсненні операцій (зокрема, і з придбання нерухомості). Його видають 1 раз на все життя. Такий номер необхідно отримати, якщо іноземний громадянин придбає нерухомість, оскільки придбання передбачає сплату податку на перехід права власності на нерухомість, для чого необхідний АФМ.

13.3. Фінанси домогосподарств у Греції

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Мінімальна пенсія (коли зовсім немає виробничого стажу) становить 182 євро, пенсія вчителя, який має стаж 20 років, дорівнює 1000 євро. У 2019 р. ВВП на

душу населення, за даними МВФ, склав 30,2 тис дол США. У 2021 р. середня зарплата в Греції склала 1466 євро, а мінімальна зарплата – 758 євро.

Законодавство передбачає деякі **пільги** по прибутковому податку з доходів громадян: 15 % витрат по оренді, якщо резидент в Греції проживає на найманій квартирі, на загальну суму до 150 євро; витрати на страхування життя; 15 % витрат платника податків на власне навчання або на навчання дітей на приватних заняттях; витрати на соціальне страхування; 15 % від загальної річної суми медичних витрат (відвідування лікаря і госпіталізація), на суму, що не перевищує 6 000 євро; 15 % від суми відсотків по кредитах на придбання нерухомості; витрати на придбання акцій грецьких компаній, внесків до інвестиційних фондів; витрати на придбання комп'ютера.

Заходи з подолання кризових явищ у 2010–2016 рр. негативно позначилося на рівні життя населення. За ці роки доходи населення знизилися на 37 %, а кількість робочих місць зменшилося на 25 %, що призвело до зростання безробіття. Зокрема, в 2013 р. воно досягло максимальної позначки в 28 %. В 2015 р., щоб отримати фінансову допомогу від ЄС в розмірі 86 млрд євро, влада Греції пішла на докорінну зміну своєї пенсійної системи. Було підвищено пенсійний вік, збільшено розмір страхового внеску на оздоровлення, відмінена можливість раннього виходу на пенсію. Крім того, грецький уряд об'єднав кілька пенсійних фондів в один і скоротив розмір додаткових пенсійних витрат. Завдячуючи непопулярним реформам, в 2016 р. в Греції перший раз за попередніх 5 років зріс ВВП. Однією з причин, чому багато жителів та політиків з країн ЄС не хочуть допомагати Греції подолати боргову кризу є той факт, що значна частина греків отримує різні види соціальної допомоги незаконно.

13.4. Фінанси підприємств у Греції

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Для державних підприємств в Греції суттєвими доходами є дотації та субсидії держави, але після початку масової приватизації підприємств державного сектора в 2012 р. та наступних роках це джерело доходів значно скоротилося. Певні ресурси підприємствам Греції приносить випуск акцій, але вони не користуються належним попитом серед інвесторів. При визначенні оподаткованого прибутку, валовий дохід підприємства зменшується на суму законодавчо дозволених вирахувань.

Поряд з великими та середніми підприємствами, в країні дуже поширеними є малі підприємства, особливо в сфері обслуговування та туристичній сфері. Водночас, багато з них стараються уникати оподаткування та працювати в тіньовій економіці. Крім того, враховуючи значний податковий тиск в 2010–2016 рр., біля 100 тис. представників малого й середнього бізнесу перевели свої підприємства до Болгарії, де податки значно менші.

Підприємства, що проводять гірничодобувні роботи, підприємства готельного бізнесу можуть застосовувати **прискорену амортизацію**. Для цього вся країна розділена на 5 областей у відповідності з рівнем економічного розвитку. Доходи, одержані від продажу активів підприємства (основних засобів, основних фондів), за винятком нерухомого майна і кораблів, включаються до складу валового прибутку. Прибуток від продажу нерухомого майна і кораблів не оподатковується, але збитки від таких операцій не зменшують оподатковуваний прибуток. Якщо торгові підприємства продають нерухоме майно і кораблі, то доходи від такого продажу оподатковуються у складі валового прибутку підприємства. Доходи, одержані від продажу інших активів, обкладаються податком окремо і за іншими ставками, зокрема: доходи від здачі в оренду нематеріальних активів (таких як, торгові марки, патенти), майна обкладаються за ставкою 30 %; доходи від продажу акцій компаній, не зареєстрованих на фондовій біржі, акціонерних товариств, компаній (товариств) з необмеженою відповідальністю, компаній (товариств) з обмеженою відповідальністю, доходи від продажу нематеріальних активів, таких як: ім'я, торгова марка і гудвіл, оподатковуються за ставкою 20 %.

13.5. Фінансовий ринок Греції

Фінансовий ринок країни включає в себе всі складові, характерні для фінансових ринків розвинутих країн. В країні функціонує фондова біржа, а регулятором фінансового ринку є центральний банк країни. Водночас, у зв'язку з входженням Греції до Єврозони, частину своїх функцій він передав Європейському центральному банку. В країні функціонують різні види фінансових інститутів: комерційні банки, ощадні установи, пенсійні фонди, страхові компанії тощо. Водночас, криза 2008–2009 рр. та жорсткі заходи влади щодо виходу з цієї кризи суттєво підірвали довіру вкладників до банків та інших фінансових структур Греції.

Для подолання фінансової кризи та зменшення державного боргу після світової кризи 2008–2009 рр. влада країни змушена була піти на збільшення продажу державних цінних паперів, проведення масової приватизації, створення умов для залучення іноземних інвестицій. Зокрема, в 2012 р. була прийнята програма масової приватизації з метою залучення іноземних інвесторів до приватизації цілого ряду державних компаній та інфраструктурних об'єктів. На відкритий продаж було виставлено 12 морських портів, 34 аеропорти та аеродроми, права на організацію азартних ігор, 35 % акцій нафтопереробного заводу, автостраду, що з'єднує Грецію з Туреччиною, великі території під забудову на островах Корфу і Родос, а також торгові площі в Олімпійському комплексі в Афінах.

В країні з 2013 р. діє програма **«Вид на проживання за інвестиціями»**. Для отримання виду на проживання (ВНП) необхідно вкласти в економіку Греції 250 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Для іноземних інвесторів створені належні умови й в сфері оподаткування. Водночас, в кінці лютого 2022 р. у зв'язку з агресією Росії проти України Греція призупинила видачу та продовження терміну дії посвідок на проживання для російських інвесторів – так звану програму «золотих віз». Призупинення поширюється як на заявки, які очікують розгляду, так і на нові заявки. Заяви на отримання посвідки на проживання за категорією «керівники бізнесу» для громадян Росії також не розглядатимуться до особливого розпорядження керівництва ЄС.

Значні кошти залучені Грецію від ЄС та МВФ. Зокрема, у травні 2010 р. ЄС виділив Греції 107,3 млрд євро допомоги, з яких було отримано і застосовано 72 млрд євро. Другий пакет допомоги було схвалено у березні 2012 р., а його розмір склав майже 130 млрд євро. Третій пакет допомоги Греції був виділений у серпні 2015 р. у розмірі 86 млрд євро. Але ця допомога довгий час не давала належного результату. Країна не вийшла на плановий рівень державного боргу по відношенню до ВВП, який в 2020 р. повинен був складати 100–125 % від ВВП. Зокрема, в 2017 р. рівень державного боргу склав 179 % до ВВП. Загалом, починаючи з 2010 р. і до 2018 р. країна отримала від ЄС 260 млрд євро допомоги. В 2018 р. Греція узгодила з Європейською

Комісією нову програму фінансової підтримки на суму 12 млрд євро (в рамках Європейського стабілізаційного механізму), але при умові виконанні країною близько 80-ти заходів з фінансового оздоровлення публічних фінансів країни.

Негативно вплинула на стан фінансового ринку країни економічна криза 2020 р., пов'язана із призупинкою роботи багатьох підприємств та фінансових структур країни. Однак фінансова допомога, надана ЄС та МВФ дає надію на відновлення економіки та стабілізацію фінансового ринку Греції в 2022 р.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи та видатки державного бюджету в Греції?
2. Яку фінансову допомогу від ЄС отримує Греція?
3. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів у Греції?
4. Які особливості оподаткування прибутку підприємств в Греції?
5. Які податкові пільги отримують іноземні інвестори в Греції?
6. В чому полягають особливості фінансового ринку в Греції?

РОЗДІЛ 14

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ПОРТУГАЛІЇ

14.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Португалії, включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Португалії включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Місцеві фінанси включають фінанси 2 автономних областей та 305 муніципалітетів. Вони формуються як за рахунок місцевих податків та зборів, так і за рахунок дотацій з державного бюджету. Місцевим органам дозволяється проводити емісії власних цінних паперів. Складовою частиною Португалії є Мадейра, яка входить до ЄС. Мадейра – це група островів, розкиданих на площі більше 5000 км² в Атлантичному океані. Населення даної юрисдикції складає біля 350 тис. осіб, столиця – місто Фуншал, біля якого створено **вільну економічну зону (ВЕЗ)** для залучення іноземних інвестицій. Крім того, для залучення інвестицій майже в кожному муніципалітеті країни створені асоціації «**бізнес-ангелів**», які фінансують невеликі бізнес-проекти.

Значну частку доходів бюджетів всіх рівнів у Португалії забезпечують податкові надходження. Так, прибутковий податок з громадян забезпечує майже 18 % всіх податкових надходжень, податок на прибуток корпорацій – 8 %, внески на соціальне страхування – 25 %, податки на товари і послуги – 36 % (зокрема, ПДВ – 21 %), інші податки – 2,5 %. Загалом, частка податкових доходів у ВВП країни складає 34,6 %. ВВП країни у 2015 р. склав 289,8 млрд дол. США.

В Португалії в останні роки збільшуються державні видатки на освіту, соціальний захист, на розвиток інфраструктури, оскільки країна поступово перетворюється на центр туризму. Цьому сприяє і допомога з бюджету ЄС. Загалом, Португалія – країна, яка фінансово виграла від свого вступу в ЄС, оскільки тільки з 1995 по 2005 р. рівень життя в країні різко зріс, а рівень безробіття зменшився з 8 до 5 %. В 2004–2005 рр. фінансова ситуація у країні погіршилась, у зв'язку з надмірними витратами у попередні роки почав зростати дефіцит державного бюджету та державного боргу. В середині 2005 р. були реалізовані непопулярні заходи по зменшенню дефіциту державного бюджету. Подібні заходи були здійснені в 2008–2009 рр. та в 2011–2013 рр., щоб

подолати кризові явища в країні. В 2016 р. дефіцит бюджету знизився до 3 %, хоча за планом він повинен був зменшитися до 2,2 %. Якщо в 2000 р. державний борг до ВВП складав 50,5 %, то в 2016 р. державний борг досяг 130 % від ВВП і він залишався на цьому рівні до 2020 р. Так, державний борг у 2020 році, як і планувалося, становив 134 % від ВВП.

Валовий державний борг Португалії (державний борг та борги корпорацій) в 2016 р. складав 129,2 % від ВВП, а в 2018 р. – 120,1 %. Тобто, заходи держави із скорочення державних витрат та збільшення державних доходів дали позитивний результат. Зокрема, загальні витрати держави по відношенню до ВВП в 2017–2018 рр. щорічно складали 43,5 % від ВВП, що було менше, ніж у попередні роки. Загальні доходи Португалії в 2017 р. складали 45,4 % від ВВП, а в 2018 р. – 43,5 %.

Нестабільність фінансової системи країни та постійні зміни в податковій системі призвела до того, що за 2001–2016 рр. громадяни вивели в офшори 50 млрд євро. Податкові втрати Португалії від цього за 2004–2016 рр. склали 1,3 млрд євро. Загалом, майже 24 % ВВП країни направляється в офшори, що вимагає удосконалення податкової системи країни.

Для подолання негативних наслідків економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, Португалія отримала фінансову допомогу від Європейського Союзу, а також від МВФ, що дало можливість країні в 2021 р. в значній мірі подолати негативні наслідки цієї кризи.

14.2. Податкова система Португалії

Для юридичних осіб в Португалії передбачений **податок на прибуток**, який стягується з підприємств, резидентів і нерезидентів, незалежно від того, є вони юридичними особами чи ні. Стартова його ставка за станом на 2019 рік становила 21 % для резидентів і нерезидентів, які організували свої підприємства в країні. Однак вона може бути істотно знижена, якщо компанія створена і зареєстрована в особливих економічних зонах, таких як Азорські острови або острів Мадейра.

Прибутковий податок з громадян. Стягується з фізичних осіб, резидентів і нерезидентів. Резиденти сплачують податок із усіх доходів, отриманих ними в Португалії і за кордоном. Донедавна ставки податку варіювалися в межах від 14 % до 45 %. Зараз діапазон ставок складає від 14,5 % до 48 %. Мінімальний відсоток утримують з доходів, які не перевищують 7 000 євро. Ті ж, хто отримав за рік 80 000 євро і більше, повинні заплатити 48 %. З суми, що підлягає оподаткуванню,

резиденти можуть віднімати витрати, пов'язані з діяльністю в сфері торгівлі, промисловості і сільського господарства, а також деякі інші витрати і збитки. Нерезиденти сплачують податок тільки з доходів, отриманих ними в Португалії.

Державний податок на автомобілі - стягується з виробників і імпортерів легкових і інших автомобілів, призначених для перевезення пасажирів і зареєстрованих у Португалії (ставки залежать від обсягу циліндрів, передбачені знижки для старих автомобілів у розмірі до 67 %). Муніципальний податок на транспортні засоби стягується з власників легкових автомобілів, мотоциклів, літаків і плаваючих засобів для особистого користування.

Податок на додану вартість. Зараз ставка цього податку становить 23 %, проте існують пільги, що дозволяють знизити ПДВ до 13 % і навіть 6 % для тих, хто займається реалізацією продуктів харчування, надає медичні послуги і займається перевезенням пасажирів. Є деякі послаблення й для тих, хто веде діяльність в зонах вільної торгівлі (Азорські острови і Мадейра).

Акцизи. Стягуються з нафтопродуктів, міцних спиртних напоїв, вина, пива, тютюнових виробів.

Особливості оподаткування **дивідендів, відсотків, роялті.** Спеціального податку на дивіденди в Португалії не існує. Податкові органи керуються дещо іншим принципом: пасивні доходи юридичних осіб обкладаються корпоративним податком, а фізичні – платять податок з доходів. Ставка кожного з них залежить від статусу особи, що одержує доходи. Так, для резидентів діє загальний тариф в розмірі 21 %, тоді як нерезиденти повинні віддати 25 % отриманого прибутку. Головна умова – джерело доходу повинне перебувати в Португалії. Надходження з-за кордону не оподатковуються, якщо з цими країнами є угода про запобігання подвійному оподаткуванню. Відсотки за вкладами прирівнюються до дивідендів, тому і ставки по ним такі ж. Відрізняються процентні ставки тільки в разі, якщо мова йде про отримання прибутку у вигляді роялті. Ці доходи для резидентів оподатковуються в розмірі 16,5 %, нерезидентам-юридичним особам доведеться заплатити близько 15 %, а ось нерезиденти-фізичні особи повинні сплатити 21,5 %.

Комерційний муніципальний податок на нерухомість. Стягується з фізичних і юридичних осіб, як резидентів, так і нерезидентів, що володіють нерухомістю на території Португалії. Ставка податку в сільській місцевості – 0,8 %, у місті – від 1,1 % до 1,3 %. При передачі прав власності на нерухомість податок стягується за ставками відповідно 8 % і 10 %.

Зміни в оподаткуванні грального бізнесу

Португалія в кінці 2015 р. ввела новий податок на азартні ігри онлайн, що змусило ряд ігрових інтернет-провайдерів покинути країну. Ставка цього податку становить 15 %, якщо річний дохід відповідної інтернет-компанії не перевищує 5 млн євро. Якщо доходи цих компаній вищі, то ставка податку дорівнює 30 %. Гравці будуть платити 15 % з виграшу. Спортивні онлайн-компанії будуть платити податок в розмірі 8 %, а виграші при укладенні парі оподатковуватимуться за ставкою 16 %.

Угоди про уникнення подвійного оподаткування

Португалія уклала біля 30 договорів про уникнення подвійного оподаткування, що разом з Міжнародним бізнес – центром на Мадейрі може призвести до збереження низьких ставок оподаткування багатьох видів торгової та комерційної діяльності у даній юрисдикції. Водночас, на Мадейрі діє весь комплекс законів проти відмивання грошей.

14.3. Фінанси домогосподарств у Португалії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різноманітні соціальні виплати, а основними витратами – податкові платежі та збори, комунальні платежі. З 1.01.2007 р. став поступово підвищуватися пенсійний вік, який поступово становитиме більше 65 років, що негативно відбилося на доходах домогосподарств. Так, вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок в 2021 р. склав 66,6 років. З 2013 року, певні послаблення отримали ті іноземці та громадяни Португалії, які тривалий час заробляли страховий пенсійний стаж за межами цієї країни. Податкове законодавство Португалії звільнило їх доходи, одержувані з пенсійних фондів інших держав, від сплати прибуткового податку. Таке рішення зробило привабливим для португальців повернення на батьківщину і переїзд на постійне місце проживання (ПМП) для пенсіонерів з-за кордону.

Заходи з подолання кризи 2008–2009 рр. призвели до зростання бідності в країні на 40 %, а за межею бідності опинилося 800 тис. осіб. В 2012 р. при затвердженні бюджету були прийняті найжорсткіші за попередні 30 років заходи економії. Зокрема, було передбачено скорочення соціальних програм, збільшення робочого дня на 30 хвилин, урізання бонусів для тих громадян, щомісячний дохід яких перевищує 1000 євро. З 11 % до 18 % зросли соціальні внески із зарплати працівників, а реальні доходи працівників впали на 7 %. В 2013 р. в бюджеті на цей рік також було передбачено скорочення соціальних виплат, зокрема, виплат по безробіттю, по хворобі тощо. Так, для тих, хто

заробляє понад 150 тис. євро в рік, ставка прибуткового податку з громадян була підвищена з 40 % до 45 %.

Рівень безробіття в країні в 2018 р. склав 6,8 % від працездатного населення. В 2019 р., за даними МВФ, рівень доходів населення, з урахуванням реальної купівельної спроможності, склав 33665 дол. США. Загалом, Португалія – це країна, для якої характерна істотна соціальна нерівність населення. Якщо основна частина громадян (80 %) заробляла в 2020 р. по 7000 євро в рік, то забезпечені люди отримували приблизно 34 000 євро. В 2021 р. середня зарплата в країні склала 1188 євро, а мінімальна зарплата – близько 741 євро.

За підсумками фінансового року кожна людина, що отримала фінансові доходи на території Португалії, повинна подати декларацію. Зазначені в ній дані дозволяють податківцям визначити суму доплати або повернення надміру перерахованих податкових платежів з бюджету. Як правило, якщо фізична особа отримує дохід тільки у вигляді заробітної плати, перерахунок не виявляє ніяких порушень чи переплат. Для боротьби з неплатниками податків в Португалії періодично публікують список найбільших боржників бюджету: як фізичних осіб, так і юридичних осіб (тих, хто заборгував більше 50 тис. євро). Цей захід різко збільшив погашення боргів тими, хто не захотів потрапити в ці списки.

Економічна криза 2020 р. негативно вплинула на фінансовий стан багатьох домогосподарств, тому влада була змушена збільшити соціальну допомогу насамперед малозабезпеченим верствам, сім'ям з дітьми, пенсіонерам.

14.4. Фінанси підприємств в Португалії

У цій країні є свої аналоги АТ, ТОВ і такої форми ведення бізнесу, як підприємництво. Крім того, португальським законодавством передбачено створення компанії з повністю іноземним складом засновників, участь іноземців в капіталі вже існуючих підприємств і реєстрацію іммігранта в якості суб'єкта підприємництва.

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Для державних підприємств в Португалії суттєвими доходами є дотації та субсидії держави, тому з 2012 р. розпочалася їх масова приватизація. Форма організації власної справи в Португалії залежить від його масштабів і запланованих стартових вкладень.

Для підприємств багатьох галузей економіки країни характерна технологічна відсталість; слабка міжнародна конкурентоздатність; низька частка обробної промисловості в структурі ВВП; недостатня ефективність сільського господарства, що змушує Португалію ввозити близько 30 % продовольства та кормів; високі соціальні зобов'язання тощо.

До 2005 р. у країні існувало помірне оподаткування юридичних осіб. Так, в 2000 р. питома вага надходжень податку на доходи юридичних осіб у загальній сумі доходів державного бюджету складала – 9,5 %, місцевих бюджетів – 5,4 %, у консолідованому бюджеті – 9,4 %. У наступні роки у зв'язку з кризою в країні податкове навантаження на підприємства зросло. Для боротьби з неплатниками до бюджету в Португалії опублікували список найбільших боржників бюджету-юридичних осіб, хто заборгував більше 50 тис. євро. Цей захід різко збільшив погашення боргів тими, хто не захотів потрапити в ці списки. Для стимулювання розвитку бізнесу та виходу з кризи в 2012 р. на 6 % були зменшені внески в соціальні фонди підприємств.

Економічна криза 2020 р., викликана зупиненням чи призупиненням виробництва на багатьох підприємствах країни в результаті заходів з подолання пандемії коронавірусу змусила владу Португалії надати певну фінансову допомогу таким підприємствам, особливо малим та середнім підприємствам. Це дало певний результат, оскільки в 2021 р. економіка країни почала зростати.

Особливості функціонування інвестиційної ВЕЗ на Мадейрі

У 80-х роках ХХ ст. біля Фуншалу (столиці Мадейри) було побудовано глибоководний порт та створено виробничу зону вільної торгівлі. Товари та сировина, що імпортуються до зони вільної торгівлі, не обкладаються імпортним митом, а експортовані з цієї зони товари не підлягають обкладанню податками на загальноєвропейському ринку, за виключенням тієї частини, яка була вироблена за межами ЄС. Оскільки Мадейра є частиною Португалії, тому оподаткування приватних осіб повністю відповідає португальській системі. Разом з тим, офшорні компанії, які працюють на Мадейрі, мають значні пільги з цього та інших податків.

Створити та володіти офшорною компанією на цьому португальському острові може будь – хто при наявності коштів на це: послуги юридичної компанії, яка візьме на себе всі функції по створенню офшору, коштують 5–6 тис. дол. США одноразової виплати та ще потрібно за неї щорічно сплачувати 2–4 тис. дол. США. Крім того, в залежності від того, яку компанію планується створити, засновнику

треба мати від 5 до 50 тис. євро для внесення в мінімальний статутний капітал. Всі компанії Мадейри звільнені від сплати прибуткового податку з підприємств на діяльність, що здійснюється за межами юрисдикції (та Португалії в цілому).

14.5. Фінансовий ринок Португалії

В країні функціонують різні види фінансових інститутів: комерційні банки, ощадні установи, пенсійні фонди, страхові компанії тощо. В Португалії функціонує фондова біржа, а регулятором фінансового ринку є Міністерство Фінансів Португалії, який розробляє та здійснює фінансову політику держави. Національний банк країни регулює грошово-кредитну систему Португалії. Водночас, у зв'язку з входженням Португалії до Єврозони, частину своїх функцій він передав Європейському центральному банку. Прорахунком влади португальці вважають придбання державою проблемного банку BPN, який є банком представників великого бізнесу й на момент придбання у 2008 р. мав фінансових зобов'язань на суму в 1,9 млрд євро. Це стало однією з головних причин зростання дефіциту бюджету та державного боргу в країні в наступні роки.

Для виходу Португалії з кризи 2008-2009 рр., ЄС надав країні в середині 2011 р. фінансову допомогу в розмірі 78 млрд євро, але взамін країна взяла на себе зобов'язання суттєво скоротити державні видатки, підвищити податки, оптимізувати соціальні виплати тощо. Для реструктуризації системи охорони здоров'я та здійснення широкої приватизації в 2011 р. МВФ виділив Португалії 26 млрд євро. Ці та інші заходи повинні були зменшити дефіцит бюджету країни до 3 % від ВВП в 2013 р, але цього не вдалося досягнути, хоча держава багато зробила для його зменшення. Країна вийшла на цей показник тільки в 2016 р.

В 2016 р. Португалія стикнулася з системною банківською кризою, оскільки банки країни були переповнені проблемними кредитами та відчували нестачу капіталу. Зокрема, державна банківська корпорація Caixa General de Depositos потребувала 5 млрд євро додаткових коштів, а найбільший недержавний банк країни – Комерційний банк Португалії потребував 2,5 млрд додаткових коштів. Для покращення фінансового стану ряд провідних банків країни продали свої приміщення на так званій «золотій милі» в Лісабоні (в центрі столиці), а самі переїхали у менш дорогі будівлі, щоб не платити високі податки за нерухомість.

У Португалії проводяться **спільні емісії облігаційних позик** кількома адміністративними одиницями, завдяки чому підвищилася

ліквідність позики, скоротилися емісійні видатки. Ці об'єднання мають більш високий кредитний рейтинг, ніж окремі муніципалітети.

Для залучення додаткових інвестицій в травні 2019 р. в Португалії було прийнято рішення розмістити в Китаї державні облігації в юанях (так звані «панда облігації»). Останні представляють собою цінні папери, випущені некитайськими емітентами в КНР і які торгуються в юанях. За розміщеними облігацій такого типу іноземні емітенти можуть отримати кредити від китайських інвесторів, які зацікавлені в розширенні свого впливу на міжнародних ринках. Ці облігації на суму 2 млрд юанів (268 млн євро) Португалія розмістить за допомогою Агентства з казначейства та з управління державним боргом.

Для залучення іноземних інвестицій в країні з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**» (ВНП). Для отримання ВНП необхідно вкласти в економіку Португалії 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Водночас, ця схема була призупинена в 2014 р. у зв'язку з корупційним скандалом, а відновлена в 2015 р. Однак, в 2022 р. в Португалії розгорівся скандал у зв'язку з наданням за інвестиції громадянства російському олігарху Р. Абрамовичу. Під тиском Європейської Комісії влада країни змушена проводити розслідування щодо законності такої операції, згідно якої Р. Абрамович став громадянином Португалії в 2021 р. Він став громадянином цієї країни відповідно до закону, який пропонує натуралізацію нащадкам євреїв-сефардам, вигнаних з Піренейського півострова наприкінці 15-го століття.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і витрати державного бюджету Португалії?
2. Яку фінансову допомогу отримала Португалія з бюджету ЄС?
3. Які особливості прямого оподаткування в Португалії?
4. В чому полягає інвестиційна привабливість Португалії?
5. З якого року в країні діє програма «Вид на проживання за інвестиції»?
6. Які пільги отримує офшорна компанія на Мадейрі?

ЧАСТИНА II

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ НОВИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

РОЗДІЛ 15

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ПОЛЬЩІ

15.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Польщі включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Польщі включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Основними доходами державного бюджету є податки і збори, які згідно з іншими положеннями не становлять доходів одиниць місцевого самоврядування, цільових фондів чи інших суб'єктів сектора державних фінансів. Після вступу до ЄС в 2004 р. Польща стала отримувати від нього значні кошти. Зокрема, у 2007–2013 рр. Польща з фондів ЄС отримала близько 67 млрд. євро допомоги, а в 2014–2020 рр. близько 70 млрд євро. Приблизно стільки ж країна отримає й в 2021–2027 рр.

В Польщі досить ефективно діє дворівнева система фондів нагородження та розподілу екологічних зборів, які спрямовуються до Національного фонду охорони навколишнього середовища і водного господарства та до воєводських фондів охорони навколишнього середовища і водного господарства. Ці фонди акумулюють 90 % всіх зборів за використання природних ресурсів (за стічні води; за забруднення повітря; за складування відходів; за використання корисних копалин та ресурсів; за вирубку дерев та кущів; за призначення на інші цілі сільськогосподарських та лісових угідь) та штрафи за забруднення навколишнього середовища, а також оплату від доходів з продажу парникових квот. 100 % коштів цих фондів використовуються виключно на фінансування природоохоронних заходів як на державному рівні, так і на території воєводств.

Видатки бюджету держави поділяються на: 1) поточні видатки; 2) видатки на обслуговування боргу Державної Скарбниці; 3) майнові видатки. **Поточні видатки** охоплюють: 1) загальні субвенції для одиниць місцевого самоврядування; 2) дотації; 3) заробітну плату і нара-

хування на неї; 4) інші послуги для фізичних осіб; 5) закупівлю товарів та послуг; 6) інші видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних одиниць або реалізацією їхніх статутних завдань. **Видатки на обслуговування боргу Державної скарбниці** охоплюють, зокрема, видатки бюджету держави на виплату відсотків і дисконту від казначейських цінних паперів, виплату відсотків за взяті кредити і позики, а також виплат, пов'язаних із наданими Державною Скарбницею поручництвами та гарантіями. **Майнові видатки** охоплюють: 1) видатки на закупівлю і володіння акціями, а також внески до торговельних спілок; 2) інвестиційні видатки державних бюджетних одиниць, а також цільові дотації на фінансування чи дофінансування коштів на реалізацію інвестицій. Значні витрати Польща змушена витратити на охорону довкілля у відповідності до вимог ЄС.

Державний борг у Польщі охоплює зобов'язання сектора державних фінансів. Влада Польщі старається утримувати державний борг на рівні 55 % від ВВП. Водночас, поки невідомо, як вплинуть на цей борг заходи так званого «антиінфляційного щита», представленого прем'єр-міністром Польщі Матеушом Моравецьким на початку грудня 2021 р., який на меті має подолати наслідки найвищої з 2001 р. інфляції. Загалом, «антиінфляційний щит» коштуватиме уряду близько 10 млрд злотих (2,4 млрд дол. США), а додаткові кошти будуть надходити від скорочення видатків.

Контроль за виконанням бюджету та за реалізацією внутрішнього аудиту органами влади всіх рівнів у Польщі здійснює **Вища Контрольна Палата (НК)**. Голову цієї палати обирає Сейм (нижня палата парламенту) при погодженні з Сенатом на 6 років. Для звітування про виконання бюджету держави Рада Міністрів подає Сейму і Головній контрольній палаті до 31 травня року, що настає після закінчення бюджетного року, щорічний звіт про виконання бюджету держави.

Пандемія коронавірусу змусила уряд Польщі в березні 2020 р. прийняти антикризовий пакет допомоги економіці («**Антикризовий щит**») в розмірі 212 млрд злотих (52 млрд дол. США). У ньому виділено 5 напрямів допомоги: 1) захист працівників від втрати робочих місць; 2) підтримка охорони здоров'я; 3) безпека фінансової системи; 4) підтримка підприємців; 5) державні інвестиції. Загальна витрачених коштів за програмою складе 9 % від ВВП країни, але більшу частину цих коштів становитимуть фінансові гарантії. Прямі виплати і допомоги реальному бізнесу та громадянам складуть всього 3 % від ВВП. Загалом, згідно даних Європейської Комісії, за 2020 р. ВВП країни знизиться на 4,6 %, тоді як в Єврозоні падіння ВВП сягне 8,7 %.

Негативно вплине на отримання Польщею коштів з фондів Європейського Союзу невиконання нею рішення Суду ЄС щодо сплати штрафу у зв'язку з продовженням роботи копальні Турув, розташованої біля кордону Чехії, яку Суд ЄС зобов'язав закрити внаслідок погіршення екологічних умов на прикордонних чеських територіях. Згідно позову Чехії до Суду ЄС робота копальні Турув веде до зниження рівня ґрунтових вод на прикордонній чеській території та доступу до води в регіоні міста Ліберець. Суд ЄС в кінці вересня 2021 р. постановив, що Польща повинна сплачувати штраф у розмірі 500 тис. євро за кожен день роботи шахти в Туруві. Польський уряд відмовився це робити, оскільки шахта в Туруві забезпечує вугіллям прилеглу електростанцію, на яку припадає до 7 % енергопостачання в країні. Крім того, міністр клімату та навколишнього середовища Польщі продовжив ліцензію на видобуток бурого вугілля в Туруві до 2026. А в планах польського уряду передбачено, що шахта в Туруві буде працювати до 2044 р. Крайній термін для першої виплати Польщею штрафу в розмірі 15,3 млн євро минув 18.01.2022 р., а на кінець січня 2022 р. цей борг перевищив 60 млн євро. Оскільки польська влада не хоче сплачувати штраф та закривати копальню в Туруві, керівні органи ЄС планують на суму цього штрафу зменшити кошти з фондів ЄС, які повинні надійти Польщі.

Реформа місцевого самоврядування і місцевих фінансів у Польщі

У 1999 р. в Польщі було проведено адміністративно-територіальну реформу, кількість воєводств було значно скорочено. Поляки спочатку визначили первинну, адміністративну бюджетну одиницю – **гміну**. Нині в країні налічується 2489 гмін. Вони покликані задовольнити потреби місцевої громади в суспільних послугах. Для цього гміна має закріплені джерела доходів у вигляді податків та зборів. У законі про доходи одиниць територіального самоврядування поділено джерела доходів гмін на обов'язкові та необов'язкові.

Важливим джерелом доходів гмін у Польщі є гранти з фондів ЄС, насамперед на вирішення екологічних проблем на місцях. Середню ланку самоврядування – **повіт** – у Польщі було введено вже після того, як певний час проіснували гміни. Повіт виконує повноваження з утримання закладів середньої, спеціальної та професійної освіти, медичних установ і лікарень, культурних установ, збереження культурних цінностей тощо. Найвищою ланкою місцевого самоврядування в Польщі є **воєводство**, головною функцією якого є регіональний розвиток. З 1999 року кількість воєводств скоротилася з 49 до 16.

Пенсійна реформа в Польщі та особливості її реформування

Процес реформування пенсійного забезпечення в Польщі передбачив трирівневу систему формування пенсійних фондів. **I ступінь** (реформований FUS – фонд соціального страхування) спирається на розподільчі принципи (внески працівників реєструються на особистих рахунках, але витрачаються на поточну виплату пенсій і допомог). **II ступінь** (відкриті пенсійні фонди) і **III ступінь** (пенсійні програми для робітників і службовців, засновані роботодавцем, інвестиційні пенсійні фонди, різні форми накопичування індивідуальних збережень на забезпечення в старості) спираються на накопичувальне фінансування, яке полягає в тому, що внески вкладаються в те чи інше підприємство і примножуються. Внески в **обов'язковий** сегмент страхової системи (I і II ступінь) вносять роботодавці і працівники, кожен з яких оплачує половину суми. З цією метою на початку 1999 р. було проведено підвищення заробітної плати у розмірі, що дорівнює половині страхового внеску. У деяких надзвичайних ситуаціях внесок вносить держава. Внески оплачують також члени пенсійних програм для робітників і службовців (III ступінь, відкриті пенсійні фонди) в рамках **добровільного страхування**. **Бюджет відкритого пенсійного фонду** складається з внесків, сплачених його учасниками. Ці внески записуються на індивідуальному рахунку кожного учасника. Внески фонду інвестуються для їх примноження з призначенням пенсії. Відкритими фондами управляють **загальні пенсійні товариства (ЗПТ)**. ЗПТ – це юридична особа, яка повинна мати форму акціонерного товариства. Створення ЗПТ вимагає згоди **Комісії нагляду страхування і пенсійних фондів (КНСіПФ)**. За управління фондом ЗПТ отримує винагороду. Нагляд за діяльністю усіх відкритих пенсійних фондів здійснює КНСіПФ.

Негативні наслідки фінансової кризи 2008–2009 рр. для публічних фінансів змусила уряд Польщі в 2013 р. піти на часткову націоналізацію коштів відкритих пенсійних фондів (на суму 150 млрд злотих), щоб зупинити зростання державного боргу. При цьому уряд взяв на себе зобов'язання проіндексувати ці кошти і повернути їх з часом. В кінці 2019 р. уряд розробив програму зі створення приватних пенсійних фондів працівників, кошти на яких будуть їх власністю, а внески в ці фонди будуть здійснювати і роботодавці, й працівники.

Особливості здійснення публічних закупівель в Польщі

З 2004 року, коли Польща вступила до ЄС, порядок здійснення публічних закупівель регулюється Законом Польщі «Про публічні

закупівлі», який був адаптований до відповідних директив ЄС щодо державних закупівель (№ 2014/24/UE, №2014/25 UE), останні зміни були внесені у 2019 році. В Законі визначаються всі загальні норми сфери публічних закупівель, роль і функції Агентства публічних замовлень, контрольні та інші повноваження державних органів у сфері закупівель. Дія Закону поширюється на закупівлі, що перевищують 30 тис. євро. Встановлені також межі для обов'язкового проведення міжнародних тендерів (з публікацією у спеціальному електронному бюлетені ЄС), відповідно 418 тис. євро (нові вартісні межі ЄС з 2016 року) для товарів і послуг та 5 млн 225 тис. євро – для робіт. У Польщі контрольні функції щодо публічних закупівель мають декілька структур. Насамперед, це **Агентство публічних замовлень**, що існує з 1995 р. і має статус окремого центрального органу виконавчої влади, роботу якого координує Міністерство економіки. Вагомі повноваження має Вища палата контролю Польщі, яка контролює процес використання коштів, як державного, так і місцевих бюджетів, а також питання використання державного майна. Для зменшення зловживань при подачі скарг польським законодавством передбачена плата за їх подання, а саме: при допорогових закупівлях: товарів, послуг – еквівалент 1750 євро; робіт – еквівалент 2330 євро. При вище порогових закупівлях плата складає: товарів, послуг – еквівалент 3500 євро; робіт – еквівалент 4670 євро. Серед форм проведення публічних закупівель в Польщі починає розвиватися й така нова форма, як інноваційне партнерство. Відповідно до пункту 49 Преамбули Директиви ЄС 2014/24 про публічні закупівлі інноваційне партнерство може застосовуватися лише у разі, коли у замовника виникає потреба придбати інноваційний продукт, послугу чи роботу, яких ще немає на ринку, і які вимагають проведення наукових досліджень та встановлення довготривалого партнерства для їх розробки.

15.2. Податкова система Польщі

Податок на доходи фізичних осіб (PIT) – це податок на доходи фізичних осіб, який стягується з кожної особи, що отримує в Польщі дохід на підставі трудових договорів, договорів підряду та договорів про надання послуг. Податок стягується не тільки з громадян Польщі, а також з іноземців. В 2021 р. ставка становила 17 % (нові зміни з 1 жовтня 2019 року, раніше було 18 %) для доходу до 85 528 злотих за рік і 32 % – для суми, яка перевищує цю суму. З 01.01.2022 р. підвищився рівень доходу, з якого розпочинається додаткове оподаткування

ня: з 85 тис. злотих до 120 тис. злотих. Тобто, 32 % будуть братися з суми, що перевищуватиме 120 тис злотих. Що стосується порогу, який не оподатковується, то його сума становила в 2021 р. 8 000 злотих, а з 01.01.2022 р. вона дорівнюватиме 30000 злотих на рік. В результаті, податкові послаблення стосуватимуться 18 млн поляків. Платник податків може також скористатися **пільгами та відрахуваннями**, передбаченими польським урядом для зниження суми податку. Наприклад, встановлена пільга на дитину, але про це треба вказати в декларації. Крім пільги на дитину, можна зменшити суму податку ще кількома способами: благодійними внесками, використанням інтернету, донорством, витратами на реабілітацію тощо. Кожен в своїй податковій декларації може вказати благодійну організацію, на користь якої він хотів би переказати 1% від податку.

Податок на доходи юридичних осіб охоплює всі види доходів юридичних осіб, організаційних структур без статусу юридичної особи, за винятком компаній, які не мають статусу юридичної особи, та груп податкового капіталу, включаючи дохід від діяльності, яка не може підпадати під дію легально функціонуючих контрактів (контрактів, що порушують умови загальноприйнятої соціальної діяльності), та доходи від: сільськогосподарської діяльності (крім спеціальних секторів сільськогосподарської продукції); лісового господарства. Податок на доходи юридичних осіб з 2004 р. сплачувався за ставкою в розмірі 19 %, а з 01.01.2016 р., а для малого бізнесу були введені ще й додаткові пільги з цього податку.

Податок на товари та послуги (ПДВ)

З 2011 р. цей податок має такі ставки: основна – 23 % (була 22%), знижена ставка на базові продукти харчування – 5 % (була 3 %), знижена ставка на інші продукти харчування – 8 % (була – 5 %) та нульова ставка на експортні товари. Крім того, застосовується звільнення від оподаткування деяких об'єктів, а також організацій без права вирахування обов'язкового податку. З кінця 2015 р. в Польщі розгорнулася широка боротьба з ухиленням від сплати ПДВ. Це дало додатковий ресурс бюджету країни на суму більше 200 млрд злотих, який був спрямований на підвищення соціальних стандартів життя для бідних верств.

Акцизний збір нараховується, крім іншого, на продукцію спиртової промисловості, вино, пиво й тютюнові вироби, автомобілі та електронне обладнання високої якості. **Ставки** акцизного збору можуть бути визначені залежно від типу товарів, до яких вони застосовуються,

таким чином: як відсоток (щодо ціни продажу, зниженої за відрахуванням ПДВ, або стосовно бази оподаткування імпорту); як сума (в злотих за одиницю продукції); як різниця цін; як відсоток (щодо роздрібною ціни); та в сумі на одиницю товару, якщо йдеться про цигарки. **Базою** нарахування акцизного збору в Польщі є оборот, а у разі імпортера – митна вартість, збільшена на суму митних зборів.

Податок з ігор

Діяльність в галузі ігор та взаємних парі дозволяється лише згідно з умовами, зазначеними в Акті про азартні ігри та взаємні парі. Каталог ігор та парі міститься в статуті; умови гри викладено у відповідних положеннях. Азартні ігри та взаємні парі підлягають нормуванню, яке здійснюється державою, а головним інструментом якого є надання концесій та узгодження правил ігор.

Податок з продажу. В 2016 р. в Польщі було введено **податок з продажу**, які повинні сплачувати великі торгові підприємства. Це викликало занепокоєння Європейської Комісії, яка розпочала спеціальне розслідування проти Польщі щодо порушення нею умов податкової конкуренції в ЄС.

Екологічні податки. Ставка вуглецевого податку у Польщі складає 37 євро за одну тону викидів. Крім того, в країні використовується система торгівлі викидами парникових газів.

Місцеві податки і збори

Існуюча система місцевих податків та зборів, що збираються на рівні гмін, включає в себе податок на нерухомість, сільськогосподарський, лісовий, транспортний податки, податок з власників собак, збір за місце на ринку, місцевий та адміністративний збори. Дохід від зазначених податків та зборів складає власний дохід гмін, до якого також входять прибутки від податків з фізичних осіб, що здійснюють економічну діяльність, які сплачуються у формі «податкової картки», податків зі спадщини та дарування, і марочний збір, що визначається податковими інспекціями.

Спрощена система оподаткування полягає у визначенні законодавчим актом ставки податку у процентному чи абсолютному нарахуванні, незалежно від величини прибутку – до визначеної в розпорядженні суми витрат і отриманого доходу. Спрощене оподаткування означає спрощену форму звітності перед податковими службами. Високі податки і значні соціальні відрахування призводять до того, що значна частина малих і середніх підприємств ведуть свою діяльність у **тіньовій економіці**. Частка цієї економіки у ВВП Польщі досить висока – від 14 до 27 % (за різними оцінками). Тому уряд

країни планує значно зменшити фінансовий тиск на малі і середні підприємства, що важливо взяти до уваги в Україні, щоб скоротити відтік до Польщі не тільки працівників, але й представників малого і середнього бізнесу.

У 2021–2022 рр. в Польщі почала реалізовуватися податкова реформа, яка викликає питання в економістів та політиків. Згідно нею встановлені нові порогові значення для платників податків, що є підставою для застосування спеціальних податкових програм, у тому числі: спрощеної фіксованої ставки податку; пільгових умов для інвесторів; зниженої ставки корпоративного податку; спрощеного режиму для платників ПДВ. Щоб перейти в 2021 р. на спрощений режим ПДВ, дрібні підприємці не повинні були в минулому перевищити поріг ставки цього податку в розмірі 5,418 млн злотих. До категорії дрібних платників податків, які отримали право у 2021 р. використовувати знижену ставку корпоративного податку в розмірі 9 %, тепер належать особи, дохід яких з урахуванням ПДВ, не перевищував 9,031 млн злотих. Малі підприємства, до яких відносяться й стартапи, у 2021 р. отримали право застосовувати єдину ставку податку, якщо їх дохід у 2020 р. не перевищував 9,031 млн злотих. Існує можливість обрати одну із базових єдиних ставок на дохід: 20 %; 17 %; 12,5 %; 8,5 %; 5,5 % або 3 % у залежності від виду діяльності, яким займається підприємець чи компанія. Відрахування щодо стимулювання інвестицій в основні засоби у групах активів з 3 до 8 (за винятком легкових автомобілів) для підприємств, що відкриваються, і дрібних платників податків, що починають свій бізнес, на 2021 р. склали 226 тис. злотих. Загалом, за розрахунками авторів реформи, для 70 % поляків ця реформа повинна дати позитивні результати. Водночас, непередуманість податкової реформи, як вважає частина експертів і політиків, призвела до того, що доходи значної частини поляків зменшились. Крім того, провідні бізнес-асоціації вже звертаються до влади з проханням перенести цю податкову реформу на рік (на 2023 р.), щоб мати змогу виправити всі помилки. Ці проблеми вже мають негативні електоральні наслідки, оскільки згідно з опитуванням Pollster, підтримка правлячої партії («ПіС») в січні 2022 р. у порівнянні з груднем 2021 р. знизилася на 3,5 %. Однією з причин цього стало те, що оновлена податкова система після реформи стала ще складнішою, ніж була. Крім того, можливість різного тлумачення окремих податкових норм вже стала проблемою для багатьох поляків. Однак, попри виявлені проблеми польські урядовці впевнені, що ця реформа потребує лише точкових змін, а позитивний ефект буде помітний вже в кінці січня

2022 р. У випадку провалу податкової реформи уряд прем'єр-міністра М. Моравецького, який претендує на голову партії «Порядок і справедливість» («ПіС»), чекає відставка.

15.3. Фінанси домогосподарств у Польщі

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Певну допомогу отримують безробітні, але таких в Польщі не так багато. Зокрема, в 2018 р. безробіття в країні складало 3,7 %. Для багатьох польських сімей важливими складовими їх доходів є перекази від заробітчан, оскільки близько 3 млн поляків постійно чи тимчасово працює за кордоном. Водночас, у першій половині 2020 р. близько 30 тис. полякам не була продовжена віза на перебування у Великій Британії у зв'язку виходом останньої з ЄС, що негативно позначилося на доходах їх сімей.

Пенсійний вік для чоловіків і жінок – 67 років, необхідно мати мінімально 25 років стажу (для чоловіків) і 20 років (для жінок); мінімальний розмір пенсії донедавна складав 850 злотих; середній рівень – 1500 злотих; максимальна пенсія складала 2500 злотих. На сьогоднішній день мінімальний розмір пенсії становить 1050 злотих, хоча є ще виплата нижче цього рівня – пенсія по тимчасовій непрацездатності або втрати годувальника, за нею виплачується тільки 825 злотих на місяць. Пенсія через повну втрати працездатності становить 900 злотих.

Для оптимізації рівня витрат домогосподарств та комунальних структур на забезпечення теплом в 1992 р. Польща розпочала модернізацію тепломереж. Але одночасно була реформована система розрахунків за комунальні послуги та удосконалена система пільг, згідно якої державна підтримка стала надаватися лише власникам соціального житла. Відповідно, власники великих квартир, були змушені або повністю оплачувати їх опалення, або шукати собі більш економне житло. Як наслідок, в Польщі теплопостачальні компанії отримали належні кошти на реконструкцію, а тому за 10 років зуміли майже вдвічі зменшити витрати на опалення споживачів.

В 2019 р. рівень доходу населення, з урахуванням реальної купівельної спроможності національної валюти, склав, за даними МВФ, 33991 дол. США. Крім того, сім'ї з дітьми стали отримувати на дитину 500 злотих щомісячно. Спочатку цю допомогу видавали родинам на кожну другу та наступну дитину віком до 18 років незалежно

від доходів, а незаможним родинам – й на першу та кожну наступну дитину. Потім, ці виплати розповсюдили й першу дитину для всіх сімей. З 1 січня 2021 року мінімальна заробітна плата зросла до 2800 злотих бруто на місяць. У 2021 р. середня зарплата в Польщі складала 5456 злотих, а після сплати податків – 3935 злотих (1045 дол США).

У зв'язку з негативними наслідками пандемії коронавірусу для багатьох домогосподарств влада країни у березні 2020 р. прийняла ряд заходів, які дозволять зберегти від скорочення кілька мільйонів робочих місць. Полякам, які втратили роботу, були запропоновані робочі місця при виконанні масштабних інфраструктурних проектів. Кошти на них заклали у спеціальному фонді стимулюванні економіки. Крім того, уряд продовжив на час карантину усі дозволи на легальне перебування та роботу в Польщі для всіх іноземців.

Для подолання негативних наслідків різкого підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. з 20.12.2021 р. уряд знизив на 5 місяців акциз на паливо до мінімального дозволеного в ЄС рівня. З 01.01.2022 р. паливо звільнено від податку з роздрібного продажу, а також від податку на викиди. Це повинно знизити ціну на паливо приблизно на 20 злотих до 28–30 злотих. Крім того, з січня 2022 р. на 3-и найважчі зимові місяці уряд Польщі запроваджує зниження ПДВ на природний газ з 23 % до 8 %. Також будуть повністю скасовані акцизи на електроенергію. З січня 2022 р. на 3-и місяці уряд знизив ставку ПДВ на електроенергію в контексті припинення цінових спекуляцій на ринку «зелених» сертифікатів. Також близько 5-ти мільйонів домогосподарств мають отримати виплати в розмірі 40–1150 злотих для підтримки родин у зв'язку з удорожчанням продуктів харчування.

На 2022 р. і наступні роки Урядом Польщі запроваджена програма «Польський лад», в якій намічені нові фінансові заходи з підтримки підприємств та домогосподарств. Нею, зокрема, передбачені нові податкові пільги для пенсіонерів, додаткові виплати для сімей з дітьми і школярами тощо. Так, пенсіонери, які отримують пенсію в розмірі до 2500 злотих, не будуть сплачувати ніяких податків. Для підтримки батьків у перші 3 роки вводиться **Сімейний капітал опіки**, який можна буде використати в період з 12-го до 36-го місяця життя дитини. Ця програма працюватиме паралельно з уже діючими програмами Сім'я+ та Добрий старт+ (державна допомога на освіту дитини). Після народження в сім'ї другої та кожної наступної дитини, батькам виплатять сумарно 12000 злотих (на кожну дитину). Ці гроші слід використати в період між 12-м та 36-м місяцем життя дитини. Але ця

програма стосуватиметься тільки тих дітей, які народяться після 01.01.2022 р.

Для покращення забезпечення житлових умов сімей з дітьми вводиться пільгова іпотека для осіб у віці від 20-ти до 40-ка років. Пропонується компенсувати за рахунок держави частину першочергового іпотечного внеску в таких розмірах: за другу дитину – 20 тис. злотих; за третю дитину – 60 тис злотих; за четверту та наступну дитину – 20 тис злотих. Однак, програма стосується купівлі квартири чи будинку до 70 квадратних метрів. Крім того, планується збільшення кількості різних дитячих клубів, безплатних перитональних центрів та введення додаткових допомог для сімей з дітьми.

15.4. Фінанси підприємств у Польщі

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, різні види допомоги з фондів ЄС, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Водночас, сплачуючи значні екологічні платежі, польські підприємства з різних фондів (зокрема, з фондів ЄС) можуть отримати екологічні допомоги. Так, компанія PGE Gornictwo та Energetyka Konwencjonalna отримала з воєводського фонду охорони довкілля в Ополі близько 29 млн євро поворотної допомоги для адаптації електроенергетики Ополе до вимог Директиви 2010/75/ЄС. Польський бізнес значно виграв від вступу до Євросоюзу в 2004 р., оскільки в країну масово пішли іноземні інвестиції. Водночас, проблемою для багатьох промислових та будівельних підприємств стала нестача робочої сили. Тому польська влада постійно спрощує умови для іноземних громадян, які працюють в Польщі. До категорії особливо задоволених вступом до ЄС перейшли також фермери, хоча вони найбільше виступали проти цього.

Переважну частину державних підприємств було приватизовано в країні на початку 2000-х років, але не всі вони запрацювали ефективно. Тому ряд стратегічних підприємств було викуплено державою у свою власність, зокрема Польські авіалінії, які після цього стали працювати із прибутком. Водночас, на думку ряду польських дослідників, в процесі приватизації в Польщі показники олігархізації (на відміну від України) перебувають на відносно низькому рівні. Вони підраховали, що з 266 людей, які протягом 2002–2008 рр. входили до списку 100 найбагатших поляків за версією тижневика *Wprost*, тільки 13 (5 %) мали політичні зв'язки, а близько 7 % мали власність, отриману внаслі-

док приватизації державної власності. Однією з причин низького рівня олігархізації стало те, що в Польщі тільки в 1994 р. ухвалили Програму масової приватизації, яка охопила 512 підприємств, суттєво ослаблених фінансовою перебудовою у перед приватизаційний період. Крім того, ці підприємства продавалися іноземним, а не польським інвесторам за ринковими цінами, що не дало можливостей окремим полякам викупити їх за безцінь та стати олігархами.

Зараз основну частину підприємств в країні складають малі та середні підприємства (99 % всіх підприємств), які виробляють більше 50 % ВВП країни. Основним засобом фінансування малих і середніх підприємств у Польщі є власні кошти. Банківський кредит виступає основним засобом фінансування для тих підприємств, на яких працює понад 30 працівників. Найбільше користуються банківським кредитом цивільні спілки (акціонерні товариства). Важливу роль у фінансуванні малих і середніх підприємств можуть відіграти такі форми, як: лізинг, факторинг, франчайзинг, фонди венчурного капіталу.

Курс на екологізацію економіки ЄС негативно позначився на вугільній промисловості Польщі, яка забезпечує 73 % електроенергії країни. Тиск на польську владу з боку керівництва ЄС змусив уряд країни прийняти рішення про призупинення видобутку вугілля з 2049 р. Загалом, з 2013 р. до 2018 р. Польща витратила 6,8 млрд євро на підтримку вугільного сектору, який належить переважно державі, за допомогою використання прямих платежів і субсидування ціни на електроенергію. Попри заклики Міжнародного енергетичного агентства призупинити будівництво нових вугільних електростанцій, Польща недавно запустила вугільну електростанцію вартістю 1 млрд дол. США поруч з гігантською шахтою в Богатині. Мета ЄС закрити всі вугільні шахти до 2030 р. не збігається з планами уряду Польщі зберегти деякі вугільні електростанції до 2049 р. Тим більше, що в останні роки різко зросли ціни на вугілля та його стало не вистачати не тільки в Європі, а й в таких великих азійських країнах як Китай та Індія. Водночас, Польща з нуля планує розвивати ядерну енергетику, що зафіксовано у її Енергетичній стратегії, схваленій урядом країни в жовтні 2021 р. Передбачається будівництво від 6-ти до 9-ти ГВт нових атомних потужностей до 2043 р. Крім того, в Польщі планують активно використовувати модульні малі і середні ядерні реактори потужністю до 300 МВт за технологією США.

Водночас, за рахунок коштів держави та бізнесу в країні поступово розвиваються й підприємства відновної енергетики. Зокрема, поновлювані джерела енергії становлять близько 25 % енергетичного

балансу Польщі і їх частка збільшується, особливо в секторах вітрової та сонячної енергії. В середньому вітрові електростанції забезпечують близько 10 % річної потреби Польщі в електроенергії. Потужні вітри, які накрили країну в середині лютого 2022 р., згенерували рекордний рівень вітрової енергії, покриваючи близько 30 % потреб Польщі в електроенергії.

Згідно з програмою боротьби з наслідками пандемії коронавірусу, прийнятою урядом Польщі у другій половині березня 2020 р. були передбачені певні фінансові пільги для підприємств, насамперед для мікробізнесу. Так, було прийнято рішення про звільнення від виплат соціальних внесків до Соціального фонду (ZUS) само зайнятих осіб та мікропідприємців (на підприємствах яких зайнято до 9-ти осіб) на період карантину, при умові, якщо їхній прибуток за березень 2020 р. впаде вдвічі або більше у порівнянні з лютим 2020 р. Були об'явлені й так звані «**кредитні канікули**», коли підприємства можуть відтермінувати виплати за своїми боргами перед банками, а ті не будуть нараховувати відсотки на час карантинних заходів. Також запроваджується програма річних мікро кредитів під державні гарантії на суму 5 тис. злотих (1,2 тис. дол. США). Постраждалі підприємства зможуть розраховувати на часткову допомогу держави із виплати зарплати для співробітників. З Фонду соціальних гарантій працівників можна буде отримати до 40 % від розміру середньої зарплати по країні на кожного працівника для компенсації витрат на оплату праці. Влада також відтермінувала введення податку на роздрібну торгівлю до січня 2021 р.

Для покращення забезпечення польських підприємств робочою силою згідно з програмою «**Польський лад**» запропоновані нові пільги для залучення трудових мігрантів до країни. Одним із ключових моментів стане відмова від вимоги для мігрантів мати постійне місце проживання та джерело стабільного і регулярного доходу для отримання дозволу на тимчасове проживання в Польщі. Натомість перевірятиметься лише те, чи є гарантована робота із зарплатою для мігранта в Польщі не нижчою за мінімальну зарплату. Також передбачено, що трудові мігранти у перший рік після переїзду до Польщі сплачуватимуть удвічі менше податків, ніж самі польські громадяни. Протягом наступних 3-х років вони зможуть повернути 50 % податку, сплаченого за попередній рік. Тобто, іноземець, який перенесе свою податкову резиденцію до Польщі (як найманий працівник, так і підприємець), сплачуватиме менший податок на прибуток повних 4-и роки. Пропонована податкова пільга буде доступна й полякам, які перед приїздом до Польщі, як мінімум три роки жили за кордоном і підтвер-

дять це документально, а після переїзду до країни житимуть у ній повних 4-и роки, а також сплачуватимуть податки в Польщі з усіх можливих доходів. В свою чергу, Міністерство фінансів Польщі заявляє, що протягом 4-х років державний бюджет країни фінансуватиме цим людям внески до пенсійного фонду та страхування на випадок хвороби.

15.5. Фінансовий ринок Польщі

На сьогодні в Республіці Польща створено потужний інтегрований та чітко структурований фінансовий ринок. Він характеризується істотним зростанням активів небанківських установ, а також обсягів фінансування підприємств безпосередньо за допомогою ринку капіталів. Варшавська фондова біржа є одним із перспективних європейських фондових майданчиків та найбільш динамічним ринком IPO.

В 1993 р. розпочалася приватизація 9-ти державних банків через фондову біржу, але, як правило, за участю стратегічних інвесторів, обраних зі знаних загальноєвропейських фінансових установ та банків, що не дало можливості багатим полякам приватизувати їх за безцінь та стати олігархами. Водночас, науковці та політики Польщі занепокоєні тим фактом, що 60 % її банківських активів і 80 % пасивів належать західним банкам. Регулятором банківського ринку країни виступає Народний банк Польщі, який регулює випуск та курс злого до інших валют. Введення євро в країні вже відкладалося кілька разів, оскільки його введення, на думку багатьох польських експертів, може негативно позначитися на економічній політиці країни. Досвід виходу Польщі з світової економічної кризи 2008–2009 рр. підтвердив необхідність збереження злого, оскільки за рахунок його певного обесцінення в ці роки країні вдалося не впасти в кризу, тоді як всі країни-члени Євросони пережили значну економічну кризу.

У Польщі достатньо розвинутим є й лізинговий ринок, який регулюється загальними вимогами до діяльності суб'єктів господарювання. У минулому, завдяки податковим пільгам, було забезпечено значний внесок лізингу у сталий розвиток економіки країни, хоча на початку 2000-х роках серед лізингових операцій були й сумнівні. У 2018 р. зростання лізингового ринку у Польщі склало близько 22 %.

На особливу увагу заслуговує система державного регулювання фінансового ринку Республіки Польща. З 19.09.2006 р. розпочала функціонувати **Комісія з фінансового нагляду (KNF)**. Вона здійснює нагляд за ринками капіталів, страхових послуг, пенсійного страхування, а також за фінансовими конгломератами. З 01.01.2008 р. фінансовий

нагляд, який здійснюється Комісією з фінансового нагляду, став охоплювати також нагляд за банківськими інституціями, що раніше здійснювала Комісія з банківського нагляду.

Ключовим елементом депозитарної системи країни є Національний депозитарій цінних паперів Республіки Польща (KDPW S.A.). Його створено у 1991 р. як невід'ємну складову Варшавської біржі цінних паперів (GPW S.A.). Із 7 листопада 1994 р. депозитарій функціонує як незалежна інституція, створена у формі акціонерного товариства, основними акціонерами якої є Державне казначейство (33 % акцій). Біржа цінних паперів у Варшаві (33 %), Національний банк Польщі (33 %). На Національний депозитарій цінних паперів Республіки Польща (НДЦП) покладено функції управління та нагляду за депозитарно-кліринговою системою. НДЦП є одним із головних інститутів інфраструктури ринку капіталів Республіки Польща та тісно взаємодіє з його іншими учасниками та регулятором.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Польщі

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС, щодо надання регіональної допомоги обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон. СЕЗ являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

Законодавчими актами, які унормовують діяльність СЕЗ у Польщі, є закони від 20 жовтня 1994 р. та від 30 квітня 2004 р. Підприємцям у цих зонах надається державна допомога у вигляді таких пільг: звільнення від податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема від земельного податку й податку на нерухоме майно; установлення пільгових цін на придбання земельних ділянок із повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва (чого так не вистачає в Україні для залучення як іноземних, так і українських інвесторів); надання безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу, дотації на працевлаштування безробітних тощо. Кожен підприємець може одночасно використовувати різні форми державної допомоги,

але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, встановленого державою для окремо взятого регіону.

У Польщі на території 14 спеціальних економічних зон (СЕЗ) працюють 77 промислових та технологічних парків. Тільки у воєводстві Сілезія функціонує 12 індустріальних парків. Майже всі вони були засновані у другій половині 1990-х років, а їх площа перевищує 4 тис. гектарів. За 10 наступних років у них було залучено понад 20 млрд євро іноземних інвестицій. Компанії, які стали резидентами польських індустріальних парків, отримують від держави нижчу орендну ставку за землю. В залежності від розміру інвестицій в індустріальні парки в Польщі податок на прибуток може бути знижений на 15–50 % (залежно від регіону, сфери діяльності тощо). У Польщі для отримання фінансових пільг в індустріальному парку інвестор повинен вкласти в проєкт не менше 100 тис. євро, до того ж 100 % цієї суми повинно використовуватися на покупку обладнання.

Контрольні запитання

1. Яка структура публічних фінансів Польщі?
2. Які основні доходи і видатки державного бюджету Польщі?
3. Які основні доходи і видатки гмін?
4. Які основні видатки воєводств і повітів?
5. Які особливості оподаткування фізичних осіб у Польщі?
6. Які особливості оподаткування юридичних осіб у Польщі?

РОЗДІЛ 16 ФІНАНСОВА СИСТЕМА УГОРЩИНИ

16.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Угорщини включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Угорщини включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ. Угорщина провела велику підготовчу роботу до вступу до ЄС, чому сприяла й фінансова допомога цієї організації Угорській державі. В країні була проведена приватизація державної власності, селянам була повернута земля, відновлено ринкове ціноутворення тощо. Все це дозволило Угорщині вступити до ЄС 01.05.2004 р.

У 2006–2007 рр. в Угорщині почалися проводитися реформи в галузі публічних фінансів, щоб зменшити дефіцит державного бюджету, який значно перевищив вимоги Маастрихтської угоди. В 2009 р. МВФ надав країні пільговий кредит на суму 15 млрд дол. США, щоб подолати наслідки світової кризи 2008–2009 рр. Реформи прискорилися з 2010 р., коли до влади прийшов уряд на чолі з В. Орбаном, хоча не всі вони позитивно сприймаються Євросоюзом. Були скорочені певні соціальні виплати, підвищені ставки окремих податків. Зокрема, в кінці грудня 2011 р. парламент Угорщини підвищив ставку ПДВ з 25 % до 27 %, що є найвищим рівнем в ЄС. Був також введений підвищений **податок на «шкідливу» їжу** (на напої із значним вмістом цукру, на надмірно жирні та перчені продукти тощо). Ці та інші непопулярні заходи (націоналізація приватних пенсійних фондів, значне підвищення податків на фінансові установи тощо) повинні були привести в 2018 р. до досягнення державним боргом рівня 50 % від ВВП, оскільки в 2011–2011 рр. він дорівнював близько 80 % ВВП Угорщини.

16.12.2011 р. МВФ відмовив у наданні допомоги Угорщині, оскільки парламент країни прийняв закони, які обмежують незалежність Національного банку Угорщини. Це негативно позначилося фінансовій системі країни. В кінці 2011 р. державний борг Угорщини склав 82 % до ВВП. Враховуючи необхідність віддати в 2012 р. 5 млрд. євро зовнішніх боргів, уряд Угорщини був змушений піти на співробітництво з МВФ. У наступні роки владі Угорщини та керівництву ЄС вдалося знайти компромісні рішення щодо вирішення вказаних та інших проблем. Відповідно, в 2014–2020 рр. Угорщина отримала від

ЄС 22 млрд євро через структурні фонди ЄС та 3,45 млрд євро на розвиток сільської місцевості.

В Угорщині значна увага приділяється розвитку публічних закупівель, що зменшує корупційні ризики при використанні публічних фінансів. Суттєво зменшують корупційні ризики при здійсненні публічних закупівель в Угорщині, як й в інших країнах ЄС, спеціально створені централізовані закупівельні організації (ЦЗО). Пандемія коронавірусу внесла певні зміни у порядок проведення публічних закупівель в країнах ЄС. Так, у березні 2020 р. уряд Угорщини прийняв указ, який передбачав винятки для публічних закупівель, якщо вони необхідні для подолання кризи, насамперед пов'язаної з пандемією коронавірусу.

У 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу приріст ВВП країни склав тільки 2,5 %, тоді як в 2019 р. він дорівнював близько 5 %. Тому уряд розробив програму підтримки населення і бізнесу, щоб призупинити спад виробництва в 2020 р. Угорщина отримала певну фінансову допомогу від ЄС у зв'язку з фінансовими втратами країни від пандемії коронавірусу у першій половині 2020 р.

Угорська економіка посідає 58-е місце у світі за номінальним ВВП (у 2020 році склав 154,8 млрд дол. США, падіння становило 5 %, у порівнянні з 2019 роком).

Для стабілізації фінансової ситуації в країні в 2021 р. Угорщина підписала довгостроковий контракт з російським «Газпромом» на поставку до країни газу в обхід України за цінами в кілька разів нижчими, ніж вони були восени 2021 р. Якщо врахувати, що ці ціни в середньому склали близько 1000 дол. США за 1000 кубічних метрів газу, а Угорщина буде отримувати російський газ в кілька разів дешевше, то це дасть значну економію публічних коштів для країни.

Місцеві фінанси в Угорщині

Адміністративно-територіальна структура сучасної Угорщини представлена районами, містами з правами району, містами, районами у м. Будапешт, селищами. Згідно із Законом «Про місцеві уряди», обов'язки муніципалітетів діляться на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові функції всіх муніципалітетів включають такі: дошкільна та початкова освіта, базові послуги з охорони здоров'я, освітлення вулиць, місцеві дороги, виплата соціальної допомоги та допомоги по безробіттю, догляд за кладовищами, забезпечення питною водою, захист прав етнічних та національних меншин. Законами також встановлено, що перелік обов'язкових функцій доповнюється залежно від розміру та фінансового становища муніципалітету.

Фінансові ресурси місцевої влади Угорщини складаються із власних доходів, податкових розщеплень та державних прямих трансфертів. До власних доходів включають місцеві податки, надходження від комунальної власності, частину екологічних штрафів (30 %). Закон «Про місцеві податки» (1992 р.) визначив перелік місцевих податків. До них віднесено податки на нерухомість та землю, податки на ділянки та будівлі, податок на туристичні послуги, прибутковий податок з комерційної діяльності, комунальний податок. Податок на будівлі сплачується у фіксованій сумі з приміщень комерційного та житлового призначення (не більше ніж 3 % від скоригованої ринкової вартості); податок на земельні ділянки у місті стягується у фіксованій сумі з незабудованих ділянок (не більше 3 % скоригованої ринкової вартості); податок на доходи підприємств збирається від чистих продажів за фіксованою законом ставкою (у 2000 р. – 2 %). Комунальний податок сплачують домогосподарства (фіксована максимальна сума – 12 000 форинтів на рік) та підприємства (до 2000 форинтів з одного зайнятого). Туристичний податок сплачується з розрахунку за одну ночівлю (максимально – 300 форинтів на день) або як відсоток від вартості проживання (максимально – 4 % вартості).

Щоб зміцнити зв'язок між громадянином і державою, з 1989 р. прийнятий порядок, що прибутковий податок з доходів громадян, який стягується за місцем їх проживання, надходить до бюджету місцевої ради. Таким чином, розвиток тієї чи іншої території значною мірою залежить від фактичної сплати прибуткового податку населенням. Подібний порядок багатьма вченими та практиками пропонується запровадити й в Україні.

Угорщина характеризується досить розгалуженою системою трансфертів місцевим урядам (МУ). Практикуються як непрямі, так і прямі міжбюджетні трансферти. Трансферти становлять значну частку доходів МУ, яка є досить стабільною – близько 70 %. У структурі трансфертів головну роль відіграють прямі міжбюджетні трансферти, значну частину яких становлять цільові.

Уряд Угорщини поставив перед собою завдання з стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в економічно відсталі східні регіони, щоб зменшити концентрацію іноземного капіталу в центральному та західних регіонах. Значні кошти отримують органи місцевого самоврядування з фондів ЄС. Так, місто Дебрецен отримало від Євросоюзу грант на розвиток екологічно чистого міського транспорту. Мерія Дебрецена також виграла грант ЄС на 22 млрд форинтів на капітальну реконструкцію міських каналізаційних та очисних споруд.

16.2. Податкова система Угорщини

Податок на прибуток підприємств. Ставка податку на прибуток компанії з 1 січня 2017 р. знижена і становить 9 % (раніше була 16 %). При дотриманні певних умов 50 % доходу, визнаного роялті, і прямих витрат на дослідження і розробки, віднімаються з податкової бази.

Інвестори протягом певного часу можуть скористатися рядом податкових пільг. У разі створення виробничих потужностей для виробництва готової продукції вартістю не менше 1 млрд. форинтів по всій території країни протягом п'яти років надається податкова пільга у розмірі 50 %, без попередніх умов із розширення штатів. У пріоритетних регіонах і промислових зонах надаються пільги у розмірі 100 % на строк до п'яти років для створення нових виробничих потужностей і будівництва готелів без попереднього визначення вартості інвестиції. Пріоритетними вважаються регіони з рівнем безробіття (понад 15 %).

Ставка корпоративного податку для офшорних фірм становить 3 %. Ці товариства з обмеженою відповідальністю, створені у вільній митній зоні, мають право займатися виключно комерційною діяльністю закордоном і надавати послуги – за винятком фінансових – іноземним фірмам.

Спрощений підприємницький податок (EVA). EVA надає можливість компаніям, щорічні продажі яких не перевищують 30 млн форинтів (за умови, що за два попередні роки у компанії був дохід), зменшити як адміністративний, так і податковий тягар. EVA замінює наступні види податків: ПДВ, особистий прибутковий податок підприємців, податок на дивідендну базу підприємця, податок на прибуток організацій і прибутковий податок з населення за дивідендами. Ставка EVA становить 37 %. Якщо загальна сума виручки та всіх статей, які збільшують дохід, перевищує 30 млн форинтів, ставка EVA становитиме 50 % від частини податкової бази, що перевищує цю суму.

Податок на доходи у джерела виплати. В Угорщині не стягується податок на доходи у джерела виплати на дивіденди, проценти або роялті, якщо платіж був здійснений на адресу компанії. Якщо ж оплата здійснюється приватній особі, податки стягуються відповідно до положень застосовних договорів про уникнення подвійного оподаткування.

Податок на дивіденди сплачується за перерахованими за кордон дивідендами; ставка податку – 20 %, проте розмір податкової ставки обмежується договорами про відмову від подвійного оподаткування. Для філіалів – залежно від положень договору – податок стягується за

затвердженими дивідендами. Іноземні інвестори звільняються від сплати податку при реінвестуванні дивідендів в Угорщині.

Місцевий індустриальний податок. Він сплачується в місцеві бюджети за ставкою 2 %. Деякі місцеві органи влади скорочують цю ставку на 0,5 чи на 1 %. Із цього видно, що фірму доцільно реєструвати там, де податок менше 2 %. Наприклад, у Геделле (24 км від Будапешта) у перші два роки, якщо річний дохід менше 3 млн. форинтів, не треба платити цього податку взагалі.

Прибутковий податок із фізичних осіб. В Угорщині діє прогресивна система оподаткування доходів громадян: мінімальна ставка складає 18 % при доходах до 800 000 форинтів, а максимальна – 36 % із суми, що перевищує 1 500 000 форинтів. Відповідно до закону, пенсії – незалежно від їх величини – прибутковим податком не обкладаються. Проте всі інші доходи, якщо їх сума разом з пенсією перевищує 96 тис. форинтів у рік, підлягають оподаткуванню. Якщо розмір пенсії перевищує 96 тис. форинтів на рік, і до цього додаються інші види доходів, податок розраховується за подібним принципом.

Податок на додану вартість (ПДВ). В умовах світової кризи та виходу з неї (2009–2011 рр.) основну ставку ПДВ було підвищено до 25 %, а з 01.01. 2012 р. вона складає 27 %. За нульовою ставкою ПДВ оподатковується група товарів, що нараховує 48 позицій. До неї відносяться деякі види фармацевтичних препаратів, підручники, дитячі товари та товари для інвалідів. Не обкладаються ПДВ фінансові та інвестиційні послуги.

Податком на споживання оподатковуються вироби з благородних металів, за винятком виробів із срібла, коштовності (ставка податку 35 %), смажена кава (12 %), виноградне вино (11 %), а також легкові автомобілі: ставка податку для автомобілів з каталізатором і автомобілів з електродвигуном до 1600 см³ – 10 %, понад 1600 см³ – 20 %, без каталізатора – відповідно 22 % і 32 %.

Акциз розповсюджується на нафту, спиртні напої, пиво, шампанські вина, продукти переробки спиртів, тютюнові вироби. Суб'єкт оподаткування в цьому випадку – завод – виробник, організація, що займається складуванням, зберіганням та реалізацією, і приватна особа. Зобов'язання із сплати акцизу виникає при виробництві акцизного товару на території країни або імпорті останнього. Зобов'язання зі сплати акцизного податку виникає в день надходження товару в товарообіг. Податок визначається, як правило, виходячи з об'єму продукції.

Екологічні податки. Ставка вуглецевого податку в Угорщині є однією з найменших в ЄС та складає 4 євро за одну тонну. Крім того, в

країні використовується додаткове оподаткування старих автомобілів та нафтопродуктів.

Місцеві податки. У системі місцевих податків на підприємця покладаються зобов'язання із сплати індустріального податку, податку майнового типу і комунального податку. Основа визначення місцевого промислового податку – сума нетто надходжень від реалізації продукції за вирахуванням закупівельної ціни проданого товару, вартості робіт, виконаних субпідрядниками, а також – вартості сировини і матеріалів. Ставка податку в 1998 р. дорівнювала 1,4 %, в 1999 р. – 1,7 %, у 2000 р. – 2 %, у 2008 р. – 3 %.

З податків майнового типу підприємці обкладаються податком із споруд і податком з будівельних ділянок. Основа визначення податку із споруд – корисна площа будівлі або її оборотна вартість, розмір податку 900 ФТ/м² або 1,5 %. Податок з будівельної ділянки визначається за нормою 200 ФТ/м² або 1,5 % оборотної вартості. Основа визначення комунального податку – кількість зареєстрованих штатних одиниць, розмір – 2000 ФТ/ люд.

Місцеві податки визначаються місцевими органами самоврядування з урахуванням встановлених законодавством лімітів. Досвід показує, що більшість населених пунктів користується індустріальним податком, інші податки стягуються відносно рідко.

Внески соціального страхування. Обов'язкові платежі роботодавця складаються з соціального внеску, професійного внеску і внеску на реабілітацію. Базою виплатою соціального внеску є базова зарплата. Ставка податку – 22 %. Податкові пільги передбачені для сприяння зайнятості працюючих в несприятливих умовах або створення робочих місць в бідних районах. Податкова база **професійного внеску** така ж, як і соціального. Ставка становить 1,5 % від податкової бази.

16.3. Особливості реформування системи пенсійного забезпечення в Угорщині

У 1998 р. Угорщині запроваджена трирівнева пенсійна система: система виплат із поточних надходжень (**1-й рівень**); соціальне страхування доповнюється механізмом як обов'язкових (**2-й рівень**), так і добровільних (**3-й рівень**) особистих пенсійних заощаджень, що накопичуються в приватних неприбуткових пенсійних касах (фондах); пенсійний вік поступово зростатиме. Характерними рисами **добровільної пенсійної системи** (3-й рівень) є: 1. Добровільна пенсійна каса є неприбутковою юридичною особою, що створюється на приватній основі. 2. Індивідуальні рахунки вкладників. 3. Операції каси: збір,

адміністрування, управління інвестиціями, виплата пенсій (ануїтету), чи одноразові виплати при досягненні пенсійного віку. 4. Призначення депозитарію є обов'язковою вимогою. 5. Регулювання здійснює Державний орган нагляду за приватними касами.

Загальнообов'язкова накопичувальна система (2-й рівень). Цей другий компонент є обов'язковим для осіб, які починають свою трудову діяльність. Особи, які вже працювали до січня 1998 року, мають право зробити власний вибір – приєднатись до нової системи або залишитися у старій. При цьому бажаючі перейти до нової системи повинні перебувати в ній не менше 15 років (тобто особи, які народилися після 1951 р.), оскільки саме такий термін необхідний для капіталізації внесків, щоб отримати адекватну пенсію. Таким чином, у старій солідарній системі не буде нових учасників, і з часом вона зникне.

Пенсійні каси 2-го рівня подібні до пенсійних кас 3-го рівня, але мають деякі **відмінності**: мінімальна кількість учасників пенсійної каси 2-го рівня – 2000 осіб; законодавством встановлено перелік юридичних осіб, які можуть засновувати пенсійні каси другого рівня: роботодавці, професійні палати, організації, які представляють інтереси як трудящих, так і працедавців тощо; засновник пенсійної каси може делегувати членів до правління каси; повинні бути надійний керівник та ефективна організаційна структура; резерв (статутний фонд) для «самостійної» діяльності повинен складати 50 000 дол. США.

Впровадження обов'язкових накопичувальних пенсійних рахунків поставило й певні проблеми. Зокрема, уряд повинен мати досить коштів для фінансування переходу до багаторівневої системи. Так, щорічні втрати солідарної системи від перерозподілу частини внесків до другого рівня становлять 1 % ВВП. Тому вказані проблеми та значний державний борг країни змусив керівництво країни в кінці 2010 р. відмовитися від другого рівня пенсійної системи.

16.4. Фінанси домогосподарств в Угорщині

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Позитивом є той факт, що сім'ї, які мають трьох і більше дітей, не сплачують податок на доходи фізичних осіб. Таким родинам уряд також надає субсидію на придбання житла у розмірі 33 тис. євро. Ще стільки ж можна отримати як позику. Водночас, в Угорщині існує значне незадоволення серед працюючого населення такими високими виплати багатодітним

сім'ям, оскільки вони у значній мірі йдуть в проблемні сім'ї, члени яких переважно ніде не працюють. В 2019 р. прийнято рішення щодо відшкодування ПДВ (до 5 млн форинтів) платникам, які будують нові будинки або ремонтують старі у малих населених пунктах з січня 2020 р. В 2019 р., за даними МВФ, рівень доходу на душу населення (з урахуванням реальної купівельної спроможності валюти) склав близько 34 тис. дол. США. У 2020 р. номінальний ВВП у розрахунку на одну особу в Угорщині становив 15,4 тис. дол. США.

В 2018 р. рівень безробіття в країні складав 3 %, але на початку 2020 р. ситуація з безробіттям в країні погіршилася внаслідок карантину, введеного для подолання пандемії коронавірусу. Тому уряд Угорщини прийняв ряд заходів щодо додаткової допомоги безробітним, які постраждали внаслідок призупинення діяльності підприємств.

Певні витрати угорські родини несуть щодо приватного пенсійного страхування. Стратегія розвитку приватного пенсійного забезпечення в Угорщині полягає у використанні вже існуючих фінансових інститутів (страхових компаній, банків, компаній з управління активами, брокерів тощо) для заохочення їх до надання послуг пенсійним касам.

Кризова фінансова ситуація в Угорщині в 2008–2010 рр. змусила керівництво країни піти на суттєві зміни в пенсійній системі країни. Уряд Угорщини 1 грудня 2010 р. повідомив про фактичну націоналізацію обов'язкових пенсійних нагромаджень, здійснених громадянами з 1998 р., а також про введення заборонних обмежень для керуючих компаній та пенсійних фондів, щоб навіть у тих громадян, які захочуть зберегти пенсійні активи у приватному управлінні, не залишилося такої можливості.

16.5. Фінанси підприємств в Угорщині

Основними джерелами фінансування підприємств у країні зараз є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти з фондів ЄС, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. У 90-х роках ХХ ст. розпочалася їх масова приватизація, а також реорганізація кооперативного сектора в сільському господарстві. Після приватизації значна частина підприємств була перетворена в акціонерні товариства, що дало їм можливість залучати додаткові кошти за рахунок випуску акцій, а також отримувати іноземні інвестиції. Найпоширенішими організаційно-правовими формами компаній в країні є компанії з обмеженою відповідальністю та акціонерне товариство. Водночас, проблемою є те, що кількість малих і середніх підприємств під дією конкуренції в рамках ЄС буде поступово скорочу-

ватиметься, оскільки понад 600 тисяч таких підприємств для Угорщини, яка має всього 10 млн. населення, є, на думку експертів, забагато.

Угорщина має добре розвинуту промисловість, частка якої складає, згідно з останніми даними, 23,8 % угорського ВВП. Основними галузями промисловості Угорщини є машинобудування, насамперед автомобілебудування, електротехнічна галузь, фармацевтика та харчова галузь. Угорщина є головним виробником електроніки у Центральній та Східній Європі. Її метою є також стати ключовим у регіоні виробником акумуляторів для електромобілів. Крім того Угорщина виділяє значні кошти на розвиток ядерної енергетики. Зараз в країні будується два нових ядерних блоки. Кредитні ресурси на їх побудову надала Росія.

Податкові відомства Угорщини здійснюють контроль за трансферним ціноутворенням, коли відбуваються зовнішньоекономічні операції між компаніями, які входять у єдину структуру ТНК. У той же самий час компаніям-резидентам, діяльність яких пов'язана з офшорними угодами, надається сприятливий податковий режим. Цим компаніям дозволено не сплачувати податок на додану вартість (ПДВ), вони одержують податковий кредит у розмірі 85 % як від суми основного податку на прибуток, так і додаткового податку з розподіленого прибутку. При цьому ставиться умова: такі компанії повинні бути зареєстровані в Угорщині, їхні органи управління теж повинні знаходитися в цій країні, а більшість їхнього персоналу повинна складатися з угорських громадян. Однак власність тих же самих компаній на 100 % може належати іноземцям.

У 2019 р. урядом Угорщини прийнято ряд заходів щодо зменшення оподаткування доходів підприємств. Зокрема, з липня 2019 р. податок на соціальне страхування зменшено з 19,5 % до 17,5 %. Податок з малих підприємств знижено з січня 2020 р з 13 % до 12 %, а для дрібних підприємств його скасовано взагалі. В один платіж об'єднано пенсійні внески, внески на охорону здоров'я та внески по безробіттю. Також скасовано авансові платежі з податку на прибуток підприємств, які до 2019 р. застосовувалися до фірм з річним оборотом понад 100 млн форинтів (близько 343 тис. дол. США). Тепер податок сплачуватиметься виходячи з даних декларування до 20.05 поточного року, а не до 20.12 минулого року. Відстрочено на три роки запровадження податку на рекламу. Знижено з 15 % до 8 % ставку ПДВ на послуги з тимчасового проживання, з одночасним поширенням на такі послуги спеціального 4 % -го туристичного податку.

У рейтингу Світового банку щодо легкості ведення бізнесу «Doing business 2020» Угорщина займала 52-е місце. У класифікації країн еко-

номічної свободи у світі Угорщина займає 55-те місце з показником 67,2 % (покривився на 0,8 % за останній період). Міжнародні кредитні рейтинги Угорщини є стабільними (Standard & Poor's – BBB, Fitch Ratings – BBB, Moody's – Daa3).

16.6. Фінансовий ринок Угорщини

Фінансовий ринок країни став активно розвиватися з початку 90-х років ХХ ст., коли Угорщина провела масову приватизацію державних підприємств та створила дуже привабливі умови для залучення іноземних інвестицій. У першій половині 90-х років ХХ ст. три комерційні банки були створені шляхом розподілу комерційного портфелю Національного банку Угорщини на три секції: важка металургія, сільське господарство і кредитування інфраструктури, а також малого та середнього бізнесу.

Регулювання фінансового ринку країни здійснює **Угорське управління з фінансового нагляду (HFSA)**. Сьогодні HFSA поділяється на три умовні частини: загально адміністративну; ту, що виконує функції нагляду за певними секторами ринку, та ту, що займається питаннями розвитку фінансового ринку країни. Найбільш важливі функції виконують другий та третій підрозділи. Підрозділ, що займається безпосередньо надглядом, робить це у трьох галузях одночасно, наглядаючи за діяльністю страховиків, банків та професійних учасників ринку. HFSA повинна виконувати настанови щонайменше міжнародних організацій двох рівнів: таких, як Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO) та Базельський комітет, і таких, як Комітет європейських регуляторів з цінних паперів (CERS) та Комітет європейських регуляторів банківської діяльності (CERB). HFSA повинна також посилити контроль за фінансовими операціями угорців в Інтернеті, оскільки вступ Угорщини з ЄС привело до різкого збільшення кількості Інтернет – користувачів фінансових послуг.

Угорщина – одна з небагатьох країн Східної Європи, у якій до кризи 2008–2009 рр. був створений максимально сприятливий клімат для залучення іноземних інвестицій як у виробничу, так і в невиробничу сферу. Ця країна викликала зростаючий інтерес з боку транснаціональних корпорацій, які утворювали в Угорщині внутріфінансові структури, що використовуються в міжнародному податковому плануванні. В Угорщині були усунуті які-небудь обмеження для утворення компаній, а також на іноземну участь у цих компаніях. Угорщина уклала численні угоди з іноземними країнами. Податкове законодавство цієї країни до 2010 р. стимулювало діяльність офшорних холдингових, фінансових і

ліцензійних компаній, що відкривало широкі перспективи використання угорських юрисдикцій для корпоративного міжнародного планування. Але прихід до влади в 2010 р. В. Орбана частково змінило цю ситуацію, оскільки він пішов на підвищення податків на транснаціональні компанії та іноземні банки, щоб зменшити дефіцит бюджету та державний борг країни.

На жаль, не завжди іноземні інвестори в Угорщину використовували інвестиційні пільги за законом. Частина з них це робила для відмивання «брудних грошей», що стосується й окремих українських інвесторів. В цьому плані показовим є діяльність родини Янковських (про що написали ряд зарубіжних ЗМІ), які тільки в 2005–2010 рр. вивели з України в офшори через контрольовані ними підприємства більше 342,6 млн дол. США. Глава сім'ї, Микола Янковський, в 1988 р. був призначений генеральним директором Горлівського підприємства «Стирол» у Донецькій області, яке було великим виробником добрив та хімічної продукції в Україні. В 90-х роках ХХ століття його приватизували, а реальним його власником став М. Янковський. Щоб мінімізувати податки, реалізація продукції «Стиролу» (карбаміду та аміаку) за заниженими цінами здійснювалася через **угорську компанію Interprofit 2000 KFT**, яка, в свою чергу, продавала її британському офшору Friston LLP. Останній перепродавав цю продукцію за світовими цінами покупцям з усього світу, залишаючи в себе прибутки. Кінцевими бенефіціарами Friston LLP були Микола й Ігор Янковські (батько й син), які й привласнювали ці прибутки. Усього ж через Interprofit 2000 KFT Янковські провели понад півмільярда доларів США коштів «Стиролу». В результаті дії вказаних схем і відмивання грошей в Угорщині, Монако та США реальні обсяги збагачення сім'ї Янковських, як вказують зарубіжні ЗМІ, набагато більші за названі 342,6 млн дол. США, оскільки вдалося виявити інформацію про діяльність тільки кількох компаній Яновських. Крім того, Янковські продали «Стирол» Д. Фірташу в 2010 р., а дані про розкрадання коштів цього підприємства поки що опубліковані до 2008 р. Політичне прикриття незаконній діяльності М. Яновського, як стверджують зарубіжні та українські ЗМІ, забезпечував колишній президент України В. Янукович, який присвоїв йому навіть звання «Герой України». В свою чергу, М. Янковський фінансував діяльність політичну структуру, очолювану В. Януковичем. Отримані надприбутки представники вказаної сім'ї Янковських вкладали в нерухомість у США, в купівлю дорогих машин, фінансували спортивну команду Team Ukraine racing with Ferrari тощо, в той час як у Горлівці «Стирол» отруював навколишнє

середовище. Зараз М. Янковський є власником «Стиролбіофарму», який платить податки ніким не визнаній «ДНР», за що в лютому 2016 р. отримав подяку від Д. Пушилїна, тодішнього очільника народної ради «ДНР».

Для залучення іноземних інвестицій в Угорщині створюються **індустріальні парки**, яких зараз функціонує понад 200. Компанії, які стали резидентами індустріальних парків, отримують від держави ряд фінансових пільг, зокрема, податкових.

Угорщини шукає нові форми залучення капіталу в країну, насамперед в недостатньо розвинуті регіони, передусім – східні. Угорщина, за прикладом ряду розвинутих країн, з 2012 р. почала надавати не лише посвідку на проживання, а й громадянство, за умови інвестування в економіку країни не менше 250 тис. євро. З 01.07.2016 р. почали діяти зміни в міграційному законодавстві Угорщини. Для участі в програмі з отримання права на постійне місце проживання (ПМП) в країні, іноземний інвестор повинен інвестувати 300 тис. євро в державні облігації Угорщини. Через 5 років ці кошти будуть повернуті на його рахунок. Додатково треба сплатити 60 тис. євро компанії, уповноваженій на викуп державних облігацій, або – агенту ЕСКРОУ. В цю суму включаються всі адміністративні витрати. Оплату може здійснити фізична чи юридична особа.

Угорщина не тільки залучає іноземні інвестиції, але й надає значні кошти для етнічних угорців, які проживають за межами країни, щоб зберегти угорські громади та угорську мову в цих країнах, що ускладнює відносини між цими країнами та Угорщиною. Це стосується й українського Закарпаття, де етнічні угорці отримують безвідсоткові позики від уряду Угорщини для ведення бізнесу на території України (хоча це офіційно не визнається). Крім того, значна частина етнічних угорців-громадян України має угорські закордонні паспорти, що заборонено українським законодавством. Це дає цим громадянам України право вільно працювати не тільки в Угорщині, а й в країнах ЄС, де заробітна плата значно вища, ніж у нашій країні. Угорщина надає значну фінансову підтримку й угорським школам, угорському інституту та різним угорським культурно-освітнім закладам на Закарпатті. Для угорців із Закарпаття влада Угорщини також бронює безплатні місця для навчання в угорських навчальних закладах. Все це негативно впливає на необхідність вивчення етнічними угорцями-громадянами України мови нашої країни. Зрозуміло, що подібні дії Угорщини ускладнюють взаємовідносини між нашими країнами. Крім того, в кінці січня 2022 р. представники влади Угорщини заявили,

якщо українська влада не відступить від своєї політики щодо угорської меншини, це дуже обмежить можливості уряду Угорщини надати будь-яку підтримку Україні у конфлікті з Росією. Однією з причин такої заяви угорської сторони стало внесення у Верховну Раду нашої країни законопроекту, який говорить, що подвійне громадянство не дає право на державну посаду в Україні. На думку представників угорської влади це суттєво обмежить права українців угорського походження, які вже отримали угорські паспорти, але є громадянами України.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування фінансової системи Угорщини до 1990 р. ви можете назвати?
2. Які особливості податків в Угорщині ви можете назвати?
3. Які доходи і видатки місцевих органів самоврядування в Угорщині?
4. У чому полягають особливості міжбюджетних відносин в Угорщині?
5. Які основні напрями проведення пенсійної реформи в Угорщині ви можете назвати?
6. Що дало фінансовій системі країни входження Угорщини до Європейського Союзу?

РОЗДІЛ 17 ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЧЕХІЇ

17.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Чехії включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Чехії включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

У 1990–1992 рр. Чехія, у складі Чехословаччини, почала здійснювати фінансово-економічні реформи. Уряд з 1993 року, тобто з року створення самостійної Чеської республіки, до 1998 р. був націлений, перш за все, на кардинальні інституціональні зміни і лібералізацію. Йшлося насамперед про приватизацію промисловості, лібералізацію цін, лібералізацію зовнішньої торгівлі, дерегулювання валютної галузі та ін. Уряд Чехії мав одну з найбільш детально продуманих програм масової приватизації. У першу чергу були приватизовані прибуткові підприємства. У Чехії земельна реформа не супроводжувалася розпаюванням земель. Згідно законодавства, колишні кооперативи трансформувалися в приватні юридичні особи, а державні – в кооперативи приватних власників або в комерційні компанії (акціонерні товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю). Проблемою для Чехії стала поява олігархів при проведенні приватизації державної власності на основі використання масової (або ваучерної) приватизації. В країні у 90-х роках ХХ ст. було проведено кілька хвиль так званої **купонівки**. Як наслідок, навіть у 2002 р. серед найбагатших чехів лідирували бенефіціари ваучерної приватизації.

У результаті реформ розмір доходів державного бюджету Чехії зріс з 348,8 млрд крон в 1993 р. до 1015 млрд крон в 2008 р. Витрати державного бюджету зросли з 344 млрд крон в 1993 р. до 1070 млрд крон в 2008 р. Основні видатки бюджету йдуть на соціальні потреби, на розвиток економіки, на дотації місцевим бюджетам, на стимулювання розвитку туризму. Зокрема, частка туризму становить 10 % ВВП країни. В 2005 р. доходи територіальних бюджетів склали 182 млрд крон, а в 2008 р. – 305 млрд крон, відповідно видатки зросли з 184 до 380 млрд крон. Країна вступила в ЄС і в НАТО і досягала до кризи 2008–2009 рр. пристойного економічного росту – близько 6 %. В

період кризи були проведені деякі скорочення соціальних виплат, а також підвищені окремі податки та збори.

Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років змусила уряд країни частково обмежити державні видатки та ряд інвестиційних програм, підвищити деякі податки. Країні не вдалося уникнути спаду виробництва, але з 2010 р. в Чехії розпочалося зростання виробництва. Можливий вступ Чехії до зони євро спочатку передбачався на 2015 р., але криза 2008–2009 рр. відтермінувала цей крок до 2020 р. Однак пандемія коронавірусу та її негативні наслідки для фінансово-економічної ситуації в країні не дали можливість запровадження євро в 2020–2021 рр. Передчасний вступ до зони євро, як вважають експерти, для Чехії був би непродуктивним.

Важливою умовою підвищення ефективності публічних фінансів у Чехії є удосконалення публічних закупівель. В країні для участі у них та поданні пропозицій будь-який економічний оператор повинен бути зареєстрований або на Порталі тендерних закупівель (NEN), або на одній із п'яти приватних електронних платформ. Різниця між державною платформою NEN та приватною FEN (FEN) полягає в якості та рівні послуг для учасників торгів. FEN забезпечує розширені пошукові та додаткові послуги, але за певну плату. Натомість, портал NEN є безкоштовним як для замовників, так і для бізнесу. Особливістю розміщення пропозицій в Чехії є те, що замовники повинні публікувати повідомлення про закупівлі на Порталі тендерних закупівель (NEN) чеською мовою.

У Чехії у відповідь на пандемію коронавірусу затвердили поправку до Закону про публічні закупівлі для закупівлі товарів та послуг для боротьби з нею. Ці закупівлі можуть здійснюватися за прискореною процедурою, без попередньої публікації та за прямим укладенням договорів. Така практика, зокрема, була застосована в Чехії для так званих коронавірусних закупівель. Але позитивом є те, що інформація про вказані коронавірусні публічні закупівлі у Чехії, як й в інших країнах Вишеградської групи, була доступна для громадськості, що мінімізувало тінізацію таких закупівель.

Проблеми із забезпеченням соціальних гарантій громадянам Чехії в останні роки негативно впливають на виконання рішень ЄС щодо прийняття біженців. Тому більшість населення країни та її керівництво виступили в 2015–2019 рр. проти прийняття мігрантів з мусульманських країн. Водночас, з 2011 р. в Чехії дозволили проживати іноземцям, які мають нерухоме майно, але – на короткий час. Це можуть бути навіть невеликі апартаменти за 40 тис. євро. Крім того, потрібно

надати офіційне підтвердження про те, що іноземець може себе фінансово забезпечити, проживаючи у Чехії. В жовтні 2021 р. урядом Чехії було **тимчасово скасовано ПДВ** на електроенергію і газ на тлі значного зростання цін на енергоносії в світі. Це буде коштуватиме бюджету країни близько 78,5 млн крон на місяць.

Значні витрати поніс бюджет Чехії для подолання наслідків прийнятих урядом заходів щодо подолання пандемії коронавірусу, що розпочалася навесні 2020 р. Зокрема, за цей час було отримано 2,7 млн заявок від фірм і підприємців на компенсацію їх збитків, а загальний розмір виплат за ними становив близько 44 млрд крон. У 2021 році, як передбачається, дефіцит знизиться до рівня 3,4 відсотків ВВП. Дані впливають з доповіді про інфляцію, оприлюдненої Чеським національним банком (ČNB). Ще в лютому 2020 р., до початку епідемії, ČNB прогнозував профіцит громадських фінансів. Сукупна заборгованість держави в 2020 році, за даними Нацбанку, підвищилася до 37,6 % ВВП з 30,8 % ВВП 2019 року. У 2021 році державна заборгованість зросте до 38,6 % ВВП. В рамках нового прогнозу ČNB очікував зниження темпів зростання чеської економіки в 2020 році на 8 %, а в 2021-м – підвищення на 4 %.

Серйозною проблемою для фінансів країни є корупція у вищих ешелонах влади, що негативно впливає на інвестиційну привабливість країни. Особливо великі претензії громадськість висуває до колишнього прем'єр-міністра мільйонера А. Бабіша. Він володіє потужною продовольчою групою «Агроферт», а в 2013 р. придбав найбільшу чеську медіа-групу MARFA. У 2011 р. він пішов у політику, організувавши нову партію **АНО (Так)**. Хоча за ним постійно тягнулися корупційні скандали, але після виборів 2017 р. він став прем'єр-міністром. В листопаді 2021 р. він написав заяву на відставку, оскільки його партія програла вибори.

17.2. Місцеві й регіональні фінанси в Чехії

Місцеві бюджети, або так звані територіальні бюджети, як офіційно іменуються вони в законодавчих актах ЧР на сучасному етапі включають бюджети країв (областей) та бюджети населених пунктів (муніципалітетів). Про структуру доходів місцевих бюджетів у Чехії можна довідатися з таблиці 17.1.

Податкова реформа 1993 р. заклала основи для подальшого розвитку муніципальних фінансів Чехії. Закон «Про бюджетну систему» (1990, з доповненнями 1992, 1997 рр.) передбачив такі види доходів, які надходять до бюджетів муніципалітетів: доходи від комунального

майна, підприємств та фінансових активів, податок на нерухомість, розщеплення прибуткового податку з громадян (ППГ), частка надходжень від податку на доходи підприємців, які розмістили свої підприємства на території муніципалітету (за нормативом 10 %; Прага, Брно, Острава та Пльзень – 70 %), 20 % надходжень від податку на доходи підприємців на території округу (розподіляється пропорційно чисельності мешканців, окрім Праги, Брно, Острави та Пльзеня), 20 % від прибуткового податку з підприємств країни (ППП) – пропорційно чисельності мешканців. Крім того, вони мають право отримувати адміністративні платежі, кредити та позики, субсидії від державного бюджету та державних фондів, субсидії від окружних державних адміністрацій. Муніципалітети та краї отримують від центрального уряду **цільові гранти** для фінансування делегованих повноважень у сфері соціальної допомоги: утримання інтернатів для престарілих, центрів догляду за дітьми, спеціалізованих установ соціальної сфери та охорони здоров'я. Крім того, надаються цільові гранти на утримання пожежних бригад, фінансування місцевого транспорту, дитячих садків і початкових шкіл. Ці гранти розподіляються за нормативами на душу населення і передбачають необхідність вкладення муніципалітетом власних коштів. Особливо це стосується інвестиційних грантів, які надаються державним бюджетом та позабюджетними фондами. Вирівнювання, як безпосередня мета трансфертної політики держави, не практикується.

Таблиця 17.1

Доходи місцевих бюджетів у Чехії, в % до суми

Місцеві податки	16 %
Плата за користування муніципальною власністю і різні збори	12 %
Трансферти вищих бюджетів	45 %
Позики (місцеві)	11 %
Інші доходи	16 %
Разом	100 %

Послуги, які надають муніципалітети, поділяються на обов'язкові та добровільні. Перелік перших визначається Законом «Про муніципалітети». До кола основних завдань муніципалітетів включені: дошкільна освіта та 9-річна школа (при цьому оклади вчителів виплачуються з національного бюджету), соціальні послуги індивідам (допомога пенсіонерам на проживання, будинки для осіб похилого віку та інвалідів, дитячі будинки), житлове господарство, водопостачання,

збирання та переробка сміття, громадські парки, місцевий транспорт, газо- та електропостачання, експлуатація місцевих доріг, охорона громадського порядку та безпека. Значна частина послуг надається комунальними підприємствами у кооперації із приватними фірмами. До необов'язкових віднесені послуги у культурній сфері (бібліотеки, заклади культури), організація відпочинку тощо. Ці послуги надаються насамперед у великих містах, які мають більше фінансових можливостей.

Незважаючи на те, що муніципалітети отримують близько 70 % доходів з власних джерел, витратити їх вони змушені відповідно до центральних вказівок. 75 % їхніх доходів призначається для фінансування округів та здійснення обов'язкових видатків (наприклад, соціальних виплат) і лише 25 % – для визначених безпосередньо муніципалітетами потреб.

Специфіка регіональних бюджетів у Чехії

Регіональні бюджети формуються на рівні країв. У Чехії зараз існує 14 країв, включаючи столицю країни – м. Прагу. Край є основною територіальною самоврядною одиницею в ЧР. Він має власний бюджет, який затверджується регіональним парламентом – Представництвом краю. Основними джерелами формування бюджету краю є: податкові надходження, в частині пропорції, визначеної зокрема Законом № 250/ 2000 Кодексу законів Чеської Республіки, в т. ч.: а) податки з доходу фізичних осіб; б) податки з доходу юридичних осіб; в) ПДВ; г) інші платежі; д) податок з нерухомості; неподаткові платежі: а) доходи від власної господарської діяльності; б) платежі бюджетних організацій; в) орендні платежі; доходи від продажу майна; отримані дотації з державного бюджету і державних фондів

Таким чином, впродовж початку 2000-х років у Чеській Республіці відбулися системні зміни формування місцевих (територіальних) бюджетів. Децентралізація влади і перерозподіл повноважень між центром і регіонами супроводжуються цілеспрямованим перерозподілом фінансів. Розширення прав регіонів, переведення на них у 2003–2004 рр. об'єктів соціальної сфери, насамперед системи освіти і охорони здоров'я, підкріплюється направленням грошових потоків із державного до місцевих бюджетів, розширенням бази наповнення регіональних і локальних бюджетів.

17.3. Податкова системи Чехії

Податкове відомство є структурним підрозділом Міністерства фінансів. Податковий інспектор називається керуючим податками.

Контакти з керуючими податків обмежуються подачею звітів від одного до чотирьох разів на рік (залежно від діяльності підприємства).

Основна ставка **податку на доходи юридичних осіб** становила 31 % до 2005 р., в 2005 р. вона була знижена до 28 %, а з 01.01.2010 р. ця ставка була зменшена до 19 %. Базу оподаткування цього податку зменшують на суму збитків попередніх періодів, а також на суму спонсорських дарунків за умови, якщо вони становлять не менше 2000 крон, але не більше 2 % оподаткованої основи. З 2016 р. ставка корпоративного податку для базових інвестиційних фондів складає 5 % та 0 % для пенсійних фондів.

Підприємства з 2010 р. платять **податок із нарахованої заробітної плати** у розмірі 34 % (раніше було 35 %). При затримці на місяць (до 30 квітня) сплачується штраф у розмірі 5000 крон і більше. Зараз з роботодавців береться 25 % в якості внеску до фонду соціального страхування і 9 % – на медичне страхування. З працівників береться 11 %, в тому числі 6,5 % на медичне страхування і 9 % – на медичне страхування. Проте, часто в Чехії юридичні особи оформляють місцеве товариство з обмеженою відповідальністю, що дозволяє знижувати соціальне податкове навантаження приблизно в два рази.

Податок із доходів фізичних осіб до 2005 р. визначався на основі Закону 1992 р. «Про прибутковий податок» із відповідними змінами та доповненнями, а його ставки дорівнювали 15, 25 і 32 %. В 2005–2008 рр. в Чехії були введені ставки податку на доходи фізичних осіб в розмірі 15–25 %. Зараз ставка цього податку складає 15 %. Водночас, з підприємців, дохід яких перевищує рівень середньої зарплати більше, ніж в 48 разів, стягується **додатковий податок** за ставкою 7 %. Предметом прибуткового податку з фізичних осіб є: доходи від найманої праці і посадового окладу, доходи від підприємницької або іншої незалежної дохідної діяльності, доходи від капіталу, доходи від оренди, інші доходи. Доходом не вважаються дохід від придбання акцій, спадщини, дарчого переказу нерухомості, рухомого майна, кредити і позички, а також інші доходи передбачені законом. Оподатковувану основу прибуткового податку з громадян зменшують на: 38 040 крон на кожного платника на рік (кожний місяць – у розмірі однієї дванадцятої від цієї суми); 23 520 на рік за кожну дитину (до 26 років) (кожний місяць – у розмірі однієї дванадцятої від цієї суми); 21 720 на рік за непрацюючу особу (кожний місяць – у розмірі однієї дванадцятої від цієї суми).

Ставка **податку на додану вартість** залежить від виду діяльності – торгівля або надання послуг. З 2013 р. базова ставка ПДВ складає

21 %, а знижена – 15 % (на деякі продукти та послуги: вода, газ, тепло, електрика). З 01.01.2015 р. діє друга знижена ставка ПДВ в розмірі 10 % (на продукти харчування для грудних дітей, медичні препарати для людей, для ветеринарних служб, на книги, газети, журнали). Нульова ставка ПДВ встановлена для експорту товарів в межах ЄС і при наданні міжнародних транспортних послуг. Крім того, податок не стягується в сфері фінансових послуг і операцій з нерухомістю. Кошти сплачені як податок на додану вартість можуть повернути всі іноземці, які витратили свої гроші на споживчі товари.

Повернення податку доступне для осіб з громадянством країн, що не входять в ЄС. Для відшкодування суми податку необхідно скористатися системою Global Blue. Таким чином можна заощадити багато грошей, оскільки сума ПДВ на багато категорій товарів становить 21 % від загальної вартості. Оплачуючи покупку необхідно обов'язково запитати квитанцію на повернення податку. **Кешбек** також можуть перевести на банківську картку, для чого необхідно вказати її номер на чеку з повернення податків. Тому іноземцям, що їдуть з Чехії, доцільно підійти з чеками на придбання та квитанціями на повернення коштів до митників, які повинні поставити на них офіційну печатку. Однак, повернути вартість ПДВ не вдасться за куплений алкоголь, продукти харчування, паливо, зброю та авто.

Податок на нерухомість визначається на основі Закону 1992 р. «Про податок на нерухомість» із відповідними змінами та доповненнями. Предметом податку є ділянки і будівлі. Загалом, тема покупки нерухомості в Чехії цікавить тисячі заможних іноземців. Придбання будинків в цій країні вкрай вигідно, оскільки Чехія – один з туристичних центрів Європи, а нерухомість тут не тільки росте в ціні, але і приносить регулярний дохід тим, хто хоче здавати її в оренду. Всім іноземцям доведеться заплатити податок на нерухомість в Чехії. Його сума оцінюється в 4 % від загальної вартості житла, оціненого незалежною експертною групою та податковою службою країни. Віддати цей податок до бюджету доведеться відразу ж після укладення договору. Сплатити податок доведеться саме покупцеві житла. Від сплати податку на нерухомість звільнені власники нового житла, побудованого не раніше 5 років тому. Всі особи, що не мають статусу податкового резидента в Чехії, мають право повернути сплачені податки в Чехії.

Податок із земельних ділянок. Податки стягуються з тих ділянок, які занесено до кадастру нерухомості Чехії. Платником додатку є власник ділянки або будівлі. Податкова ставка з орної землі, виноградників, садів і городів становить 0,75 % вартості на рік. З луків і

пасовищ, лісів і ставків з рибним промислом – 0,25 % вартості на рік. Основна податкова ставка для інших ділянок за один квадратний метр становить у разі забудованих площ і дворів – 0,10 крон, будівельних ділянок – 1 крона, інших площ – 0,10 крон.

Податок з будівель. Ставка податку для окремих будівель за один квадратний метр забудованої площі становить: житлових будинків – 1 крона за понад 16 м; будинків для індивідуального відпочинку та сімейних будинків – 3 крони; гаражів – 4 крони; будівель для підприємницької діяльності при первинному сільськогосподарському виробництві і підприємств промисловості, будівництва, транспорту, енергетики та іншого сільськогосподарського виробництва – від 1 до 5 крон. Об'єктом для податку з будівель є площа основи надземної частини будівлі в квадратних метрах, збільшена на 0,75 крони на кожний квадратний метр за кожний наступний надземний поверх, якщо площа цього поверху перевищує дві третини забудованої площі. Основну податкову ставку з ділянок або будівель множать на коефіцієнт, величина якого залежить від розміру населеного пункту, у якому знаходиться ця земельна ділянка або будівля, і його комерційної важливості. Податкову декларацію платник зобов'язаний пред'явити відповідній податковій інспекції до 31 січня податкового періоду.

Споживчий податок – акцизи. Визначається на основі Закону 1992 р. «Про споживчі данини (акцизи)» з відповідними змінами та доповненнями. Споживчим податком за фіксованими ставками за одиницю продукції (літр, пачка, кг) обкладаються паливо-мастильні матеріали, алкоголь, пиво, вино і тютюн. Податок визначається за кількістю фізичних одиниць виготовленого чи імпортованого товару. Ставки податку фіксовані та диференційовані відповідно до виду та категорії товару. У випадку експорту товару експортер має право на відшкодування сплаченого податку. Цьому оподаткуванню підлягають такі товари широкого вжитку: паливо (особливо бензин, нафта та нафтопродукти для опалювання).

Дорожній податок сплачують власники автотранспорту (як юридичні, так і фізичні особи). Величина його залежить від обсягу двигуна машини і кількості осей для тракторів, вантажівок та автобусів. Річний розмір податку (залежно від обсягу двигуна машини) є таким: до 800 см – 1200 крон; від 800 до 1250 см – 1800 крон; від 1250 до 1500 см – 2400 крон; від 1500 до 2000 см – 3000 крон; від 2000 до 3000 см – 3600 крон; понад 3000 см – 4200 крон.

Податки зі спадщини, подарунків і переведення нерухомості

Для цілей оподаткування спадщини, подарунків і переведення нерухомості одержувачі поділяються на три групи: I група: прямі родичі та подружжя – ставка податку на подарунки становить від 1 % при сумі подарунка до 1 млн крон, до 5 % при сумі, що перевищує 50 млн крон; II група: брати і сестри, дядьки і тітки, племінники – ставка податку на подарунки становить від 3 до 12 % відповідно; III група: інші фізичні та юридичні особи – ставка податку на подарунки становить від 7 до 40 % відповідно. Ставка податку на спадщину становить 50 % від відповідної ставки податку на подарунки. При цьому прямих родичів та подружжя від сплати цього податку звільнено. Рухоме майно та фінансові внески у вигляді банківських депозитів і цінних паперів не підлягають оподаткуванню податком на спадщину і подарунки, якщо їх вартість не перевищує 1 млн крон на кожного одержувача з I групи (тільки для подарунків), 60 тис. крон – з II групи і 20 тис. крон – з III групи. Зі спадщини і подарунків, що перевищують ці суми, податок утримується за ставками, зазначеними вище. Ставка податку з переведення нерухомості становить 5 % від її вартості в усіх випадках.

Дивіденди, відсотки, роялті (для нерезидентів) оподатковуються за ставкою 15 %. Якщо угода про уникнення подвійного оподаткування з Чехією не підписана, то ставка підвищується до 35 %.

Оподаткування операцій з криптовалютами. При одноразових операціях до 30 тис. крон особа, що їх робить, звільнена від податку на прибуток. Але якщо операції відбуваються систематично, а їх обсяг перевищує 30 тис. крон, за отриманий дохід треба звітувати в річній декларації, заповнюючи графу «Інші доходи» і потрібно заплатити податок в розмірі 15 %. Однак, з такого доходу не здійснюються відрахування до фонду медичного страхування та до пенсійного фонду.

При **майнінгу (продукуванні)** криптовалют дохід підлягає оподаткування за ставкою 15 % для фізичних осіб чи 19 % для юридичних осіб та відображається у річній декларації як дохід в графі «Дохід від підприємницької діяльності». З цього доходу треба сплатити соціальні внески до пенсійного фонду та фонду медичного страхування. Визначення прибутку відбувається за такою схемою: із загального прибутку вираховуються витрати на майнінг криптовалюти.

17.4. Фінанси домогосподарств в Чехії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати

на комунальні платежі, транспорт, харчування. Основними доходами домогосподарств в сучасних умовах є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Освіта в державних вузах чеською мовою безплатна. При народженні дитини виплачується допомога в розмірі 700 євро, далі протягом двох років щомісяця виплачується допомога на утримання дитини в розмірі 450 євро.

На початку ХХІ ст. **рівень бідності** складав у Чехії 0,8, а коефіцієнт Джині (коефіцієнт нерівності в доходах домогосподарств) – 25,9 %. За останніми коефіцієнтами Чехія виглядала набагато привабливіше, ніж більшість постсоціалістичних країн. На підприємствах, контрольованих іноземним капіталом, середньомісячна зарплата є на 6 % більше ніж по промисловості загалом. Так, зокрема, в 2009 р. вона становила 28 500 крон (близько 1500 дол. США). Причому, навіть у період кризи 2008–2009 рр. іноземці не прагнули повертати виробництво у свої країни, використовуючи кваліфіковану чеську робочу силу. Зокрема, у 2008 р. до ЧР надійшло понад 110 млрд крон (майже 7 млрд дол. США) прямих іноземних інвестицій, а в кризовому 2009 р. – 52 млрд крон (близько 3,5 млрд дол. США).

В 2019 р., за даними МВФ, рівень доходу на душу населення в Чехії склав 38,8 тис. дол. США (з урахуванням купівельної спроможності національної валюти). Середня зарплата у третьому кварталі 2021 р. склала 37 499 крон, а мінімальна зарплата – 15,2 тис. крон. У листопаді 2021 р. уряд тимчасово відмінив ПДВ на електроенергію та газ, щоб зменшити витрати на них домогосподарств. Це означає, що домогосподарства, які платять за газ 1000 крон (близько 40 євро) за електроенергію заощадають близько 350 крон (14 євро) за листопад та грудень.

Проблемою для держави є значні витрати на допомогу безробітним та мігрантам. При цьому в окремих регіонах країни (в Північній та Північно-Західній Чехії, Північній Моравії та Остраво – Карвінському районі) рівень безробіття в окремі періоди перевищував 12 %. Це змушувало уряд країни обмежувати зайнятість іноземних працівників, в тому числі й українських. Водночас, в 2018 р. рівень безробіття в Чехії склав всього 2,4 %, що змусило державу активізувати залучення в країну іноземних працівників, зокрема, й з України.

Працівникам, які перебувають на карантині в результаті пандемії коронавірусу, в 2020–2021 рр. держава виплачувала 80 % від зарплати, але не більше ніж 39 тис. крон. Під час цієї пандемії зріс борг домогосподарств, який на кінець жовтня 2021 р. складав 2014 млрд крон. Іпотечні кредити становлять 75 % загального боргу домогосподарств.

Певні витрати домогосподарства несуть на сплату соціальних платежів, оскільки закон передбачає, що всі наймані працівники, а також самостійні працівники підлягають страхуванню. У випадку найманих працівників базою оподаткування є їхній повний заробіток (враховуючи всі види доходів натурою від наймача). Приблизно четверта частина страхового внеску вилучається із зарплати працівника, решту сплачує працедавець. Перерахування обох цих частин здійснює працедавець. Для підприємця за базу береться 35 % податку на доходи підприємства, а загальний страховий внесок складається з внеску найманого працівника та працедавця.

Як для окремих осіб, так і для підприємців частину загальної суми податків складають страхові відрахування в державну систему охорони здоров'я, хоча ці доходи мають спеціальне призначення (компанії страхування на випадок захворювання) і не становлять державних доходів у точному значенні цього слова. Обрахунок страхових внесків на охорону здоров'я здійснюється на тій же базі, що й на соціальне страхування. Ці внески також розподіляються між працівниками та працедавцями у відношенні один до двох.

Реформування пенсійної системи в Чехії розпочалося в 1998 р. В її основі лежить принцип гарантованого мінімального доходу, існує також система додаткового добровільного пенсійного страхування. Особливостями пенсійної системи є те, що реформа не передбачає запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи. Пенсійний вік в 2004 р. в Чехії складав для чоловіків – 61,5 років, для жінок – 56 років, в наступних роках він поступово підвищувався (до 65 років у 2030 році). Позитивним у реформуванні пенсійної системи в Чехії є те, що при визначенні пенсійного віку жінки враховуватимуть кількість її дітей. Загалом пенсійна реформа в Чехії оцінюється позитивно, але фахівці наголошують на потребі впровадження обов'язкової накопичувальної системи.

Позитивно на доходи громадян вплинули заходи держави щодо подолання негативних наслідків пандемії коронавірусу. Так, у третьому кварталі 2020 р. збереглося високе зростання заробітної плати у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги – на 8 %. Проте, найвище зростання було зафіксоване у сфері нерухомості, а саме на 11,8 %. Натомість найменше номінальна заробітна плата зросла у сфері культури, розваг та відпочинку (всього на 199 крон або 0,6 % – до 32 615 крон).

17.5. Фінанси підприємств в Чехії

Сьогодні основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними

витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів, зокрема, екологічних. Так, у 2012 р. у Чехії був переглянутий підхід до **оподаткування викидів забруднюючих речовин** в атмосферне повітря. Їх кількість з 9-ти була зменшена до 4-х обов'язкових до оподаткування викидів забруднюючих речовин. Однак ставки податку були підвищені приблизно на 37 % з подальшим щорічним зростанням. Водночас, підприємства були звільнені від обов'язку сплачувати цей податок, якщо вони впроваджують найкращі технології та методи управління. Однак, поряд з розвитком відновної енергетики в країні планують розвивати й ядерну енергетику.

Для підтримки підприємств у сільському господарстві в Чехії в 1993 р. було створено **Підтримуючий і гарантійний сільськогосподарський та лісогосподарський фонд (ПГРЛФ)**. Головне завдання цього фонду – фінансова підтримка при отриманні кредитів сільськогосподарськими виробниками шляхом: надання гарантій; субвенційна оплата частини отриманих кредитів; покриття частини (до 70 %) платежів за кредити та здійснення прямих субвенційних виплат і фінансування.

Значну фінансову допомогу чеські підприємства (як й інші підприємства в країнах ЄС) можуть отримати з фондів Європейського Союзу. Так, за даними сайту Європейської Комісії, чеське підприємство Trlnecke zelezarny в 2013 отримало 31 млн євро на реконструкцію системи вторинного уловлювання пилю в кисневих конверторах та оновлення деяких застарілих елементів пиловловлюючого обладнання на окремих виробничих ділянках. Того ж року компанія ArcelorMittal Ostrava отримала допомогу в розмірі 17,33 млн євро на встановлення обладнання для уловлювання пилю на агломераційній фабриці.

В країні державою за допомогою податкових та інших фінансових пільг стимулюється розвиток малого та середнього бізнесу. Хоча у Чехії немає окремого законодавства, яке регулює малий бізнес, проте є стандартна для всіх підприємств система оподаткування з пільгами для суб'єктів підприємництва з невеликими оборотами, а також велика кількість реально діючих державних програм із підтримки малого бізнесу. Водночас, податковим законодавством Чехії встановлено, що особи, які займаються на території Чехії як підприємницькою, так і будь-якою іншою діяльністю, що приносить дохід, повинні здійснювати відповідні податкові виплати до чеської казни.

У 2008 р. Чехія значно розширила пільги для малого та середнього бізнесу. Зокрема, на 88 видів діяльності взагалі відмінили ліцензії. Тепер дрібний підприємець – фізична особа з річного доходу 60 %

може списати на затрати, не вказуючи, на які саме. Частину також можна списати на утримання дружини, яка знаходиться у відпустці по догляду за дитиною, а також на дитину. З тою суми, що залишилася, сплачується податок в розмірі 15 %.

Позитивом є той факт, що власники підприємств (як громадяни Чехії, так й іноземці) та їх вищий менеджмент не прагнуть впливати на роботу центральних органів політичної та виконавчої влади країни або брати безпосередню участь у їх роботі. Відповідно, у Чехії немає так званих «олігархів», що сприяє розбудові та ефективному функціонуванню різних видів підприємств та стабільності фінансової системи країни.

У Чехії компанії, як постраждали від урядових заходів щодо боротьби з коронавірусом, зможуть з 01.11.2021 р. до кінця лютого 2022 р. отримувати від держави компенсації в рамках програми **Antivir**. Розмір компенсації становитиме 60 % від зарплати працівників, але не більше ніж 29 тис. крон. Ця програма призначена для запобігання звільненню співробітників фірм. Держава також виплатить 40 % непокритих витрат підприємцям, у яких продажі упали на 30 %. Підприємці, продажі яких упали на 50 %, матимуть право на субсидію у розмірі 70 % витрат. Невеликі компанії зі штатом до 10-ти співробітників, продажі яких впали на 80 %, зможуть отримати компенсацію в розмірі 90 % витрат, починаючи з липня 2021 р.

В листопаді 2021 р. палата депутатів Чеської Республіки затвердила умови виплати компенсацій підприємцям і фірмам, які постраждали від урядових рішень щодо боротьби з коронавірусом. Зокрема. Індивідуальні підприємці та засновники невеликих компаній зможуть подавати заявку на компенсацію до 1000 крон на день (такі ж умови діяли в 2020 р.). Для осіб, які працюють на підставі договору про виконання робіт, субсидія становитиме 500 крон на день. Підтримка адресована компаніям та підприємцям, чії продажі в період пандемії впали на 30 % і більше.

17.6. Фінансовий ринок Чехії

Структури фінансового ринку країни стали активно розвиватися після проведення ринкових реформ на початку 90-х років ХХ ст. Домінуючим елементом фінансового ринку Чехії є банківський сектор, хоча в країні активно функціонують й інші його елементи. У 2002 р. структура банківської системи Чехії була такою (у штуках): іноземні банки – 22 (33,8 %), місцеві – 9 (13,8 %), державні – 6 (9,2 %), приватизовані – 28 (43,1 %). При відкритті рахунків чеські банки не вимагають від їхніх власників банківських рекомендацій. Для зняття грошей з

рахунка не потрібно ніяких підтверджуючих документів, необхідно лише повідомити банк про свій намір, для того щоб необхідну суму було підготовлено. При внесенні грошей на рахунок не потрібні ніякі довідки про джерело походження грошей. Керуючий податками будь-якого рівня не може прийняти рішення про безспірне списання коштів з рахунку підприємства у банку у разі виявлення порушень. У Чехії взагалі немає **«безспірного списання»**. У Чехії також діє закон про банківську таємницю, відповідно до якого відомості про рахунки та їхніх власників не надаються ні податковій службі, ні поліції.

У 1998 р. уряд прийняв постанову про заохочення інвестицій, яка в 2000-му р. трансформувалася в закон «Про заохочення інвестицій». В 2003-му р. в цей закон були внесені суттєві доповнення щодо покращення інвестиційного клімату в Чехії і він був введений в дію в 2004 р. Сучасна система заохочення інвестицій, зокрема, передбачає: зниження податків з доходів юридичних осіб на десять років для новостворених або вже існуючих товариств; передачу інвестору технічно оснащеної території за вигідними цінами; фінансову підтримку створення робочих місць (до 200 тис. крон на одного працівника); фінансову підтримку перекваліфікації або навчання працівників (до 36 % видатків на навчання); за окремою правовою нормою – передача земельних ділянок за зниженими цінами з переведенням їх із категорій ділянок сільськогосподарського призначення до інших категорій. Відповідно до закону, претендент на одержання згаданих преференцій має відповідати чітко визначеним умовам.

Претендент на отримання вказаних преференцій повинен відповідати наступним вимогам: він повинен інвестувати у певний проект не менше 10 млн дол. США (раніше ця вимога складала 25 млн дол.); інвестиція повинна бути спрямована в одну з high-tech галузей, зазначених в законі, або в іншу галузь обробної промисловості за умови, що не менше 50 % вартості фінансових вкладень припадатиме на новітнє технологічне устаткування; інвестор має вкласти щонайменше 10 млн дол. США у регіонах, де рівень безробіття щонайменше на чверть перевищує рівень безробіття в середньому по країні тощо. Загалом, у 2009 р. під контролем іноземних інвесторів у Чехії діяло близько 2 тис. підприємств, на яких було зайнято 560 тис працівників. Продукція цих підприємств у загальній сумі реалізованих промислових товарів склала майже 62 %. Іноземний інвестор насамперед прийшов у ті галузі, які є найбільш прибутковим. Найбільшою мірою у Чехії представлений капітал з Німеччини, Австрії та Великої Британії (разом – 51 %), а також з США (25 %). Позитивом є те, що нові господарі дуже чутливі

до репутації традиційних чеських брендів, таких, як автомобілі «Шкода», пиво «Пльзенський праздрой» чи «Крушовіце», радіо- та електрообладнання фірми «Тесла», електротехнічні вироби концерну ЧКД тощо.

Для залучення іноземних інвестицій в Чехії створюються **індустріальні парки**, яких зараз функціонує понад 100. Компанії, які стали резидентами індустріальних парків, отримують від держави ряд фінансових пільг, зокрема нижчу орендну ставку за землю. Крім того, в залежності від розміру інвестицій в індустріальний парк податок на прибуток в Чехії знижується на 25 %. Водночас, в індустріальних парках в країні мінімальні інвестиції в нове обладнання повинно складати не менше 50 % від їх загального обсягу. При цьому не менше половини цієї суми має бути власними коштами інвестора, і це не може бути позика.

Загалом, уряд під керівництвом соціал-демократів (1998–2006 рр.) провів успішну приватизацію банків і віддав їх до рук досвідчених західних стратегічних партнерів, створивши таким чином умови для їх ефективної діяльності. Також вдалося створити систему успішних інвестиційних заохочень, що зумовило потік промислових інвестицій (передусім у розвиток автомобільної промисловості). Другий уряд соціал-демократів значно знизив прибуткові податки, перш за все з корпорацій, щоб стимулювати економічне зростання в країні. Водночас, під час правління кабінетів соціал-демократів відбулося зростання державних боргів, причому в такій мірі, що ні в 2005, ні в 2006 році Чехія не виконувала Маастрихтські критерії. Тому в наступні роки країна була змушена оптимізувати свої видатки та підвищити деякі податки та збори.

Водночас, Чеській Республіці, на думку експертів, конче потрібні подальші реформи, які здатні забезпечити економічне зростання в середньо- і довгостроковому часовому просторі. Необхідно знизити податкове навантаження, перш за все ввести верхню межу для відрахувань соціального страхування, завдяки якій для підприємств в Чехії стає надзвичайно дорогою добре оплачувана робоча сила.

В Чехії активно використовується **криптовалюта**. Водночас, в країні криптовалюта не визнається як фінансовий інструмент, а її продаж-купівля чи обмін на фіатні гроші не є фінансовою послугою. Криптовалюта тут також не вважається інструментом інвестицій, тому для операцій з нею не потрібна спеціальна ліцензія. Міністерство Чехії визнає криптовалюту нематеріальним активом і на її обмін на інший актив або гроші ліцензії не вимагає.

Контрольні запитання

1. Які результати реформування публічних фінансів Чехії на початку 90-х років ХХ ст. ви можете назвати?
2. Які основні доходи і видатки державного бюджету в Чехії?
3. Які особливості податкової реформи в Чехії ви можете назвати?
4. Як оподатковуються доходи фізичних осіб у Чехії?
5. Як оподатковуються доходи юридичних осіб у Чехії?
6. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів у Чехії?

РОЗДІЛ 18

ФІНАНСОВА СИСТЕМА СЛОВАЧЧИНИ

18.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Словаччини включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси (бюджети 8 регіонів, бюджети 79 округів, бюджети муніципалітетів). Державні фінанси Словаччини включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ. Фінансова система Словаччини будується переважно на податкових надходженнях до бюджету.

Словаччина, як і Чехія, швидкими темпами провела приватизацію та **реституцію** (повернення державного і комунального майна колишнім власникам або їх нащадкам). Це оздоровило державні фінанси, хоча приватизація великих підприємств відбулася не без проблем. За час реформ помітно скоротилися дотації у виробничій сфері. Важливими кроками з реформування публічних фінансів Словаччини стало виділення з державного бюджету місцевих бюджетів і надання їм автономного характеру, а також утворення самостійного позабюджетного пенсійного фонду.

Обсяг дефіциту державного бюджету (у відсотках до ВВП) у Словаччині складав: у 2000 р. – 5,1, а в 2006 р. він зменшився до 1,9 %, завдяки реформам (у 1998–2006 рр.) правоцентристського уряду М. Дзурінди. Водночас, прихід до влади лівоцентристського уряду Р. Фіцо (2006–2009 рр.) призвів до зростання бюджетного дефіциту до 6,8 % від ВВП та, відповідно, державного боргу. Для дотримання стандартів ЄС щодо державного боргу у Словаччині парламентом 08.12. 2011 р. законодавчо обмежено його на рівні 60 % до ВВП.

У травні 2004 р. Словаччина вступила до ЄС. Водночас у країні почався інвестиційний бум, значною мірою викликаний упровадженням єдиного прибуткового податку як для фізичних, так і для юридичних осіб, який становив 19 %. Іноземні підприємці належно оцінили нововведення вклавши в економіку Словаччини 11 млрд дол., що допомогло досягти найвищих у Центральній Європі темпів зростання. Реформування економіки в Словаччині спочатку базувалося в основному на реалізації концепції «**шокової терапії**», яка передбачала швидке забезпечення фінансової стабілізації і лібералізацію цін, створення різноманіття форм власності, розширення прав економічних суб'єктів,

відкриття внутрішнього ринку. Цінова лібералізація полягала в постійному розширенні груп товарів і послуг, відносно яких функціонував режим вільних цін. Водночас, в 2008 році рівень зарплати у ВВП країни складав всього 35 %, що було значно менше ніж у країн-сусідів.

Бурхливий розвиток економіки Словаччини у перше десятиріччя XXI ст. в результаті вдалого проведення економічних реформ уже дістав назву **«економічного дива»**. Певною мірою цьому посприяла приватизація державних підприємств, а також приватизація банківського сектора. Ці тенденції, разом із доволі стриманою економічною політикою уряду, дали можливість досягнути маастрихтських критеріїв та запровадити євро 2009-го року.

Для Словаччини поки значною проблемою є корупція у вищих ешелонах влади, що негативно позначається на інвестиційній привабливості країни. Зокрема, за індексом сприйняття корупції Словаччина в 2010 р. займала 59 місце в світі. Одним із таких скандалів став скандал **«Горила»** в 2011–2012 рр., коли записи словацьких спецслужб за 2005–2006 рр. начебто зафіксували численні розмови високопосадовців і бізнесменів, які обговорювали «відкоти» за тендери й контракти з приватизації. Це викликало масові протести і вплинуло на результати виборів 2012 р., але кардинально не вплинуло на ситуацію в країні.

В 2016 р. та в 2017 р. в країні знову відбулися масові протести щодо корупції в уряді Р. Фіцо, але він відмовився реформувати уряд, обмежившись відставкою сумнівних особистостей. Але у 2019 р. під тиском народних мас президент Р. Фіцо все таки пішов у відставку, оскільки його пов'язують з корупційними справами бізнесмена М. Кочнера. Останньому прокуратура висунула підозру у вбивстві журналіста Яна Куцяка та його нареченої Мартіни Кушнірової у їх власному домі. Ян Куцяк писав про зв'язок партії влади на чолі Р. Фіцо з італійською мафією, а також про податкові шахрайства М. Кочнера, а той йому відкрито погрожував, тому він був заарештований тільки після вбивства журналіста. Всі ці події призвели до програшу Р. Фіцо президентських виборів в 2019 р., а президентом країни стала Зузана Чапутова, представник коаліції нових ліберальних партій.

В Словаччині значна увага приділяється удосконаленню публічних закупівель, зокрема так званих **«зелених»** публічних закупівель (ЗПЗ). В цьому плані країна серед країн Вишеградської групи вона добилася найкращих результатів. Вона була однією з перших країн серед країн Вишеградської групи, яка розробила нормативно-правову базу для запровадження ЗПЗ. Такі методи, як розрахунок вартості життєвого циклу, специфікація екологічних виробничих процесів, а

також використання критеріїв наявності екологічних сертифікатів допомагають представникам влади Словаччини визначати підрядників, які краще враховують екологічні критерії. Зараз вона, на відміну від України, має сформовану культуру ЗПЗ і відчутні результати для навколишнього середовища. Такі приклади у словацьких містах, як заміна дизельного автотранспорту на електротранспорт, термомодернізація соціальних будівель, заміна традиційного вуличного освітлення на енергозберігаючі світильники не лише значно вплинули на збереження екологічного фону, а й допомогло місцевим бюджетам зекономити значні кошти. Натомість, для здійснення подібної політики в Словаччині прийшлося провести масове навчання державних службовців, зайнятих в публічних закупівлях, оскільки їх невідповідність гальмувала проведення таких закупівель.

До органів державного фінансового управління в Словаччині належать: Міністерство фінансів; Фінансова дирекція Словацької Республіки; Кримінальний департамент фінансового управління, Національний банк Словаччини. **Міністерство фінансів** – це центральний орган державного управління у сфері фінансів, податків та зборів, митної справи, фінансового контролю, внутрішнього та урядового аудиту. Воно забезпечує формування і здійснення політики у сфері фінансів, податків та зборів, митної справи, фінансового контролю, внутрішнього та урядового аудиту. Міністерство фінансів здійснює державне управління у питаннях управління державними фінансовими активами та пасивами Словаччини, іпотечного кредитування, системи будівельних заощаджень і виконання державного нагляду за діяльністю Експортно-імпортного банку Словацької Республіки. **Фінансова дирекція СР** – це орган державного управління у сфері податків, зборів та митної справи. Вона керує та контролює податкові інспекції та митні установи, розробляє концепції розвитку державного управління. **Кримінальний департамент фінансового управління**. Він забезпечує та виконує завдання у сфері виявлення та розслідування злочинів, скоєних у зв'язку з порушенням фінансових правових норм. **Національний банк Словаччини** виконує традиційні для європейських Центробанків функції – підтримує стабільність валютних курсів і загальну фінансову стабільність в країні, рефінансує комерційні банки, контролює діяльність комерційних банків. У свій час, банком був підготовлений і реалізований план по переходу на єдину європейську валюту євро із січня 2009 року. Кредитна політика Нацбанку Словаччини була спрямована на подальшу лібералізацію умов надання кредитів.

Місцеві фінанси і міжбюджетні відносини в Словаччині

Для доходів муніципальних бюджетів Словаччини характерним є те, що вони, по-перше, значною мірою прив'язані до муніципальної власності (доходи від муніципальної власності становлять досить значну їх частку), і, по-друге, дуже залежать від нестабільних податкових розщеплень. Головним об'єктом місцевого оподаткування є нерухоме майно (податки на будівлі та на землю, запроваджені з 1993 року). При визначенні ставки податку для місцевого уряду законодавством встановлено її верхню межу, яка обраховується за шкалою коефіцієнтів до базової ставки залежно від чисельності населення муніципалітету (чим більша чисельність населення, тим більшим є коефіцієнт, величина якого становить від 0,3 до 4,5).

Однією з важливих реформ уряду М. Дзурінди стала фіскальна децентралізація на початку XXI ст., яка суттєво перерозподілила бюджетні кошти країни. Держава віддала істотну частину податків на місця. Зокрема, найменша адміністративна одиниця (аналог громади в Україні) стала отримувати близько 70 % податків на прибуток, ще 24 % стало надходити до бюджетів країв і лише 6 % стало направлятися до державного бюджету. Загалом, податкові надходження місцевих бюджетів в країні складають до 15 % всіх доходів. У зв'язку зі вступом Словаччини в 2004 р. до ЄС місцеві органи влади отримали можливість користуватися коштами з фондів ЄС. Проблемою для Словаччини є суттєвий розрив у рівнях розвитку Західної та Східної Словаччини, що вимагає значної фінансової допомоги держави східним регіонам. Зокрема, валовий регіональний продукт (ВРП) Східної Словаччини складає тільки 54 % по ЄС. Водночас, Братислава та західні регіони Словаччини розвиваються дуже динамічно завдяки масовому надходженню іноземних інвестицій та добрій інфраструктурі. Нині Братиславський край – один із трьох регіонів нових членів ЄС, де ВВП на душу населення перевищує середній рівень по Євросоюзу. Валовий регіональний продукт Братислави становить 188 % середнього по ЄС.

Важливою складовою доходів бюджетів усіх рівнів є надходження від туризму, які з кожним роком невпинно зростають. Водночас, з державного і місцевого бюджетів виділяються значні кошти на розвиток туристичної інфраструктури. Словаччина зробила ставку на водно-лікувальний туризм – у районі Татр розташовані три сучасні аквапарки. Не так далеко й Бешенова – відомий словацький геотермальний курорт.

У Словаччині, починаючи з 2001 р., в поточному бюджеті громад не допускається дефіцит бюджету. У капітальному бюджеті – допуска-

ється дефіцит бюджету за умови покриття його за рахунок кредитів, облігаційних позик або резервів минулих років. Починаючи з 2005 р., загальна сума заборгованості органу місцевого самоврядування не повинна перевищувати 60 % від суми його поточних доходів за попередній рік. Сума щорічного платежу за рахунок погашення боргу не повинна перевищувати 25 % від суми його поточних доходів за попередній рік. Також існує обов'язкове звітування перед Міністерством фінансів до 31 січня наступного року.

Зараз понад 60 % населення Словаччини вважають, що проведення децентралізації було добрим кроком у напрямі фіскальної децентралізації. Спочатку ці реформи підтримувались лише сільськими старостами та мерами, оскільки внаслідок реформи вони отримали набагато більше грошей у свої бюджети. Зараз вони мають на 20 % більше фінансових ресурсів порівняно з часами до реформи.

18.2. Податкова система Словаччини

Новий Податковий кодекс країни почав працювати в країні з 2004 р. Було запроваджено єдину ставку ПДВ та податку на прибуток підприємств в розмірі 19 %, який було введено за принципом оподаткування всіх прибутків єдиним способом, не зважаючи на джерело оподаткування. Реформа також припинила практику різного оподаткування, в залежності від сегменту економіки. Нове законодавство скасувало 5 ставок податків доходів фізичних осіб, ввівши одну в розмірі 19 %. Після реформи зріс неоподаткований мінімум. Якщо раніше він становив близько 1250 дол. США, то з 2004 р. – 2600 дол. США. З 01.01.2013 р. урядом лівоцентристів Р. Фіцо поряд з базовою ставкою в 19 % була запроваджена ставка в розмірі 25 % на доходи фізичних осіб. Вона застосовується до бази оподаткування, що в 176,8 разу перевищує встановлений прожитковий мінімум.

Новий закон щодо оподаткування дозволяє збитковим підприємствам не сплачувати податки впродовж п'ятирічного періоду. Водночас, словацьким компаніям не дозволено ухилятися від інвестиційних витрат. Натомість, в податковій ставці передбачено падіння ринкових цін. Це означає, що з кожної витрати на інвестиції може бути утримана від оподаткування лише певна їх частка щороку. В залежності від виду інвестицій чи власності, період часткового звільнення від податків може становити 4, 6, 12, або 20 років.

У податкових резидентів об'єктом оподаткування є дохід, отриманий від джерел у всьому світі. У нерезидентів об'єктом оподаткування є тільки дохід, отриманий від джерела в Словаччині. Дохід, отриманий

податковим резидентом від джерела за кордоном, обкладається податком на доходи юридичних осіб так само, як і дохід від джерела в Словаччині.

Індивідуальні підприємці (ІП) сплачують податок на прибуток у розмірі 19 % і оплачують медичне страхування (71 євро в місяць). Якщо дохід за рік менше 100 000 євро, податок становить 15 %. Через рік після реєстрації у підприємця, якщо його оборот за минулий рік перевищив 6078 євро, виникає зобов'язання платити соціальні і пенсійні відрахування в розмірі 168 євро в місяць (2020 г.). В 2020 рік податок на прибуток і для ІП, і для компаній збув знижений до 15 % за умови, якщо річний оборот не перевищує 100 000 євро. При обороті більше 100 000 євро ставка податку складе 21 %.

Важливо також те, що закони та регуляторні правила щодо **ПДВ** а також **акцизних зборів** було повністю узгоджено зі стандартами ЄС. В ході реформи знижений рівень ПДВ було скасовано, і з 1 січня 2004 р. для всіх товарів та послуг було запроваджено 19-відсотковий ПДВ. У зв'язку із вступом Словаччини до Європейського Союзу завдяки директивам ЄС були встановлені вимушені винятки з ПДВ на певні товари, проте всі інші винятки було скасовано. Водночас, для соціальних товарів з 01.01.2007 р. урядом Р. Фіцо було запроваджено знижену ставку ПДВ в розмірі 10 % (медичні, фармацевтичні товари); деякі послуги і товари не обкладаються податком. Зараз базова ставка ПДВ складає 20 %.

Юридична особа може стати платником ПДВ добровільно в будь-який час або в разі перевищення суми виручки від реалізації товарів / послуг в сукупному розмірі 49 790 євро за попередній рік. Обов'язково зареєструватися як платники ПДВ повинні компанії, які планують надавати послуги за кордон або імпортувати товари на суму, що перевищує 14 000 євро в рік.

До підакцизних товарів в Словаччині відносяться тютюн і тютюнові вироби, алкогольна продукція, мінеральне паливо, електрика, кам'яновугільний і природний газ. Податкова реформа змінила додаткові правила для мінеральних олій, тютюну та тютюнових виробів, вина та пива, які було запроваджено 1 серпня 2003 року. Введені поправки підвищили **акцизні збори** із цих видів товарів. У свою чергу підвищені акцизні збори із тютюнових виробів привели словацьку податкову систему у відповідність до вимог Євросоюзу навіть раніше, ніж Словаччина уклала угоду про асоційоване членство в ЄС.

В результаті податкової реформи у Словаччині було скасовано іще три види податків: **податок на спадок, податок на подарунки, а також**

податок на передачу нерухомості. Спеціальні податкові режими застосовуються лише у депресивних районах. **Спрощена система оподаткування** спрямована на підтримку малого бізнесу і зведена до спрощення обліку та звітності.

Наймані працівники та роботодавці сплачують **соціальні внески** на пенсійне страхування (4 та 14 % відповідно), внески на страхування від втрати здоров'я (4 та 10 % відповідно), на страхування на випадок непрацездатності (по 3 % кожен), на страхування на випадок безробіття (по 1 % кожен). Додатково роботодавці зобов'язані сплачувати 0,8 % від заробітної плати працівників на страхування від нещасних випадків, а також 4,75 % у резервний фонд та 0,25 % у фонд гарантування.

Податок на транспортний засіб розраховується тільки для транспорту, що використовується для бізнес-цілей. На ставку податку впливають вага техніки, кількість осей (для вантажних автомобілів і трейлерів), об'єм двигуна (для легкових автомобілів). Законом встановлюються мінімальні ставки для вантажних машин та трейлерів. Розрахунок податку на транспортні засоби займають місцеві органи влади.

Податок на нерухомість сплачується власниками приватних будинків, квартир, землі. Податок на нерухомість стягується з розрахунку 0,033 євро за 1 м². **Податок на землю** становить 0,25 євро за 1 м².

Існують також податки на користування громадськими місцями, на ренту, на в'їзд в історичні частини міст і зупинку в них, на переробку відходів.

18.3. Фінанси домогосподарств в Словаччині

Після вступу до ЄС в 2004 р. заробітна плата в країні зросла більш ніж утричі. В 2017 р. за ВВП на особу (за паритетом купівельної спроможності) Словаччина випереджала Угорщину й Польщу, наблизившись впритул до Словенії та Чехії, які є лідерами цього регіону. Мінімальна заробітна плата в Словаччині в 2020 р становила 580 євро, а встановлена законом мінімальна заробітна плата на 2021 рік дорівнювала 623 євро. Податкова знижка на дітей становить 250 євро в рік на кожну дитину. Найвищий рівень життя в країні характерний для жителів Братислави та навколишніх поселень, а найнижчий – для жителів Східної Словаччини.

Соціальні реформи в країні зосередилися на посиленні соціального страхування, створенню більш сприятливих умов для роботи у державному секторі та усуненні нелегального працевлаштування. На думку експертів ОЕСР, уряд повинен також здійснити подальше реформування освіти та охорони здоров'я. Усе інше вдалося змінити

повністю, нерідко шляхом експерименту і не без протестів у суспільстві. Залучення іноземних інвестицій було одним із головних досягнень команди М. Дзурінди. Водночас це й одна із найбільш критикованих сфер діяльності цього уряду, оскільки великі й престижні інвестиції не надходили в усі регіони Словаччини рівномірно.

Словаччина з проблемами, але пододала світову фінансову кризу 2008–2009 рр. У певній мірі це було пов'язано з приходом до влади правоцентристського уряду на чолі з **І. Радічовою** на початку 2010 р. Головним його успіхом стало проведення реформи публічних фінансів та значне зменшення дефіциту державного бюджету. Ще одним позитивом діяльності цього уряду була досить вдала боротьба з корупцією та з непрозорими схемами в держзамовленнях. Впровадження прозорих процедур державних закупівель та аукціонів привело до значних заощаджень та допомогло суттєво знизити дефіцит бюджету. Уряд І. Радічової також розпочав велику соціальну реформу, мета якої – запровадження єдиної ставки відрахувань на лікарняний, соціальний, пенсійний та інші фонди незалежно від джерела доходу. Також, під час відпустки для догляду за дитиною тим, хто не працював, стали платити менше: 164 євро, а не 250 євро. Влада також стала стежити, щоби ті, хто виїжджає в інші країни ЄС, не отримували соціальних виплат в обох країнах. В результаті в 2010 році ВВП на душу населення склав в Словаччині 16 401 дол. США (41 місце в світі). За індексом людського розвитку в 2010 р. Словаччина зайняла 31 місце в світі. Середня очікувана тривалість життя чоловіків в 2010 р. в країні склала 72 р., а жінок – 79 років. Але після двох років перебування при владі (2010–2012 рр.) уряд І. Радічової був змушений піти у відставку. Однією з причин цього стала відсутність єдності у правлячій коаліції щодо підтримки плану порятунку євро та Греції. Другою причиною був скандал щодо **досьє «Горила»**, імовірно підготовлене словацькими спецслужбами, яке з'явилося в Інтернеті в грудні 2011 р. У матеріалах стверджувалося, що в 1998–2006 рр. фінансова група «Пента» нібито підкупувала політиків, пов'язаних з тодішнім правоцентристським урядом М. Дзурінди.

У березні 2012 р. до влади в Словаччині знову прийшов лівоцентристський уряд на чолі з Р. Фіцо, який оголосив курс на проведення соціальної політики. Разом з тим, Р. Фіцо пообіцяв дотримуватися тих рамок, які зараз визначені у відносинах між ЄС та Словаччиною. У них закріплені кордони дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу тощо. У той же час, за 2012 рік останній зріс з 41 до 45 % до ВВП. Тому не всі обіцянки Р. Фіцо були виконані. Наступні уряди

старалися дотримуватися принципів соціальної політики, які не суперечать умовам членства в ЄС. Водночас, Словаччина разом з іншими країнами Вишеградської групи виступила в 2015–2019 рр. проти прийому мусульманських біженців з Сирії, Афганістану, ряду інших країн, оскільки це могло негативно позначитися на соціально-економічній ситуації в країні, оскільки у ній до сьогодні не вирішена ромська проблема.

В 2020–2021 рр. влада Словаччини прийняла ряд фінансових заходів для збереження робочих місць і підтримки бізнесу та населення, які постраждали від економічної кризи внаслідок пандемії коронавірусу. Крім того, в кінці грудня 2021 р. уряд виділив 280 млн євро на виплати пенсіонерам, які зробили щеплення проти коронавірусу. Найбільші виплати будуть здійснюватися тим пенсіонерам, які зробили три щеплення.

18.4. Фінанси підприємств в Словаччині

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, а основними видатками – сплата податків та соціальних внесків. До приватизації державних підприємств у 90-х роках ХХ ст. певні доходи підприємств отримували від держави у формі дотацій, а з кінця 90-х років словацькі підприємства стали отримувати значні іноземні інвестиції. Так, наприкінці 1980-х – на початку 1999-х рр. основою словацької економіки були металургійна, військова промисловість та НПЗ «Словнафт» у Братиславі. Причому ці найбільші заводи дуже залежали від постачань сировини з Росії та України. Коли відбувся розпад Радянського Союзу, словацькі підприємства опинилися у глибокій кризі. Особливо це стосувалося словацького металургійного концерну (VSZ, м. Кошице). Після відокремлення 1993 року країни від Чехії VSZ став ключовим підприємством Словаччини, який забезпечував значну частку доходів бюджетів. Але дуже швидко з'ясувалося, що VSZ, – це банкрут з боргами майже 0,5 млрд дол. США. Держава – головний кредитор VSZ, зобов'язалася не поспішати з вимогою виплати боргів, щоб не допустити його банкрутства і зростання безробіття у регіоні. Це позитивно вплинуло на фінансовий стан підприємства та дозволило йому вийти з кризи.

В 2021 ст. переважна частина працівників зайнята у сфері обслуговування. Промисловість разом із будівництвом становить 30 % від ВВП держави; аграрне виробництво разом з лісовим господарством і рибальством – 4 %; сфера обслуговування – 66 %. Зайнятість активного населення у господарстві країни розподіляється наступним чином:

29,4 % – промисловість і будівництво; 5,8 % – аграрне, лісове і рибне господарства; 56 % – сфера обслуговування.

У 1992–1998 рр., при урядуванні **В. Мечіара**, Словаччина була країною суцільної корупції, що заважало отримувати іноземні інвестиції для розвитку бізнесу. У наступні роки, при врядуванні уряду на чолі з **М. Дзуріндою** (1998–2006 рр.) країні вдалося залучити значні іноземні інвестиції. Зокрема, за три роки (2004–2006 рр.) притік іноземних інвестицій у словацьку економіку збільшився на 40 % (майже до 2 млрд дол. в 2006 р.). Основні обсяги інвестицій надходили в автомобілебудування й суміжні з ним галузі (новий завод KIA-motor у Жилині) електронну промисловість та її підрозділи (Soni, Samsung, Siemens), а також у банківську сферу. Серед топ-інвесторів фахівці виділяли Австрію, Бельгію Канаду, Швейцарію та Кіпр. Завдячуючи політиці заохочення інвестицій, що її здійснював уряд М. Дзурінди, Словаччина одержала багато престижних капіталовкладень. Тут вирішили побудувати свої заводи такі автомобільні гіганти, як Hyundai, Kia, Volkswagen і Peugeot. Словаччина стала привабливою завдяки відносно невеликій бюрократії, наявності непоганої інфраструктури та кваліфікованої, але все ще дешевої робочої сили. Чималу роль відіграло також державне сприяння з боку словацького уряду (звільнення інвесторів від частини податків, прискорення процедур, інфраструктурні інвестиції та державні гарантії). Водночас, проблемою для країни є дисбаланси у промисловому виробництві, де домінує автомобілебудування. Воно забезпечує 40 % промислового виробництва, а частка цієї галузі в експорті Словаччини становить 25 %. Такий обсяг вивозу автомобілів формує серйозну залежність експорту країни від споживчих настроїв в ЄС (країни якого є основним торговельним партнером Словаччини). Загалом частка ЄС в експорті Словаччини становить 80 %, а частка Німеччини в ньому – 20 %.

Для забезпечення фінансово-економічної безпеки країни в Словаччині за рахунок державних коштів розвивається ядерна енергетика. Зокрема, зараз в країні будується 2 нових ядерних блоки. Це робиться для зменшення залежності країни від поставок газу з Росії. Водночас Словаччина є одним із найбільших газових хабів в ЄС, куди через Україну надходить передусім російський газ, а потім розподіляється по багатьом країнам Європи. Певну частину цього газу Словаччина поставляє й до України. На початку лютого 2022 р. оператори України та Словаччини домовилися збільшити потужності для імпорту газу з Європи до нашої країни на понад 50 %. Так, гарантовані потужності для фізичного імпорту природного газу з Європи зростуть до 42 млн м³

на добу, або на 15 млн м³. Українські компанії зможуть забронювати потужності нового маршруту на добових аукціонах з лютого 2022 р.

18.5. Фінансовий ринок

Створення реального фінансового ринку країни розпочалося з приватизації банків. Перші три найбільші банки Словаччини перейшли в іноземну власність лише на кінець 2002 р., Банківська система Словаччини в 2003 р. складалася з 22 банківських суб'єктів, у тому числі 19 приватних (15 банків і 4 філії), і 3 державних фінансових установ. У Словаччині мали представництва російського «Фора – Банку» і німецького Commerzbank.

Діяльність словацьких банків і філій закордонних банків, що працюють у Словацькій Республіці, підлягає контролю, що здійснює **Національний банк Словаччини (НБС)**. Банківський контроль НБС спрямований на те, щоб при виявленні порушень діючих законів, що могли б зашкодити інтересам вкладників або загрожувати банківській системі, він був би готовий ужити відповідних заходів. Тому його увага зосереджується на ризикових активах, кредитної ангажованості, на правилах ліквідності (контроль співвідношення активів і пасивів), посилення безпеки валютної позиції і на оцінці дебіторських заборгованостей відповідно до ризиків.

НБС – це незалежний центральний банк СР, який був створений згідно із законом № 566/1992. НБС є частиною Європейської системи центральних банків, а з 1 січня 2009 року також й Євросистеми. На фінансовому ринку Національний банк Словаччини сприяє стабільності фінансової системи в цілому, а також безпечному і надійному функціонуванню фінансового ринку з метою підтримки довіри фінансового ринку, захисту клієнтів і дотримання правил економічної конкуренції. У співпраці з Європейським центральним банком та іншими центральними банками країн Євросони основною його метою є підтримка цінової стабільності в Євросоні.

Банківський сектор у Словаччині на даний момент є не надто великий і складає 0,1 % загальноєвропейського ринку. Але всупереч цьому, рівень розвитку банківської системи у цій країні порівняно з іншими східноєвропейськими країнами є досить високий. У країні залишилось 2 державних банки, що охоплюють лише 3,28 % всіх банківських активів країни, частка активів, що належать іноземним власникам, збільшилася до 96,72 %. Кількість банків скоротилася з 22 до 17, контрольні пакети більшості з них належать іноземним інвесторам. Банки Скандинавських країн та Австрії є найбільшими інвесторами у Словаччині.

Відносини, пов'язані зі створенням, організацією, управлінням, підприємництвом і припиненням діяльності банків, що мають юридичну адресу на території Словаччини і відносини, пов'язані з функціонуванням іноземних банків у Словаччині всебічно регулюються законом № 483/2001. У вищевказаному законі банк визначають як юридичну особу, що має юридичну адресу на території Словацької Республіки, створену у формі акціонерного товариства, яка приймає депозити і надає кредити. Філія іноземного банку – це філія, яка є організаційною складовою іноземного банку, розташованого на території Словацької Республіки, і який безпосередньо здійснює, зокрема, приймання депозитів та кредитування. Умовою є, щоб конкретна юридична особа мала видану банком на здійснення цієї діяльності ліцензію. Відповідно до закону про банки банківська ліцензія – це ліцензія на створення банку або створення філії іноземного банку та на здійснення цим банком або філією іноземного банку банківської діяльності в обсязі, визначеному цією ліцензією.

Згідно із законом про банки, окрім приймання депозитів та кредитування банк може здійснювати, якщо це зазначено у банківській ліцензії, також таку банківську діяльність: надання платіжних послуг і розрахунків; надання інвестиційних послуг, інвестиційної діяльності і допоміжних послуг та інвестиції у цінні папери за свій рахунок; бізнес-діяльність за власний рахунок з фінансовими інструментами грошового ринку в євро та іноземній валюті, із золотом, в тому числі валютно-обмінна діяльність, з фінансовими інструментами капітального ринку в євро або іноземній валюті, з монетами із дорогих металів, пам'ятними банкнотами і монетами, колекційними монетами, листами банкнот та циркуляційними монетами; управління дебіторською заборгованістю клієнта на його рахунок, в тому числі консультаційні послуги; фінансовий лізинг; надання гарантій, відкриття та підтвердження акредитивів; надання консультаційних послуг у сфері бізнесу; випуск цінних паперів, участь у випусканні цінних паперів і надання пов'язаних послуг; фінансове посередництво; зберігання речей; оренда сейфів; надання банківської інформації.

Експортно-імпорتنний банк СР. Він виник на основі закону № 80/1997. Цей суб'єкт має особливе положення у межах банківської системи, оскільки він не є банком, страховою чи перестраховальною компанією, і не створений для бізнес цілей. Ексімбанк СР підтримує зовнішньоторговельні операції експортерів та імпортерів з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг та сприяння взаємному економічному обміну між Словацькою Республікою та закордонням. Для виконання зазначених завдань відповідно до

вище вказаного закону він повинен виконувати такі основні види діяльності: фінансування експортних кредитів; фінансування імпорتنих кредитів; страхування експортних кредитів; перестраховування експортних кредитів; надання гарантій.

У роки реформ, крім банків, розвинулися й різні види пенсійних фондів та фонди медичного страхування. Зокрема, нова система пенсійного страхування відмовилася від нарахування пенсії на підставі останніх років праці, а громадяни отримали можливість вибрати приватну компанію для управління активами на свій розсуд, до того ж було введено додатковий механізм фінансового ринку, який пропонується для клієнтів. Цей механізм передбачає рівні можливості для банків та фінансових закладів у використанні пенсійних доходів клієнтів. Було також здійснено удосконалення управління фінансами у секторі охорони здоров'я, оскільки державні заклади охорони здоров'я були передані у приватну власність. Такий же підхід було запроваджено у сфері медичного страхування.

Для залучення іноземних інвестицій в Словаччині створюються індустриальні парки, яких зараз функціонує 36. Компанії, які стали резидентами індустриальних парків, отримують від держави ряд фінансових пільг, зокрема нижчу орендну ставку за землю. Крім того, в залежності від розміру інвестицій в індустриальний парк податок на прибуток в Словаччині знижується на 25–35 %. Водночас, в індустриальних парках в країні мінімальні інвестиції в нове обладнання повинно складати не менше 40 % від їх загального обсягу. При цьому не менше половини цієї суми має бути власними коштами інвестора, і це не може бути позика.

Особливості отримання виду на проживання в Словаччині за інвестиції

Для отримання посвідки на проживання (ВНП) у Словаччині її набувач повинен заснувати або купити готову фірму в державі. Заснування нової фірми займає 14 днів, а купівля готової фірми – 2–3. Причому готова фірма вже має ідентифікаційні номери. Крім того, дозволено змінити назву готової фірми, її адресу та види діяльності. Найкраще для бізнесу й отримання посвідки на проживання в Словаччині підходить товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Власник ТОВ може в Словаччині постійно не перебувати, а лише мати в країні діючу фірму. Йому дозволено займатися бізнесом у всіх країнах ЄС, Росії та СНД. Головне, щоб фірма платила податки в Словаччині. Важливо, що жорстких вимог до обсягу її господарської діяльності та мінімуму сплачених податків не існує.

Важливе питання під час заснування чи при купівлі готової фірми у формі ТОВ є посада її директора, оскільки її може обіймати лише громадянин Словаччини чи іноземець, який має вид на проживання в країні. Директор несе повну відповідальність за діяльність фірми. Іноземний власник, який живе в іншій державі, відповідальності за свою фірму в Словаччині не несе. Водночас засновник не може отримати вид на проживання в Словаччині, якщо він не є директором фірми в цій країні. Тому все частіше іноземці, які хочуть отримати вид на проживання в Словаччині, купують готову фірму.

Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми (без ПДВ) становить 3800 євро. Ця сума розкладається на дві частини: 2800 євро сплачується при укладанні Договору про купівлю фірми, а 1000 євро – після подання документів в імміграційну поліцію. Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми (із ПДВ) становить 5000 євро. Ця сума також розкладається на дві частини: 3500 євро сплачується при укладанні договору про купівлю фірми, а 1500 євро – після подання документів в імміграційну поліцію.

Серед документів вимагається витяг із банківського рахунка, що підтверджує фінансові можливості набувача ВНП у Словаччині вести підприємницьку діяльність у цій країні.

Отримання ВНП у Словаччині дає право працювати чи займатися бізнесом під час перебування в країні. Крім того, посвідка про ВНП у Словаччині дозволяє перебувати в будь-яких країнах Шенгену без обмеження терміну та не вимагає обов'язкового перебування в Словаччині. Для отримання ВНП у Словаччині засновнику фірми й членам його родини потрібно виконати таку умову: засновник фірми повинен бути оформлений директором цієї фірми.

Контрольні запитання

1. Які фінансові особливості проведення приватизації в Словаччині ви можете назвати?
2. У чому полягають фінансові особливості реформування сільського господарства в Словаччині?
3. Які основні доходи і видатки державного бюджету Словаччини?
4. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів у Словаччині?
5. Які особливості міжбюджетних відносин у Словаччині?
6. Як вплинуло членство в ЄС на фінансово-економічний розвиток Словаччини?

РОЗДІЛ 19

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЛАТВІЇ

19.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Латвії включає публічні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Латвії включають державний бюджет, місцеві бюджети (бюджети 26 районів, 7 міст республіканського підпорядкування, 70 містечок, 486 муніципалітетів), фінанси державних підприємств і установ. Основу доходів бюджетів всіх рівнів складають податкові надходження. Провідною статтею видатків бюджету Латвії є соціальні видатки – в 2020 р. понад 35 % всіх коштів держава витрачала на пенсії, допомоги та інші види соціального захисту. В 2020 р. в Латвії збільшилася мінімальна пенсія за старістю, хоча зростання було символічним: підвищення торкнулося 20,5 тисячі осіб, і для них призначена пенсія зросла в середньому на сім євро. Друга за розміром стаття видатків – це забезпечення загальних державних служб, на нього йде 14,9 % бюджету. Сюди входять платежі до бюджету та фондів ЄС, дотації місцевим бюджетам, забезпечення митної та податкової служб, а також обслуговування зовнішнього боргу. Третя стаття видатків – забезпечення економічної діяльності країни (14,7 % бюджету), у тому числі підтримка підприємництва та сільського господарства, а також розвиток транспортної інфраструктури. Потім йдуть витрати на охорону здоров'я, освіту та оборону.

У 90-ті роки ХХ ст. робота всього економічного блоку уряду Латвії з трансформації економіки і фінансів проводилась з метою реалізації найважливішої стратегічної мети – інтеграції до Європейського Союзу. Преференція віддається державам Європейського Союзу. Асоційований договір з ЄС набрав чинності 1 лютого 1998 р., а 01.05.2004 р. Латвія стала членом ЄС.

Обсяг дефіциту державного бюджету Латвії (у відсотках до ВВП) складав: у 1999 р. – 4,0; у 2000 р. – 2,8; у 2001 р. – 1,9; у 2002 р. – 1,1 %, а в 2005 р. – був профіцит (+0,2 %). В 2009 р. під впливом світової кризи дефіцит бюджету перевищив 10 %. У 2001р. частка зовнішнього боргу в структурі державного боргу Латвії становила 54 %. В 2005 р. державний борг країни склав 11,9 % від ВВП, тоді як в 2009 р. він досяг рівня 64 % від ВВП, що змусило державу піти на непопулярні кроки щодо обмеження соціальних видатків.

Вступ Латвії до ЄС в 2004 р. позитивно вплинув на темпи економічного росту країни. Так, у 2006 р. приріст ВВП склав близько 11,8 %. Водночас, негативно вплинула на фінансову систему та публічні фінанси країни світова економічна криза 2008–2009 років, що призвела до скорочення ряду соціальних видатків. В 2009 р. ВВП країни знизився на 18 %, а дефіцит бюджету досяг 10 %. Задля його зниження на початку липня 2009 р. латвійська влада мусила урізати пенсії на 20 % (працюючим пенсіонерам – на 70 %) і соціальну допомогу. Євросоюз виділив 1,2 млрд. євро на допомогу Латвії. Суму було поділено навпіл – у бюджет і на підтримку банків. Річ у тому, що хоч Латвія й невелика за європейськими мірками країна, але банки Скандинавії активно кредитували її громадян у передкризовий характер. Отож фінансові негаразди Латвії могли сильно вдарити по економікам країн Північної Європи. Євросоюз хоча й надав фінансову допомогу Латвії, але обставив її наступними жорсткими умовами: знизити витрати державного бюджету в 2010 р. на 500 млн. латів (1 млрд дол.), щоб не допустити дефіциту бюджету понад 8,5 % ВВП. Під це завдання уряд повинен був змінити податкову політику, ввівши податок на нерухомість і на приріст капіталу, зменшити оборонний бюджет, витрати на освіту, витрати інших міністерств. Всі ці заходи дозволили Латвії в 2012 р. подолати кризу і не залізи в борги.

Однак світова економічна криза 2020 р., породжена пандемією коронавірусу, знову призвела до зростання дефіциту та державного боргу. Але завдячуючи фінансовій допомозі ЄС та МВФ країні вдалося в 2021 р. покращити свій фінансовий стан.

Місцеві фінанси і міжбюджетні відносини в Латвії

Законодавство визначає основні сфери, які належать до власної компетенції муніципалітетів: комунальні послуги; будівництво та експлуатація доріг; початкова та середня освіта; утримання музеїв; охорона здоров'я; соціальна допомога визначеним групам населення; регулювання забудови; збереження та захист лісів, вод, природних пам'яток та культурних пам'ятників; забезпечення суспільного порядку; санітарний стан території; громадський місцевий транспорт; утримання місць суспільного користування тощо.

Головним джерелом доходів муніципалітетів є прибутковий податок з громадян, на надходження від якого припадає близько 40 % доходів; надходження від податку на майно та на нерухомість відповідно – 7,2 % та 4,8 %. Згідно законодавства, місцеві уряди Латвії мають право запроваджувати місцеві податки та збори, затверджувати ставки та пільги з місцевого оподаткування.

Формально в Латвії збираються тільки загальнодержавні податки. До місцевих бюджетів зараховувались податки на землю та нерухомість у повному обсязі й прибутковий податок з громадян, податок на природні ресурси й акцизний збір у визначеній частці. Податком за використання природних ресурсів обкладається забруднення природного середовища та використання природних ресурсів понад встановлені норми: 60 % цього податку надходить до місцевих бюджетів на охорону природи, частка акцизного збору за використання дизельного пального – на підтримку в належному стані автомагістралей. Оподаткування землі здійснюється за єдиною ставкою 1,5 % від кадастрової вартості ділянки. Місцевим урядам надане право скорочувати ставку податку на 90 %, 50 % чи 25 %. Щодо податку на майно, то його ставки визначаються на національному рівні. Місцеві уряди вправі звільняти від його сплати або скорочувати його ставки, що проте це не береться до уваги при визначенні дохідної бази у процесі фінансового вирівнювання.

Серед податків, які отримують місцеві уряди, найвагомішу роль відіграють прибутковий податок з громадян (ППГ) (з 1997 р.), податок на використання природних ресурсів та акцизи. Майнові податки в місцевих бюджетах Латвії займають до 19 %. У Латвії місцеві органи влади мають право здійснювати місцеві позики. Їх регулювання відбувається відповідно до Закону «Про місцеві бюджети» та за рішеннями уряду Латвії. Загальна сума річних зобов'язань місцевих органів влади за взятими позиками та наданими гарантіями не повинна перевищувати межу, встановлену урядом, яка, в свою чергу, встановлюється за наслідками переговорів з місцевими органами влади.

Місцеві уряди отримують як цільові, так і загальні гранти. Система вирівнювання, запроваджена з 1995 р. (за взірць взято датську систему). Система вирівнювання видаткових потреб базується на таких критеріях: тип місцевого уряду; чисельність мешканців; чисельність дітей до 7 років; чисельність дітей від 7 до 18 років; чисельність осіб пенсійного віку; чисельність дітей у дитячих будинках; чисельність осіб похилого віку в будинках престарілих. Місцеві уряди, які мають дохідну базу, яка більше, ніж на 10 % перевищує розрахункові фінансові потреби, роблять внески, які становлять 45 % надлишку, але не більше, ніж 35 % суми надходжень від ППГ, податків на майно та нерухомість, зарахованих до даного місцевого бюджету. Місцеві уряди, у яких доходи менші від потреб, отримують грант з фонду вирівнювання, який забезпечує покриття 100 % (райони), 95 % (міста республіканського підпорядкування) та 90% (містечка та сільські райони)

дефіциту. Місцеві уряди, які не відповідають наведеним вище критеріям, не отримують грантів та не роблять внесків до фонду.

В Латвії успішно реалізується практика стимулювання економіки шляхом створення окремих регіональних зон для залучення інвестицій: в Лієпаї, Резекне, Латгалії, портах Риги і Вентспілса. Початковий термін дії СЕЗ повинен був закінчитися ще в 2017 році, але його продовжили до 2035 року з метою нівелювання наслідків глобальної кризи 2008 року.

19.2. Особливості діяльності державного казначейства Латвії

Державне казначейство Латвійської Республіки підпорядковане Міністру фінансів республіки, є юридичною особою, має свою печатку із зображенням державного гербу. Казначейство складається з центрального апарату казначейства та регіональних розрахункових центрів у містах та районах республіки. Державне казначейство фінансується за рахунок: коштів державного бюджету; доходів від наданих послуг і виконаних робіт; резервного фонду позик, гарантованих урядом, і наданих урядових гарантій відповідно до розпорядження міністра фінансів Латвії; економії фонду ризику позик, гарантованих урядом, і наданих урядових гарантій відповідно до розпорядження міністра фінансів Латвії; коштів економії від коливань процентних ставок і курсів валют залишків валютних коштів уряду.

Державне казначейство Латвійської республіки виконує функції в двох напрямках: у сфері звітів про виконання державного бюджету і бюджету самоврядування; у сфері банківських справ, інвестицій і кредитування.

Функції казначейства в галузі звітів про виконання бюджетів: надає виконавцям державного бюджету асигнування на витрати для майбутніх зобов'язань згідно плану фінансування; взаємодіє з інституціями по стягненню податків, які надходять до державного бюджету; забезпечує витрачання державних коштів згідно з діючими законами; стежить за виконанням державного бюджету, аналізує та прогнозує доходи та видатки державного бюджету; за вказівкою Міністерства фінансів затримує асигнування, якщо передбачається, що річний дефіцит державного бюджету перевищує рівень дефіциту, встановлений щорічним законом про державний бюджет; закриває 31 грудня всі відкриті рахунки спеціального бюджету, зберігаючи всі залишки з минулого року; готує місячні оперативні звіти і звіти господарського року відповідно до діючого закону і розпорядженням міністра фінансів; узагальнює зведений звіт про виконання бюджетів самоврядуван-

ня; проводить розрахунки за міжнародними зобов'язаннями та іншими валютними операціями.

Функції казначейства в галузі банківської справи, інвестицій, кредитів та кредитування: розпоряджається всіма коштами державного бюджету відкриває, використовує та закриває рахунки для коштів, що зараховується на бюджетні кошти казначейства відповідно до розпорядження Міністерства фінансів; веде внутрішні і зовнішні державні боргові зобов'язання; надає короткострокові позики органам самоврядування та спеціальним бюджетам для короткострокового керівництва їх фінансами; управляє і розпоряджається рахунками спеціальних урядових резервів у банках.

Згідно з Положенням про Державне казначейство, казначейство має право: отримувати від кредитних установ дані про фінансові операції та рахунки бюджетних установ; отримувати від державних інституцій та інституцій самоврядування, а також від інших юридичних осіб інформацію, необхідну для виконання поставлених завдань; застосовувати санкції у випадку порушення чинного законодавства.

Кожній установі, згідно із затвердженою функціональною класифікацією, відкриваються рахунки основного і спеціального бюджету в розрахункових центрах Державного казначейства. Сума касових видатків із початку року за кожним рахунком установи не може перевищувати загальної суми відкритих асигнувань на кожний рахунок і зарахованих на цей рахунок доходів. Працівники розрахункового центру Держказначейства мають право систематично перевіряти ведення бухгалтерського обліку і цільове використання бюджетних коштів в установах, що фінансуються за рахунок державного бюджету. Установи використовують кошти із бюджетних рахунків у межах відкритих асигнувань на відповідний термін, залишки невикористаних асигнувань попередніх періодів, поточного року і зарахованих доходів від наданих послуг, відповідно до кошторису видатків у вигляді безготівкових перерахувань, а також отримання готівки. Державне казначейство встановлює кожній установі місячний ліміт для отримання готівки на господарські потреби, а також встановлює ліміт залишку готівки в касі.

Розрахункові центри є складовою частиною Державного казначейства Латвії, її структурними підрозділами, які створені за рішенням Ради Міністрів республіки у 1992 р. На основі діючого плану рахунків розрахункові центри забезпечують аналітичний облік усіх бюджетів. Місячний звіт казначейства про виконання зведеного бюджету складається на базі даних розрахункових центрів, Розрахункового департаменту, звітів місцевих самоврядувань, а також даних про надходження

іноземної валюти до бюджету. Розрахункові центри казначейства щомісяця надсилають до Департаменту інформатики дані про доходи і видатки, ці дані групуються і подаються у Департамент звітів. Доходи групуються згідно з бюджетною класифікацією в розрізі бюджетів, а також в розрізі розрахункових центрів. Видатки групуються в розрізі бюджетів, розрахункових центрів, міністерств, програм бюджету, функціональної класифікації.

19.3. Податкова система Латвії

Фінансовий рік в Латвії починається 1 січня, а закінчується 31 грудня. Кожний платник податку щорічно повинен подати в податкові органи податкову декларацію. Більшість податків сплачується до 15 числа кожного місяця авансовим способом протягом року.

В Латвії **податок на доходи фізичних осіб** в 2007–2012 рр. дорівнював 25 %. Згідно змін в законодавстві, в 2010 р. в структурі податку на доходи фізичних осіб з'явився новий елемент: **податок з доходів на капітал**. Він включав дві групи доходів: 1) доходи від відчуження активів капіталу – продаж цінних паперів, нерухомості, інтелектуальної власності, інших активів; 2) інші доходи – відсотки, дивіденди, а також внески в інвестиційні фонди та в накопичувальне страхування. Перша група доходів оподатковувалася за ставкою 15 %, а друга – за ставкою 10 %. Весь 2010 р. платники податків активно займалися побудовою легальних схем ухилення від податку з доходів від капіталу, а законодавці виправляли текст закону. За рік він змінювався 5 разів. Тому зрозумілим є те, що третина опитаних в грудні 2010 р. жителів Латвії відповіли, що головною причиною ухилення від вказаного податку є непередбачуваність і незрозумілість податкового законодавства. Для уникнення проблем з вказаним податком, інвестор виводить свої доходи в тіньовий сектор, зараховуючи їх на рахунки офшорних компаній, а бюджет Латвії втрачає податок з капіталу.

Податок на доходи фізичних осіб в 2018 р. став залежати від суми отриманого доходу. Так, ставка 20 % дорівнювала для річного доходу, що не перевищував 20 004 євро; ставка 23 % запроваджувалася для доходу від 20 005 євро до 55 000 євро; ставка 31,4 % була введена для доходу що перевищував 55 000 євро. При цьому враховувався неоподатковуваний мінімум доходів громадян в розмірі 75 євро на місяць. Крім того, бралася до уваги податкова пільга на кожного утриманця в розмірі 175 євро.

Податок на зарплату (соціальні внески). Збір до системи Національного соціального страхування в 2018 р. складав 34,09 % (10,5 %

сплачує працівник, а 23,59 % – роботодавець). Внесок до пенсійного фонду становить 30,13 %, з яких 9,45 % сплачує працівник, а 20,68 % – платить роботодавець.

Податок на прибуток корпорацій сплачують усі компанії – резиденти та нерезиденти за ставкою 25 %. Але розмір прибутку, який оподатковується, може бути скорегованим. Наприклад, дивіденди, одержані від інших компаній – резидентів, не включаються в оподатковуваний дохід, а дивіденди, що одержані від компанії – нерезидента, підлягають оподаткуванню. Прибуток від капіталу, що входить до оподаткованого доходу, обкладається податком за звичайною ставкою. Крім того, компаніям не можна відраховувати з оподаткованого доходу кошти, що вкладаються в сумнівні боргові резерви.

Спрощена система оподаткування знижує фіскальне навантаження для дрібних підприємств, одночасно стимулюючи розвиток малого бізнесу. За відповідності кільком обов'язковим критеріям організація може розраховувати на істотне податкове послаблення: за підсумками року потрібно буде заплатити тільки 15 % від обороту; зарплата найманих осіб не обкладається страховими внесками.

У претендента на звання мікропідприємства не повинно бути перевищення: по річному обороту – 40 тисяч євро; за кількістю учасників і найманих працівників – не більше 5 осіб (всі засновники повинні бути фізичними особами); за рівнем оплати праці – не більше 720 євро на місяць.

Податок на додану вартість почав використовуватися в Латвії з травня 1995 р. Ним оподатковується постачання товарів та послуг, а також імпорт товарів. Він сплачується виходячи з комерційних цін на товари та послуги, причому механізм його побудовано таким чином, що найбільший тягар лягає на кінцевого споживача. Стандартна ставка ПДВ становить 21 %, але для дитячого харчування діє знижена ставка в 12 %, а для характерних латвійських продуктів (ягоди, овочі і фрукти) прийняли ставку 5 %. Нульовий розмір встановлений для експорту та поставок товарів по території ЄС. Є також ряд умов, які платник податків повинен враховувати при подачі звітності. Якщо оборот за попередні 12 місяців перевищить 40 тисяч євро, організація або підприємець повинні зареєструватися як платник ПДВ. При заповненні звіту по ПДВ слід мати на увазі, що з 2018-го року знижений критерій, згідно з яким потрібно детально розшифровувати кожен поставку на суму понад 150 євро.

Акцизний податок. Його платниками є юридичні та фізичні особи або їх об'єднання, які виробляють та реалізують підакцизні

товари або такі, що імпортуються з інших країн (алкоголь, тютюн, нафтопродукти, природний газ, дорогоцінні метали, каміння та вироби з них, легкові автомобілі, кава, безалкогольні напої та ряд інших товарів). Ставки акцизного податку встановлюються у двох формах: в національній валюті та у відсотках до ціни реалізації. З 2017 року було передбачене поетапне підвищення ставок на алкоголь і сигарети, і до 2021 року за кожен літр вина потрібно було доплатити 1,11 євро акцизу, а у вартість пачки сигарет було закладено не менше 2,29 євро податку.

Податок на землю в Латвії стягують лише з власників землі. Ставка податку встановлюється залежно від напряму використання землі. Від сплати податку звільняються землі, що використовуються для транспортування, непродуктивні землі, якщо вони не підлягають економічному використанню, землі, на яких є персональні місця проживання, загальноосвітні заклади або установи місцевих органів влади.

Податок на майно. Ним оподатковується майно або цінності, які знаходяться в Латвії. Податок має прогресивний характер. Його найбільша ставка становить 4 %. Від сплати цього податку звільняється власність, яка не використовується для ділових цілей або використовується для сільськогосподарських цілей.

Податок на дивіденди. З 2018-го року особи, які отримують дохід від вкладеного капіталу у вигляді дивідендів, були звільнені від сплати прибуткового податку в тому випадку, якщо підприємство вже сплатило за них податок на прибуток. Якщо ж дивіденди були отримані з-за кордону або з офшору, то податки в Латвії для фізичних осіб доведеться заплатити. Виняток становлять лише ті іноземні компанії, які зареєстровані в країнах, з якими Латвія уклала відповідні угоди про недопущення подвійного оподаткування.

Станом на кінець 2018-го року, не боятися подвійного оподаткування отриманих в Латвії доходів можуть резиденти 56 країн. За загальним правилом, це гарантує іноземному бізнесмену, що його доходи не потраплять під оподаткування двічі. Спеціально встановленими правилами Кабмін Латвії дозволив підписантам міжнародних конвенцій вибирати найбільш вигідну для підприємців ставку. Для цього їм потрібно пред'явити посвідчення податкового резидента і узгодити з податковим органом зміни в порядок сплати.

У зв'язку з введенням 15 %-го податку на приріст активів капіталу у жителів Латвії, які продають на біржі чи через трастового посередника свої публічні цінні папери, виникають проблеми. Складність розрахунку цього податку полягає в тому, що деякі продавці

щоденно здійснюють десятки різних операцій, продаючи різні фінансові інструменти за різними цінами.

Податок за здачу нерухомості в оренду. Тим, хто отримує дохід за здавання нерухомості в оренду, але вирішив не проходити реєстрацію в якості суб'єкта підприємництва, потрібно платити не менше 10 % від суми договору з наймачем. Власник житла може зменшити свій обов'язок тільки на величину сплаченого податку на нерухомість.

Податок на викиди вуглекислого газу. Його ставка складає 9,44 євро за одну тунну і буде підвищуватися з часом.

Зміни в транспортному податку. У 2017 році Сейм скасував транспортний податок в Латвії за постановку засобу пересування на первинний облік. Але тут же на 7,4 % підвищив всі розцінки на експлуатацію машин, яка оплачується щорічно. Аргументом стало те, що ставки не підвищувалися з 2010 року. На думку законодавців, така політика допоможе знизити викиди в атмосферу. Тому, з точки зору економії на податках, при виборі машини слід звертати увагу і на цей показник.

Ще одним неприємним моментом для автомобілістів з початку 2017 року стала необхідність сплачувати внесок за ввезений з-за кордону, але не поставлений на облік в Латвії автомобіль. **Податок на машини з іноземними номерами** в Латвії становить близько 1000 євро на рік. Однак туристам або тим хто у відрядженні з цього приводу турбуватися не варто – збір платять тільки громадяни цієї країни або ті, хто отримав тут вид на проживання (ВНП). Тим, хто нехтує цим правилом, варто бути готовим до сплати штрафу від 400 євро.

До **специфічних податків** в Латвії, з якими стикаються далеко не всі платники податків, можна віднести: податки на азартні ігри, лотереї, видобуток корисних копалин, електроенергію. Як і німці, латиші, які заробляють понад 52 тисячі євро на місяць, повинні платити податок солідарності. Правда, в 2017 році суд визнав його неконституційним і прийняв рішення скасувати внески або трансформувати їх до 2021 року.

Інші податки та збори. Одним з істотних джерел надходжень до бюджету країни по праву можна вважати митні збори, податок на спадщину в Латвії, а також оплату за вчинення правочинів дарування, купівлю та продаж майна. Вирішення цих угод і утримання зборів покладено на нотаріусів, вони ж повинні передавати дані в Земельну книгу для реєстрації прав власності.

Особливості діяльності податкової служби в Латвії. Податкова інспекція в країні носить назву **Служба державних доходів**, оскільки

вона займається адмініструванням не тільки податків, а й соціальних внесків, мит, відстежує оборот підакцизних товарів і організовує митний контроль. В країні діє 75 центрів обслуговування платників податків (VPVKAS), отримати інформацію про роботу кожного з них можна на Порталі служб публічної інформації.

Оперативну і докладну інформацію про поточні ставки, порядок звітності та терміни її надання містить офіційний сайт податкової служби в Латвії. Він представлений відразу на трьох мовах: латиською, англійською та російською. Для тих, хто не може або не хоче спілкуватися з державними податковими консультантами особисто, сайт надає можливість електронного зворотного зв'язку для викладу питань, скарг або пропозицій платників податків. Центральне управління Служби державних доходів знаходиться в столиці, в місті Ризі. На сайті Служби державних доходів є інформація про реквізити для оплати фіскальних зобов'язань і роз'яснення про те, як сплатити мито в державну касу Латвії, а також порядок реструктуризації і добровільного погашення податкової заборгованості.

19.4. Фінанси домашніх господарств в Латвії

Основними доходами домашніх домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати (насамперед, на дітей, безробітним, інвалідам, малозабезпеченим тощо). До основних витрат домогосподарств у Латвії відносяться наступні: сплата податків та внесків до соціальних фондів оплата комунальних витрат, витрат на оренду житла та на його утримання, на продукти, на оплату освітніх та медичних послуг тощо.

Світова фінансова криза 2008–2009 років змусила уряд суттєво зменшити державні видатки (і в тому числі соціальні), щоб оптимізувати дефіцит бюджету країни. Під час кризи 2008–2009 рр. та виходу з неї Латвія зазнала значних втрат: країна втратила понад 20 % свого ВВП, безробіття підскочило до 20 %, зросла еміграція. В 2009 р., в умовах світової фінансової кризи, уряд пішов на значне зменшення пенсій працюючим пенсіонерам, щоб збільшити кількість робочих місць для молоді. В 2010 р. ВВП на душу населення Латвії склав 10 695 дол. США (54 місце в світі). За індексом людського розвитку в 2010 р. Латвія знаходилася на 48 місці. В 2012 р. Латвія в основному пододала кризу, що позитивно вплинуло на доходи населення. У той же час, самі іноземні кредитори попереджають уряд, щоб він не вживав надто суворого заходів ощадності, й радять не вдаватися до поспішної відмови від програм соціального страхування. В 2018 р. мінімальна

зарплата в Литві дорівнювала 380 євро, а середня зарплата (до сплати податків) склала 920 євро. В приватному секторі латвійці заробляли 917 євро, в державному секторі – 866 євро, а в громадському секторі (в органах управління) – 927 євро. Найвища зарплата-брутто (до вирахування податків) була в Ризі – 1042 євро, а найменша – у Латгалії (найменш розвинутому регіоні Литви) – 622 євро. За галузями працівники найбільше заробляли в галузі фінансів та страхування – 2086 євро (брутто), а найменше – в освіті (752 євро) та секторі проживання та харчування – 613 євро. В 2021 р. середня зарплата в країні склала 1143 євро, а після сплати податків – 841 євро. Мінімальна зарплата в країні в 2021 р. дорівнювала 500 євро.

В 2020 р., під час коронакризи, уряд збільшив рівень фінансової допомоги вразливим верствам населення, використовуючи державні кошти та допомогу з фондів ЄС та МВФ. 16.11.2021 р. Сейм Латвії ухвалив рішення про підвищення зарплати для посадових осіб з 2023 р. в рамках реалізації реформи системи оплати праці у державному управлінні. Це пов'язано з тим, щоб підвищити ефективність роботи державного апарату та органів місцевого самоврядування. У державному управлінні та самоврядуванні зарплата висококваліфікованих чиновників на 28–38 % нижчі, ніж в аналогічних фахівців у приватному секторі. Через це сектор державного управління та місцевого самоврядування стикаються із плінністю кадрів і зазнають складнощів із залученням кваліфікованих працівників. Зокрема, пересічні депутати Сейму будуть отримувати 3800 євро на місяць, приблизно на 10 % більше, ніж в 2021 р.

Особливістю сплати прибуткового податку з фізичних осіб є те, що протягом усього року зарплата та інші доходи резидентів оподатковуються за ставкою 23 %. Можливість застосування пільгової ставки в 20 % з'являється тільки у тих, хто подав звіт за підсумками попередніх 12 місяців. У підсумку виходить, що у більшості платників на кінець року накопичується переплата по ПДФО, тому їх часто цікавить питання, як повернути податки в Латвії. Слід зазначити, що дані річної декларації перевіряються Службою державних прибутків і, якщо все правильно, гроші будуть повернуті або перераховані в рахунок сплати податкової недоїмки протягом 3 місяців.

Особливості пенсійного забезпечення в Латвії

Концепцію пенсійної реформи Сейм Латвії затвердив у 1995 р., але повністю вона запрацювала лише з 2008 року. Заснована на **шведській моделі**, вона розроблена латвійцями за допомогою міжнародних інституцій. Система складається з трьох рівнів і забезпечує собі ста-

більність, усереднюючи демографічні та фінансові ризики, властиві кожному з рівнів.

Перший рівень – державна обов’язкова нефондована пенсійна схема, заснована на принципі «солідарності поколінь». Її учасниками є особи, за яких і які самі платять соціальні внески. У 2003 році обсяг соціальних внесків становив 33,09 % від зарплати, у т. ч. 20 % – для пенсій за віком. Поступово (із зростанням відрахувань на 2-й рівень) відрахування на цьому рівні впадуть до 10 %. Цей рівень працює з моменту прийняття концепції реформи. Ним охоплено майже пів мільйона пенсіонерів за віком (усього ж у країні з населенням близько 2350 тис. – майже 600 000 пенсіонерів).

Другий рівень пенсійної системи почав упроваджуватися з 1.07.2001 р. Це державна фондована система, її сутність у тім, що частина внесків соцстрахування використовується для нагромадження пенсійного капіталу конкретного платника податку. У 2004 році це було всього 2% від зарплати, але до 2010 р. відсоток збільшився до 10 %. Ці гроші держава інвестує, забезпечуючи додатковий дохід.

Громадянам у віці до 30 років пенсійні рахунки 2-го рівня відкриваються автоматично, а люди у віці 31–49 років можуть приєднатися добровільно. У 2004 році цим рівнем було охоплено майже півмільйона осіб, у т. ч. 138 000 – добровільно. Прибутковість вкладеного капіталу – близько 5%.

Є в латвійській пенсійній системі і **третій рівень** – він виник після прийняття 1.07.1998 р. закону «Про приватні пенсійні фонди». Наприкінці 2003 року в Латвії діяло 5 таких фондів (у т. ч. один закритий, тобто для працівників конкретного підприємства). Вони охопили 26 000 учасників з капіталом у 49 млн. латів.

Вік виходу на пенсію (62 роки) до 2008 р. зрівнявся у чоловіків і в жінок, тоді як 2004 року чоловіки виходили на заслужений відпочинок у 62 роки, а жінки – в 60. У перехідний період можна було вийти на пенсію і раніше, втративши її частину. Тих, хто бажав скористатися цією можливістю, було небагато, оскільки середня по країні пенсія становить тільки 72 % вартості мінімального споживчого кошика.

19.5. Фінанси підприємств в Латвії

Фінансові ресурси підприємств в країні формуються за рахунок прибутку, амортизаційного фонду, випуску акцій та інших цінних паперів, кредитів банків, приватних та державних інвестицій, грантів ЄС. У портах Латвії були створені вільні економічні зони, щоб залучити до них іноземних інвесторів. Основні видатки латвійських підприємств

спрямовані на сплату податків, соціальних внесків, банківських кредитів, дивідендів акціонерам.

Компанії, які ведуть активну комерційну діяльність протягом календарного року, зобов'язані до 30 квітня наступного звітного періоду подати звіт за 12 місяців. Тим, хто угод не укладав, дозволено це робити добровільно, для отримання повернення переплати по податках. Сьогодні надання таких звітів можливе як в паперовому, так і в електронному вигляді. Подача декларації через інтернет в Латвії можлива через Електронну систему декларування EDS. Для цього необхідна наявність електронного цифрового підпису або реєстрація на Порталі служб публічної інформації.

Для стабілізації публічних фінансів на початку 90-х ХХ ст. років в країні була проведена приватизація підприємств державного сектора. Після приватизації основними доходами недержавних підприємств став прибуток, а основними видатками – сплата податків та соціальних платежів. Для залучення інвестицій в портах Латвії були створені вільні економічні зони, в яких було введено пільгове оподаткування.

Політика в плані інвестицій є такою: Латвія не зацікавлена в отриманні інвестицій за будь-яку ціну. Планується створити такі умови для бізнесу, де були б однакові правила гри для інвесторів зовнішніх і внутрішніх. В Латвії практично відсутні обмеження для іноземних фірм і для латвійських підприємців. Головні інвестори Латвії – це держави-сусіди: Данія, Швеція, Норвегія. Досить активними інвесторами є Німеччина, США. При виході з кризи 2008-2009 рр. ставка в країні була зроблена на приватний бізнес і на невеликі підприємства, а також на галузі з конкурентними перевагами й високою доданою вартістю. Латвія не пішла й на значну девальвацію своєї валюти. Негативно позначився на фінансах підприємств Латвії (насамперед на портах та підприємствах, націлених на експорт своєї продукції) й світова економічна криза 2020 р., викликана пандемією COVID-19. Влада країни надала певну фінансову допомогу підприємствам, використавши для цього й кошти ЄС.

Щорічно латвійська податкова служба проводить не менше 13 тис. перевірок. Серед загальної кількості контрольних заходів зустрічаються як загальні, так і тематичні. У першому випадку результативність проведення таких заходів досягає 98 %, а перевірки, присвячені окремим питанням, дозволяють виявити порушення в 64 компаніях з 100. Така активність фіскальних органів дає зрозуміти, що протягом трирічного періоду перевірка гарантовано належить будь-якому бізнесмену. За підсумками ревізійних заходів податківці нараховують зобов'язання,

визначають суму штрафу (від 20 % до 30 %), а також підраховують пеню за весь період прострочення (на дату фактичного погашення боргу). Найбільш суворо переслідуються компанії, які ухиляються від офіційного оформлення найманого персоналу, приховують доходи або використовують підроблені документи з метою знизити величину податкових зобов'язань.

19.6. Фінансовий ринок Латвії

Фінансовий ринок країни включає комерційні банки, страхові компанії приватні пенсійні фонди, фінансові та інвестиційні компанії тощо. Значна частина цих структур знаходиться в іноземній власності, насамперед у власності компаній із країн Скандинавії. Значним кроком щодо реформування економіки стала лібералізація фінансового сектора. Зокрема, була передана у приватну власність уся банківська сфера, за винятком Національного банку, який не відіграє в країні роль кредитної інституції, а виконує функції з розробки фіскальної політики держави. Вже в 1994 р. 80 % банків Латвії були комерційними. В країні були відмінені будь-які обмеження на просування іноземних валют: купівлю, продаж, ввіз, вивіз. Країна стала повноправним членом Єврозони почавши використовувати євро як свою валюту 1 січня 2014 року, замінивши латвійські лати.

Для здійснення державних інвестицій в 1995 р. була розроблена **програми державних інвестицій (ПДІ)** для консолідації й підвищення ефективності бюджетних ресурсів, які спрямовувались на цілі інвестування у фізичну інфраструктуру. У 2003 р. було здійснено реорганізацію програми. З метою удосконалення процесу планування державних інвестицій Кабінет Міністрів Латвії затвердив нову **Концепцію** формування, фінансування та виконання програми державних інвестицій. Відповідно до нового законодавства, ПДІ розроблятиметься як міжгалузєва програма розвитку із «ковзним» горизонтом планування у п'ять років (за схемою 1+4, в якій наступні за плановим періодом чотири роки містять індикативні обсяги фінансування). ПДІ має обов'язково розроблюватися у відповідності із середньостроковими цілями та завданнями розвитку, визначеними Кабміном, Єдиним програмним документом та іншими законодавчими актами, що формулюють національні та регіональні пріоритети розвитку. Обсяги фінансування повинні корелювати із довгостроковими зобов'язаннями державного бюджету.

В 2007 р. за індексом конкурентоздатності Латвія знаходилася на 45 місці у світі серед 131 країни, що говорило про високу інвестиційну

привабливість країни для інвесторів. Але криза 2008–2009 років негативно позначилась на фінансовій системі країни, що знизило інвестиційну привабливість країни. Водночас, позитивом стало те, що іноземні банки не забрали кошти з Латвії. Хоча в Латвії Parex Bank збанкрутував, Швеція надала життєво необхідну підтримку більшості латвійських фінансових установ. Загалом, в 2010–2011 рр. Латвії вдалося подолати кризові явища в економіці, що позитивно вплинуло на інвестиційну привабливість країни.

Для подолання наслідків кризи 2008–2009 рр. у 2012 р. Латвія прийняла низку змін до законодавства, якими стимулюється залучення іноземних інвестицій в країну. Згідно з латвійським Законом про імміграцію, іноземний інвестор може отримати **посвідку на проживання (ПНП)** у країні, якщо виконає одну з таких умов: розмістить у латвійському банку субординований депозит чи придбає відповідні облігації на суму від 300 тис. євро; придбає в Латвії нерухомість на суму від 143 тис. євро в Ризі, Юрмалі та великих містах або від 72 тис. євро в провінції; при відкритті бізнесу в Латвії. Посвідка на проживання в Латвії оформляється одночасно для інвестора та членів його родини. Оскільки Латвія входить до Шенгенської зони, наявність посвідки на проживання в цій країні дає можливість її власнику вільно й без віз переміщатися практично по всій Європі без зобов'язання мешкання в самій Латвії. На середину 2012 р. посвідку на проживання в Латвії отримало понад дві тисячі громадян Росії та інших країн СНД. Найпопулярнішими способами до цього були розміщення субординованого кредиту та купівля нерухомості. У кінці червня 2012 р. латвійський банк Rietumi запропонував новий варіант субординованих облігацій. Вони випускаються у двох варіантах – у доларах США та євро терміном на сім років із можливістю дострокового погашення через п'ять років за ініціативою банку. Фіксовані відсотки за купоном виплачуються раз на півроку з розрахунку 7 % річних, що є значно вищими, ніж на європейському ринку корпоративних облігацій, де ставки в багатьох випадках не перевищують 3–4 % річних. Номінально вартість однієї облігації становить 50 тис. євро, або 75 тис. дол. Якщо субординовані облігації купують із метою отримання посвідки на проживання, то сума вкладень для одного інвестора повинна становити від 300 тис. євро, чи 400 тис. дол. за номіналом. Банк надаватиме клієнтам повну підтримку на всіх етапах процесу здобуття європейської посвідки на проживання.

Із 2016 р. для отримання ПНП потрібно інвестувати в місцеву нерухомість не менше 244 тис. євро (раніше – 144 тис. євро). Крім

того, сьогодні слід сплатити одноразовий збір – 5 % від вартості об'єкта. Європейська комісія не раз попереджала Латвію щодо надмірно ліберальних умов залучення капіталу в країну, оскільки через неї стали відмиватися так звані «брудні гроші», насамперед із країн СНД. Тому Латвія зараз посилює контроль за іноземними інвестиціями та реформує оподаткування.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування публічних фінансів Латвії у 90-х рр. ХХ ст. ви можете назвати?
2. Які доходи і видатки фінансів домогосподарств у Латвії?
3. У чому полягають особливості пенсійної реформи в Латвії?
4. Які основні доходи і видатки місцевих органів влади у Латвії?
5. Які особливості міжбюджетних відносин у Латвії?
6. Чим характеризується залучення іноземних інвестицій у Латвію?

РОЗДІЛ 20

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЛИТВИ

20.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Литви включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу публічні фінанси включають державний бюджет, бюджети 10 округів, бюджети 56 муніципалітетів, фінанси державних підприємств та організацій. Основу доходів бюджетів всіх рівнів складають податки. За 90-ті роки ХХ століття та за перші роки ХХІ століття країна досягла певних успіхів, насамперед, за рахунок стабілізації фінансової системи країни. Позитивно вплинула на стан державних фінансів приватизація. Суттєві зміни відбулися і стосовно залучення іноземних інвестицій. Так, на початок 2003 р. іноземні інвестиції в економіку Литви перевищили 4 млрд дол. Позитивно вплинуло на розвиток економіки Литви зниження обсягу дефіциту державного бюджету. Так (у відсотках до ВВП) він складав: у 1999 р. – 5,7, 2000 р. – 1,8, у 2002 р. – 1,4 %. У Литві протягом 1997–2000 рр. частка зовнішнього боргу в структурі державного боргу коливалася в межах 70–80 %.

Із досягненням макроекономічної стабільності економіка Литви почала швидко розвиватися. У 2002 р. ВВП країни склав 13 млрд євро. Він збільшився на 6,7 % (у 2001 р. – на 6,5 %); ВВП на душу населення становив понад 10 тис. дол. (з урахуванням індексу платоспроможності). Високі темпи зростання економіки Литва підтримувала і в наступні роки. Певною мірою цьому посприяв вступ Литви до Євросоюзу в 2004 р., хоча це і викликало деяке зростання цін. Щорічна допомога Литві з боку Євросоюзу забезпечує понад 20 % доходів бюджету (3,5 % від ВВП).

17 березня 2003 р. 11 впливових парламентських партій Литви домовилися виділяти на оборону не менше 2 % ВВП і в 2005–2008 рр. Ці 2 % є солідним навантаженням на бюджет, але кошти витрачаються не тільки на озброєння, утримання військових. За їх рахунок оборонне відомство, зокрема, допомагає школам, купує для них комп'ютери тощо. Загалом, НАТО не є тягарем для країни. Литовці з розумінням ставляться до того, що доводиться відправляти своїх солдатів на виконання тих чи інших місій. У фінансовому відношенні це не важко (річний внесок складає менше одного долара на жителя країни), а відчуття безпеки взагалі цифрами не виразити. Альянс інвестує кошти у розвиток інфраструктури Литви, що в кілька разів перевищує внески країни. Наприклад, на розвиток аеропорту в місті Шауляй Альянс

інвестував 50 млн. євро. В 2022 р. і в наступних роках уряд Литви планує збільшувати військові витрати, оскільки прагне посилити свою оборону на тлі побоювання щодо можливого російського вторгнення в Україну. Зокрема, в 2022 р. на оборону Литва виділила 1,2 млрд євро (2,05 % від ВВП). Певні кошти виділяються й на розвиток територіальної оборони, а також на військову допомогу Україні.

З 2002 р. в країні припинилося поширення безробіття, натомість почалося зростання попиту на робочу силу. За даними Біржі праці Литви, станом на 1 липня 2003 р., на обліку перебували 153 тис. безробітних (порівняно з початком року, це число скоротилося на 38 тис.); загальний рівень безробіття в країні становив 9,4 %.

Світова економічна криза 2008–2009 рр. негативно позначилася на фінансовій системі країни. У першому кварталі 2009 р. ВВП країни впав на 12,6 %, а за весь рік – на 11,8 %. Уряду прийшлося піти на непопулярні заходи, щоб збалансувати доходи та видатки бюджету. В 2011 р. Литва вийшла із кризи, але світовий спад виробництва в 2012 р. змусив уряд знову скорочувати видатки бюджету. Загальні видатки в 2012 р. були зменшені на 173 млн. євро, а видатки на соціальну сферу – на 43 млн євро. ВВП Литви в 2012 р. знизиться майже в два рази у порівнянні з 2011 р. З 01.01. 2012 р. всі державні підприємства будуть направляти 50 % прибутку в державний бюджет країни.

В 2020 р. фінансова система країни понесла значні збитки через призупинення роботи багатьох підприємств внаслідок запровадження заходів з подолання пандемії коронавірусу. Але в 2021 р. Литві вдалося вийти з кризи за рахунок фінансової допомоги ЄС та МВФ. Однак, різке підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. змусило уряд розробити спеціальний план для уникнення їх стрімкого зростання.

20.2. Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини

Згідно з Законом 1993 р. (та наступними доповненнями) проміжний рівень сектора державного управління складається з 10 районів, а базовий рівень налічує 56 місцевих урядів (із них 44 сільських та 12 міських). Доходи місцевих урядів Литви складаються насамперед із прибуткового податку з громадян (ППГ), податків на землю, оренду державних земельних угідь, використання водоймищ для рибальства, податку на майно підприємств, гербового збору, податку на дарування та спадок. Окрім неподаткових доходів, субцентральні уряди мають право на отримання загальних та цільових грантів, а також позик. Із прийняттям у 1997 р. Закону «Про доходи місцевих бюджетів» основним джерелом їх доходу став прибутковий податок із громадян (за відрахування внесків до Фонду обов'язкового медичного страхування), який був

повністю закріплений за місцевими бюджетами. Майнові податки в місцевих бюджетах Литви складають 11 % їх доходів.

З 1997 р. за Законом «Про методологію формування доходів муніципальних бюджетів» запроваджено фінансове вирівнювання за допомогою формульних трансфертів. Трансфертний фонд ділиться на три частини, які розподіляються незалежно одна від одної: а) резерви на надзвичайні випадки; б) вирівнювання податкових доходів; в) вирівнювання видаткових потреб. Щороку у Законі «Про державний бюджет Литви» затверджуються: частка трансфертного фонду, яка йде на вирівнювання доходів, на вирівнювання видатків, величина фонду цільових трансфертів. Щодо цільових грантів, то вони призначаються для таких цілей, як надання допомоги сім'ям з дітьми, фінансування паливних субсидій, виплату компенсацій за травми на виробництві. Пріоритетні напрями використання коштів цільових фондів визначаються щорічно. Капітальні гранти виділяються відповідно до державних інвестиційних програм. Водночас, треба мати на увазі, що проекти з енергоефективності, які ініційовані владою зверху, а не самими власниками громадських будівель та житла, можуть йти повільно. Зокрема, в Литві з 2013 р. інвестиційні проекти з підвищення енергетичної ефективності розробляються за ініціативою муніципалітету. Вишукує кошти та організовує роботи призначений адміністратор міжнародної програми від муніципалітету, а не власники житла. Тому подібні проекти в країні здійснюються не так швидко, як планувалося.

У Литві обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 10 % загальних надходжень, за виключенням асигнованих грантів. Позики не можуть становити більше 10 % загальних доходів затвердженого бюджету (за виключенням асигнованих грантів); встановлено також 5 % ліміт на короткострокові позики. Обсяг боргу обмежений 20 % (30 % для Вільнюса) загальних доходів. Короткострокові позики повинні бути повернуті протягом бюджетного року. Довгострокові кредити можуть бути використані виключно на інвестування та мають бути схвалені Кредитною комісією Міністерства фінансів.

20.3. Податкова система Литви

Регулятором стягнення податків у Литві виступає Державна податкова інспекція.

Базова ставка **податку на прибуток підприємств** становить 15 %. Підприємства, які мають не більше 10 працівників і оборот не більше 290 тис. євро, сплачують податок на прибуток за ставкою 5 %.

Фізичні особи-підприємці сплачують фіксований податок (**податок за патент**). Патент можна придбати на один день, на один тиждень, на один місяць, на один рік. Від цього буде залежати його вартість.

Прибутковий податок на доходи громадян донедавна становив 15 %, але розмови йдуть про введення його кількох ставок. Крім того, приватні особи повинні сплачувати 5 % прибутку від інвестицій та від доходів за банківськими вкладками. У Литві запроваджено загальне декларування доходів громадян. Фізичні особи подають декларації за попередній рік один раз на рік до 01.05. наступного року. У випадку приховування доходів призначається штраф у відсотках до донарахованої суми податку. Він дорівнює від 10 до 50 % цієї суми.

Податок на зарплату (соціальні внески). Медичний страховий збір складає 9 % від зарплати (6 % платить працівник, а 3 % сплачує роботодавець). В соціальний фонд сплачується 30 % від зарплати (4 % платить працівник, а 26 % платить роботодавець).

До кризи 2008–2009 рр. ставка **податку на додану вартість** дорівнювала 18 %, а з 2009 р. вона була збільшена до 21 %. Було також відмінено більшість пільг з цього податку (залишилися пільги тільки медичного, освітнього та культурного характеру).

Акцизи. З початку 2000-х років перейшла на систему стягнення акцизного податку з акцизного збору з акцизних складів замість стягнення його з виробників підакцизних податків. Ця система була запроваджена у багатьох країнах ЄС.

Податок на землю дорівнює від 0,1 до 4 % від вартості землі, оскільки тут передбачені певні пільги для окремих платників цього податку.

Податок на спадщину складає 5 % від суми спадщини.

20.4. Фінанси домогосподарств у Литві

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а також перекази заробітчанин, а основними витратами виступають витрати на сплату податків, соціальних внесків, комунальних платежів, на освіту та медицину. Для зменшення витрат на опалення домогосподарства в Литві активно використовують деревину, оскільки країна багата на ліси. Мінімальна зарплата в 2004 р. становила 400 євро. Державні службовці отримували від 600 до 800 євро, працівники комерційних структур – від 1000 євро. Робітники віком до 24 років отримували найменше – 888 литів. Проте, є люди, які мають плату в 500 тис. литів. Багато литовців у пошуках кращого життя їдуть на заробітки за кордон. Тому у Литві активно проводяться заходи спрямовані на боротьбу із злиднями, зокрема, за допомогою коштів ЄС.

Проблемою є масова міграція з Литви в країни ЄС медичних працівників. У Литві, коли виявилось, що в операційних не вистачає анестезіологів, а в реанімації – медичних сестер і відплив кадрів з лікарень зростає, зарплату підвищили не на 5–10 %, а значно вище. У 2004 р. лікар в середньому отримував 460 євро в місяць, а медична сестра – 320. У 2007 р. зарплата дільничного лікаря становила від 800 до 1000 євро, а хірург-початківець отримував мінімум 1500 євро. Згідно з держпрограмою, до 2015 року зарплата в сфері охорони здоров'я мала б збільшитися в 3,8–4,6 рази. Вона відповідно вплине і на пенсії.

На початку XXI ст. в Литві коефіцієнт Джині складав 34,5 %, тобто в країні спостерігалася значна нерівномірність у розподілі доходів між домогосподарствами. За оцінками експертів, навіть якби Литва зберегла темп зростання ВВП на рівні 7–8 %, що було характерно для неї до кризи 2008–2009 років, рівня благополучних країн ЄС, за різними оцінками, вона змогла б досягти хіба що через 30–40 років. В 2007 р. Литва за рейтингом купівельної спроможності займала 26 місце в Європі (4896 євро на душу населення). Загалом, фінансовий стан домогосподарств до кризи 2008–2009 рр. характеризується поступовим покращенням. Рекордні темпи економічного зростання, що становили до 2008 р. 9 %, сприяли підвищенню заробітної плати в середньому на 20 % на рік.

Водночас, державної підтримки насамперед потребують жінки, що зайняті у державному секторі. Приблизно 58 % працівників державного сектора складають жінки, в приватному секторі, навпаки, велику частину працівників (три чверті) складають чоловіки. Одним з пояснень такого розподілу є те, що такі традиційно «чоловічі» галузі, як будівництво і машинобудування, приватизовані в Литві фактично повністю. Приватизація понизила шанси жінок влаштуватися на роботу в приватному секторі. Тому Уряд Литви спільно з неурядовими організаціями розробив і почав виконувати програму щодо збільшення ролі жінок у Литві. Програма передбачає розгляд і вирішення питань із дотримання прав людини, які стосуються жінок, соціально-економічного положення, охорони здоров'я, освіти, планування сім'ї, ролі в політиці й адміністрації, застосування насильства відносно осіб жіночої статі, ролі жінок у роботі засобів масової інформації, а також збору статистичних даних і аналіз відмінностей суспільного життя чоловіків і жінок.

В Литві діє трирівнева пенсійна система. Починаючи з 1 серпня 2008 р. базова пенсія в Литві становила 360 євро. Литва, для зменшення дефіциту бюджету, була змушена підняти вік виходу на пенсію. Досвід Литви показує, що через малу народжуваність і збільшену тривалість життя, в країні в 2010–2020 рр. прийдеться продовжувати вік виходу на пенсію по старості і для жінок і для чоловіків з 65 років. Очікувана три-

валість життя чоловіків у 2010 р. складала 67 років, а жінок – 78 років. З 2009 р. жінки виходять на пенсію в 63,5 років, а чоловіки – в 65.

Для подолання наслідків світової кризи 2008-2009 рр. уряд пішов на скорочення державних видатків, на скорочення зайнятості у бюджетній сфері тощо. Це дало певні результати. В 2009 р. рівень ВВП на душу населення склав 11044 дол. США (51 місце в світі). За індексом людського розвитку Литва в 2010 р. зайняла 44 місце в світі. В 2011 р. Литві вдалося подолати негативні наслідки світової економічної кризи, що позитивно вплинуло на фінанси домогосподарств у наступні роки. Так, в 2018 р. мінімальна зарплата в Литві становила 380 євро, підвищилася й середня зарплата. Однак, пандемія COVID-19 в 2020 р. знову негативно позначилася на доходах домогосподарств, що змусило державу збільшити видатки на фінансову підтримку малозабезпечених верств населення. Це, в свою чергу, спричинило зростання дефіциту бюджету та державного боргу. Водночас, у зв'язку з виходом Литви з коронакризи в 2021 р. країна повинна вийти на докризові показники розвитку та на докризовий рівень доходів домогосподарств.

20.5. Фінанси підприємств в Литві

Після відновлення незалежності в країні виникла необхідність у реорганізації економіки та її наближенні до умов ринку. Для збалансування бюджету Литва провела масову приватизацію державних підприємств у всіх сферах, хоча це призвело до значного безробіття. У Литві до кризи 2008–2009 рр. високими темпами розвивалися традиційні сектори економіки, де має місце висока додаткова вартість, зокрема електроніка, електротехніка, приладобудування; підприємства все ширше використовують всесвітньо визнаний прикладний науково-дослідний потенціал країни у області біотехнологій, виробництва лазерів, телекомунікацій та в інших секторах.

В країні також почалися формуватися ринкові умови для розвитку сільського господарства (організовуватися фермерські господарства та інші структури приватного капіталу, сформувалася відповідна інфраструктура для сільськогосподарського виробництва). У 1991 р. було розпочато аграрну реформу, а в 1991–1993 рр. остаточно здійснено приватизацію власності колгоспів і радгоспів.

Особливості діяльності підприємств у вільних зонах Литви

Практика стимулювання економіки шляхом створення окремих регіональних зон для залучення інвестицій успішно реалізується і в Латвії: в Лієпаї, Резекне, Латгалії, портах Риги і Вентспілса. Початковий термін дії СЕЗ повинен був закінчитися ще в 2017 році, але його продовжили до 2035 року з метою нівелювання наслідків глобальної

кризи 2008 року. Для підприємств ВЕЗ передбачено такі пільги: якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75 % доходів підприємства за той податковий період, у який досягнуто рівня 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими в СЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із виконуваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на шість податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом 10 – щодо нього використовується зменшена на 50 % ставка податку на прибуток; ці підприємства також можуть не обкладатися податком на додану вартість, податком у дорожній фонд та на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство ВЕЗ. Ці та інші пільги підприємствам у ВЕЗ дали змогу зменшити безробіття в державі та призупинити міграцію з країни. За деякими оцінками, після вступу Литви до Європейського Союзу 01.05.2014 р. до нього мігрувало кілька сотень тисяч жителів країни (насамперед у Польщу, Велику Британію та Ірландію).

Інші пільги. Більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку та інколи надають фінансову підтримку підприємництву за створення робочих місць.

Пільги для малих і середніх підприємств. Підприємство, загальний дохід якого у податковий період не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7240 євро прибутку використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0 %, а до залишкової частини прибутку – стандартну ставку податку – 15 %.

Особливості функціонування та фінансування сільськогосподарських підприємств у Литві

Нині сформувались такі типи господарств (виробників сільськогосподарської продукції): **фермерські господарства з повною зайнятістю** (тільки невелика їх володіють 15–200 га землі, мають досить вузьку спеціалізацію, займаються вирощуванням зернових, овочів, цукрових буряків, виробляють молоко, свинину, яловичину; **фермерські господарства, що використовують найману робочу силу** – це великі господарства, які належать одному фермеру, вони сформувались шляхом скуповування і довгострокової оренди земельних ділянок. Величина цих господарств залежно від спеціалізації варіює від 200 до 1000 га. Це господарства, які ефективно працюють (здебільшого вони є вузькоспеціалізованими); **господарства з обмеженою відповідальністю** (сільськогосподарські та акціонерні товариства) – це досить великі господарства, що мають до 1500–2000 га (у середньому близько 300 га) землі. Вони обробляють близько 12 % усіх земельних угідь країни. У

господарствах існує непогана виробнича і соціальна інфраструктура, вони виробляють конкурентну продукцію (зерно, молоко, яловичину, птицю та ін.). Ці товариства утворилися внаслідок приватизації колгоспів і радгоспів, їх кількість постійно зменшується; **господарства власників присадибних ділянок**. Близько 90 % родин, які проживають у сільській місцевості, мають невеликі наділи землі. Вони обробляють 2–3 га землі (іноді до 10–15 га). Головна їх мета – забезпечити себе основними продуктами харчування. Проте їхня частка становить 20 % загальної товарної продукції (в деяких регіонах вони виробляють до 50 % картоплі, овочів і молока). Їх можна віднести до фермерських господарств із частковою зайнятістю. Таких сімейних господарств у Литві налічується близько 230 тис., а середня їх площа – близько 5 га. Вони обробляють у середньому 43 % усієї земельної площі, але не всі можуть успішно господарювати, оскільки результати їхньої діяльності великою мірою залежать від кон'юнктури ринку; **партнерські господарства власників присадибних ділянок**. Ці власники, що мають 2–3 га землі, але не мають можливості самостійно обробляти свої ділянки, об'єдналися в товариство і користуються перевагами великого господарства, застосовуючи сівозміну, а також ефективно використовуючи техніку. Вони мають можливість збільшити земельні площі (купуючи або орендуючи вільні ділянки у держави чи в інших землевласників); **партнерські фермерські господарства** (частина з них зареєстрована як кооперативи). Такий вид господарства (малопоширений) об'єднує 2–7 ферм середніх розмірів. Їх господарі обробляють не тільки свою землю, а й орендовану у держави або в інших власників, які мешкають у містах і не займаються землеробством.

Держава надає певну допомогу кооперативам, проте ці кошти поки не справляють значного впливу на розвиток кооперації. При збільшенні фінансової допомоги з боку держави і фондів ЄС ситуація могла б бути кращою, хоча після вступу Литви у ЄС з 1.05.2004 року Євросоюз значно збільшив допомогу зайнятим у сільському господарстві Литви.

20.6. Фінансовий ринок Литви

Основою фінансового ринку країни є банківський сектор, більшість банків якого викупили іноземні інвестори. Розвиваються й інші фінансові структури: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди тощо. Водночас, поки що недостатньо та нерационально використовуються різні джерела фінансування сільськогосподарських підприємств, зокрема, допомога держави, **Фонду підтримки села**, іноземні інвестиції тощо. Одержати кредити дуже складно, бо потрібна певна

застава. У більшості випадків у кооперативів немає необхідного майна, яке могло б стати гарантією для банків. Становище поліпшив створений в 1998 р. **Фонд гарантій кредитів**. Великі надії покладаються сільсько-господарськими та іншими виробниками на фінансову допомогу з фондів ЄС. Крім того, зареєстровані в Литві підприємства в процесі розвитку свого бізнесу можуть користуватися з підтримки структурних фондів ЄС та інших фондів. Литва увійшла до ринку інвестицій ЄС не як другорядний учасник, а як сильний партнер. Одна з найсприятливіших систем оподаткування в Європі (прибутковий податок на доходи підприємств – всього 15 %), тривалі податкові пільги у вільних економічних зонах, найнижчі витрати бізнесу серед нових членів ЄС, освічені, висококваліфіковані кадри, розвинена і орієнтована на експорт промислова база, успішна інвестиційна політика – все це обумовлює зростання економіки, темпи розвитку якої є найвищими в Європі, і дозволяє з оптимізмом дивитися в майбутнє.

Фінансова допомога Литві з фондів ЄС здійснюється насамперед для того, щоб заохочувати розвиток відстаючих регіонів і забезпечити їх пристосування до ринкових змін. Допомога виділяється регіонам, де ВВП з розрахунку на одного жителя нижче, ніж 75 % середнього рівня по ЄС, а також регіонам з особливо низькою щільністю населення (в даному випадку щоб уникнути міграції і подальшого зменшення чисельності населення). Саме до цієї категорії отримувачів допомоги відносяться всі регіони Литви. Так, після вступу країни до ЄС 01.05.2004 р. позитивно вплинуло на притік інвестицій до країни. Так, надходження прямих зарубіжних інвестицій на протязі першого півріччя 2004 року зросли на 39,6 % (порівняно з відповідним періодом 2003 року). Майже дві третини зовнішньої торгівлі Литви припадає на країни ЄС, у торгівлі з якими останніми роками її частка зростала і зростатиме в майбутньому. Слід зазначити, що підвищену зацікавленість інвестування в Литву стали проявляти підприємці Далекого Сходу.

Інвестиційне середовище в Литві є сприятливим для іноземних інвесторів; акти, пов'язані з регулюванням інвестицій і підприємництва, узгоджені з правовою системою, що діє в ЄС та адаптовані до неї. Правова, податкова, митна й інші системи регулювання підприємництва в Литві такі ж, як і в інших країнах ЄС. Винятковість Литви – це високий рівень освіти жителів, незвичайно сприятливі умови для підприємництва і найшвидше зростання її економіки в Європі. Зарубіжні інвестиції (включаючи повторні інвестиції), що ростуть, – найбільш переконливий доказ позитивного відношення підприємців до Литви. За індексом сприйняття корупції Литва в 2010 р. займала 46 місце в світі.

Після кризи 2008–2009 рр. Литва поступово відновлює свою інвестиційну привабливість, розвиває туристичний сектор. В 2011 р. за індексом туристичної конкурентоспроможності Литва займала 55 місце в світі. Для покращення фінансового стану підприємств і домогосподарств в 2013 і наступні роки Литва вирішила відмовитися від дорогого російського газу, яким їм постачає російський монополіст «Газпром». Для цього в Литві будують три термінали для приймання зрідженого газу. Але лише один зводять за певної участі держави. Решта – приватні – із залученням кредитів та іноземних інвестицій.

В січні 2022 р. Тайвань оголосив про запуск кредитної програми на суму 1 млрд дол. США для фінансування спільних проєктів між литовськими та тайванськими підприємствами у шести категоріях бізнесу. Це стало відповіддю на санкції КНР проти Литви, у якій попри спротив Китаю в листопаді 2021 р. почав роботу представницький орган Тайваню, який фактично є посольством цієї країни в Литві. Тому тепер влада Китаю чинить тиск на свої компанії, щоб вони припинили використання компонентів литовського виробництва. КНР також заборонила в'їзд до країни литовських вантажів. Крім того, Китай вимагає від компаній з країн ЄС вилучити литовські товари з зі своїх ланцюжків поставок під час експорту до КНР. Такі дії китайської влади змусили ЄС 27.01.2022 р. подати скаргу до СОТ на Китай через блокування товарів з Литви. Для підтримки економіки Литви Тайвань на початку січня 2022 р. оголосив про плани створити окремий фонд у розмірі 200 млн дол. США для інвестицій у литовську промисловість та розвиток двосторонньої торгівлі, а в середині січня 2022 р. анонсував ще 1 млрд дол. США інвестицій. Кредитні кошти будуть спрямовані на розвиток в Литві галузі напівпровідників, а також біотехнологій, супутників, фінансів та наукових досліджень. Китай також не хоче вибачити Литві й вихід з формату «17+1», що об'єднує КНР з країнами Центральної та Східної Європи, а також критику смартфонів провідних китайських фірм, в яких виявлені шпигунські програми.

Контрольні запитання

1. Які основні результати реформування публічних фінансів Литви ви можете назвати?
2. Які основні доходи і видатки державного бюджету Литви?
3. Назвіть основні доходи і видатки місцевих органів самоврядування.
4. Які особливості фінансів домогосподарств у Литві ви знаєте?
5. В чому полягають особливості фінансів підприємств у Литві?
6. В чому полягає інвестиційна привабливість Литви для іноземних інвесторів?

РОЗДІЛ 21

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЕСТОНІЇ

21.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Естонії (менше 1,4 млн. населення) включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств та підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси включають державний бюджет, бюджети 253 муніципалітетів (46 міських та 207 сільських), фінанси публічних підприємств та установ. Основним джерелом доходів бюджетів усіх рівнів є податкові надходження. Структура урядових витрат країни є наступною (відносно ВВП): сумарні витрати – 33,9 %, на інвестиції – 2,0 %, на товари, послуги, зарплату – 19,5 %, на дотації – 1,3 %, на соціальні витрати – 8,8 %, на інші витрати – 2,3 %. Обсяг дефіциту державного бюджету в Естонії (у відсотках до ВВП) становив у 1999 р. – 4,7, 2000 р. – 0,7, в 2001 р. – 0,1, в 2002 р. – 0 %. У 2002 р. ВВП Естонії становив 6 млрд євро, а в 2008–2009 роках він знизився під впливом світової фінансової кризи. Відповідно зріс і дефіцит бюджету і державний борг країни, а уряд був змушений скорочувати соціальні видатки.

З початку XXI ст. Естонія виділяє значні кошти на інформатизацію країни, в тому числі й на інформатизацію державного управління. З серпня 2000 року естонський уряд працює в електронному режимі, тобто, вся підготовка документів відбувається в електронному форматі. Засідання проходять раз на тиждень, причому будь-який житель республіки може спостерігати його в режимі реального часу. У країні площею 45 тис. кв. км (із них половину займають ліси) і з менш як півтора мільйонним населенням впроваджено одну з найкращих у світі систем електронного уряду. Із допомогою інформаційних систем створено мережу ефективних зв'язків між громадянами і владою всіх рівнів, включаючи вищі ешелони. За розрахунками естонців, використання комп'ютерної системи дало можливість заощадити значні кошти на канцелярських матеріалах, папері, публікаціях у пресі. Тільки це дозволило уряду Естонії окупити всі витрати на створення системи протягом трьох років. Естонська система інформатизації сумарно обійшлася приблизно в 200 млн євро – близько 150 євро на жителя. Зараз на ці цілі виділяється менш як 1 % бюджету Естонії – до 35 млн євро на рік. Але при цьому було створено глобальну систему з виходом практично на кожного жителя, котрий постійно проживає в республіці.

В 2007 р. Естонія й Європейська Комісія узгодили план витрачання 3,4 млрд. євро, що були виділені Естонії з бюджету Євросоюзу

на 2007-2013 рр. на соціально-економічний розвиток. Кошти були виділені з фондів, призначених для вирівнювання менш розвинених регіонів ЄС і підтягнення їх до рівня більш розвинених. Середньорічний темп інфляції в 2000–2009 рр. в країні склав 3,3 %. Спад ВВП в країні за 2008–2009 рр. склав 17 %, але Естонія швидко подолати кризу 2008–2009 рр. На відміну від інших балтійських країн, Естонії не треба було вдаватися до допомоги ззовні, оскільки в країні задовго до цієї кризи почали створювати стабілізаційний фонд, призначений для кризових умов. Це дало змогу Естонії отримати не фінансову допомогу, а кредити від міжнародних організацій під ставку близько 2 %.

З 1997 р. по 2008 р. сукупний державний борг зростав: з 52 % в 1997 р. до 118 % в 2008 р. (50 % складав зовнішній борг кредитних установ). В 2011 р. ріст ВВП країни склав 8 %, тоді як в зоні євро тільки 1,6 %. В 2012 р. дефіцит бюджету склав 2,1 %, а в 2013 р. вдалося досягнути бездефіцитного бюджету. ВВП Естонії у 2020 р. склав 31,03 млрд дол. США. На 2020 рік державний борг склав менше 8,4 %. В результаті пандемії коронавірусу в 2020 р. ВВП країни знизився на 2,9 %, а в 2021 р. економіка вийшла на докризовий рівень. На 2022 р. було намічено скоротити дефіцит бюджету до рівня менше 3 %. Водночас, було заплановано підвищення доходів місцевих бюджетів на 100 млн євро. Враховуючи зростаючу військову загрозу від Росії, витрати на оборону були підвищені до рівня 2,3 % від ВВП. Крім того, витрати на науково-дослідні роботи були підвищені до 1 % від ВВП країни.

Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини в Естонії

Відповідно до Закону «Про адміністративний поділ Естонії (1995), з 1998 р. почалося об'єднання міських та сільських муніципалітетів, що сформувало новий тип місцевих урядів. Функції місцевої влади в Естонії досить широкі. Муніципалітети відіграють важливу роль у наданні освітянських послуг, соціальної допомоги, послуг з охорони здоров'я. До основних джерел муніципальних доходів Естонії належать: частка загальнодержавних податків і зборів, дотації-трансферти з держбюджету, місцеві (або муніципальні) податки, кредити, орендна плата за використання муніципальної власності, доходи від продажу муніципальної власності.

У 1994 р. було прийнято Закон «Про місцеві податки», у якому встановлювався механізм застосування дев'яти місцевих податків. Але велика кількість місцевих податків із встановлених законом так і не знайшла свого застосування. У Таллінні було введено лише три податки на: рекламу й оголошення, закриття доріг і вулиць, механічні засоби

пересування, що становило в сумі 1,6 % доходної частини бюджету Таллінна. Окремі муніципалітети вводили податки з продажу і тварин, але їх частка не перевищила 1 %.

Міжбюджетні трансферти виступають одним із найбільш вагомих джерел доходів муніципалітетів, їхня частка становить близько 75 % їхніх доходів. Значну частку трансфертів (близько 70 %) становлять розщеплені доходи. Головною формою прямих міжбюджетних трансфертів є вирівнювальні гранти. З огляду на значні відмінності у величині податкової бази між окремими муніципалітетами, в Естонії здійснюється програма фінансового вирівнювання. Метою вирівнювання є досягнення такого рівня бюджетних доходів, щоб кожен муніципалітет мав на душу населення не менше 90 % від національного рівня. До уваги не беруться надходження від місцевих податків та зборів.

Окрім загальних субсидій, у державному бюджеті передбачаються й цільові міжбюджетних трансфертів (МБТ): на утримання будинків престарілих та інвалідів; субсидії транспортним компаніям на компенсацію видатків на пільговий проїзд учнів муніципальних шкіл; субсидії на навчання дітей, які не проживають на території даного муніципалітету, у загальноосвітніх та муніципальних мистецьких та музичних школах. Велике значення для стимулювання місцевого економічного розвитку мають гранти на муніципальні інвестиції у визначених сферах (об'єкти соціальної інфраструктури, дороги тощо).

Близько 60 % суми міжбюджетних трансфертів припадає на загальні субсидії, більшу частку яких становлять вирівнювальні дотації з державного бюджету. В Естонії протягом фінансового року загальна сума платежів за рахунок погашення основного боргу та відсотків по кредитах та інших боргових зобов'язаннях органів місцевого самоврядування не повинна перевищувати 20 % від прогнозованих доходів відповідного бюджету у разі ухвалення рішення про отримання нових кредитів або випуск нових боргових зобов'язань. Загальна сума непогашених кредитів, випущених боргових зобов'язань та інших пов'язаних з ними фінансових зобов'язань, а також планованих до отримання і випуску кредитів та зобов'язань, не повинна перевищувати 60 % від суми доходів бюджету, яку планується отримати в поточному році (включаючи цільові дотації центрального уряду). Муніципалітетам дозволено використовувати короткострокові кредити для покриття їх поточних витрат. На початку 2009 р. було прийнято рішення про скорочення фінансування місцевих самоврядувань: була зменшена частка відрахувань муніципалітетам від прибуткового податку і був скорочений фонд вирівнювання. Щоб компенсувати втрату доходів з 01.07.2010 р. в

Таллінні був введений **податок з продажів** на товари розкоші за ставкою 1 %.

21.2. Податкова система Естонії

Прибутковий податок із фізичних осіб носить не прогресивний, а пропорційний характер, що є особливою рисою для цієї країни. В Естонії лінійний податок на доходи фізичних осіб у 2007 р. був на рівні 22 %, з 2008 р. він дорівнював 21 %, а в 2009 р. – 20 %. Особи, що провели в Естонії 183 дні протягом календарного року, вважаються постійними жителями і повинні декларувати всі доходи, одержані ними, в тому числі за її межами. Виняток становлять представники іноземних дипломатичних місій, члени представництв міжнародних організацій і програм співробітництва, товариств і асоціацій, які не одержують дохід і не розподіляють його між своїми членами (перелік цих організацій затверджено урядом), а також виробничі підприємства організацій інвалідів.

Сума доходу, не оподаткованого прибутковим податком, встановлюється щороку естонським урядом. До **типових доходів**, що не підлягають оподаткуванню, належать: державні пенсії та інші соціальні виплати; витрати з позик і лотерей; дохід від продажу майна, що перебуває у власному користуванні понад два роки; доходи, витрачені на здобуття освіти (але не більш як 6 тис. крон на рік); суми відшкодування витрат на проїзд; витрати, що пов'язані з наймом житлових приміщень та інші витрати, що сплачуються у зв'язку з відрядженням публічного службовця (у тому числі добові), військовослужбовців, працівників та членів правлінь на умовах і в межах норм, встановлених Урядом Естонії; суми компенсацій, що виплачуються публічним службовцям, військовослужбовцям, робітникам та членам правлінь у зв'язку з використанням ними для виконання робочих чи службових обов'язків легкових автомобілів, що перебувають в особистій власності платника податку чи взятих у них в довгострокову оренду; виплати Президенту Естонії, що здійснюються на основі Закону «Про посадові гарантії Президента Республіки»; суми відшкодування робітникам та службовцям у зв'язку з нещасними випадками на виробництві чи професійними хворобами у розмірі, що не перевищує в календарному місяці розмір народної пенсії.

Прибутковим податком обкладаються також доходи нерезидентів, серед яких доходи, одержані нерезидентом від роботи на основі трудової угоди чи публічної служби, якщо нерезидент виконував свої обов'язки в ЕР, а виплати здійснювали Естонська держава, орган

місцевого самоврядування або Президент, а також якщо ці виплати здійснювались через зареєстровану в ЕР юридичну особу – резидента, котрий мав постійне місце діяльності в країні. Прибутковим податком не обкладаються доходи, одержані за виконання посадових обов'язків в ЕР дипломатичними та консульськими представництвами іноземних держав, представниками спеціальних місій і членами дипломатичних делегацій, членами представництв міжнародних організацій за програмою співпраці, а також особами, що працюють при зазначених представництвах і не є громадянами чи постійними жителями ЕР.

Податок сплачується у джерела виникнення доходу, тобто за працівника платить щомісячно роботодавець. До 31 березня фізична особа зобов'язана подати декларацію про доходи до місцевого відділення податкового департаменту, на підставі якої згодом розраховується сума фактичного доходу та розмір податку до сплати.

Соціальний податок введено в дію 15.04.1998 р. Він стягується із: заробітної плати, інших виплат робітнику на підставі укладеної трудової або іншої угоди (в тому числі при оплаті в натуральному виразі); заробітної плати та інших виплат Президенту Естонії, публічним службовцям; виплат членам правлінь та рад, а також іншим керівникам органів юридичних осіб; сум компенсацій, сплачених особам при відшкодуванні втрат, заподіяних внаслідок нещасного випадку на виробництві, при професійному захворюванні до досягнення пенсійного віку; заробітної плати, інших виплат офіцерам, солдатам та службовцям збройних сил, які перебувають на службі за угодою; виплат фізичним особам на підставі угоди підряду.

Соціальний податок сплачується щомісячно з сум, не нижчих за мінімальну місячну заробітну плату на кожного робітника чи службовця, для якого це є основним місцем праці. Платниками податку є: юридичні особи; фізичні особи, що використовують найману працю; філії іноземних підприємств, постійним місцем діяльності яких є Естонія; державні та місцеві органи самоврядування, установи. Ставка соціального податку становить 33 % від суми, яка оподатковується, причому 20 % відраховується до позабюджетного фонду соціального забезпечення, а 13 % – до фонду медичного страхування. Податок зі страхування від безробіття становить 0,8 % від фонду зарплати для роботодавця плюс 1,63 % від зарплати працівника. Внесок до накопичувального пенсійного фонду становить 2% від зарплати працівника.

Податок на виведений капітал

З 01.01.2000 р. набув чинності новий закон, згідно з яким від оподаткування звільняється та частина прибутку, що реінвестується у

розвиток підприємства. Тобто оподатковується тільки виведений капітал, відповідно, цей податок став називатися **податком на виведений капітал**. Його ставка донедавна була 21 %, а зараз складає 20 %. Податкові зобов'язання виникають у разі: виплати дивідендів; зменшення капіталу компанії (якщо він збільшився за рахунок фондової емісії); розподілу майна, що залишилося після ліквідації та припинення діяльності підприємства (у тій частині, що перевищує внесок у капітал); витрат і виплат, не пов'язаних з господарською діяльністю. Починаючи з 01.01.2019 р. поетапно застосовується ставка в розмірі 14 % для **«регулярно виплачуваних дивідендів»**. Це означає, що таку ставку можна сплатити, якщо компанія постійно розподіляє дивіденди, не відкладаючи сплату податку надовго. Таким чином, проводиться політика, спрямована на оподаткування не заробленого прибутку, а розподіленого. Податок спрямований на стимулювання іноземних інвестицій у державу (вона отримує їх і без того у великих обсягах). Це було зроблено під впливом проведеного в Естонії опитування інвесторів, котрі вважають, що однією з умов збільшення інвестицій у країні є звільнення їх від оподаткування.

Податок на додану вартість (ПДВ) забезпечує значну частину всіх надходжень до державного бюджету. Об'єктом оподаткування виступають: продаж, обмін та реалізація товарів і послуг; споживання товарів або послуг безпосередньо платниками податку, коли проводиться передача товарів та надання послуг роботодавцями в рахунок покриття заробітної плати, премій або інших виплат, якщо зареєстрований платник сплатив при придбанні цих товарів або послуг податок з обороту; відчуження організаторами лотереї товарів власного виробництва та надання ними послуг у вигляді лотерейних виграшів. З імпортованих виробів податок сплачується в порядку, встановленому митними правилами. Базова ставка ПДВ складає 18 %, а знижена – 5 %.

Знижена ставка у розмірі 5 % донедавна була встановлена для таких товарів та послуг: книги (за винятком підручників і робочих зошитів), лікарські засоби, медичне обладнання та вироби, необхідні для надання медичної допомоги, послуг і проведення медичних обстежень, засоби реабілітації інвалідів, а також дезінфікуючі засоби, зареєстровані інспекцією з охорони здоров'я для професійного використання. Зараз ця ставка дорівнює 9 %.

ПДВ не обкладаються такі товари та послуги: послуги зі здобування базової, основної, середньої та вищої освіти, а також підвищення та здобування освіти за вільним вибором; засоби поштової оплати та послуги державного поштового зв'язку; медичні послуги, затверджені

Законом про медичне страхування; речі та послуги, пов'язані з похованням; послуги, що надаються кредитними та небанківськими фінансовими установами, а також страхові послуги; організація азартних ігор; лотерейні білети; здача в оренду приміщень та надання послуг з обслуговування власників цих приміщень, а також витрати на земельний податок та страхування приміщень; ліки та медичні вироби, лікарські та діагностичні засоби згідно з переліком, затвердженим Міністерством із соціальних питань; соціальні послуги; наукова діяльність університетів та наукових установ, що фінансуються з державного бюджету.

Нульова ставка ПДВ встановлена для експорту товарів та послуг, вистав і концертів, театральних-видовищних програм, що входять до затвердженого Міністерством культури переліку, передплатних періодичних видань, підручників та робочих зошитів для основних шкіл і гімназій, затверджених Міністерством освіти Естонії.

Акцизний збір. Оподаткування регламентується законами «Про акциз на моторне пальне», «Про акциз на алкоголь», «Про акциз на тютюн», «Про акциз на моторно-транспортні засоби». Закон «Про акциз на моторне пальне» прийнято в 1993 р. Акцизом, крім пального, обкладається мастило, що виробляється в Естонії, а також імпортоване в країну. Не обкладається акцизом моторне пальне в стандартних паливних баках транспортних засобів; вироблені в Естонії та експортовані виробником моторне пальне та мастило, якщо вивезення їх підтверджується митною декларацією про експорт. Ставки акцизу встановлюються з одного літра на авіаційний бензин та з одного кг бензину та моторного мастила. Закон «Про акциз на тютюн» прийнято в 1994 р. Цим збором обкладаються тютюнові вироби, що виробляються в Естонії, а також постачання їх на митну територію країни, за винятком тієї кількості, ввіз якої дозволяється чинними правилами ввозу для фізичних та юридичних осіб без сплати мита. Акциз із вітчизняних тютюнових виробів сплачується виробниками, а з тих, що ввозяться на територію Естонії, безпосередньо імпортерами. Акцизним збором не обкладаються тютюнові вироби, якщо вони: ввозяться з митної території країни; ввозяться на митну територію Естонії для подальшого транзитного перевезення; продаються після проходження митного та прикордонного контролю при виїзді з Естонії або до митного та прикордонного контролю при придбанні в цій країні; належать юридичним особам іноземних держав і ввозяться на митну територію з дозволу митного департаменту для виставлення на ярмарках та виставках. Ставка акцизного збору встановлюється в євро до конкретної кількості тютюнових виробів.

Мито. Товари, що провозяться транзитом територією Естонії, акцизами не обкладаються. Згідно із законом «Про іноземні інвестиції» закордонні інвестори, підприємства, інші юридичні особи та роботодавці мають право ввозити особисту власність і вивозити свою продукцію без сплати мита. Також без сплати мита закордонні інвестори можуть ввозити кошти для оплати за нерухомість і здійснення робіт, передбачених відповідними законодавчими актами.

Податок на землю. Розраховується, виходячи з вартості землі, що підлягає оподаткуванню, і включає державний та місцевий податки. Цей податок донедавна становив 0,6 % від вартості землі, а місцевий податок – 0,3–0,7 %. Він стягується згідно із законом «Про податок на землю», прийнятим у 1993 р. Сплачують його всі власники та користувачі землі. Зараз ставки цього податку дорівнюють від 0,1 % до 2,5 % вартості землі (на орні землі і природні пасовища ставка складає від 0,1 до 2 %).

Податок на викиди вуглекислого газу. Його ставка дорівнює 1, 83 євро за одну тону і буде поступово збільшуватися.

Податок з ігорного бізнесу. Ним оподатковуються такі види ігорного бізнесу: лотереї за ставкою 16 %, ігри на спритність – 18 %, тоталізатор – 5 %, парі – 30 % тощо.

Місцеві податки

Особовий податок. Його сплачує житель волості або міста віком від 18 до 65 років. Термін обкладання податком – один календарний рік. Від його сплати звільняються військовослужбовці строкової служби, інваліди I та II груп. Роботодавець повинен на підставі заяви платника, прийнятого на роботу на термін не менше одного місяця, утримувати із заробітної плати щомісячно $\frac{1}{12}$ частину річної суми особового податку та перераховувати її до бюджету за місцем проживання, вказаним платником, до 5 числа місяця, наступного за виплатою заробітної плати. Особа, яка не звільняється від сплати і з якої цей податок не стягується, сплачує його частинами в розмірі не менше $\frac{1}{4}$ від річної суми податку до 25 числа першого місяця наступного кварталу. Волосна та міська управи мають право надавати пільги або звільняти від податку на відповідних умовах та у встановленому порядку.

Місцевий прибутковий податок введено для підприємств, розташованих та зареєстрованих на території волості або міста і дохід яких на підставі закону «Про прибутковий податок» підлягає оподаткуванню. До категорії платників податків входять некомерційні об'єднання та спілки, організації, що займаються господарською діяльністю. Об'єктом його є розрахований, відповідно до Закону «Про

прибутковий податок», оподатковуваний дохід платника податку, з якого вилучено встановлену частину державного прибуткового податку. Для страхових компаній об'єктом оподаткування є сума страхових платежів (премій).

Розмір ставки оподаткування не повинен перевищувати 2 % від доходу, що оподатковується, а для страхових товариств – 0,4 % від суми платежів (премій), що надійшли в період оподаткування. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо місцевого прибуткового податку та звільняти від нього на відповідних умовах та згідно з встановленим порядком.

Податок з продажу сплачують фізичні особи, які на території волості або міста займаються підприємницькою діяльністю, а також підприємства, зареєстровані на цій території. Ним оподатковується вартість товарів та послуг, що реалізовані платником кінцевому споживачу. Ставка податку з продажу не повинна перевищувати 1 % вираженої в ціні продажу вартості товару або послуги.

Податок з човнів сплачують при технічному огляді власники човнів, яхт, катерів довжиною до 12 метрів (тобто маломірних суден) до місцевого бюджету. Термін оподаткування є один календарний рік. Якщо маломірне судно зареєстроване після початку періоду оподаткування, то воно обкладається з наступного після реєстрації місяця. Відповідними органами встановлюються диференційовані ставки податку на маломірні судна, а також забороняється технічний огляд човнів, що належать власникам, які не сплатили цього податку. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку з човнів та звільняти від нього на конкретних умовах та у встановленому порядку.

Податок з реклами та об'яв. Його сплачують фізичні та юридичні особи з реклами або об'яв, що розміщуються на території місцевого органу самоврядування, а також на засобах громадського транспорту, зареєстрованих на фізичну чи юридичну особу. Для цього затверджується перелік об'яв та видів реклами, що підлягають оподаткуванню. Від податку звільняються об'яви державних установ та організацій місцевого самоврядування, а також ті, що пов'язані з виборчою кампанією партій, публічних союзів та незалежних кандидатів. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку з реклами та об'яв та звільняти від нього.

Податок за перекриття шляхів та вулиць сплачують фізичні і юридичні особи у випадках організації демонстрацій, проходжень, інших заходів, а також при проведенні будівельних та ремонтних робіт, якщо це супроводжується повним або частковим перекриттям

шляхів, вулиць, площ, парків, зон відпочинку загального користування. Ставка податку встановлюється органом самоврядування і сплачується до місцевого бюджету.

Податок на транспортні засоби сплачують фізичні та юридичні особи, що мають механічні транспортні засоби, занесені до державного реєстру. Ставка податку встановлюється на одиницю потужності двигуна, залежно від типу транспортного засобу та кількості посадочних місць. Для деяких платників податку з механічних транспортних засобів існують пільги.

Податок за утримання тварин сплачується власниками, які утримують їх на території волості або міста згідно із затвердженим переліком тварин. Періодом оподаткування є один календарний рік. Податок сплачується до місцевого бюджету у встановлений термін. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку на утримання тварин або повністю звільняти від його сплати.

Податок з розваг. Його сплачують організатори розважальних заходів, що проводяться на території волості або міста, а також власники розважальних установ, розташованих на цих територіях. Цей податок сплачується з продажу квитків на розважальні заходи, що мають бути зареєстровані у відповідному органі місцевої влади, на території якої проводяться заходи. Податок надходить до місцевого бюджету. Волосна та міська управи мають право надавати пільги або звільняти від його сплати.

З 01.07. 2009 р. було підвищено податок з обороту (на 2 %), а з 01.01.2010 р. – акциз на тютюнові вироби (на 5 %), щоб подолати негативні наслідки світової фінансової кризи 2008–2009 рр. для економіки Естонії.

В Естонії має місце й **ухилення від сплати податків**. Одним із прикладів «кримінального» ухилення від сплати податків є одержання заробітної плати в «конвертах». Але слід підкреслити, що ухилення від сплати податків не носить масового характеру.

Для виключення багаторазової сплати внесків з одного доходу працюючих на території декількох країн фірм або дочірніх підприємств Естонія уклала договори про уникнення подвійного оподаткування з 36 країнами. У списку є і Україна. Двосторонні угоди скорочують навантаження на підприємство в країні походження доходу. Якщо підприємство сплатило передбачені законом податки з доходу в підписала угоду країні, внесок з цієї суми повторно не справляється. При виявленні факту подвійної сплати протягом трьох років можна подати прохання про відшкодування. Щоб скористатися вигідними

перевагами, необхідно пред'явити сертифікат податкового резидента. Юридичним особам сертифікат видають на три роки, а фізичним особам – на рік.

21.3. Фінанси домогосподарств в Естонії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати (на дітей, по безробіттю та інвалідності тощо), а основними витратами – сплата податків, зборів, комунальних платежів, за оренду житла тощо. Підставою для повернення податків та зборів є: виховання неповнолітньої дитини; вихід на пенсію; компенсація за нещасний випадок на робочому місці або втрата працездатності, викликана пов'язаним з професійною діяльністю захворюванням; інші причини. При розрахунку відрахувань з доходу віднімаються виплати за отриманими кредитами на купівлю житла, витрати на навчання, вартість подарунків, добровільних пожертвувань, внески у пенсійний фонд, страхування і деякі інші платежі. Звільнена від сплати зборів сума не може перевищувати 50 % загального річного доходу.

Про ріст фінансових можливостей домогосподарств після 1991 р. може засвідчити той факт, що в 1999 р. (порівняно з 1993 р.) реальні загальні споживчі витрати зросли на 32 %. На початку XXI ст. рівень бідності в Естонії складав 19,3 %, а в наступні роки ситуація покращилася. Зокрема, з 2001 р. до 2008 р. середня зарплата підвищилася з 350 до 830 євро. В 2009 р. внаслідок кризи вона зменшилася до 780 євро, але в 2011 р. внаслідок подолання наслідків кризи 2008–2009 рр. вона збільшилася до 930 євро. Зараз ВВП на душу населення становить понад 23 тис дол. США. Мінімальна зарплата на червень 2020 р. складала 584 євро. Середня державна пенсія по старості з 2006 до 2011 р. зросла з 133,6 євро до 272,4 євро. Вихід на пенсію з 2010 р. складає 65 років. Пенсійна система Естонії включає три рівні: солідарна система, накопичувальна система, приватні пенсійні фонди. На 2022 р. запланована компенсація високих цін на електроенергію. Водночас, на 2022 р. не планувалося підвищення акцизів.

Прибутковим податком з громадян обкладаються доходи, одержані фізичною особою в податковий період з усіх джерел в Естонії та за її межами, а саме: трудові доходи, всі виплати робітникам, службовцям та військовослужбовцям, у тому числі заробітна плата, додаткові виплати, надбавки, відпускні чи вихідні виплати, передбачені у зв'язку з припиненням трудового договору, звільненням зі служби, компенсація за додаткові дні відпустки, що виплачується державою згідно із законодавством, а також винагороди спортсменам; доходи від підпри-

ємницької діяльності; прибуток від відчуження майна, як нерухомого, так і рухомого, цінних паперів, іменної акції, вкладу в повне чи командитне товариство, пайового внеску в кооператив, паю інвестиційного фонду, права вимоги, переважного права купівлі, права забудови, особистого права користування, прав орендаря, обов'язку викупу, іпотеки, комерційної застави, реєстрової застави чи іншого обмеженого речового або іншого майнового права; доходи від здавання в оренду майна та ліцензійні платежі; проценти з вкладів; дивіденди.

Прибутковий податок з доходів громадян в Естонії розраховується за такою методикою. Із заробітної плати, процентів, дивідендів, страхового відшкодування, пенсій, стипендій, аліментів та інших компенсацій, оренди – 20 %. Із ліцензійних платежів, з винагород, що виплачуються спортсменам або художникам, нерезиденту за діяльність в Естонії, а також з винагород нерезиденту за надані в Естонії послуги – 15 %. Із страхового відшкодування та виплат із пенсійного фонду, що обкладаються податком за пільговою ставкою, – 10 %. Якщо при утриманні прибуткового податку з нерезидента міжнародний договір передбачає ставки нижчі за ставки, введені в країні, то застосовуються ставки, передбачені міжнародною угодою. Якщо сума податку, сплачена платником, менша за суму, що підлягає сплаті відповідно до закону, то на суму, не сплачену у встановлений термін, нараховуються відсотки.

За порушення законів про податки фізичні особи несуть відповідальність відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення або Кримінального кодексу. Адміністративні стягнення у зв'язку з несплатою можуть накладатися не пізніше, ніж протягом трьох років з дня закінчення терміну перерахування утриманої, чи такої, що підлягає утриманню, суми податку чи подання декларації, в якій сума податку була занижена платником.

У зв'язку з різким підвищенням цін на енергоносії восени 2021 р. всім споживачам електроенергії урядом буде надана компенсація в розмірі 50 % від плати за користування електроенергією.

21.4. Фінанси підприємств в Естонії

Протягом 90-х років ХХ ст. основна частина державних підприємств була приватизована, зокрема, й з участю іноземних інвесторів. Зокрема, до 1997 р. було приватизовано майже 100 % державної власності. З 1999 р. приватний сектор забезпечував 75 % виробництва в країні. У державній власності залишилося кілька великих підприємств, зокрема порти. Водночас, в Талліннському порту була створена вільна економічна зона. Основними доходами підприємств в Естонії є

прибуток, а основними витратами – сплата податків та різних соціальних зборів. Зростання доходів населення після вступу до ЄС призвело поряд з позитивом, й до негативів: багато інвесторів планують перебазування своїх підприємств з Естонії в Білорусь та Україну, де заробітна плата значно нижча. Уряд Естонії підтримує всі сфери бізнесу, а особливу увагу приділяє розвитку транспорту, зв'язку, торгівлі, промисловість. Зокрема, уряд запровадив спеціальний податковий режим для судноплавних компаній-перевізників та звільнення від податків зарплат екіпажів (резидентів і нерезидентів).

Поряд з підприємствами сучасних галузей економіки в країні активно розвивається й туристичний бізнес. Зокрема, Федерація фермерів Естонії співпрацює з муніципалітетами у напрямку розвитку агротуризму. Позитивно вплинуло на розвиток економіки створення вільних економічних зон у портах Естонії. Уряд країни приділяє значну увагу й розвитку підприємств з виробництва відновної енергії. Так, частка електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел, вже перевищила 11 %.

Сьогодні в структурі економіки переважає сфера послуг, промисловість складає близько 20 %, а сільське господарство – тільки 3 %. В Естонії стрімко розвивається туристичний бізнес (в окремі роки його приріст досягав 8 %). Причому, особливо стрімко розвивається медичний туризм, причиною чого є відносна дешевизна медичних послуг при європейській якості. Більшість медичних туристів прибуває з Фінляндії, де вартість медичних послуг набагато вище, ніж в Естонії.

На фінансову систему країни та окремих підприємств в останні два десятиліття негативно впливало небажання Естонії давати дозвіл на прокладку по дну Балтійського моря газопроводу «Північний потік 1» і «Північний потік 2» з Росії до Німеччини. На думку естонських фахівців, прокладка цього газопроводу загрожувала екологічною катастрофою, оскільки при укладанні труб можна буде зруйнувати поховання німецької хімічної зброї, яка була затоплена на Балтиці після II світової війни. Для примусу Естонії до надання дозволу на прокладку газопроводу, Росія використала економічні важелі. Вона стала масово переводити свої транспортні потоки з портів Естонії в порти Росії та сусідніх країн. Крім того, Росія побудувала на Балтиці новий сучасний порт, як противагу Таллінну. Складність становища Естонії в цьому питанні полягала в тому, що дозвіл на газопровід дали Німеччина, Росія, Фінляндія, погодилася на це Польща. В 2010 р. дозвіл на будівництво газопроводу «Північний потік 1» дала і Естонія.

Пізніше, вона дозвіл й на будівництво «Північного потоку 2», який було завершено в кінці 2021 р.

Естонія фінансово стимулює залучення іноземних інвестицій. Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Його статутний фонд не може бути меншим ніж 2500 євро. На момент реєстрації товариства наявність сформованого статутного фонду не є обов'язковою. Формувати статутний фонд дозволено протягом трьох років. Внесок до нього може бути як у грошовій, так і в майновій формі. Засновниками ТОВ можуть бути від однієї до 10 фізичних чи юридичних осіб. У керівний орган ТОВ – правління можуть входити від однієї до п'яти осіб. Звітність подають один раз на рік за результатами фінансового року. Власнику чи керівнику такої компанії дозволено управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Він може гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити й працювати як в Естонії, так і в іншій державі ЄС.

Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям усі бюрократичні процедури можна пройти через Інтернет. За рівнем сприйняття корупції Естонія в 2010 р. займала 26 місце в світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають всі країни світу.

В останні роки в країні активно використовується такий механізм, як надання **посвідки для проживання для підприємців**. Для цього треба внести 65 тис євро у власний капітал зареєстрованого в Естонії підприємництва; пред'явити бізнес-план, пов'язаний територіально з цією країною і місцевими клієнтами-партнерами; обґрунтувати бізнес-план з точки зору необхідності знаходження підприємництва (територіально) в Естонії для його реалізації.

21.5. Фінансовий ринок Естонії

Фінансовий ринок країни сьогодні включає всі структурні елементи, характерні для розвинутих країн, але його основою є банківська система. Переважна частина банківських та фінансових структур в Естонії є іноземними. На початку ХХІ ст. в Естонії функціонувало шість банків та одне відділення іноземного банку, проте до вересня 2000 р, 95 % загальних активів контролювалося трьома найбільшими естонськими банками. На цю саму дату безнадійні кредити становили лише 2,1 % їх загального кредитного портфеля. Всі значні банки мали позитивний фінансовий результат як у 1999–2000 рр. Після продажу

третього найбільшого державного банку іноземним інвесторам під контролем банків з іноземною власністю виявилось понад 95 % внутрішніх банківських активів. Зараз в Естонії діє 7 комерційних банків і 7 представництв іноземних банків. Регулятором банківської системи виступає Банк Естонії. В країні також діють страхові організації, найбільшими серед є три страхові організації. Водночас, страхові послуги в країні надають й комерційні банки. В Естонії також діють пенсійні фонди, оскільки в країні була запроваджена приватні пенсійні фонди.

Фінансовий ринок країни (до введення євро) базувався на власній грошовій одиниці (естонській кроні), яку Естонська Республіка ввела першою серед колишніх союзних республік (20 червня 1992 р.). Дії Естонії щодо введення власної валюти розглядаються як оптимальні порівняно з іншими країнами Прибалтики. Естонська крона повністю підтримувалася золотом та іноземною валютою. З 01.01.1999 р. естонська крона була прив'язана до євро. Пізніше країна ввела євро.

Одночасно з грошовою реформою відбувалася реформа банківської системи. Після отримання Естонією політичної незалежності (1991 р.) було формально завершено політичне й економічне розмежування між банківськими системами СРСР та Естонії. Вважається, що воно сталося в 1992 р, коли Талліннську олію Держбанку СРСР було об'єднано з Банком Естонії і введено крону. Через рік (травень 1993 р.) було прийнято Закон «Про Банк Естонії». Завдяки цьому Банк Естонії отримав статус повноважної організації, незалежної від уряду Естонії – він підпорядковувався тільки Рійгікогу (Державним Зборам). Кредити від Банку Естонії отримували лише комерційні банки, які перебували в кризовому стані.

Країна є новим нетиповим інвестиційним офшором, оскільки вона приваблива насамперед для реінвестування капіталу. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної держави світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль. Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям усі бюрократичні процедури можна пройти через Інтернет. За рівнем сприйняття корупції Естонія у 2010 р. займала 26 місце у світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають усі держави світу.

Із 01.12.2014 р. в Естонії діє Закон про надання «електронного громадянства». Вартість цієї послуги – 50 євро. Це дасть можливість іноземцям – власникам «електронного громадянства» – реєструвати компанії в Естонії та підписувати юридичні контракти з будь-якого

місця у світі через відео трансляцію. Законотворці розраховують на певний приплив інвестицій у країну. Планувалося, що до 2020 р. цією послугою скористаються щонайменше 5000 іноземців. Крім того, Естонія підписала угоди про уникнення подвійного оподаткування з 57 країнами світу, зокрема з Великою Британією, Німеччиною, Італією, Кіпром, КНР (за винятком Гонконгу та Макао), США, Францією, Швейцарією, а також з Україною.

Водночас, з боку ЄС до естонської банківської системи є певні зауваження щодо неналежної боротьби з відмиванням грошей. Так, у кінці 2019 р. ЄС ще більше посилив правила боротьби з відмиванням грошей. Причиною став скандал з відмиванням грошей (насамперед з Росії та інших країн СНД) протягом попередніх років через естонську філію провідного датського банку **Danske Bank** на суму близько 200 млрд євро, про що стало відомо тільки у 2018 р. Виявилось, що прийняті у вересні того ж року ЄС нові правила виявилися недостатніми. Тому було підготовлено новий документ, згідно якого запланована передача повноважень з нагляду з відмивання грошей **спеціальному агентству ЄС**.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Естонії?
2. В чому полягають особливості реформування фінансової системи Естонії у 90-х роках ХХ ст.?
3. Які доходи і видатки місцевих органів самоврядування в Естонії?
4. У чому полягають особливості міжбюджетних відносин в Естонії?
5. Які існують прямі і непрямі податки існують в Естонії?
6. Як ви можете охарактеризувати стан фінансів домогосподарств в Естонії в сучасних умовах?

РОЗДІЛ 22 ФІНАНСОВА СИСТЕМА СЛОВЕНІЇ

22.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси Словенії включають державні фінанси, фінанси 192 муніципалітетів, фінанси домогосподарств і публічних підприємств і організацій. Десятиденна війна (26 червня – 5 липня 1991 р.) проти комуністичного режиму СФРЮ дозволила отримати країні незалежність. Новий уряд став на шлях ринкових реформ. За участю провідних науковців була розроблена Програма розвитку Словенії на ринкових засадах, а способами досягнення цілей цієї Програми вважалися вступ до ЄС і НАТО. І ці плани були досягнуті: 01.04.2004 р. країна вступила до НАТО, 01.05.2004 р. вона стала членом ЄС, а 01.01.2007 р. єдиною офіційною валютою в країні стало євро.

У розділі VI Конституції «Публічні фінанси» відзначається, що держава та місцеві співтовариства отримують кошти на здійснення своїх функцій за рахунок податків і зборів, а також доходів від свого майна. Держава та місцеві співтовариства декларують розміри свого майна через майнові баланси. Держава законом затверджує податки, митні та інші збори. Місцеві співтовариства встановлюють податки та збори на умовах, передбачених Конституцією та законом. Усі доходи й видатки держави та місцевих співтовариств щодо фінансування публічних потреб повинні відображатися в їхньому бюджеті. Якщо бюджет не затверджений до першого дня, з якого він повинен виконуватися, суб'єкти фінансування тимчасово фінансуються відповідно до минулого бюджету. Державні органи здійснюють нагляд за законністю діяльності органів місцевих співтовариств.

У складі колишньої Югославії вона була найрозвинутішою республікою, і нині за рівнем економічного та соціального розвитку у Південно-Східній Європі Словенія є однією з провідних. 12-річні реформи (1992–2004 рр.) забезпечили зростання економічних показників, вступ до ЄС в 2004 р. та введення євро в 2007 р. Основою доходів бюджету є податкові надходження. Значні витрати держава виділяє на соціальних захист населення, на освіту і культуру, на туризм, на управління та оборону. Уряд Словенії щороку спрямовує на науково-дослідні роботи 1 % ВВП і має намір збільшити цей показник до 2 %. Кількість комп'ютерів і користувачів Інтернету на душу населення в Словенії вища, аніж у будь-якій іншій країні колишнього соціалістич-

ного блоку. У країні функціонують 3 університети (Люблянський, 1595 р., Маріборський, 1975 р. та університет у Копері), в яких навчаються понад 100 тис. студентів. Рівень освіти і кваліфікації працівників Словенії – найвищий з усіх країн Центральної Європи й один з найвищих у світі. Уряд на чолі з Я. Янсою в 2020 р. виступив за відновлення **обов'язкової військової служби** (з 18 років, або після закінчення університету), якщо не буде вистачати контрактників.

Словенія – країна міжнародного туризму. Щороку країну відвідують до 3,5 млн туристів, переважно з Німеччини, Австрії, Швейцарії та Великої Британії. Прибутки від цієї галузі (понад 1 млрд дол.) є одним із головних джерел валютних надходжень. Уряд заохочує розвиток приватного підприємництва у туристичній сфері. Нині в країні існує понад 100 тис. місць для відпочиваючих – від сільських будинків у мальовничій місцевості до сучасних готелів. В 2020 р. країну відвідало близько 113 тис. туристів.

Темпи інфляції різко зменшилися із 130 % у 1991 р. до 0 % у 1996 р., в 2004 р. вони становили 3,3 %, а у 2004–2006 рр. середньорічний темп інфляції склав 2,9 % (у 1990 р. у Словенії ціни зросли майже на 550 %). Розвиток економіки забезпечив стійке зростання валютних резервів (понад 5 млрд дол.). За рівнем життя Словенія випередила Португалію, Грецію, Польщу й Угорщину. Обсяг дефіциту державного бюджету Словенії (у відсотках до ВВП) склав: у 1999 р. – 0,7, у 2000 р. – 1,7, у 2001 р. – 1,1, у 2002 р. – 1,0 %.

У 2006–2009 рр. була отримана економія бюджетних витрат на соціальну допомогу і пенсійне забезпечення відповідно на 0,2 % і 0,3 % ВВП. Знизилася частка пенсійних виплат у ВВП з 11,3 % в 2003 р. до 10,7 % ВВП в 2006 р. в результаті проведеної в 1999 р. пенсійної реформи, відповідно до якої підвищення середніх розмірів пенсій відставало від зростання середньої заробітної плати приблизно на 0,5 %. Темпи економічного зростання Словенії до кризи 2008–2009 рр. становили майже 6 % на рік, а рівень безробіття був одним з найнижчих у ЄС. Вона першою серед 10 нових членів ЄС приєдналася до зони євро в 2007 р.

Словенія є однією з найрозвинутіших країн серед країн – нових членів Європейського Союзу, хоча криза 2008–2009 років негативно позначилася і на її фінансах, оскільки країна є експортоорієнтованою. Криза змусила уряд Словенії наприкінці червня 2009 р. внести чергові зміни до державного бюджету. Його витрати були зменшені на 147 млн євро, а доходи – на 803 млн євро. Дефіцит бюджету в 2009 р. склав біля 1,8 млрд євро (4,9 % від ВВП). Частка бюджетних видатків у ВВП була зменшена з 46,6 % до 42,6 % в 2009 р.

З 2013 р. державний борг Словенії став перевищувати 60 % від ВВП (маастрихтський критерій). Так, в 2013 р. він склав 70 % від ВВП, 2014 р. – 80 %, в 2015 р. – 83 %, в 2016 р. – 78 %, в 2017 р. – 74 %, в 2018 р. – 70 %, а в 2020 р. зріс до 80,1 % від ВВП країни.

Економічна криза 2020 р., пов'язана з пандемією коронавірусу, негативно вплинула на стан фінансової системи Словенії. Державні витрати в країні в 2020 р. підвищилися до рівня 52 % від ВВП, а військові витрати склали 562 млн дол. США. Дефіцит бюджету Словенії склав 141 млн дол. США. Завдячуючи фінансовій допомозі ЄС країна в 2021 р. поступово стала виходити з кризи. Державний борг країни на квітень 2021 р. склав 43, 883 млрд дол. США. Прогноз росту ВВП в 2021 р. склав 5,2 %. ВВП на душу населення у 2021 становив 19 400 доларів США.

На початку лютого 2022 р. парламент Словенії ратифікував угоду з Організацією спільного співробітництва в галузі озброєнь (ОССАР) про закупівлю 45 бронетранспортерів Вохер для армії. Уряд розглядає цю закупівлю як важливий елемент виконання зобов'язань перед НАТО, оскільки Словенія довгий час була одним із членів цієї організації з найнижчими витратами на оборону. Угода була оцінена у 207 млн євро, коли вона була вперше проголошена в 2017 р., але з того часу її вартість зросла. Поки точна цифра цієї угоди невідома, оскільки Словенія ще не отримала офіційної пропозиції від ОССАР. Водночас, опозиція критикує цю угоду, оскільки вона може призвести до зростання державних витрат та дефіциту бюджету.

22.2. Місцеві фінанси в Словенії

Конституційні засади фінансового забезпечення місцевого самоврядування Республіки Словенія базуються на положенні про те, що її населення здійснює місцеве самоврядування у громадах та інших місцевих спільнотах. Громада є самоврядним місцевим співтовариством. Територію громади утворює населений пункт чи декілька населених пунктів, які пов'язані між собою спільними потребами та інтересами їх жителів. Громада засновується законом на основі результатів попередньо проведеного референдуму, в ході якого виявляється воля населення певної території. Законом визначаються також межі території громади. Місту на умовах і в порядку, встановлених законом, може бути наданий статус міської громади. Міська громада, окрім своїх повноважень, реалізує також функції та державні повноваження, які стосуються розвитку міст.

До компетенції громади належать місцеві питання, які громада може розв'язувати самостійно та які стосуються виключно населення

громади. За попередньою згодою громади чи більш крупного самоврядного місцевого співтовариства держава може на основі закону передати громаді чи більш крупному самоврядному співтовариству повноваження по вирішенню окремих питань, які належать до компетенції держави, за умови надання необхідних для цього коштів. Державні органи здійснюють нагляд за законністю та професійністю діяльності місцевих співтовариств по реалізації місцевих повноважень, переданих їм державою.

Громади самостійно ухвалюють рішення про об'єднання в більш крупні самоврядні місцеві співтовариства, а також у краї з метою регулювання та вирішення місцевих питань, які мають ширше значення. Держава за узгодженням з вказаними співтовариствами передає певні повноваження до їх виключної компетенції та визначає ступінь участі цих співтовариств у висуненні пропозицій та здійсненні деяких функцій, які належать до компетенції держави. Принципи та критерії передачі повноважень встановлюються законом. Конституція Словенії має окрему ст. 145 щодо самоврядування в галузі суспільної діяльності. В ній йдеться про те, що громадяни можуть об'єднуватися на основі самоврядування з метою реалізації своїх інтересів. Законом громадянам може бути передано право вирішувати деякі питання, що належать до компетенції держави, на основі самоврядування.

Фінансування громади, відповідно до Конституції, здійснюється за рахунок власних джерел. Громадам, які у зв'язку з недостатнім економічним розвитком не в змозі забезпечити належне фінансування своїх потреб, держава у відповідності з принципами та критеріями, встановленим законом, надає додаткові кошти.

У Словенії досить цікаво підійшли до реформування органів самоврядування і визначення розмірів спільнот громадян, щоб оптимізувати місцеві фінанси. Стосовно методики та підходу до визначення функціональних критеріїв, можна згадати закон Словенії від 1993 р. Згідно з цим законом спільнота повинна мати, принаймні, 5000 жителів у разі, якщо вона не утворилася в результаті об'єднання або коли, виходячи з географічних, історичних чи інших умов, вона може мати меншу чисельність населення (Стаття 13а). Передумовою створення цілковито нової спільноти є її **життєздатність**, що визначається наявністю на території спільноти комплексу установ з надання основних, комунальних (заклади початкової освіти, водопостачання, перша медична допомога тощо) чи приватних послуг (ощадний банк чи каса, підприємства, що забезпечують постачання основної сировини тощо) (Стаття 13). Насправді, існує (за станом на 2003 р.) 192 спільноти, 96 з

яких мають менше, ніж 5000 мешканців і складають менше, ніж 15 % загального населення. Незважаючи на те, що створення нових спільнот та їх територіальні межі вимагають ухвали парламентом, за ініціативою, виявленою населенням у створенні спільнот, розпочато поділ: у 1994 р. створено 147 спільнот замість 62, що існували раніше, до яких у 1998 р. додано ще 45 спільнот. Із 192 спільнот, 11 мають статус міських спільнот. Статус міської спільноти надається Парламентом на основі критеріїв демографічного та соціально-економічного устрою (Статті 16 і 16 а): наявність принаймні 20 000 жителів (хоча чисельність населення одного з цих міст не досягає 17 000 жителів) і 15 000 працівників, а також функції центру, що характеризується наявністю сектора послуг вищого рівня: зокрема, заклади середньої та вищої освіти, спеціалізовані бібліотеки, лікарня, мережа підприємств з надання комунальних послуг, культурні (театри, музеї тощо), спортивні заклади і заклади відпочинку.

На прикладі Словенії можна побачити, що питання адміністративної реформи, безумовно, вимагає політичного діалогу, проте, цей діалог може спрямовуватися за тим чи іншим напрямком через визначення функціональних критеріїв. Саме в цьому законодавство Словенії є показовим, в тому числі й для України.

На початку XXI ст. структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в Словенії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 5,4 %, частка неподаткових надходжень у загальному обсязі поточних надходжень складала 18,8 % (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 40,4 %), частка податків на майно в структурі податкових надходжень – 20,2%. Зараз в Словенії через місцеві бюджети перерозподіляється до 10 ВВП країни.

22.3. Податкова система Словенії

Податкова реформа, проведена в Словенії в 2005–2006 рр., була покликана забезпечити реалізацію нової стратегії в області суспільних фінансів. В 2005 р. були внесені дві суттєві зміни в порядок стягнення податків: 1) прогресивні ставки тепер застосовуються тільки при стягненні податку з доходів фізичних осіб, а ставка податку на прибуток підприємств встановлена на рівні 20 % і є єдиною для всіх підприємств і організацій; 2) поступово відміняється податок на фонд заробітної плати, що стягується зараз з роботодавців по регресивній шкалі.

При стягненні податку з доходів фізичних осіб зменшена кількість розрядів шкали оподаткування з п'яти до трьох. Особисті доходи

громадян донедавна оподатковувалися по ставках 16 %, 27 % і 41 % в залежності від розміру доходів. В результат змін сукупні надходження від податку з доходів фізичних осіб знизились в 2007 р. на 0,5 % від ВВП. У 2021 р. максимальна ставка цього податку складала 50 %. Платником податків є кожна окрема особа. У Словенії немає можливості спільної податкової звітності подружніх пар або сімей. Податковим періодом визнається календарний рік.

Мінімальна ставка 16 % застосовується якщо річний дохід не перевищує 8000 євро. Дохід від 8000 до 18 960 євро вимагає сплати 27 %. При заробітку від 18 960 до 70 907 євро податкова ставка зростає до 41 %. Сплата в скарбницю податку на рівні 50 % передбачена для тих, чий річний дохід перевищує 70 907 євро.

Закон про податок на доходи фізичних осіб розрізняє шість категорій **доходів**: дохід від трудової діяльності, дохід від підприємницької діяльності, дохід від діяльності основного сільського та лісового господарства, дохід з оренди нерухомості та роялті, доходи з капіталу, а також інші доходи фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню в Республіці Словенія.

Резиденти оподатковуються податком на загальносвітові доходи (тобто доходи, отримані в Словенії та за її межами). Нерезиденти оподатковуються податком на доходи, отримані в Словенії. Податковими резидентами Словенії є особи, що мають постійне місце проживання в Словенії, особи, для яких Словенія є основним місцем проживання, роботи та інтересів, а також особи, що мешкають на території Словенії більше 183 календарних днів впродовж 12 місяців підряд.

Податок з капіталу становить в країні 20 %. За такою ж ставкою береться **податок з доходів від орендної плати**.

Податок на прибуток юридичних осіб знижувався поступово – з 23 % в 2007 р. до 22 % – в 2008 р., 21 % – в 2009 р., 20 % – в 2010 р. 16 % – в 2014 р. В результаті зниження ставок податку на прибуток надходження від нього в бюджет зменшилися в 2007–2009 рр. на 5 % ВВП. В 2021 р. ставка податку на прибуток складала 19 %. Податковою базою для нарахування податку на прибуток юридичних осіб є прибуток, тобто отримані доходи, зменшені на величину витрат, визнаних і зареєстрованих в звіті про результати господарської діяльності згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, за винятком випадків, передбачених Законом про податок на прибуток. При цьому законодавство передбачає податкові пільги. Найбільша – 100 % – відноситься до інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Друга пільга – до 40 % – діє для інвестицій в обладнання та довгострокові

нематеріальні активи. Також законодавством передбачено оподаткування доходів іноземних підприємств, отриманих у Словенії – 15 %. Однак це поширюється не на всі компанії. Якщо між Республікою Словенія та іншою державою укладено договір, що визначає інші умови економічного співробітництва, ставка може змінюватись.

Існує спеціальна ставка в 0 %, яка поширюється на інвестиційні та пенсійні фонди, а також пенсійні страхові компанії, на певних умовах. Окрім цього, спеціальна ставка у розмірі 0 % діє для компаній венчурного капіталу, заснованих відповідно до положень Закону про компанії з венчурним капіталом. Таким компаніям необхідно підготувати окремий податковий звіт, що поширюється тільки на цю частину їх діяльності. Існує також декілька форм юридичних осіб, що займаються некомерційною діяльністю, які звільняються від сплати податку на прибуток. Наприклад: наукові установи, товариства, фонди, релігійні громади, політичні партії, торгово-промислові та інші палати або профспілки.

Нерезиденти (юридичні особи, що не мають головного офісу або місця знаходження фактичного керівного органу на території Словенії) оподатковуються податком на прибуток тільки у разі отримання доходів від джерел, розташованих в Словенії.

Внески на соціальне страхування (податок на заробітну плату)

Існує чотири категорії відрахувань, що застосовуються до працедавців і працівників відповідно до чотирьох видів соціального страхування (див. табл. 22.1):

Таблиця 22.1

Внески до фондів соціального страхування в Словенії

Фонд	Працівник (%)	Працедавець (%)
Пенсійне страхування	15,50	8,85
Медичне страхування	6,36	7,09
Допомога по вагітності та пологах	0,10	0,10
Страхування на випадок безробіття	0,14	0,06
ВСЬОГО	22,10	16,10

Визначаючи розмір окладу, працедавець зобов'язаний враховувати величину встановленої мінімальної заробітної плати і умови колективного договору, що зобов'язують працедавця виплачувати як мінімум оклад у розмірі мінімальної заробітної плати.

Власник, який водночас виконує функції директора своєї компанії (так звана компанія однієї людини), не може бути працевлаштованим у власній компанії. Він повинен заключити зі своєю компанією «Договір про управління компанією». Власники зобов'язані виплачувати соціальні відрахування як фізичні особи. Мінімальні соціальні відрахування в Словенії згідно даних за січень 2012 року склали 325,61 євро. У разі, якщо власник на основі умов договору про управління виплачує собі заохочення, йому доведеться сплатити податок на виконання робіт за контрактом. Якщо працівник отримує тільки базовий оклад, без додаткових виплат, отримана ним зарплата складає 584,29 євро, тоді як витрати працедавця на працівника становлять 885,91 євро.

В Словенії поступово знижувалися ставки **податку на фонд заробітної плати підприємств**: в 2006 р. (в порівнянні з попереднім роком) – на 20 %, в 2007 р. – на 40 %, в 2008 р. – на 70 %. З 2009 р. цей податок було відмінено, але в наступні роки його було повернуто (одна із причин – криза пенсійного забезпечення). В 2021 р. ставка соціального страхування складала 38,2 %, компанії сплачували 16,1 % від фонду зарплати, а працівники – 22,1 % від їх зарплати.

Були внесені зміни в закон про **податок на додану вартість**. В інтересах малих платників податків підвищився поріг обов'язкового стягнення ПДВ, вводиться система податкового складування, що дозволяє відкласти сплату ПДВ на більш пізній час, відмінюється обов'язок платників податку вести особливі облікові книги по сплаті ПДВ, значно підвищується верхній ліміт для тримісячних платників, відмінюється шестимісячна періодичність оподаткування. В 2021 р. базова ставка ПДВ складала 21 %. Щоб повернути ПДВ на придбані товари та послуги, потрібно показати оборот не менше 50 000 євро за попередні 12 місяців або подати заявку до податкового органу Словенії, подавши докази майбутніх угод із партнерами.

В Словенії активно застосовуються різні **акцизні податки**. Так, в 2007 р. був введений акциз на електроенергію і підвищений акциз на сигарети, на спирт і алкогольну продукцію. Нові акцизні ставки підвищили доходи по цій статті з 3,3 % в 2006 р. до 3,4 % ВВП в 2009 р. В наступні роки ставки ПДВ і акцизи змінювалися в порядку пристосування до стандартів ЄС.

Податок на викиди вуглекислого газу. Його ставка складає 17,37 євро за одну тонну викидів.

Словенська система передбачає два типи **податку на володіння нерухомим майном**. Одним типом є податок за використання ділянки землі, призначеної під забудову, інший є податком на об'єкт нерухомо-

сті. Податок стягується як з незабудованих, так і з забудованих ділянок землі, що належать юридичним або фізичним особам. Розмір податку за використання земельної ділянки встановлюється муніципалітетом. Стосовно незабудованих ділянок сума податку визначається виходячи з частини ділянки, призначеної під будову, тоді як на забудованих ділянках враховується корисна площа житлових або офісних приміщень.

Податок на нерухомість є податком на будівлі, що належать фізичним особам. Існують різні ставки податку, залежно від типу і вартості об'єкту нерухомості. Податок на нерухомість стягується залежно від її типу і вартості. Його ставка становить від 0,1 % до 1 % для житлових приміщень, та від 0,2 % до 1,5 % від вартості місць відпочинку.

Новий закон про **податок на продаж нерухомості** більш повно регулює стягнення цього податку з нерухомості, яка не оподатковується ПДВ, дещо розширює оподатковувану базу, а також уточнює умови звільнення від цього податку. Його ставка дорівнює 2 % від вартості об'єкта, що купується.

Прийнятий також новий закон **про успадкування і дарування**, який поширив його дію на юридичні особи (товариства, фонди, агентства), чії спадкоємці і дароотримувачі першої черги також звільняються від сплати відповідних податків. В той же час закон посилив прогресивне оподаткування податком осіб, що не є в близькому родинному стані з спадкодавцями і дарувателями. Ставка податку на спадок тут складає від 0 % до 39 %. Податок не стягується, якщо оцінна вартість спадщини не перевищує 5000 євро. Різні подарунки оподатковуються за ставкою від 0 % до 3 %.

Словенія уклала **угоди з уникнення подвійного оподаткування** з такими країнами, як: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Угорщина, Німеччина, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Китай, Латвія, Литва, Люксембург, Північна Македонія, Нідерланди, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, США, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція.

Загалом, податкова реформа в країні створила більш стабільну і прозору систему оподаткування, яка буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності словенської економіки.

22.4. Фінанси домогосподарств в Словенії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками – сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних послуг, житла, транспорту,

боргів. Борг домогосподарств по відношенню до доходів в 2019 р. склав 44,43 %. Зазвичай заробітна плата складається з базового окладу, частини виплати за ефективність і надбавок. Мінімальна зарплата в 2021 р. складала 1024,24 євро. Середня зарплата в Словенії в 2021 р. дорівнювала 1856,2 євро, а після обов'язкових відрахувань – 1253 євро. У більшості компаній оклад визначається колективними договорами і виплачується щомісячно за попередній місяць не пізніше 18-го числа місяця, що слідує за минулим. Словенія характеризується як країна з найвищим у Європі податком на доходи громадян. Порівняно з податками в інших європейських країнах, словенські багатії донедавна мали платити 41 % податку на дохід, а зараз ця ставка піднята до 50 %. Багатими в Словенії донедавна вважалися ті, хто заробляє більше 15 тисяч євро на місяць.

Словенія, будучи у складі Югославії, за рівнем економічного розвитку та рівня життя зберігає до сьогодні домінуючі позиції серед країн колишньої СФРЮ (у 1991 р. у ній створювалося 21,3 % ВВП СФРЮ). У 2004 р. ВВП країни становив 39,4 млрд дол., тобто 19 600 дол. на душу населення (у 1997 р. – 8 400 дол.) з темпами його зростання у 3,9% у рік. Середня зарплата в країні оцінювалася майже у 890 дол. Починаючи з 1988 р. Словенія збільшила свій ВВП на душу населення з 4 тис. євро до 22 тис. євро в 2007 р., що складало 92 % від середнього європейського рівня.

На початку ХХІ ст. рівень бідності в країні склав 1,3 %, а коефіцієнт Джині – 30,7 %. В 2010 р. за індексом людського розвитку Словенія займала 29 місце в світі. Середня тривалість життя жінок в 2010 р. складала 83 р., а чоловіків – 75 р.

На початку ХХІ ст. фінанси домогосподарств в Словенії характеризувалися широко розповсюдженою індексацією заробітних плат і пенсій, які підвищувалися швидше за рівень інфляції, що сприяло зростанню цін. Водночас, разом із низкою інших чинників, таких, як високі ціни на нафту і підвищення вартості комунальних послуг, зростання заробітних плат сприяли підтриманню інфляції, яка була на початку ХХІ ст. на відносно високому рівні – 9,7%.

В 2007 р. за рейтингом купівельної спроможності Словенія займала 20 місце в Європі (8851 євро на душу населення). Жителі регіону Середньої Словенії найбільше заробляють серед регіонів Східної Європи. Мінімальна заробітна плата в кінці 2007 р. досягла 540 євро, ріст ВВП – 6 %, але високою залишилася інфляція – 5 %.

Під впливом світової кризи 2008–2009 рр. ВВП на душу населення в Словенії знизився на 7,9 %. В зв'язку з кризою 2008–2009 рр. та з

очікуваним скороченням бюджетних доходів стали жорсткішими критерії призначення і отримання соціальних виплат, спростився механізм індексації цих виплат, включаючи пенсії, в залежності від індексу цін на споживчі товари і послуги, покращилася система інформування і обліку всіх отримувачів соціальних виплат, була продовжена політика обмеження зайнятості і росту заробітної плати державних службовців.

В 2011 р. середня зарплата в Словенії склала близько 900 євро. Разом з тим, у вересні 2011 р. парламент країни висловив вотум недовіри правоцентристському уряду Словенії у зв'язку з невдалою економічною політикою та крахом пенсійної реформи, яку він хотів провести. На дострокових парламентських виборах в грудні 2011 р. перемогла лівоцентристська партія «Позитивна Словенія». Новому уряду прийшлося долати кількарічний економічний спад та зниження рівня життя населення, а також гальмувати зростання державного боргу. У наступні роки ситуація поступово покращилася, а рівень ВВП на душу населення склав у 2020 р. 25 784 дол. США (88 % від середнього рівня по ЄС).

Негативно позначилася на доходах домогосподарств пандемія коронавірусу в 2020 р, оскільки в економіці наступив спад та різко скоротилася кількість іноземних туристів. ВВП Словенії у 2020 р. склав 52,88 млрд дол. США, а рівень безробіття – 8,2 %. Держава виділила допомогу із бюджету насамперед малозабезпеченим верствам населення. Мінімальна зарплата в першому кварталі 2021 р. дорівнювала 1024 євро, а середня зарплата на квітень 2021 р. склала 1995 євро. Рівень безробіття поки залишається високим – 8,2 %, хоча одночасно є певні вакансії для безробітних.

Після відокремлення в 1991 р. від Югославії ця маленька країна з населенням у два мільйони чоловік встигла подвоїти свій ВВП у розрахунку на душу населення. У 2010 р. ВВП на душу населення склав 23,7 тис. дол. (30 місце в світі), а у 2020 р. він досяг рівня 25 784 дол. США. За паритетом купівельної спроможності ВВП на душу населення склав в 2020 р. 35 548 дол. США.

Особливості пенсійної реформи в Словенії

Оскільки демографічна ситуація складна (один пенсіонер умовно припадає на 1,65 працездатної особи), Словенія провела **пенсійну реформу**, яка передбачала підвищення пенсійного віку. 1 січня 2000 р. вихід на пенсію у Словенії був підвищений з 56,5 років до 63 років для чоловіків та 61 року для жінок. Нова пенсійна система впроваджувалася поступово, з урахуванням інтересів усіх соціальних груп. Проведена в 1999 р. пенсійна реформа, що підвищила поріг виходу на пенсію для

чоловіків і жінок, хоча і дала позитивні результати, проте, поки не забезпечила стабільність фінансів на довгострокову перспективу.

Рівень навантаження, що показує співвідношення між чисельністю непрацюючого і працюючого літнього населення, підвищиться з 21,1 % в 2005 р. до 55,6 % в 2050 р. Прогнозується, що за цей час витрати на пенсійне забезпечення підвищиться на 6,3 % ВВП, на охорону здоров'я – на 2,6 %, на вміст безпорадних людей похилого віку – на 1 % ВВП. По цьому сценарію до 2030 р. підвищення трудової активності літніх людей забезпечить необхідний приплив коштів до пенсійного фонду, тоді як в подальший період до 2050 р. по демографічних причинах потрібно буде збільшити відповідні вступи на 3,5 % ВВП. Проведення пенсійної реформи, закінчення якої намічене на 2025 р., вважається важливим чинником забезпечення довгострокової стабільності фінансової системи. Завдяки цьому не підвищуватиметься рівень державного боргу по відношенню до ВВП.

22.5. Фінанси підприємств в Словенії

У 2001 р. у Словенії було розроблено план масштабної приватизації, розрахований на 12–18 місяців. Він містив у собі приватизацію двох найбільших банків і найбільшої страхової компанії, телекомунікаційної компанії і ряду великих промислових підприємств, включаючи сталеливарну компанію й алюмінієвий завод, а також порт на Адріатиці, який є основним для країни виходом до моря. При цьому уряд продовжує дотримуватися обережності: процес продажу компаній іноземним інвесторам досить складний. У країні приватизація відбувалася за такою схемою: 20 % власності отримують працівники підприємств, 20 % – інвестиційні фонди, 10 % – пенсійні фонди, 40 % – продається на комерційній основі. У 2002 р. питома вага приватного сектора у ВВП досягла 60 % (у 1996 р. – 45 %, 1998 р. – 50 %, 2000 р. – 55 %). У приватній власності знаходяться майже 80 % лісів та 80 % сільськогосподарських угідь.

Сьогодні важка промисловість в країні представлена досить скромно, хоча й ефективно: 66 % експорту країни припадає на країни ЄС, причому експортуються автомобілі Renault, комплектуючі для BMW, фармацевтичні препарати, меблі, одяг і шини. Фермерські господарства виробляють лише 4 % всієї словенської економіки, і багато з них мають додаткове джерело доходів (полювання чи інші промисли). У Словенії успішно працюють дві великі компанії з виробництва програмного забезпечення. Їхній оборот обчислюється мільйонами доларів і збільшується неймовірно швидкими темпами, а продукція

завойовує дедалі нові зовнішні ринки, починаючи з країн Балканського регіону і закінчуючи Австрією й Угорщиною.

Крім підприємств важкої промисловості і фермерських господарств у країні високими темпами розвивається туристичний бізнес, який приносить значні доходи державі, місцевим органам самоврядування та багатьом домогосподарствам. Тому у Словенії велику увагу приділяють охороні навколишнього середовища, що забезпечує туристичну привабливість країни і, відповідно, значні доходи бюджету. Території, що охороняються, займають 140,4 тис. га (8% площі країни) і містять великий національний парк Триглав в Юлійських Альпах, 2 регіональних парки, 34 ландшафтних парки, 49 заповідників та 623 пам'ятки природи. Туристичний сектор Словенії має значний фінансовий потенціал, на який припадає 9 % її ВВП. Так, у 2002 році кількість туристів дорівнювала чисельності жителів, а 2003 року перевищила її. Значимість цього сектора економіки зростає ще й завдяки тому, що він створює робочі місця для низько кваліфікованої робочої сили. В 2011 р. за індексом туристичної конкурентоспроможності світового економічного форуму Словенія зайняла 33 місце. Позитивом розвитку туристичного бізнесу в країні є те, що влада Словенії пішла на приватизацію багатьох державних замків та інших історичних пам'яток, але з умовою, що зовнішній їх вигляд не буде змінено. У них дозволено відкривати готелі, ресторани, бари тощо. Загалом, Словенія взяла курс на розвиток елітного туризму, доступного насамперед для заможних туристів із розвинутих країн.

Словенія виділяє значні кошти на захист довкілля та переробку відходів. Зокрема, Любляна вважається циркулярною столицею ЄС, де завод з переробки відходів, що працює за технологією ПВЕ (переробки відходів на енергію) фінансується та керується державою.

Загалом, Словенія за багатьма показниками ведення бізнесу набагато ближча до стандартів Західної, ніж Східної Європи: тут відсутні проблеми з дрібними нерентабельними сільськими господарствами, корупцією і забрудненням навколишнього середовища, що дозволяє залучати значні іноземні інвестиції для розвитку бізнесу.

22.6. Фінансовий ринок Словенії

Фінансовий ринок країни є достатньо розвинутим і включає всі його структурні елементи, але домінуючим його елементом є банківський сектор. У Словенії більшість іноземних банків з'явилася одразу після отримання нею незалежності, коли будь-хто міг купити маленький банк. Регулятором діяльності фінансового сектора виступає Централь-

ний банк Словенії. В 2020 р. його облікова ставка складала 0 %, а середня ставка банківського кредитування становила 2,2 %.

Протягом 90-х років ХХ ст. словенський толар плавно девальював. З початком підготовки до вступу в ЄС темпи його знецінення відносно євро мало не слідували геометричній прогресії. Після набуття членства в Євросоюзі (2004 р.) толар був жорстко прив'язаний до євро. З цим фіксованим курсом Словенія і ввійшла в зону євро, ввівши його в обіг 01.01. 2007 р.

Прийнята в 2010 р. Стратегія розвитку Республіки Словенії на 2010–2013 рр. передбачала такі заходи, як стимулювання кредитної активності банків через державну підтримку; боротьба з безробіттям за допомогою освітніх програм для словенців упродовж усього їх життя; збільшення ліквідності підприємств; збільшення частки нових джерел енергопостачання з 16 до 25 %; прозора фіскальна політика. Ці заходи стабілізували ситуацію в країні.

Реформи, економічна стабільність і фінансова платоспроможність зробили Словенію привабливою для іноземного капіталу. З 1996 р. в економіку країни надходять великі іноземні інвестиції: 190 млн дол. у 1996 р. і 170 млн дол. у 2000 р. У 2004–2004 рр. прямі іноземні інвестиції склали 1,7 % від ВВП. На лютий 2011 р. прямі іноземні інвестиції склали 231 млн євро. Найбільшими інвесторами країни є Австрія (38 %), Франція (13 %), Німеччина (12 %), Італія (7 %), Велика Британія (5 %), США та Нідерланди (по 4 %). Найперспективнішими є фінансування фармацевтичної і целюлозно-паперової промисловості, машинобудування, торгівлі, продажу та обслуговування легкових автомобілів, фінансових посередницьких послуг, хімічної промисловості, транспорту.

Особливості отримання виду на проживання в Словенії за інвестиції

Отримання виду на проживання (ВНП) у Словенії – важлива умова діяльності інвестора в розвинутій європейській країні, у якій максимально дотримуються вимог законодавства.

Етапи отримання виду на проживання в Словенії:

1. Спочатку потрібно зареєструвати компанію, а для цього слід виконати одну з трьох умов: а) інвестувати в основні фонди цієї компанії 50 000 євро; б) працевлаштувати хоча б одного громадянина ЄС або того, хто має дозвіл на працю в країнах ЄС; в) щомісячний оборот компанії повинен складати не менше 10 000 євро протягом шести місяців.

2. Потім оформлюється дозвіл на роботу та вид на проживання в Словенії. Для цього потрібно зареєструватися за адресою тимчасового проживання в цій країні та оформити медичну страховку. Проблемою є те, що нерухомість у Словенії можна купити лише після реєстрації компанії та отримання виду на проживання. Отримання ВНП займає 1–2 місяці.

3. Перше продовження дозволу на роботу та ВНП у Словенії дозволено лише після одного року проживання в ній, потім видається ВНП на два роки, а далі – ще на два. Після п'яти років проживання в Словенії можна подати заяву на постійне місце проживання (ПМП) в країні. Після 10 років проживання в Словенії можна подати заяву на отримання громадянства країни.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування фінансово-економічної системи Словенії ви можете назвати?
2. Які основні результати реформування публічних фінансів Словенії ви можете назвати?
3. Які доходи і видатки державного бюджету Словенії ви можете назвати?
4. У чому полягають особливості реформування пенсійної системи в Словенії?
5. Які особливості фінансів домогосподарств в Словенії ви можете назвати?
6. Які особливості фінансів підприємств у Словенії ви можете назвати?

РОЗДІЛ 23 ФІНАНСОВА СИСТЕМА КІПРУ

23.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Кіпру включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси Кіпру включають державні фінанси, фінанси 192 муніципалітетів, фінанси домогосподарств і публічних підприємств і організацій.

Острів Кіпр багато століть існував як єдина держава, але у 1974 р. в результаті політичних колізій він розділювався на дві частини: північна частина перебуває під контролем Туреччини, південна (грецька частина) належить Республіці Кіпр. Найбільше місто острова – Нікосія є одночасно столицею двох частин. Якраз через це місто проходить кордон між двома частинами Кіпру, який охороняють сили ООН. Позитивом є той факт, що на цьому кордоні не ведуться бойові дії. Республіка Кіпр – суверенна країна з президентською системою управління. Під час проведення референдуму про об'єднання Кіпру в одну країну проти виступили жителі грецької частини острова.

Публічні фінанси Кіпру включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси державних підприємств та установ. Основні доходи бюджету країни приносять доходи від флоту, туризму та від офшорних компаній. Вона володіє третім у світі за розміром комерційним флотом. Основні бюджетні витрати Республіки Кіпр направляються на соціальні програми, на утримання соціальної сфери, на розвиток туристичної інфраструктури, на допомогу місцевим бюджетам, на оборону, на подолання наслідків кризи 2013 р. Значні витрати країна направляє на освіту, зокрема, на вищу освіту. Кіпр знаходиться на третьому місці у світі за кількістю фахівців з вищою освітою на тисячу жителів. Для підвищення ефективності публічних фінансів на Кіпрі певна увага приділяється розвитку публічних закупівель. Перед світовою кризою 2020 р. вони склали 6 % від ВВП країни.

Великі надії влада країни покладає на доходи від розробки газових родовищ на шельфі острова. Вартість газового ресурсу Кіпру оцінюється в 80 млрд євро. Уже розпочалися роботи з експериментального видобутку, а повномасштабне виробництво почалося з 2018 р. Експерти вважають, що резерви газу мають забезпечити Кіпр енергією на 100 років. Водночас, проблемою стало те, що розробку цих родовищ розпо-

чала й Туреччина біля тієї частини Кіпру, яка окупована турецькими військами.

Негативно на фінансову систему Кіпру вплинула березнева **банківська криза 2013 р.** Після обрання нового президента, Євросоюз почав діяти, але не зовсім ефективно, що призвело до масових протестів в країні. У березні 2013 р. після довгих консультацій влада Кіпру погодилася на умови Євросоюзу, щоб отримати пакет допомоги для порятунку своєї банківської системи в розмірі 10 млрд євро. Для подолання фінансово-економічної кризи владі Кіпру прийшлося піти й на ряд непопулярних соціальних заходів, щоб привести публічні фінанси країни у нормальний стан. Зокрема, було заборонено державним службовцям безкоштовно користуватися цілодобово дорогими службовими автомобілями. Водночас, в січні 2022 р. уряд країни за узгодженням з профспілками повернув цю пільгу для державних службовців, що викликало хвилю протестів на Кіпрі. Тому президент країни Нікос Анастадіасіс був змушений відмінити цю пільгу, оскільки державні службовці можуть вийти за межі своїх офіційних обов'язків та використовувати державні транспортні засоби для таких цілей, як сімейні екскурсії та шопінг.

Значну фінансову допомогу Кіпр отримав від ЄС для подолання економічної кризи 2020 р. внаслідок пандемії коронавірусу, від якої насамперед великі збитки понесла туристична галузь країни. В 2021 р. ВВП країни склав 21,780 млрд дол. США, тоді як в 2010 р. він дорівнював 23,291 млрд дол. США.

23.2. Податкова системи Кіпру

Згідно з вимогами Європейського Союзу парламент Кіпру 1 липня 2002 р. ухвалив пакет податкових законів. Тоді на Кіпрі було введено нову систему оподаткування, основною характеристикою якої стала інтеграція корпоративного податку і податків, що віднімаються з податком на прибуток від розподілених доходів. Система інтеграційного типу стала включати як один з основних елементів єдину (10 %) ставку податку на прибуток, застосовувану однаково до локальних і міжнародних бізнес-компаній, починаючи з 1 січня 2003 р. Міжнародні компанії, що існували на острові і вели активну діяльність, могли сплачувати податок на прибуток за ставкою 4,25% до кінця 2005 р.

Країна після вступу до ЄС в 2004 р. не вважається офшором, хоча ряд країн вносять її в свої «чорні» списки (США, Білорусія), оскільки на Кіпрі існує пільгове оподаткування ряду типів компаній. Тому

багато фахівців розглядають Кіпр як **нетиповий офшор**. Водночас, відмінності Кіпру від класичних офшорів є такими: офіційно не визнаний офшором (компанії-резиденти сплачують податки та подають перевірену аудиторами фінансову звітність); інформація про акціонерів та директорів компаній є відкритою та знаходиться у публічному доступі); обов'язкове складання та подання у податкові органи річної фінансової звітності.

До березневої економічної кризи 2013 р. податкова система країни характеризувалася наступними показниками (див. табл. 23.1).

Таблиця 23.1

Система оподаткування на Кіпрі

	Резидент	Нерезидент	
Податок на прибуток	Єдиний податок 10 %		
	База оподаткування		
	доходи від комерційної діяльності; проценти орендні платежі роялті прибуток від продажу нематеріальних активів.	доходи від комерційної діяльності, що здійснюється через постійне представництво на Кіпрі; орендні платежі від нерухомості, що знаходиться на Кіпрі; прибуток від продажу нематеріальних активів.	
Податок у джерела на вихідне роялті	Роялті оподатковується за ставкою 10 %, якщо використання даних активів відбувається на Кіпрі.	Дивіденди та проценти не оподатковуються у джерелах у разі їх виплати.	
ПДВ	Загальна ставка 15 %		
Збір на оборону	Податок	Пільга (звільняються)	Не сплачується
	Проценти – 10 %	проценти від «звичайної комерційної діяльності»	
	Дивіденди – 15 %	Дивіденди від іншої компанії. Якщо участь у статутному капіталі компанії, що виплачує дивіденди, понад 1 %.	

Джерело: http://www.roche-duffay.ru/articles/cyprus_taxation.htm

Для подолання наслідків березневої (2013 р.) економічної кризи влада Кіпру була змушена підвищити **податок на прибуток підприємств до 12,5 %**. Зросли також й ставки інших податків. Зокрема, влада Кіпру підвищила в 2014 р. ставку **ПДВ до 14 %**. Дивіденди з

2016 р. оподатковуються за ставкою в 17 %, **відсотки** – за ставкою в 30 %, **орендна плата** – за ставкою 3 %.

Кіпру уклав договори з цілою низкою країн про запобігання подвійного оподаткування. Перелік цих країн включає Австрію, Англію, Болгарію, Угорщину, Німеччину, Грецію, Данію, Ірландію, Італію, Канаду, Китай, Кувейт, Норвегію, Польщу, Росію, Румунію, Словаччину, США, Україну, Францію, Чехію, Швецію, Югославію. Головна мета цих обопільних умов – уникнути необхідності оплати податків на прибуток у двох країнах.

Використання податкових переваг Кіпру українськими компаніями

У 2008 році Кабінет Міністрів України двічі затверджував законопроект «Про денонсацію договору між урядом СРСР та урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна» і двічі направляв його на ратифікацію до Верховної Ради України. Але жодного разу законопроект не було підтримано більшістю депутатів. Незважаючи на те, що денонсація Договору не відбулася, такі дії уряду викликали занепокоєння як власників офшорних компаній, так і інвесторів. У разі підписання нової Конвенції перед інвесторами постане проблема оподаткування, що змусить їх до зміни географії бізнесу та до залучення інших офшорних юрисдикцій. Крім того, це може призвести до зміни механізмів інвестування з Кіпру до України. Основною причиною значних обсягів інвестицій в Україну через Кіпр є помірне оподаткування та можливості уникнення оподаткування на території України, використовуючи переваги чинної Угоди про уникнення подвійного оподаткування. Завдяки існуванню цієї Угоди Кіпр було включено у безліч фінансово-економічних схем з метою використання переваг його статусу юрисдикції з помірним оподаткуванням.

Загалом, основними факторами виходу Кіпру на перше місце за обсягами інвестицій в Україну можна назвати наступні: відсутність Кіпру в «чорному списку» Кабінету Міністрів України; зручна податкова система Кіпру; наявність Угоди про уникнення подвійного оподаткування; використання англійського права. Проте, виключення хоча б одного з цих елементів призведе до збільшення затрат на утримання офшорної компанії, збільшення податкових відрахувань та до неефективності усієї схеми загалом. Проблемою є довгий час прийняття нової Конвенції про уникнення подвійного оподаткування між Україною та Кіпром. У ній є не тільки пріоритетність сплати податків у країні їх виникнення, а й ставки цих податків (див. табл. 23.2).

Нові ставки, передбачені проектом Конвенції, діють відповідно до більшості міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування.

Таблиця 23.2

Основні відмінності проекту нової Конвенції та Чинного Договору

	Дивіденди	Проценти	Роялті
Чинний договір	0 %	0 %	0 %
Нова Конвенція	5 % (якщо компанія, що отримує дохід, володіє > 25 % статутного фонду) 15 % (якщо < 25 %)	10 %	10 %

Джерело: <http://www.taxc.com.ua/spetz/euroholding/cyprus2007.html>

З 01.07.2012 р. Кіпр головував в Європейському Союзі. Керівництво країни повідомило Україну про можливість укладення нової податкової угоди між нашою країною та Кіпром, але її підписали тільки в листопаді 2012 р. Враховуючи технологічні труднощі із завершенням усіх формальних процедур між Україною і Кіпром, планувалося, що ратифікація договору відбудеться в 2013 р., а вступить він у силу з 01. 01. 2014 р. Більшість експертів схиляється до того, що після вступу в дію зазначеного договору для виведення з України дивідендів бізнес активніше працюватиме через Нідерланди, відсоткових доходів – через Велику Британію, роялті – через Австрію, Люксембург, Швейцарію.

Україна і Кіпр у листопаді 2015 р. підписали оновлену міждержавну угоду про уникнення подвійного оподаткування, яка відповідає рекомендаціям ОЕСР щодо оподаткування окремих видів пасивних доходів. Тепер від оподаткування в Україні звільнитимуться лише тільки ті доходи, які отримані резидентом Кіпру в результаті відчуження акцій чи інших корпоративних прав, більше ніж 50 % вартості яких прямо чи опосередковано пов'язані з нерухомими майном, розташованим на території України. В 2019 р. Україна ратифікувала Протокол про внесення змін до Конвенції між урядом України та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи.

Не дивлячись на економічну кризу 2013 р. український бізнес поки залишається на Кіпрі, бо в Україні він таким чином мінімізує оподаткування. Враховуючи той факт, що податок на прибуток підприємств в Україні зараз складає 18 %, Кіпр залишатиметься привабливою низько податковою юрисдикцією для українського бізнесу і в майбутньому.

Так, в 2019 р. на Кіпрі було зареєстровано 459 українських компаній великого бізнесу (з капіталом понад 10 млн євро), 554 українські компанії середнього бізнесу (з капіталом від 2 до 10 млн євро) та 2388 українських компаній малого бізнесу (з капіталом менше 2 млн євро).

Привертає увагу частка українських компаній з переліку Топ-100, які мають холдинги з Кіпру у складі акціонерів. Таких нараховується 20, але назвемо ті українські компанії, де частка холдингів з Кіпру має значну частку. Цей список виглядає наступним чином (на початку вказано місце у списку Топ-100 українських компаній, а у дужках вказано частку холдингу з Кіпру у відсотках в капіталі компанії): 22. ПрАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» (45 %); 46. АТ «ДТЕК Захід-енерго» (70,1 %); 48. «Шахтоуправління Покровське» (19,8 %); 56. АТ «ДТЕК Дніпроенерго» (75 %); 74. АТ «ДТЕК Дніпровські енергомережі» (15,8 %).

Кіпр також використовується українським бізнесом, щоб приховати реальних власників компаній. Так, значну кількість будівельних робіт при підготовці України до проведення чемпіонату Європи 2012 р. виконувала кіпрська фірма, зареєстрована на вчительку йоги-громадянку Кіпру, а реальним бенефіціаром цієї фірми був відомий український бізнесмен О. Колесніков. Щоб зрозуміти, чому сучасна структура власності більшості українських газових компаній непрозора та як для цього використовуються кіпрські фірми, можна взяти для прикладу АТ «Вінниця газ». За даними офіційного ресурсу SMIDA, в 2020 р. 24,1 % акцій «Вінниця газу» належало ТОВ «Транзит-інвест», а 48,8 % – ПрАТ «Газтек». В обох товариствах співпадають чотири з п'яти засновників: по 20 % в українських компаніях належить наступним кіпрським фірмам: Несіба Венчерз, Порала Венчерз, Крезер Холдінгс та Паслер Ентерпрайзиз. У свою чергу, всі ці кіпрські компанії належать відповідним громадянам Кіпру: Теодорасу Гаціону, Шарилаосу Рафтопулусу, Едгару Антоніодісу та Елені Клейтоу. Ці та інші кіпрські компанії присутні у структурах власності інших українських облгазів, що користуються брендом РГК, та пов'язаних з ними постачальниками. Водночас, американські слідчі у кримінальному провадженні проти українського бізнесмена Д. Фірташа вказують, що вказані кіпрські компанії входять до групи DF та контролюються Дмитром Фірташем.

24.3. Фінанси домогосподарств на Кіпрі

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками – сплата податків та різних соціальних зборів. Значні доходи жителі Кіпру насамперед

отримують від роботи у туристичній галузі, готельному та ресторанному бізнесі. Завдяки розвинутому туризму та сфері послуг рівень життя в Республіці Кіпр значно вищий, ніж на півночі острова, в турецькій частині. Про це, зокрема, говорить той факт, що на 1000 жителів країни припадає 600 автомобілів. В 2021 р. номінальний ВВП на душу населення в країні дорівнював 19 752 дол. США. Фінансовий стан домогосподарств характеризується наступними даними. В 2021 р. мінімальна зарплата складала близько 870 євро, а середня зарплата – 2267 євро. На комунальні послуги в місяць (оплата електрики, опалення, кондиціонера, води, вивозу сміття) середнє домогосподарство витрачає близько 370 євро. За інтернет треба платити до 35 євро в місяць. Оплата приватного дошкільного закладу для однієї дитини обходиться на місяць в 280 євро. За оренду квартири з однією спальнею (поза центром) треба заплатити 160 євро в місяць, а за оренду квартири з трьома спальнями (поза центром) потрібно заплатити близько 500 євро в місяць. В цілому, загальна вартість проживання на Кіпрі в місяць для сім'ї з двох людей дорівнює більше 12 тис євро. Вартість придбання двокімнатної квартири в престижному житловому комплексі в Лімасолі – туристичному центрі країни коштує від 1,5 млн євро (нижні поверхи) до 8,5 млн євро (верхні поверхи).

Система індивідуального прибуткового оподаткування на Кіпрі до 2004 р. стимулювала участь фізичних осіб в офшорній діяльності. Так, при ставках **індивідуального прибуткового оподаткування** від 0 до 20 % за зниженою фіксованою ставкою 5 % оподатковувалися закордонні інвестиційні прибутки і пенсії, які перераховувалися на Кіпр нерезидентами, які не здійснюють діяльності на території Кіпру. Суми, що перераховуються кіпріотами, які постійно проживають за кордоном та перераховують на Кіпр свої закордонні інвестиційні прибутки, також оподатковувалися за ставкою 5 %. Стандартна ставка ПДВ становила 8 %. Нульова ставка застосовувалася щодо деяких послуг, таких як фінансові послуги, рента і продаж нерухомості. Податки на нерухомість стягувалися за прогресивною шкалою обкладання, найвища ставка якої становила 45 %. Розмір податку на оборону складав 2–3 % від розміру прибутку. Існували також податок з капіталу і гербовий збір. Після вступу Кіпру до ЄС та світової кризи 2008–2009 рр. в податкову систему країни були внесені чергові зміни. Криза 2013 р. також призвела до змін в оподаткуванні, насамперед в непрямому оподаткуванні. Так, до 14 % було підвищено ставку ПДВ, що вплинуло на зростання вартості 80 % товарів та послуг.

Для іноземців, зайнятих в офшорному бізнесі на Кіпрі, діють **спеціальні правила оподаткування**. Іноземні службовці офшорних компаній, які працюють на Кіпрі, сплачують прибутковий податок у розмірі однієї десятої від нормальної податкової ставки (від 0 до 4 %). Якщо їх професійні послуги експортуються, то прибутковий податок скорочується до 0,25 % нормальної податкової ставки. Якщо прибутки перераховуються іноземцями в інші країни, то такі прибутки повністю звільняються від кіпрського прибуткового податку. Податки на соціальне страхування іноземні службовці офшорних компаній на Кіпрі не сплачують.

Кіпр довго був знаменитий своєю надзвичайно м'якою системою оподаткування, що стимулювало переселення іноземців на цей острів. Насамперед це стосується вихідців із колишнього СНД, а також з ряду центрально азійських країн, з Азербайджану. Для них тут створені російськомовні дитячі садки і школи, а багато фірм надають послуги не тільки на англійській, а й на російській мові. Багато туристичних фірм використовують російськомовний персонал, щоб обслуговувати туристів з країн з колишнього Радянського Союзу.

23.4. Фінанси підприємств на Кіпрі

Основними доходами підприємств в країні є їх прибуток, доходи від випуску акцій та інших цінних паперів, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків. На Кіпрі розвинутий туристичний і готельний бізнес та бізнес з надання фінансових послуг. Сільське господарство в країні недостатньо розвинуто, оскільки не вистачає придатної для його ведення землі. Крім того, землі біля моря практично всі забудовані готелями. Прикладом цього є місто Лімасол, який зараз є основним туристичним центром Кіпру з десятками тисяч жителів, а до розвитку туризму на острові це було невелике рибальське селище.

До світової фінансової кризи 2008–2009 рр. в країні стрімко розвивався й будівельний бізнес, але після неї темпи його розвитку суттєво скоротилися. Зараз влада Кіпру великі надії покладає на розвиток газовидобувної галузі, яка може суттєво покращити наповнення бюджету країни. Насамперед ідеться про великі газові поклади, які нещодавно відкрили в економічній зоні країни. В оголошеному тендері на розробку 12-ти блокових шельфів брали участь понад 30 іноземних компаній, в тому числі Газпром, «НоваТЕК» та Газпромбанк. Газпром сподівався не тільки видобувати газ біля Кіпру, а й бути задіяним у будівництві газопроводу, яким паливо транспортуватимуть до Греції, але конкурс виграли інші компанії.

Виходячи із завдань оподаткування, усі компанії на Кіпрі поділяють на дві групи: резидентні та нерезидентні. Підґрунтям для визначення статусу є місце знаходження менеджменту та органів контролю (для визнання резидентом обидва мають знаходитися на Кіпрі). Під тиском Євросоюзу Кіпр в 2003 р. скасував реєстрацію міжнародних компаній. Тепер в країні не існує поділу на міжнародні (офшорні) та місцеві (кіпрські) компанії. Всі компанії Кіпру реєструються згідно єдиного Закону про компанії. Для міжнародного податкового планування найбільше реєструють фірми у формі компанії з обмеженою відповідальністю. Всі інкорпоровані на Кіпрі компанії зобов'язані подавати реєстраційним та податковим органам країни щорічну фінансову звітність, згідно якої складається податкова декларація та сплачується **корпоративний податок в розмірі 12,5 %**. До вступу в ЄС ставка цього податку для офшорних компаній довгий час складала 4,25 %, що робило країну досить привабливою для податкового планування. Тому в цій країні реєстрували свої фірми найбагатші бізнесмени з багатьох країн, зокрема й з країн СНД.

Серед основних переваг, які отримують власники компаній у разі їх реєстрації на Кіпрі з метою подальшого використання як ланки бізнес – процесу, є: значні податкові пільги; низька вартість реєстрації та обслуговування бізнес-компаній (від 2 500 до 3 350 дол. США); вільні перекази у іноземній валюті; статус країни-члена ЄС (отримав у травні 2004 р.); наявність договорів про уникнення подвійного оподаткування із 34 державами (в т. ч. країни СНД, США, Велика Британія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Греція); розвинена та якісна інфраструктура юридичних і фінансових послуг.

Нерезиденти Кіпру (компанії та фізичні особи), місце проживання чи управління яких знаходиться за межами цієї країни, також підлягають оподаткуванню на Кіпрі, але в межах тих доходів, які отримані з кіпрських джерел. До таких доходів відносяться: доход від постійного представництва, офісу чи професійної діяльності, пенсії, зарплати, доход від комерційної діяльності на території Кіпру, доход від нерухомості на острові, гудвіл та інші, передбачені законодавством країни.

Зараз вимоги банків Кіпру до розкриття інформації про бенефіціарів стали більш жорсткими, тому сьогодні кіпрські компанії в основному використовуються для різних цілей податкового планування, захисту активів, побудови різного рівня холдингових та інвестиційних структур, оптимізації фінансових потоків. Водночас, влада Кіпру сприяє розвитку фінансової, юридичної та бухгалтерської галузей та використовує спрощену систему адміністрування податків. На Кіпрі відсутні

щомісячні та щоквартальні звіти з податку на прибуток. Великий бізнес після березневої кризи 2013 р. почав виводити свої капітали з Кіпру насамперед в Швейцарію, де ставка мінімального податку на прибуток дорівнює 8,5 %. Експерти також говорять і про можливий вивід цих грошей і в Австрію, Нідерланди, Латвію, Сінгапур.

Для боротьби з відмиванням грошей Центральний банк Кіпру 14.06.2018 р. розіслав комерційним банкам лист з попередженням про те, з якими компаніями їм не треба співпрацювати. До 31.07.2018 р. комерційні банки повинні були перевірити свою клієнтську базу та виключити з неї **компанії-«оболонки»**. Такими компаніями Центральний банк Кіпру називає компанії, у яких немає реальної фізичної присутності на території країни, які не ведуть реальної економічної діяльності, не представляють собою економічної цінності, які зареєстровані в юрисдикціях, де немає обов'язку надавати органам влади перевірену аудиторами фінансову звітність або являються податковими резидентами офшорних зон. Якщо у компанії є номінальний офіс з кількома співробітниками, то це не вважається фізичною присутністю на Кіпрі. Якщо компанія попадає під один з названих вище критеріїв, то кіпрські банки повинні відмовитися від співробітництва з нею.

Оцінюватися повинні компанії, створені для володіння акціями чи активами, зокрема нерухомим майном чи суднами, для валютних операцій, переказу активів, корпоративних об'єднань або ті, які виступають у якості «гаманця» групи, навіть якщо сама група займається законним бізнесом та надає інформацію про кінцевих бенефіціарів. Позиція Центрального банку Кіпру повністю відповідає позиції Організації по боротьбі з фінансовими злочинами казначейства США (FinCEN).

23.5. Фінансовий ринок Кіпру

Фінансовий ринок країни достатньо розвинутий та включає всі його структурні елементи: Кіпрську фондову біржу, банки, страхові та фінансові компанії, трасти, пенсійні фонди тощо. Грошовою одиницею країни з 01.01. 2008 р. є євро. Для здійснення закордонних інвестицій в економіку Кіпру потрібно одержати дозвіл на валютні операції в Центральному банку Кіпру та міністерстві, яке займається відповідним видом діяльності.

Мережа міжнародних податкових угод Кіпру надає додаткові можливості у сфері міжнародного планування, що вже давно відзначено багатьма країнами, які з успіхом використовують Кіпр як незамінну юрисдикцію місцезнаходження численних офшорних компаній, поєднуючи бізнес і офшорний туризм. Активно використовували й викорис-

товують Кіпр для податкового планування й провідні українські бізнесмени та політики. Зокрема, в цій країні були зареєстровані офшорні фірми, що належали В. Зеленському та пов'язаним з ним особам. Після обрання В. Зеленського Президентом України в 2019 р. він передав свої кіпрські фірми в управління Сергію Шефіру, колезі по роботі в «Кварталі 95», який зараз виконує функцію помічника президента на громадських засадах.

Основу фінансового ринку Кіпру становить його банківський сектор. Регулятором цього сектору є Центральний банк Кіпру. В країні також поширені підприємства, які надають й інші фінансові послуги: страхові, посередницькі, інвестиційні тощо. Їх послугами користуються підприємці з багатьох країн світу, зокрема, й з України. Кіпрські компанії присутні у близько 30 % українських юридичних осіб із іноземними засновниками і є найпопулярнішим місцем серед інших юрисдикцій. На Кіпрі довго діяла філія «Приватбанку», через яку, як стверджують багато експертів й міжнародних журналістів-розслідувачів, І. Коломойський і Г. Боголюбов та пов'язані з ними особи виводили з цього банку значні кошти перед його націоналізацією в 2016 р.

Схеми, про які повідомили американські прокурори в 2020–2022 рр., що ведуть розслідування проти вказаних українських олігархів в США (проти них вже відкрито чотири справи про відмивання «брудних грошей» в США) полягають в наступному. І. Коломойський і Г. Боголюбов брали пільгові кредити в Приватбанку для своїх українських підприємств, а потім переводили ці кошти до кіпрської філії Приватбанку, з якої вони направлялися на рахунки кількох американських фірм, що контролювалися пов'язаними з І. Коломойським і Г. Боголюбовим громадянами США. Потім на ці кошти придбавалася американська нерухомість та підприємства на сотні мільйонів доларів США. Проблемою стало те, що кошти українських вкладників Приватбанку, які виводилися з нього І. Коломойським і Г. Боголюбовим, не проходили затвердження кредитним комітетом банку. Для цього було створено незаконний паралельний кредитний комітет Приватбанку, який приймав рішення в інтересах І. Коломойського і Г. Боголюбова в дистанційному режимі. Загалом, в американських й не тільки правоохоронців викликає багато запитань до української влади, оскільки вона не проводить відповідні розслідування щодо розкрадання коштів Приватбанку до 2016 р. його колишніми власниками, хоча прокуратурою США надані Офісу генерального прокурора України всі необхідні дані. Крім того, буквально перед самим арештом колишній голова правління Приватбанку (до 2016 р.)

О. Дубілет спішно вилетів з України до Ізраїлю, оскільки він мав крім українського (як повідомлялося багатьма засобами масової інформації) ще й ізраїльське громадянство, що заборонено українським законодавством.

На Кіпрі діють Кіпрські альтернативні інвестиційні фонди (AIF) і Підприємства для колективного інвестування (USITs). Єдиною метою створення цих структур є спільне інвестування коштів своїх інвесторів/пайовиків. Ці структури підлягають або не підлягають оподаткуванню залежно від їх правового статусу. Кіпрські альтернативні інвестиційні фонди (AIF) можуть створюватися з обмеженою або необмеженою тривалістю і приймати різні юридичні фонди в залежності від структурних орієнтацій і податкових міркувань. USITs можуть приймати такі юридичні форми: 1) загальний фонд; 2) компанія зі змінним капіталом.

Поширені на Кіпрі й трасти, зокрема, й міжнародні трасти. Загалом трастом визначається особа, якій власником майна воно передається в управління для забезпечення інтересів третьої особи (бенефіціара). Однією з основних ознак міжнародного трасту є те, що засновником такого трасту не є податковим резидентом Кіпру протягом календарного року, попереднього до року створення трасту.

Через Кіпр в Україну та з неї, як до кризи 2008–2009 рр., так і після неї, проходить найбільший, порівняно з іншими країнами, обсяг інвестицій. Зокрема, за 2019 р. із Кіпру до України було інвестовано понад 16 млрд дол. США, що було майже на 3 млрд дол. США більше, ніж в 2018 р. Це склало близько третини інвестицій в Україну. Однак, за оцінками українських експертів вказані інвестиції – це кошти, виведені українськими громадянами та юридичними особами у вигляді дивідендів та поворотного фінансування від материнських кіпрських компаній.

Світова економічна криза 2008–2009 рр., загострення боргової кризи в Греції в наступні роки (а кіпрські банки тісно пов'язані з грецькими), вибух на армійських складах в 2011 р., що призвів до аварії на єдиній ТЕЦ, негативно позначилися на фінансовій системі Кіпру та змусили його просити фінансової допомоги в МВФ, ЄС та Росії. Економіка цієї невеликої країни виявилася занадто відкритою до негативних проблем у фінансовій системі Греції. Борги грецького приватного та публічного сектору на балансі кіпрських банків напередодні реструктуризації сягали близько 22 млрд євро, або 112 % ВВП Кіпру. Реструктуризація цих боргів завдала кіпрським банкам потужного удару, після чого владі Кіпру прийшлося звернутися за допомогою до світового співтовариства. Але влада Росії відмовилася від

фінансової допомоги Кіпру, хоча 25–30 млрд євро з 68 млрд євро кіпрських депозитів має російське походження.

Кошти для подолання кризи дав ЄС, але з умовою, що Кіпр сам знайде ще 4,2 млрд євро, в тому числі за рахунок експропріації частини депозитів у тих вкладників, депозити яких перевищують 100 000 євро. За різними оцінками такі вкладники втратили більше 30 % своїх заощаджень. Основний тягар втрат, крім багатих кіпріотів, ліг насамперед на плечі російських оптимізаторів, меншою мірою на українських та небідних представників інших країн СНД та Китаю. Китайські гроші (5 млрд євро) приходили на Кіпр в основному для отримання їх власниками посвідки на проживання. Крім того, влада Кіпру була змушена погодитися й на реструктуризацію банківської системи країни. Зокрема, другий за величиною банк острова Laiki Bank було ліквідовано, а Банк Кіпру було реструктуризовано. На практиці, як зауважують зарубіжні ЗМІ, депозити менше 100 000 євро було виведено зі структури Laiki Bank, і вони відійшли до Банку Кіпру. Всі ці події негативно позначилися на економіці та фінансах Кіпру. Зокрема, в 2012 р. ВВП країни впав на 2,3 %. Для полегшення виходу Кіпру з фінансової кризи МВФ та ЄЦБ не вимагали від нього досягнення профіциту бюджету в розмірі 4 % з 2016 р. Цю вимогу було відтерміновано на рік. Крім того, Росія погодилася списати частину боргу Кіпру на суму 280 млн. євро. Для подолання кризи Центральний банк Кіпру запланував продати частину золотого запасу країни на суму 400 млн євро.

Кіпр став надати громадянство вкладникам його банків, які втратили в результаті кризи 2013 р. більше 3 млн євро. Пропозиція стосувалася інвесторів-нерезидентів, які зробили вклади до 15 березня 2013 р. Про це оголосив тодішній президент країни Нікос Анастасіадіс. Також можна було подати на громадянство Кіпру тим іноземцям, хто вже після кризи інвестували в економіку острова ті ж 3 млн євро. Раніше ця планка складала 10 млн євро.

На початку квітня 2013 р. на Кіпрі спеціальна комісія почала розслідувати причини, що призвели до банкрутства країни, а також інформацію про вивід капіталу з Кіпру перед самою кризою рядом компаній, у тому числі тих, які належать родичам кіпрського президента. За даними грецьких ЗМІ, вчасно закрити свої вклади і вивести кошти з розрахункових рахунків встигли понад 130 компаній та юридичних осіб. Компанія, яка належить родичам кіпрського президента, вивела з «Лайкі банку» до Лондона понад 20 млн євро тоді, коли про майбутню конфіскацію частини вкладів ще не було офіційно оголошено.

Восени 2011 р. Росія виділила Кіпру 2,5 млрд євро кредиту під 4,5 %, що значно нижче за ринкові ставки. Російський кредит економічно вигідніший кіпрському уряду за пакет допомоги від Євросоюзу, але цього не можна сказати за політичну ціну. З одного боку, логіка російського керівництва в наданні допомоги Кіпру суворо прагматична: вберегти офшорні вклади своїх олігархів від загрози банківського краху. Сьогодні, за оцінками експертів, близько 25 % банківських депозитів і третина іноземних інвестицій надходять на Кіпр з Росії. З другого боку, Росія хоче посилити свою присутність в Східному Середземномор'ї.

Особливості отримання громадянства Кіпру за інвестиції

Для подолання наслідків кризи 2013 р. з березня 2014 р. влада країни дозволила отримання іноземними інвесторами громадянства Кіпру за спеціальною державною програмою. Її суть полягає в тому, що іноземець може зробити інвестиції на вибір (чи в нерухомість, чи в державні цінні папери, чи в банківський депозит) та отримати громадянство протягом трьох місяців для себе й членів своєї сім'ї. Громадянство Кіпру може отримати громадянин будь-якої країни. Також не існує вимоги щодо проживання в країні як до отримання паспорта громадянина Кіпру, так і після. Цей документ дає право його власнику їздити без віз до 150 країн світу. Однак, з початку 2019 р. Європейський парламент рекомендував Кіпру відмовитися від подібної практики, оскільки це сприяє відмиванню брудних грошей. Тому в листопаді 2019 р. Кіпр почав процедуру позбавлення 26 осіб виданих таким чином паспортів. З 2021 р. інвестування в Кіпр для отримання громадянства стало складнішим, оскільки інвестиції в цю країну повинні забезпечити створення не 5-ти, а 9-ти робочих місць для кіпріотів та громадян ЄС. Крім того, сума благодійного внеску для участі в програмі отримання громадянства зросла з 150 тис євро до 200 тис євро. Загалом, Кіпр на видачі так званих «золотих паспортів» заробив понад 6 млрд євро. Водночас, у жовтні 2021 р. під тиском Європейської Комісії Кіпр оприлюднив список власників «золотих паспортів», відносно яких є сумніви в законності їх отримання. В цьому списку фігурують 34 особи, з яких 4 українці: І. Коломойський, Г. Боголюбов, К. Григоришин, В. Гайдук.

В кінці 2021 р. Кіпр взагалі перестав видавати довідки на постійне проживання в країні іноземним інвесторам за інвестиції, оскільки частина з них виявилася порушниками законів у своїх країнах або займалася відмиванням «брудних» грошей таким чином. Крім того, кілька міжнародних скандалів, які розгорілися в останні роки, що були

пов'язані з ухиленням від оподаткування представниками бізнесу, політики, спортсменами та артистами з різних країн світу (в тому числі з України), показали, що для подібних діянь використовувався й Кіпр.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки бюджету Республіки Кіпр?
2. Як можна охарактеризувати фінансовий стан домогосподарств жителів Республіки Кіпр?
3. Які особливості здійснення підприємницької діяльності на Кіпрі ви можете назвати?
4. Як оподатковуються доходи підприємств на Кіпрі?
5. Чому донедавна було вигідно створювати холдингові компанії на Кіпрі?
6. Які особливості фінансового ринку Кіпру ви можете назвати?

РОЗДІЛ 24

ФІНАНСОВА СИСТЕМА МАЛЬТИ

24.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Мальти включає публічні фінанси, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок, хоча останній не відіграє важливої ролі в економіці цієї найменшої серед країн ЄС країни (населення Мальти менше 400 тис осіб). Публічні фінанси Мальти формуються в основному за рахунок туризму і діяльності офшорних компаній, хоча після вступу країни до ЄС в 2004 р. їх діяльність попала під значні обмеження. Більшість мальтійців зайняті у сфері освіти, туризму, в сфері послуг. Крім видатків на розвиток вказаних галузей з державного бюджету, Мальта отримує допомогу і з бюджету ЄС. Так, в 2004 р. на реконструкцію мостів, доріг та інші заходи для поліпшення своєї інфраструктури вона одержала по 114 євро на душу населення.

Доходи і видатки консолідованого бюджету Мальти включають наступні складові: **індивідуальні доходи** (вони включають такі групи доходів державних службовців, як зарплата, премії, різного роду доплати та допомоги); **операційні витрати**, які включають наступні статті витрат: **послуги** (вартість послуг водо- та газопостачання, споживання електроенергії, вугілля, пального, мастил, послуг телефонного зв'язку та інших комунікаційних послуг для державних установ); **матеріали та устаткування** (вартість використання матеріалів та неканцелярського приладдя, як наприклад, забезпечення відповідною літературою, вартість спецодягу, хірургічного інвентаря, медикаментів і лікувальних засобів, проїзних документів, а також інших предметів і засобів, необхідних для нормального функціонування тієї чи іншої установи. В підсумку включає робочі матеріали та приладдя, засоби для технічного догляду, запасні частини та захисний спецодяг); **ремонт і обслуговування** (витрати на ремонт та обслуговування машин, оргтехніки й меблів, агрегатів та устаткування, морських і повітряних суден, об'єктів суспільної власності, державної власності тощо, якщо навіть ці витрати здійснені за контрактом); **рента** (витрати, пов'язані із орендою квартир, будинків та землі; **витрати на відомчі служби** (витрати на закупівлю канцелярського приладдя, друкарські витрати, вартість оренди фотокопіювальних і факсимільних приладів, електронних обчислювальних машин, видавничі витрати, необхідні для щоденних потреб тих чи інших установ. Включає також поштові видатки,

послуги кур'єра; **транспорт** (включає всі витрати, пов'язані із транспортуванням товарів, перевезенням пасажирів та послугами громадського транспорту в межах Мальтійських островів, здійсненими урядом безпосередньо чи за контрактом. Ця стаття передбачає витрати, пов'язані із орендою транспортних засобів, їх ремонтом, вартістю бензинового чи дизельного пального тощо. Операційні витрати включають також витрати на відрядження, на інформаційні послуги, на професійні послуги та ряд інших витрат.

Особливі видатки консолідованого бюджету Мальти включають наступні видатки: **поліпшення стану об'єктів власності** (непланові модифікації, поліпшення стану громадських будівель сільськогосподарських об'єктів); **устаткування** (включає будь-яке непланове оновлення офісної фурнітури, обладнання, заміна інших видів обладнання, транспортних засобів, придбання ліцензій); **програми та ініціативи** (включає фінансування пропозицій третіх сторін. Включає субсидії, платежі та гранти для фінансового забезпечення ініціатив громадян, благодійних та приватних інституцій. Включає також фінансування цільових програм, що реалізуються урядом. Не покриває видатки на функціонування уряду; **видатки на функціонування уряду** (включають витрати, пов'язані із функціонуванням урядових служб та муніципалітетів).

Негативно впливає на використання фінансів Мальти корупція у вищих ешелонах влади країни. Про це неодноразово писала журналістка-розслідувачка Дафне Куруана Галіція, яку вбили за це в 2017 р. Під тиском громадськості в серпні 2021 р. генеральний прокурор Мальти висунув звинувачення бізнесмену Йоргену Фенеку у вбивстві цієї журналістки. Генеральний прокурор Мальти вимагає засудити обвинуваченого до довічного ув'язнення. Й. Фенеку, до чийх бізнес-інтересів входять нерухомість, імпорт та продаж автомобілів, заарештували ще в листопаді 2019 р. та звинуватили у цьому вбивстві. Це стало можливим тоді, коли один із фігурантів справи М. Теума визнав себе посередником в організації вбивства журналістки, а доручив йому цю справу Й. Фенека. На тлі арешту цього бізнесмена та виявлення зв'язків між ним і високопоставленими урядовцями тодішній прем'єр-міністр Мальти Джозеф Мускат був змушений піти у відставку під тиском громадськості. Про корупцію Д. Муската також неодноразово писала Дафне Куруана Галіція, але до початку 2022 р. йому вдавалося відбиватися від цих обвинувачень. Однак, 19.01.2022 р. поліція Мальти провела обшуки у помешканні колишнього прем'єр-міністра Д. Муската у зв'язку з підозрами в корупції. Розслідування стосується пере-

дачі ним управління трьома мальтійськими лікарнями одній із швейцарських компаній за хабар в розмірі 60 тис євро в 2018 р.

24.2. Податкова система Мальти

Ставка **прибуткового податку** з доходів громадян в країні залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Ставка прибуткового податку залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Є три категорії резидентів: особи, які не перебувають у шлюбі, особи, які перебувають у шлюбі, та батьки (див. табл. 24.1).

Таблиця 24.1

Податок для осіб, які у шлюбі

Дохід	Ставка
0–10 500 євро	0 %
10 501–15 800 євро	15 %
15 801–21 200 євро	25 %
21 201–60 000 євро	25 %
60 001 євро і більше.	35 %

Внесок у фонд соціального забезпечення включає асигнування на соціальне забезпечення, здійснені урядом як роботодавцем. Ця стаття покриває також витрати Міністерства зовнішніх зносин на утримання персоналу, зайнятого на службі закордонних місій.

На Мальті, юридичні особи сплачують наступні податки (див. табл. 24.2.)

Таблиця 24.2

Податки які сплачують юридичні особи

Вид податку	Базова ставка
ПДВ	18 %
На прибуток	35 %
На дивіденди	0 %
Процентний дохід	0 %
На роялті	0 %

При оподаткуванні корпорацій, інкорпорованих на Мальті, застосовується **принцип резидентства**. Інші компанії сплачують тут податки за принципом територіальності. Ставка податку на **прибуток** резидентських корпорацій на Мальті мало відрізняється від середньоєвропейської і складає 35 %. Однак для компаній, які займаються виробничою діяльністю, надаються **пільги**: на їхні дивіденди встановлена більш низька податкова ставка. Пільгові умови оподаткування поширюються

і на нерозподілений прибуток, спрямований на фінансування інвестиційних проектів компаній (так званого пільгового податкового статусу). Він оподатковується за ставкою 17,5 %. До таких компаній зараховані промислові підприємства і фірми – експортери товарів і послуг місцевого виробництва.

Міжнародні холдингові компанії, які зареєстровані на Мальті і мають іноземні інвестиції, сплачують податок за повною ставкою – 35 %. Але акціонери – нерезиденти, які одержують дивіденди від цієї компанії, можуть одержати **компенсацію** в розмірі двох третин від суми сплачених податків або **податковий кредит** на всю суму податку. Це знижує рівень оподаткування міжнародних холдингових компаній до 0–6,25 %. Великі пільги і переваги одержують тут також іноземні інвестиційні компанії.

Міжнародні податкові угоди, укладені Мальтою з іншими країнами, дозволяють резидентам Мальти користуватися податковими кредитами при сплаті ними податків за принципом територіальності, але в тому випадку, коли в Мальті немає відносин з державою про запобігання подвійного оподаткування, мальтійські податкові відомства надають резидентам своєї країни податковий кредит у розмірі 25 %. Серйозні пільги надаються на Мальті іноземцям і за **індивідуальним прибутковим оподаткуванням**. Іноземні громадяни, які одержали тут посвідчення на проживання, сплачують цей податок за фіксованою ставкою 15 %.

Мальтійська компанія, яка отримує дивіденди або дохід від приросту капіталу в іноземній холдинговій компанії з її участю, має можливість на власний розсуд обирати один із таких двох варіантів оподаткування таких доходів: застосувати режим «звільнення від участі», відповідно до якого дивіденди або дохід від приросту капіталу отримують звільнення від оподаткування на Мальті; включати дохід від приросту капіталу й дивіденди від холдингової участі в сукупний оподаткований прибуток компанії та платити з нього податок за стандартною ставкою, що дорівнює 35 %. Після того, як чистий прибуток буде розподілений між акціонерами, вони мають право звернутися за повним (100 %) поверненням раніше сплаченого податку на Мальті.

Дохід мальтійської компанії вважається «пасивним», якщо він походить від відсотків або роялті (тобто який не береться прямо чи опосередковано від торгової або іншої підприємницької діяльності), який не обкладається податком біля джерела за межами Мальти чи іншим податком, ставка якого становить менше 5 %.

У випадку, якщо мальтійська компанія не відповідає умовам кваліфікованої участі (а також якщо мальтійський кваліфікований учасник іноземного холдингу не виконує умов), то акціонери мальтійської компанії можуть звернутися за поверненням $\frac{6}{7}$ або двох третин від суми сплаченого раніше на Мальті податку. Цей розмір повернення залежить від того, застосовуються чи ні положення угод про уникнення подвійного оподаткування для підприємств, що входять в іноземний холдинг.

Якщо дохід мальтійської компанії складають «пасивні» відсотки або роялті, то після отримання дивідендів вона має право звернутися за поверненням $\frac{5}{7}$ від суми сплаченого компанією раніше на Мальті податку. Однак таке повернення може вимагатися лише для дивідендів, що розподіляються з рахунка **Foreign Income** – «прибуток з іноземного джерела» і лише тоді, коли не застосовується положення угод про уникнення подвійного оподаткування для підприємства, що входить в іноземний холдинг.

Стандартна ставка податку на додану вартість в країні складає 18 %. Якщо ж мальтійська компанія була заснована виключно як холдингова, вона не сплачує ПДВ. При наявності європейської реєстрації з податку на додану вартість компанія повинна також надавати звітність з ПДВ.

На Мальті відсутні важливі податки для бізнесу: **роялті, відсотки, дивіденди**. Фізичні особи не сплачують **податки на спадщину, дарування, майно, капітал**.

Загалом, ставки податків на Мальті нижчі, ніж у більшості країн Євросоюзу. При цьому податкові резиденти країни можуть оптимізувати податкові виплати, повернувши більшу їх частину.

Ставка **прибуткового податку** з доходів громадян в країні залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Ставка прибуткового податку залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Є три категорії резидентів: особи, які не перебувають у шлюбі, особи, які перебувають у шлюбі, та батьки. Ставки для осіб, які перебувають у шлюбі, складають від 15 до 35 %.

Внесок у фонд соціального забезпечення включає асигнування на соціальне забезпечення, здійснені урядом як роботодавцем. Ця стаття покриває також витрати Міністерства зовнішніх зносин на утримання персоналу, зайнятого на службі закордонних місій.

На Мальті, юридичні особи сплачують наступні податки: **ПДВ** за ставкою 18 %, **податок на прибуток** в розмірі 35 %. Водночас, податки на дивіденди, на процентний дохід та роялті дорівнюють 0 %.

При оподаткуванні корпорацій, інкорпорованих на Мальті, застосовується **принцип резидентства**. Інші компанії сплачують тут податки за принципом територіальності. Ставка **податку на прибуток** резидентських корпорацій на Мальті відрізняється від середньоєвропейської і складає 35 %. Однак для компаній, які займаються виробничою діяльністю, надаються **пільги**: на їхні дивіденди встановлена більш низька податкова ставка. Пільгові умови оподаткування поширюються і на нерозподілений прибуток, спрямований на фінансування інвестиційних проектів компаній (так званого пільгового податкового статусу). Він оподатковується за ставкою 17,5 %. До таких компаній зараховані промислові підприємства і фірми – експортери товарів і послуг місцевого виробництва.

Міжнародні холдингові компанії, які зареєстровані на Мальті і мають іноземні інвестиції, сплачують податок за повною ставкою – 35 %. Але акціонери – нерезиденти, які одержують дивіденди від цієї компанії, можуть одержати **компенсацію** в розмірі двох третин від суми сплачених податків або **податковий кредит** на всю суму податку. Це знижує рівень оподаткування міжнародних холдингових компаній до 0–6,25 %. Великі пільги і переваги одержують тут також іноземні інвестиційні компанії.

Міжнародні податкові угоди, укладені Мальтою з іншими країнами, дозволяють резидентам Мальти користуватися податковими кредитами при сплаті ними податків за принципом територіальності, але в тому випадку, коли в Мальті немає відносин з державою про запобігання подвійного оподаткування, мальтійські податкові відомства надають резидентам своєї країни податковий кредит у розмірі 25 %. Серйозні пільги надаються на Мальті іноземцям і за **індивідуальним прибутковим оподаткуванням**. Іноземні громадяни, які одержали тут посвідчення на проживання, сплачують цей податок за фіксованою ставкою 15 %.

Стандартна ставка **податку на додану вартість** складає 18 %. Якщо ж мальтійська компанія була заснована виключно як холдингова, вона не сплачує ПДВ. При наявності європейської реєстрації з податку на додану вартість компанія повинна також надавати звітність з ПДВ.

На Мальті відсутні важливі податки для бізнесу: **роялті, відсотки, дивіденди**. Фізичні особи не сплачують **податки на спадщину, дарування, майно, капітал**.

24.3. Фінанси домогосподарств на Мальті

Основу доходів домогосподарств в країні складають зарплата, пенсії та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата

податків, соціальних зборів, витрати на комунальні послуги, на утримання та оренду житла тощо.

Зокрема, щоб отримувати допомогу по безробіттю, безробітні зобов'язані відвідувати навчальні курси. Згідно із статистичними даними, мальтійці – люди досить забезпечені, а мінімальна мальтійська зарплата становила в 2017 р. близько 736 євро в місяць. В 2018 р. ВВП на душу населення складало 30 609 дол. США, а за паритетом купівельної спроможності – 45 164 дол. США. Мінімальна пенсія становить 600 євро, навіть для тих, хто не працював взагалі. Але, якщо держава з'ясує, що така людина має депозити в банках, то вона втрачає право на пенсію. Середня пенсія складає близько 1040 євро. Багато мальтійців мають додаткові доходи від здачі в оренду нерухомості (до 1000 євро в місяць за здачу в оренду трикімнатної квартири).

Доходи мальтійських політичних діячів включають оклади та зарплатню, що виплачується обраним службовцям, а також відрядження й інші компенсаційні виплат. Зарплата включає всі оклади та зарплату, виплачену постійним службовцям, затвердженим на відповідній посаді, а також тимчасовим працівникам. Ця стаття передбачає також і врахування компенсаційних виплат членам Правління, Комісій та Комітетів, церковним служителям. Премія включає всі преміальні виплати найманим працівникам понад встановлену норму. В зарплату включаються всі надбавки до зарплатні найманим працівникам понад встановлену норму. У неї також включаються виплати найманим працівникам за додатково відпрацьованій робочий час. Компенсація включає спеціальні компенсаційні виплати найманим працівникам для виконання додаткових обов'язків та пов'язаних з цим особистих витрат. Ця стаття передбачає також компенсаційні виплати «на вимогу».

У зв'язку з світовою фінансовою кризою 2008–2009 рр. уряд Мальти був змушений частково скоротити державних та місцевих службовців, але водночас була передбачена допомога багатодітним сім'ям та найбільш нужденним особам. В наступні роки ситуація покращилася, а інфляція тримається на низькому рівні (в 2017 р. вона дорівнювала 1,7 %).

Негативно позначилась на фінансах домогосподарств мальтійців пандемія коронавірусу в 2020 р., оскільки у багатьох із них скоротилися доходи від зайнятості в туристичній сфері. Допомога з фондів ЄС частково зняла гостроту цієї проблеми.

24.4. Фінанси підприємств на Мальті

Основу доходів підприємств в країні складає прибуток, а основними витратами є сплата податків та соціальних внесків. В країні функціону-

ють підприємства електронної, текстильної, харчової, фармацевтичної, судноремонтної та суднобудівної промисловості (мальтійські доки є найбільшими на Середземному морі). Також розвинуті підприємства туризму, сфери послуг та екологічно чистого сільського господарства (насамперед виробництво меду). На Мальті дозволені азартні ігри, завдяки чому там базується кілька онлайн-казино.

Законодавство Мальти дає змогу засновувати в державі підприємства різноманітних організаційно-правових форм. Із погляду потенційного іноземного інвестора можуть бути виокремлені такі, як: закрита компанія з обмеженою відповідальністю; судноплавна компанія; партнерство; траст. Закрита компанія з обмеженою відповідальністю може бути організована однією фізичною або юридичною особою й характеризується таким чином: якщо всі акціонери компанії – резиденти Мальти, то мінімальний сплачений капітал становить приблизно 1500 дол. США, 20 % якого повинно бути сплачено на момент реєстрації компанії на рахунок у місцевому банку; якщо компанія має акціонерів-нерезидентів Мальти, то мінімальний сплачений капітал становить близько 3000 дол. США, 50 % якого повинно бути сплачено на момент реєстрації компанії на рахунок у місцевому банку; дозволено випуск лише іменних акцій; компанією не може керувати один директор (фізична особа, резидент або нерезидент Мальти); компанія зобов'язана мати секретаря – резидента Мальти (професійну компанію, належно ліцензовану в цій країні); компанія звітує в місцевих податкових службах і подає щорічний фінансовий звіт, завірений місцевим аудитором; прибуток компанії підпадає під оподаткування за ставкою, що дорівнює 35 %.

Туристичний бізнес розвинутий насамперед в столиці країни – місті Валетта.

Увагу туристів в цьому місті насамперед приваблюють оборонні споруди. Вони була збудована після знаменитого розгрому турок в 1565 р. Мдіна – основний туристичний об'єкт на острові, і розминутися на її вузьких середньовічних вуличках з багаточисленними групами туристів іноді дуже важко. Прибутки від туристичної галузі становлять основну частку міського бюджету, тому мальтійцям доводиться терпіти певні незручності від перебування в країні значної кількості туристів. Щорічно до Мальти прибуває близько 1 млн іноземних туристів.

В країні сприяють розвитку екологічно чистого сільського господарства. Вапняк, схожий на губку, відіграв мальтійцям позитивну роль – в країні заборонено використовувати хімічні добрива, аби ті не

просочились з дощовою водою в колодязі. Тому все, що вирощується на Мальті, вважається екологічно чистим і поставляється на європейський ринок. Екологічно чистою є крейда та мед, ще одна гордість мальтійців, на честь якої й назвали острів (Мальта від лат. «малітус» – бджола). Крім того, в країні не вистачає природньої прісної води, значна частина якої виробляється за рахунок опріснення морської води. Більшість підприємств, які займається подібною діяльністю, знаходиться у приватній власності.

Світова економічна криза 2020 р. насамперед негативно позначилася на фінансах підприємств туристичної галузі, оскільки суттєво зменшилася кількість іноземних туристів. Фінансова допомога з боку держави та з фондів ЄС частково допомогла зберегти підприємства цієї галузі.

24.5. Фінансовий ринок Мальти

В країні функціонують банки, страхові компанії, трасти, корпоративні фонди та інші структури фінансового ринку. Основним регулятором фінансового ринку на Мальті є Центральний банк країни, який був заснований 17.04.1968 р. Після приєднання Мальти до ЄС 01.05.2004 р. Центральний банк країни став членом Європейської системи центральних банків. До вступу Мальти в Єврозону в 2008 р. він відповідав за випуск мальтійської ліри. Сьогодні до основних функцій Центрального банку Мальти відносяться: контроль та управління зовнішніми резервами; проведення кредитної політики; стимулювання розвитку ринку капіталів; кредитування комерційних банків; надання банківських послуг Уряду Мальти. Базова облікова ставка Центрального банку Мальти в 2021 р. становила 1 %.

Починаючи з 1987 р. уряд Мальти, спираючись на підтримку держав Європейського Союзу, приступив до перетворення країни в центр притягання іноземних інвестицій. Заснування на Мальті іноземних компаній не пов'язане з якими-небудь труднощами. При створенні мальтійської компанії спеціальний дозвіл необхідно одержувати тільки банкам, страховим компаніям і корпоративним фондам. З організаційно-правової точки зору найпоширенішою і найбільш зручною формою бізнесу є акціонерне товариство закритого типу (**private company**). Для заснування такого підприємства, якщо його засновниками виступають нерезиденти, а підприємство збирається вести комерційну діяльність на Мальті, потрібно мати мінімальний акціонерний капітал у розмірі 28 тисяч доларів, причому половина цієї суми вноситься при реєстрації.

Реєстрація компаній, які одержали на Мальті статус офшорних, почалася в 1988 р. Однак у зв'язку з підписанням Мальтою договорів про запобігання подвійного оподаткування з 22 країнами (у тому числі зі США, Францією й Англією), подальша реєстрація офшорних компаній на Мальті припинена 31 грудня 1996 р., хоча вже зареєстровані фірми могли продовжувати свою діяльність до 31 березня 2004 р. Статус офшорної компанії могли одержати фірми, інкорпоровані на Мальті, а також відділення іноземних банків і страхових компаній. Власниками офшорної компанії можуть бути тільки нерезиденти. Торгові офшорні компанії платять податок за ставкою 5 % і звільнюються від податків з розподіленого прибутку. Усі комерційні операції таких компаній повинні вестися за межами Мальти.

Таким чином, незважаючи на поступову ліквідацію статусу офшорного центру, Мальта зберігає і ще довго буде зберігати привабливість для іноземних інвесторів. Мальта як і раніше буде становити інтерес у міжнародному податковому плануванні як юрисдикція резидентства торгових і холдингових компаній, особливо тих, котрі входять у структури ТНК.

Інвестиції за громадянство. Для залучення іноземних інвестицій, Мальта продає громадянство своєї країни іноземним інвесторам. Парламент Мальти в кінці 2013 р. дав свою згоду на продаж громадянства країни вихідцям із третіх країн (не членів ЄС), щоб вони могли з паспортом Мальти вільно перебувати в країнах Європейського Союзу. Претендент на це повинен зробити безповоротний внесок у спеціальний фонд Національного розвитку Мальти, орендувати (купити) нерухомість у країні на п'ять років, інвестувати в цінні папери мальтійських підприємств на термін п'ять років. Отримання громадянства країни дасть можливість претенденту вільно проживати в будь-якій державі Європейського Союзу, а також їздити без віз до 160 країн світу. Крім того, паспорт Мальти дозволяє не лише жити, а й працювати та вчитися в будь-якій державі ЄС, а також оптимізувати податки. Громадянство набувачу надається протягом 12–14 місяців. Програма розрахована на 8000 заявників, 900 із яких уже подали документи (на серпень 2016 р.). Програма надає можливість отримати громадянство всім членам сім'ї заявника, включаючи батьків. Потрібно враховувати й той факт, що Мальта входить не лише до ЄС, а й до Британської Співдружності, що дає власнику мальтійського громадянства додаткові пільги та переваги у Великій Британії. Водночас, на Мальті існує так званий «чорний список» країн, громадяни яких не мають право на

отримання мальтійського громадянства (Афганістан, Сомалі, Сьєра-Леоне та подібні до них).

Розміри плати за набуття громадянства Мальти для іноземців. Розміри внеску до Національного фонду розвитку Мальти донедавна були такими: 600 тис. євро – основний набувач громадянства, 25 тис. євро – його дружина (чоловік), 25 тис. євро – його діти до 18 років (сума сплачується за кожну дитину), 50 тис. євро – його діти від 18 до 26 р., а також його батьки старші за 55 р. (за кожного). Серед необхідних документів потрібен, насамперед, витяг із банку про наявність коштів на рахунку набувача громадянства. Загалом, донедавна за 1 млн євро можна отримати громадянство для сім'ї з чотирьох осіб.

Проходження процедури на благодійність коштує: 7,3 тис. євро – для основного набувача громадянства, 5 тис. євро – для його дружини (чоловіка), 3 тис. євро – для його малолітніх дітей з 13 років (сума сплачується за кожну дитину), 5 тис. євро – для його дітей від 18 р. до 26 р., а також для його батьків, старших за 55 р. (за кожного). Оренда нерухомості повинна бути не менше 16 тис. євро в рік або купівля нерухомості на суму понад 500 тис. євро. Інвестиції в цінні папери повинні бути на суму 150 тис. євро (їх продаж дозволено лише через п'ять років). За отримання біометричних паспортів треба сплатити 500 євро на кожного заявника. Банківські витрати – 200 євро на всіх заявників. Адміністративно-правові витрати – 50 тис. євро для основного набувача громадянства, 10 тис. євро – для його дружини (чоловіка), 5 тис. євро – його дітей від 0 р. до 26 р., а також батьків старших за 55 р. (за кожного). Зокрема, за 1 млн євро можна отримати громадянство для сім'ї з чотирьох осіб.

З вересня 2021 р. умови отримання громадянства Мальти за інвестиції стали жорсткішими. Тепер сума інвестицій має складати 650 тис. євро у фонд розвитку країни, ще 150 тис. євро – у державні облигації. Крім того, треба придбати нерухомість в країні за 350 тис. євро. Внесок у фонд розвитку Мальти також зросте на 100 тис. євро, якщо інвестор подає заявку на отримання паспорту вже через рік після отримання дозволу на проживання на Мальті. Формально для успішного здійснення процедури отримання громадянства країни на Мальті треба прожити рік, проте на практиці це майже ніяк не контролюється. Цим можуть скористатися інвестори із сумнівним минулим. Тому Європейська Комісія закликає Мальту ретельно перевіряти усі заявки на громадянство за інвестиції та, за потреби, вживати необхідних заходів.

2 березня 2022 р. через агресію Росії проти України та приховану участь у ній Білорусі уряд Мальти призупинив на невизначений термін

розгляд заяв на отримання так званих «золотих паспортів» за інвестиції від громадян цих країн. Призупинення поширюється як на схему отримання громадянства в обмін на інвестиції, так й на схему отримання резиденції, яку треба поновлювати щорічно. Продаж громадянства Мальти не громадянам ЄС дозволяє таким інвесторам стати громадянами ЄС, отримуючи свободу пересування та доступ до фінансових систем Європейського Союзу, хоча Мальта не раз за це критикувалася керівними органами ЄС.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи бюджету Мальти?
2. Які основні видатки бюджету Мальти?
3. Яка структура операційних витрат бюджету Мальти?
4. Які зміни відбулися у доходах домогосподарств жителів Мальти з 2005 р.?
5. Які заходи використовуються Мальтою, щоб залучити іноземні інвестиції в країну?
6. Який рівень повернення податку для мальтійської компанії, якщо її доходи складають «пасивні» відсотки або роялті?

РОЗДІЛ 25 ФІНАНСОВА СИСТЕМА РУМУНІЇ

25.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Румунії включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси включають державний бюджет, бюджет державного соціального страхування, близько 2050 місцевих бюджетів, фінанси державних підприємств та організацій. Основні доходи бюджету дають податкові надходження, а основними витратами є витрати на соціальну сферу, соціальне забезпечення, на дотації місцевим бюджетам, на фінансову підтримку підприємств державного сектору, на утримання апарату управління, поліції та збройних сил, так як Румунія є членом НАТО. В останні десятиліття країна стала виділяти більше ресурсів й на науку, оскільки, на думку урядовців, Румунії не потрібне сільське господарство, яке базується на створенні низької доданої вартості і низької заробітної плати.

У 1991 р. у Румунії прийнятий закон про бюджетну систему. Відповідно до нього зберігається **єдина** бюджетна система держави. Формування фінансових ресурсів, управління ними, використання та контроль за ними з боку держави, адміністративно-територіальних одиниць та публічних установ регламентується законом. Рахунковий суд здійснює контроль за утворенням фінансових ресурсів держави та публічного сектору, управління ними та їхнім використанням. На вимогу Палати депутатів чи Сенату Рахунковий суд контролює використання публічних ресурсів та доповідає про встановлені факти. Окремі ланки бюджетної системи наділені відносною самостійністю, але пов'язані між собою системою дотацій, які, як правило, надходять із державного бюджету. Комуністичні правителі провадили жорстку політику щодо **погашення зовнішнього боргу** Румунії. Це робилося за рахунок катастрофічного скорочення рівня споживання та інвестицій у країні. Як і інші постсоціалістичні країни, Румунія у 90-ті роки ХХ ст. провела приватизацію, розпаювання в сільському господарстві, лібералізувала зовнішню торгівлю. Але ці заходи зразу не призвели до покращення фінансового стану країни та домогосподарств, тому значна частина населення виїхала на роботу за кордон. У подальшому ринкові реформи, в цілому, проходили досить успішно. Вже до 2002 р. приватний сектор забезпечував приблизно 69 % ВВП, а 55 % усієї робочої

сили працювало на приватних підприємствах. До 2004 р. у приватному секторі Румунії працювало вже 72 % усіх зайнятих країни.

Іноземні інвестори можуть брати участь у діловій активності в Румунії одним із наступних **способів**: шляхом створення нової комерційної компанії, підрозділу або відділення, будь або повністю в іноземному володінні або на партнерських засадах із румунською фізичною або юридичною особою; шляхом участі в збільшенні капіталу існуючої компанії або в придбанні акцій та інших цінних паперів такої компанії; шляхом придбання концесії або укладення угоди на здійснення тієї або іншої діяльності або управління тими або іншими процесами; шляхом придбання прав власності на нерухомість, включаючи землю, за допомогою створення румунської компанії; шляхом придбання промислових або інтелектуальних прав власності; шляхом укладення угоди про розробку або про розподіл продукції в справі використання природних ресурсів.

У 2004 ВВП країни за паритетом купівельної спроможності склав 171,5 млрд дол. (ріст – 8,3 %). У перерахунку на душу населення – 7,7 тис. дол. У 2004 р. **дефіцит державного бюджету** становив 1,2 % від ВВП (в 1999 р. – 4 %).

На початку 2005 року Міжнародний валютний фонд висунув до Румунії кілька вимог, з-поміж яких підвищення тарифів на енергоносії й теплову енергію. Водночас ним вимагалось утримання темпів інфляції у межах 7 %. Як рецепт МВФ висунув **вимогу скорочення бюджетного дефіциту** до 0,4–0,5 % від ВВП. Владі Румунії вдалося вирішити вказану проблему, що забезпечило економічний ріст у наступні роки. **Інфляція** за підсумками 2008 р. склала 7,9 %, за цим показником у країні спостерігається серйозний прогрес (у 1999 р. інфляція становила 44 %). Не в останню чергу цьому допомогла проведена грошова реформа, що виразилася у введенні нової валюти – так званого, **нового лея**, які обмінювалися на старі в співвідношенні 1:10000. У 2004 р. об'єм **золотовалютних резервів** склав у Румунії – 16,21 млрд дол., а сума **зовнішнього боргу** – 24,59 млрд дол.

Завдяки розвиткові малого бізнесу і створенню високих технологій Румунія вийшла із кризи 2008–2009 рр. з невеликими втратами. Незважаючи на падіння темпів приросту ВВП у 2009–2010 рр., в 2011 р. почалося зростання ВВП Румунії. Світова економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу, призвела до падіння обсягів ВВП та зниження рівня життя. Фінансова допомога з фондів ЄС дозволила країні частково призупинити цю кризу.

Фінансові аспекти здійснення процесу приватизації в Румунії

Приватизація розглядалася як одна з основних складових переходу країни до ринкової економіки. Стрижнем політики уряду була програма масової приватизації шляхом розповсюдження **сертифікатів власності** (за символічну ціну), за якою планувалося протягом семи років приватизувати всі державні комерційні компанії, що було передбачено Законом № 58, прийнятим в серпні 1991 р. (Закон про приватизацію комерційних компаній). Відправною точкою цього Закону стала **корпоратизація** державних підприємств. Усі державні підприємства Румунії було трансформовано в акціонерні компанії та компанії з обмеженою відповідальністю з наступною приватизацією або в державні компанії, що залишилися під контролем держави. Закон про землю створив юридичні умови для повернення землі у приватну власність (75 % сільськогосподарських угідь або 8 млн га). Державне житло, за винятком того, де виникли проблеми з установленням прав власності на будинки, захоплені державою за комуністичного режиму, було продано у приватну власність.

Фонд державного майна був створений згідно Закону про приватизацію, є державною інституцією, на яку покладена відповідальність за передачу у приватну власність акцій комерційних компаній, якими управляє фонд. П'ять **фондів приватного майна**, що були створені згідно з Законом про приватизацію, були організовані у формі акціонерних компаній і мали діяти на комерційних засадах. У свою чергу, кожен ФПМ є власністю всіх дорослих громадян Румунії, що мають сертифікати власності.

У лютому 1991 р. було створено спеціальний **фонд допомоги безробітним**. Фонд фінансувався за рахунок внесків державних і приватних підприємств у розмірі 4 % фонду заробітної плати, а працівники підприємств сплачували у фонд 1 % своєї зарплати. Відповідальність за організацію системи нарахування та видачі допомоги безробітним, а також професійну перепідготовку безробітних було покладено на підпорядковані Міністерству праці місцеві відділи працевлаштування.

Після кризи 2008–2009 рр. Румунія отримала 26 мільярдів доларів фінансування від МВФ та ЄС. У 2011 долучився ще й Світовий банк, разом з МВФ та ЄС надавши країні 6,6 мільярда доларів. Це дозволило країні стрімко розвиватися. Так, у 2015 країна посіла перше місце в Європі за темпами росту. А у 2017 ріст ВВП сягнув 7,1 %, що є високим показником для країн ЄС. Але цього недостатньо, в країні і досі є низка проблем, які тримають її на останніх місцях у рейтингах країн ЄС. Це зокрема: старіння населення; еміграція кваліфікованої робочої

сили; значне ухилення від сплати податків; слабка медична система; агресивне послаблення фіскального пакету; неефективні політичні та економічні інститути.

Перед кризою 2020 р. у 2019 р. номінальний ВВП Румунії становив 243,7 мільярда доларів. Водночас, пандемія коронавірусу та економічний спад в країні загострив не тільки економічну, але й політичну ситуацію в країні, що може ускладнити вихід Румунії з фінансової кризи в 2021 р. На початку осені 2021 р. розпалася правляча коаліція, яка у свій час сформувала центристський уряд. Однією з головних причин цього стала неефективна боротьба уряду з наслідками пандемії коронавірусу в 2020–2021 рр.

Місцеві фінанси

Конституцією Румунії встановлено, що в адміністративному відношенні територія поділена на **комуни, міста та округи**. В Румунії половина населення проживає в адміністративних одиницях з кількістю населення до 3000 осіб, що ускладнює механізм їх фінансування. У країні нараховується близько 2950 органів влади базового рівня, а середня кількість населення на один муніципалітет складає 7735 осіб. За умов, встановлених законом, деякі міста оголошують муніципалітетами. Діяльність публічної адміністрації в адміністративно-територіальних одиницях ґрунтується на принципах місцевої автономії. На початку ХХІ ст. структура **доходів** бюджетів місцевого самоврядування в Румунії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 0,7 %, частка неподаткових надходжень у загальному обсязі поточних надходжень становила 15,3 % (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 15,3 %), частка податків на майно в структурі податкових надходжень – 18,5 %. Якщо в 2000 р. частка власних доходів у загальному обсязі доходів місцевих урядів складала 89 %, то в 2003 р. вона сягнула 100 %. Основні **видатки** місцевих урядів спрямовуються на соціальну сферу, на підтримання у належному стані інфраструктури, на утримання апарату управління, на виплату кредитів тощо. У Румунії обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 20 % поточних доходів. Утворений борг має бути занесений до реєстру публічних боргів та реєструватися щорічно. Короткострокові позики для підтримки касового балансу не повинні перевищувати 5 % загальних доходів. Зовнішні позики мають бути схвалені **Комісією із санкціонування позик**. Позитивом вступу Румунії до ЄС в 2007 р. стала масова реконструкція закладів та установ соціальної сфери на місцевому рівні, а також будівництво нових та

реконструкція існуючих доріг за кошти фондів Європейського Союзу. Все це посилило туристичну привабливість багатьох регіонів Румунії та збільшило фінансові ресурси місцевих органів влади. Крім того, муніципалітети деяких міст Румунії вже багато років активно підключають громадськість до формування міського бюджету.

25.2. Податкова система Румунії

У січні 2004 р. уряд вніс зміни в **Фінансовий кодекс країни**. Були прибрані податкові градації і встановлена з 1 січня 2005 р. єдина ставка податку на доходи для громадян у розмірі 16 %. **Податок на прибуток** компаній був зменшений з 25 % до 16 %. При цьому був збільшений **податок з обороту** невеликих компаній з 1,5 % до 3 %, а також був збільшений **податок на дивіденди** та інші відсоткові доходи для приватних осіб з 5 % до 10 %. В наступні роки були проведено ще ряд змін в оподаткуванні.

Корпоративний податок на прибуток зараз складає 16 %. Невеликі компанії, з річним доходом, що не перевищує 100 тисяч євро, і кількістю працівників до 9 чоловік, користуються пільгами. Також є можливість вибрати спеціальний режим, де ставка корпоративного податку всього 3 %. Витрати, пов'язані з придбанням, виробництвом, будівництвом, встановленням або удосконаленням матеріальних активів, що амортизуються, відшкодовуються шляхом списування витрат на амортизацію. Щорічні збитки відшкодовуються із прибутків, що підлягають оподаткуванню, протягом п'яти років. Відшкодування збитків провадиться за умови, що збитки внесені до бухгалтерської книги.

У Румунії діє **пільговий режим оподаткування мікробізнесу**. Йдеться про підприємства, річний дохід яких не перевищує 1 мільйона євро. На такі компанії поширюється знижена ставка податку з обороту, що дорівнює 1–3 %. Який відсоток від валового доходу доведеться заплатити підприємцю у вигляді податку, залежить від числа співробітників, що працюють на нього.

Прибутковий податок з доходів громадян з 1 січня 2018 року складає 10 % (колишня ставка – 16 %). У законодавстві Румунії зафіксовано такі категорії платників податків: фізичні особи-резиденти; фізичні особи-нерезиденти, які займаються незалежною діяльністю у постійному представництві в Румунії; фізичні особи-нерезиденти, які займаються незалежною діяльністю у Румунії; фізичні особи-нерезиденти, які одержують певні види доходу. Особа вважається резидентом Румунії при виконанні як мінімум однієї з наступних умов: постійне місце проживання в країні; постійна ділова активність біля Румунії;

перебування на території країни безперервно не менше 183 днів протягом 12 місяців; румунський громадянин, який працює за кордоном.

Відповідно до законодавства Румунії оподатковуються такі види доходів: зарплата; дохід від індивідуальної діяльності; дохід від передачі прав користування; дохід від інвестицій; пенсії, що перевищують 9 мільйонів румунських леїв; дохід від сільськогосподарської діяльності; дохід від призів та виграшів у азартні ігри; інші види доходів. Не оподатковуються такі види доходу: оплата декретної відпустки та відпустки з догляду за дитиною; талони на харчування; виплати, отримані за страховими свідоцтвами у вигляді компенсацій, страхових сум або відшкодування моральної шкоди; дохід від системи фондів опціонів; виплати, отримані як покриття дорожніх витрат та витрат на житло під час делегування; заробітна плата за створення програмного забезпечення; спонсорство та грошові пожертвування; спадщина; грошові суми, що є частиною субсидованих відсотків за позиками, виданими відповідно до чинного законодавства; дохід від продажу рухомого та нерухомого майна.

Відповідно до Фінансового законодавства, дохід, отриманий нерезидентами від діяльності на території Румунії, підлягає оподаткуванню в Румунії. Застосовуються такі податкові квоти: 5 % доходу від відсотків із строкових вкладів, з депозитного сертифікату або інших видів заощадження у банках та інших кредитних організаціях у Румунії; 20 % доходу внаслідок виграшу в азартні ігри; 15 % будь-якого іншого доходу (тобто дивідендів, орендної плати/авторського гонорару, комісій тощо). У випадку, якщо одержувач доходу є резидентом країни, з якою Румунія уклала Договір про уникнення подвійного оподаткування, застосовується пільгова ставка податку.

Законодавство Румунії передбачає здійснення **внесків на соціальне забезпечення** такими категоріями платників податків: індивідуально застрахованими особами; роботодавцями; юридичними особами, які наймають на роботу наступних застрахованих осіб: осіб, які займають посади за результатами виборів, або осіб, призначених на роботу у виконавчих, законодавчих чи судових організаціях, під час їх повноважень, а також членів організацій ремісницьких кооперативів; Національним бюро зайнятості; особами, які укладають додаткові договори соціального страхування.

Відповідно до договору найму на індивідуальному рівні, працівник зобов'язаний здійснювати такі внески на соціальне забезпечення: внески на соціальне забезпечення – 9,5 % місячного окладу до вирахування податків; внески до фонду охорони здоров'я – 6,5 % місячного

окладу до вирахування податків; внески до фонду безробіття – 1 % місячного окладу до вирахування податків.

Роботодавець здійснює такі соціальні внески: внески на соціальне забезпечення: від 31,5 % до 41,5 % (залежно від умов праці) місячного доходу до вирахування податків; внески до фонду охорони здоров'я: 7 % від загального фонду оплати праці; національний фонд страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань: 0,5–4 % загального фонду оплати праці.

Дивіденди, роялті, відсотки оподатковується за ставкою 16 %. Для нерезидентів з 2017 року податок на дивіденди був знижений до 5 %.

В системі **непрямих податків** основними є **ПДВ**, який стягується на основі шостої директиви ЄС, однак є менш складним, ніж у багатьох країнах Європейського Союзу. У 2016 році основна ставка ПДВ була знижена з 24 до 20 %, а в 2017 році до 19 %. Пільгові ставки становлять 9 % (продукти, ліки, обладнання для інвалідів, періодичні видання) і 5 % (соціальне житло). Традиційно звільняються від сплати ПДВ послуги в сфері медицини, освіти, банківські і фінансові послуги, і, з деякими виключеннями, послуги з оренди нерухомості.

Акцизні збори сплачуються до державного бюджету на такі товари, вироблені в країні чи за кордоном: пиво; вино; інші алкогольні напої; проміжні продукти; етиловий спирт; тютюнові вироби; мінеральне паливо. Вище названі товари підлягають акцизному збору при імпорті в Румунію. Акциз сплачується на момент реалізації товару.

Іноземні інвестори на тривалий час звільняються від сплати податків і мита на товари, що є капітальними внесками у натуральній формі, а також від мита на імпортовану сировину. Залежно від виду діяльності компанія звільняється від сплати податків на прибуток на термін від двох до п'яти років, а на інвестиції, які стимулюють зростання експорту, створюють нові робочі місця або розвивають нові, технології, можливі подальші значні **податкові знижки**. З введенням уніфікованого курсу обміну валюти весь прибуток і капітальний доход після вирахування податків можна репатріювати, сплативши додатково **податок** у розмірі 10 % на прибутки, які репатріюються.

Стягуються також ряд **місцевих податків та зборів**: податок на будівлі (зазвичай за ставкою від 0,1 % до 0,4 % від вартості об'єкта нерухомості); земельний податок; податок на транспортні засоби; податок за видачу сертифікатів, дозволів; податок на рекламу; податок на виставки-ярмарки; спеціальні податки та збори; інші місцеві податки та збори. Для забезпечення функціонування місцевого побутового обслуговування на благо фізичним та юридичним особам, місцеві ради

управління, окружні ради та Муніципальна рада Бухаресту можуть запроваджувати додаткові податки та збори.

Для Румунії поки характерне масове ухилення від оподаткування, чому сприяє корупція у всіх органах влади. Для подолання цього явища в Румунії прийняті закони з боротьби з корупцією, але застосовуються вони порівняно слабко. Періодично суди ухвалюють вироки за хабарництво, але достатньо поширені випадки, коли спроможним і впливовим громадянам вдається уникнути покарання. Значний внесок у боротьбу з корупцією в Румунії внесла прокурор Лаура Кьовеші, керівник **Національного антикорупційного директорату Румунії (НАД)**, завдячуючи діям якої до в'язниці потрапило багато урядовців та політичних діячів, обвинувачених у корупції, хабарництві та відмиванні грошей. В середині 2015 р. прокуратура арештувала активи прем'єр-міністра країни В. Понти, якого звинуватили у фінансових злочинах, а раніше НАД, порушив кримінальне провадження щодо цього прем'єр-міністра. Але наприкінці липня 2018 р. соціал-демократам вдалося усунути Л. Кьовеші з посади, хоча проти цього виступав Президент Румунії К. Йоганіс, якого правляча партія змусила це зробити, пригрозивши імпічментом. Прибічникам продовження антикорупційної компанії все ж таки вдалося здобути невелику перемогу. Наприкінці червня 2018 р. лідер соціал-демократів Лівіу Драгня був засуджений до 3,6 років реального строку ув'язнення за підбурювання до зловживання службовим становищем.

25.3. Фінанси домогосподарств

Основними доходами домогосподарств у Румунії є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а також перекази заробітчанин, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків, витрати на комунальні послуги та утримання житла, витрати на транспорті харчування тощо. В 2008 р. заробітна плата складала 39,3 % від ВВП Румунії. Витрати домогосподарств у ВВП країни в 2008 р. склали 64,8 %. ВВП на одну особу населення склав в 2008 р. 7930 дол. США. Офіційний мінімум заробітної плати в 2012 р. не перевищував 160 євро, і такий бюджет був у 25 % населення. На 2017 р. середня зарплата в країні складала тільки 520 євро, що було одним із найнижчих показників в ЄС. За даними Євростату в 2017 р. майже 39 % населення країни перебувало за межею бідності, що викликає масову еміграцію з країни. Як повідомляє Deutsche Welle, 20 % румунів живуть та працюють за кордоном.

Відповідно до договору найму на індивідуальному рівні, працівник зобов'язаний здійснювати наступні **внески на соціальне забезпечення**: внески на соціальне забезпечення – 9,5 % місячного окладу до вирахування податків; внески до фонду охорони здоров'я – 6,5 місячного окладу до вирахування податків; внески до фонду безробіття – 1 % місячного окладу до вирахування податків. Пенсійний вік у Румунії як для жінок, так і для чоловіків встановлюється залежно від дати народження, а саме 60 років для жінок, та 65 років для чоловіків. З травня 2007 року у Румунії розпочався збір внесків на приватні добровільні пенсії.

Допомога по безробіттю виплачується протягом 270 днів усім безробітним, окрім членів сільськогосподарських кооперативів, у такому розмірі: особам, які мають попередній стаж роботи від одного до п'яти років, виплачується допомога у розмірі 50 % їх середньомісячної зарплати, але не менш як 75 % мінімальної заробітної плати; особам, які мають попередній стаж роботи від п'яти до п'ятнадцяти років, виплачується допомога у розмірі 55 % їх середньомісячної зарплати, але не менш як 80 % мінімальної заробітної плати; особам, які мають попередній стаж роботи понад п'ятнадцять років, виплачується допомога у розмірі 60 % їх середньомісячної зарплати, але не менш як 85 % мінімальної заробітної плати; випускники середніх спеціальних навчальних закладів і особи, які працюють менше одного року, одержують допомогу в розмірі 60 % мінімальної зарплати; випускники університетів одержують допомогу в розмірі 70% мінімальної зарплати.

У 2007 р. за рейтингом купівельної спроможності Румунія займала 32 місце в Європі (3036 євро на душу населення), що було трохи гірше, ніж в 2006 р. У 2008–2009 роках, у зв'язку з світовою фінансовою кризою, ситуація в країні погіршилася, знизилися доходи домогосподарств. Для виходу з кризи уряд країни попросив допомогу від МВФ на суму 20 млрд. дол. МВФ цю допомогу надав, але при умови значного скорочення бюджетних витрат, щоб оптимізувати бюджетний дефіцит і державний борг. Відповідні заходи уряд почав здійснювати в 2010–2011 рр., що викликало велике обурення населення, хоча в наступні роки владі вдалося подолати кризу в країні.

Під час світової економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, рівень доходів більшості румунських домогосподарств знову знизився. Тому Румунії була надана фінансова допомога з боку ЄС, що дозволило в 2021 р. майже вийти на рівень доходів 2019 р. У 2020 р. мінімальна зарплата в Румунії складала 2230 румунських лей (543 дол. США). Середня зарплата румунів у червні 2020 р. становила

майже 5400 румунських лей (або понад 1300 дол. США). Мінімальна пенсія в Румунії за віком становить 704 леї (172 долари).

Дуже суперечливим було питання повернення житла колишнім власникам (**реституція**). У Румунії закон про реституцію набрав чинності в червні 2006 року. Під повернення колишнім власникам підпали будівлі посольств, шкіл, лікарень, штаб-квартир політичних партій та інші громадські споруди. Діти колишніх власників легко відсудили свої акції у колишніх готелях, на заводах і фабриках, які збереглися дотепер. Інші претензії – це вимога повернути землю. Було також подано понад 450 тисяч заяв про повернення земельних сільськогосподарських ділянок загальною площею 900 тис. га, а також 1,9 млн га лісу. Румунія мала 573 тис. га вільної землі, ще частина – у муніципальній власності, тож країна в основному повернула землю колишнім власникам. До того ж у Румунії власникам земельних ділянок, котрі досягли пенсійного віку і мають до 10 га землі, з бюджету виділяється по життєва рента – по 100 євро за кожен гектар, якщо той згоден продати землю. Тим, хто передає її в оренду, сплачують 50 євро за гектар. Це доплата до вартості землі.

25.4. Фінанси підприємств в Румунії

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, а основними витратами – сплата податків та внесків у соціальні фонди. Для державних підприємств надаються певні дотації. Для зменшення дотаційності багатьох державних підприємств в Румунії була проведена їх масова приватизація та корпоратизація. Підготовка до проведення приватизації почалась у 1992 р., тоді приблизно 6 тис. державних підприємств, були перетворені в акціонерні товариства. Вони були передані у власність 6 фондів – 30 % акцій усіх підприємств потрапили у розпорядження п'яти приватних фондів (ці акції були розподілені між усім дорослим населенням країни), і 70 % – у розпорядження державного фонду за управління власністю, який пізніше був перетворений в агентство з управління держвласністю AVAS. Загалом, корпоратизація та комерціалізація державних підприємств забезпечили формування в Румунії ринкового середовища.

Після падіння режиму Чаушеску підприємствами приватного бізнесу в Румунії стали визнаватись такі форми підприємницької діяльності: **дрібні підприємства** до 20 працюючих; об'єднання «прибуткового характеру» (які об'єднували до десяти партнерів у товариство для ведення спільної діяльності заради прибутку); **сімейні підприємства** (які могли утворюватися лише членами однієї сім'ї); підприємницька

діяльність окремих фізичних осіб. Лише громадянам, які постійно проживали у Румунії, дозволялось утворювати згадані підприємства. Отож тепер діяльність приватних підприємницьких організацій у Румунії могли існувати в одній із п'яти дозволених форм: 1) товариства з необмеженою відповідальністю; 2) товариства з обмеженою відповідальністю; 3) акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю; 4) компанії з обмеженою відповідальністю; 5) акціонерної компанії.

Важливу роль у фінансуванні бюджету Румунії відіграють доходи від підприємств **нафтового сектору**, оскільки країна є найбільшим виробником нафти і газу в Східній Європі. Ця країна має в своєму розпорядженні підтвержені запаси нафти в об'ємі 1 млрд барелів (у чотири рази більше, ніж усі східноєвропейські країни разом узяті). У Румунії функціонує 10 нафтопереробних заводів, загальна потужність яких складає приблизно 600 тис. барелів у день. В цьому секторі потужності країни значно перевищують її внутрішні потреби в нафтопродуктах, і потенційно це дозволяє експортувати різні види нафтопродуктів в інші країни регіону. Нові газові поклади відкрито Румунією на шельфі острова Зміїний, частину якого було відсуджено в Україні в 2009 р. Компанії Exxon Mobil та OMV Petrom оголосили про відкриття на цій ділянці шельфу родовища газу об'ємом від 42 до 84 млрд кубометрів.

В результаті реформ галузева структура економіки Румунії в ХХІ ст. стала наступною – в структурі ВВП став переважати **сектор послуг**, який забезпечує 53,2 % ВВП, ще 33,7 % дає промисловість, і 13,1 % – сільськогосподарський сектор. Загалом, можна констатувати, що Румунія достатньо успішно просувається дорогою реформ, направлених на будівництво економіки західноєвропейського типу і відповідно до норм ЄС, коли в структурі економіки повинен переважати сектор послуг, що й відбулося в країні. Водночас, поки Румунія більше імпортує ніж експортує. Країна є регіональним лідером у сфері ІТ та виробництві автомобілів, яке складає основу експорту. Абсолютна більшість торгових партнерів Румунії – це країни ЄС, серед яких чільні місця займають Німеччина та Італія.

25.5. Фінансовий ринок Румунії

Фінансовий ринок країни включає всі його складові, але найбільшу роль у його функціонуванні відіграє банківська система. Наприкінці 1990 р. внаслідок реорганізації банків було створено **дворівневу** банківську систему. Функції центрального банку взяв на себе новоутворений незалежний Національний банк Румунії, що став відповідати за регу-

лювання грошової маси, кредитів та за валютну політику. Комерційні операції, якими раніше займався Національний банк, доручили новоутвореному Комерційному банку Румунії. Окрім Румунського комерційного банку, в країні діє 39 банків, зокрема, що представляють міжнародні бренди. Найбільші частки на румунському банківському ринку займають такі банки: Румунський банк розвитку (що діє під брендом Societe Generale) – активи на 3,1 млрд дол. (12,95 % усіх банківських активів у Румунії), румунський Raiffeisen Bank (1,4 млрд дол., 7 % банківських активів країни), ANB AMRO Bank (1,3 млрд дол., 6,6 % всіх активів у державі), Національний дім заощаджень (1,28 млрд дол., 6,5 % активів). Найбільшим американським банківським брендом на румунському ринку є Citibank з активами в 500 млн дол., що складає частку ринку в 2,3 %. На румунському ринку фінансових послуг також широко представлені банки Греції (Piraeus Bank і Emporiki Bank) та Італії.

На завершальній стадії підготовки до вступу в Європейський Союз, здійсненому в 2007 р., в економіці Румунії виникла низка істотних проблем, зумовлених **ревальвацією** національної валюти – лея. Тривалий час в економічній політиці як пріоритет виділялися заходи зі створення умов для залучення закордонного капіталу. На початку ХХІ ст. він почав надходити у великих обсягах, але керівництво Національного банку було занепокоєне тим, що в країну спрямовувався **спекулятивний капітал**, який прагнув скористатися різницею у відсотках. Тільки в 2005 р. до країни було завезено спекулятивних капіталів обсягом близько 5 млрд євро. Керівництво центробанку Румунії у цій ситуації як позитивний чинник називало той момент, що національна валюта перемістилась із комерційного у фінансове поле і на цій підставі надала юридичним особам право купувати іноземну валюту без пред'явлення відповідних документів, що підтверджують їхню експортно-імпортну діяльність. Фактично йшлося про подальшу лібералізацію валютного ринку, але цей процес все одно потребував зовнішнього втручання, щоб не спровокувати інфляцію. Після вступу до ЄС Румунії вдалося утримати інфляцію у визначених межах. Водночас, дуже слабким місцем фінансової системи Румунії є низький рівень освоєння коштів з фондів ЄС.

До фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. Румунія була однією з країн у Євросоюзі, яка розвивалася найбільш швидко. Однак із поглибленням кризи румунська економіка почала скорочуватися, оскільки іноземні інвестори почали виводити капітал з країни. Румунія була змушена просити у МВФ **антикризовий кредит**. МВФ, Євросоюз,

Світовий банк виділили такий кредит в розмірі 20 млрд. євро на два роки. Згідно з домовленістю, кредит надавався за умови, що уряд скоротить видатки та підвищить податки. В 2012 р. вже МВФ рекомендував владі Румунії підвищити зарплати та пенсії в бюджетному секторі. Ця пропозиція містилася у звіті МВФ про негативний вплив на економіку країни рішення уряду про замороження в 2012 р. заробітних плат та пенсій. У наступні роки владі вдалося стабілізувати ситуацію на фінансовому ринку країни, але світова економічна криза 2020 року знову негативно позначилася на фінансовій системі країни та її фінансовому ринку. Завдячуючи фінансовій допомозі ЄС Румунії в 2021 р. вдалося в основному подолати фінансові наслідки цієї кризи.

Державне регулювання іноземних інвестицій в країні

Іноземні інвестиції в Румунії регулюються законом 1991 року про іноземні інвестиції (Закон про іноземні інвестиції), якщо інше не передбачено міжнародними угодами або конвенціями, до яких країна приєдналась. Закон забезпечує **загальноприйнятий захист іноземних інвестицій**, включаючи повну компенсацію в разі якої б то не було націоналізації, навіть якщо вона здійснюється в інтересах суспільства. Іноземні інвестиції мають бути зареєстровані і погоджені з **Румунським агентством розвитку (РАР)**. РАР розглядає дані про фінансовий стан інвестора, напрямки інвестицій, юридичну форму здійснення інвестицій, розміри капіталу, що інвестується. РАР може запросити інформацію від центральних та місцевих органів влади, а також від державних компаній, що працюють у галузі, в яку інвестується капітал. Заявка на іноземні інвестиції вважається схваленою, якщо РАР не повідомило інвестора про її відхилення. Рішення РАР щодо заявок не підлягає оскарженню. Іноземні інвестиції можуть направлятись у будь-яку галузь економіки Румунії за умови, що вони не загрожують національній безпеці та інтересам оборони Румунії, не загрожують громадському порядку, здоров'ю громадян і не шкодять принципам громадської добродітності. Державна підтримка сільського господарства Румунії стимулює залучення іноземних інвестицій й в аграрний сектор країни.

За даними опитувань, до кризи 2008–2009 рр. Румунія займала третє місце серед країн Центральної та Східної Європи за привабливістю країни для іноземних інвесторів, поступившись лише Польщі і Чехії. Загалом, за період 1998–2009 рр. Румунія (разом з Болгарією) вийшла на перше місце за темпами приросту інвестицій в Центрально-Східній Європі. Водночас, неналежна боротьба з організованою злочинністю та корупцією негативно позначається на інвестиційній привабливості країни.

Для залучення іноземних інвестицій зараз наголос в Румунії робиться на розвиток індустріальних парків, яких в країні нараховується 49. Їм надаються значні фінансові пільги. Зокрема в повіті Брашов функціонує 9 індустріальних парків.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування фінансово-економічної системи Румунії ви можете назвати?
2. Які основні доходи і видатки державного бюджету Румунії?
3. Які основні фінансові чинники вплинули на включення Румунії до ЄС у 2007 році?
4. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів?
5. Які ви знаєте види податків в Румунії?
6. У чому полягають особливості фінансів домогосподарств та підприємств в Румунії?

РОЗДІЛ 26

ФІНАНСОВА СИСТЕМА БОЛГАРІЇ

26.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Болгарії в свою чергу включають державний бюджет, бюджети 28 областей, бюджети 255 громад, Основні доходи бюджету – це податкові надходження, а основними видатками є видатки на соціальне сферу, на соціальний захист населення, на апарат управління тощо.

Старт економічним реформам в Болгарії було дано у лютому 1991 р. Першими діями влади стало введення повної лібералізації цін, доходів і валютних курсів. Цей захід став шоковим – у господарюючих суб'єктів не було часу, щоб підготуватися до нових умов кредитування і валютних розрахунків. Це завдало значного удару по національному виробництву. Загалом, перехідний період в Болгарії характеризувався різким погіршенням усіх найважливіших економічних показників.

Перші, дійсно ринкові реформи, розпочалися в Болгарії з 2001 р. В країну прийшов іноземний капітал, запрацювала банківська система. Разом з тим, близько 80 % її активів стало належати іноземним банкам. Внаслідок запроваджених заходів було подолано наслідки валютної кризи, приборкано гіперінфляцію, досягнуто відносної фінансової стабілізації. Валютні запаси збільшилися вдвічі. Разом з тим, лібералізація цін призвела до значного подорожчання вартості життя.

Членство Болгарії в НАТО швидше можна визначити як один із чинників, що сприяв подоланню важких часів, які переживала країна в перехідний період. В останні роки, перед кризою 2008–2009 рр., в оборонній галузі спостерігався підйом. На сьогодні оборонна промисловість майже повністю приватизована. Загалом, членство країни в НАТО безумовно дало імпульс для розвитку оборонної індустрії взагалі. Вступ Болгарії до Євросоюзу в 2007 р. також позитивно позначився на фінансовій системі країни, оскільки в Болгарію пішли значні інвестиції, в тому числі з фондів ЄС. За показниками інвестиційної привабливості Болгарія в 2004–2009 рр. перебувала на 1 місці серед країн Центрально-Східної Європи. У місця традиційного відпочинку надходить іноземний капітал, саме готельно-туристична індустрія Болгарії стала сьогодні тією сферою економіки, яка поряд з переробною промисловістю і банківською системою демонструють відродження країни. Дані проведеного службою «Медіана» соціологічного дослі-

дження показують, що матеріальний рівень болгарських дітей після 2007 р. значно зріс, 85 % із них мають можливість щороку відпочивати на морі, мають комп'ютери, стільникові телефони. За паритетом купівельної спроможності (ПКС) обсяг ВВП на душу населення в Болгарії склав в 2008 р. 12 372 дол. США. Попри певний скептицизм болгарського суспільства, яке пов'язує зростання цін із членством в ЄС, статистика свідчить про інше. До 2013 р. Болгарія отримала з фондів ЄС 11 мільярдів доларів допомоги, передусім на розвиток сільського господарства. Водночас, Європейський Союз поки критично оцінює зусилля Болгарії в боротьбі з корупцією. Тому в 2008 р. країна позбавилася більше 500 млн. євро з фондів ЄС через нездатність влади впоратися з корупцією, хабарництвом і організованою злочинністю. Для подолання корупції на митниці уряд країни найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив всі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази.

Світова фінансова криза 2008–2009 років негативним чином вплинула на фінансову систему країни, на фінанси домогосподарств, на зростання тіньової економіки, яка сягнула 30 % від ВВП. Експерти вважають бум кредитування й надмірний розвиток сектору нерухомості основними чинниками посилення негативного впливу глобальної (2008–2009 рр.) фінансової кризи на Болгарію. Погіршили ситуацію й повільні темпи структурних реформ у основних секторах болгарської економіки, дефіцит за поточним рахунком, інфляція, безробіття. За таких умов постало питання про необхідність зменшення обсягів іпотечного кредитування. Все це зумовило зниження рівня добробуту болгар, чиї заощадження знецінились на 20 %. До того ж відбулося падіння цін на нерухомість на 15–20 %.

В 2009 р. Болгарія отримала профіцит бюджету в розмірі 1 %. За індексом людського розвитку в 2009 р. Болгарія зайняла 61 місце, а за індексом глобальної конкурентоспроможності – 76 місце. Для зменшення корупції та тіньової економіки парламент Болгарії з початку 2011 р. заборонив проводити платежі на суму понад 7650 євро готівкою. На 2012 р. рівень тіньової економіки в країні становив 32 %, тоді як середній по країнам ЄС знаходився на рівні нижче 20 %. Болгарія лише у 2014 р. повернулася до стабільного економічного зростання. Його темпи в 2015 р. склали 3,6 в 2015 р. та 3 % в 2016 р. Але проблемою залишалось значне безробіття, яке в 2015 р. дорівнювало 9,2 %, тоді як в 2008 р. воно складало 5,6 %.

Проблемою для Болгарії є значний рівень тіньової економіки та бандитизму, на що країні постійно вказують представники керівних органів ЄС. Для примусу Болгарії щодо виконання взятих на себе зобов'язань по боротьбі з вказаними явищами Європейська Комісія була змушена призупиняти надання коштів цій країні з фондів ЄС. До сьогодні великою проблемою в країні є й значний рівень корупції у всіх органах влади, але за розслідування таких дій можна поплатитися життям. Так, в 2018 р. міжнародна організація «Репортери без кордонів» закликала владу Болгарії провести ефективне розслідування вбивства телевізійної ведучої журналістки Вікторії Марінової та закликали захистити її колег-журналістів з телеканалу TVN. 06.10.2018 р. її згвалтували та вбили, оскільки вона розслідувала процеси неефективного використання коштів ЄС. Убивцю спіймали та засудили в 2019 р. до 30 років ув'язнення, хоча журналістська громадськість вважає, що посадили виконавця, а не замовника вбивства з представників вищої влади Болгарії. Водночас, поліція доводить, що це було згвалтування та вбивство двадцятирічною людиною, з якою В. Марінова просто посперечалася на вулиці.

Для подолання світової економічної кризи 2020 р., викликаною спадом виробництва внаслідок пандемії коронавірусу, ЄС надав Болгарії значну фінансову допомогу, яка дозволила в 2021 р. частково подолати наслідки цієї кризи. Але поки не відомо, як вплинуть вибори президента Болгарії в середині листопада 2021 р. на стан фінансової системи країни на майбутнє, оскільки населення дуже незадоволене боротьбою попереднього уряду з наслідками пандемії коронавірусу. 21.11.2021 р. діючий президент Болгарії Румен Радев переміг у другому турі цих виборів, оскільки в центр своєї політики він поставив боротьбу з корупцією в цій найбільшій країні Європейського Союзу.

Місцеві фінанси

Конституція Болгарії містить спеціальну главу «Місцеве самоврядування та місцева адміністрація», в якій визначено, що територія Республіки поділяється на громади та області. Територіальний поділ, статус столиці та інших великих міст встановлюють законом. Законом можуть бути утворені інші адміністративно-територіальні одиниці та органи самоврядування в них. Громада є основною адміністративно-територіальною одиницею, в якій здійснюється місцеве самоврядування. Самоврядні територіальні громади можуть об'єднуватися для вирішення загальних питань. Закон надає можливості для об'єднання громадян. Органом місцевого самоврядування в громаді є **громадська рада**, яка обирається населенням відповідної громади терміном на

чотири роки у порядку, визначеному законом. Органом виконавчої влади у громаді є кмет. Він обирається населенням чи громадською радою терміном на чотири роки в порядку, визначеному законом. У своїй діяльності кмет керується актами громадської ради та рішеннями населення.

Право комунальної власності закріплено статтею в Конституції, в якій зазначається, що громада має право на свою власність, яка використовується в інтересах територіальної громади. Громада має самостійний бюджет. Постійні фінансові джерела громади визначаються законом. Держава через бюджетне фінансування та іншими способами сприяє нормальній діяльності громад. Управління областю здійснюється за сприяння обласної адміністрації обласним управляючим, який призначається Радою міністрів. Центральні державні органи та їхні представники на місцях здійснюють контроль за відповідністю актів місцевого самоврядування закону тільки у випадках, передбачених законом. Організація та порядок діяльності органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації також закріплюються законом.

У Болгарії процедуру, яка надає право муніципалітетам здійснювати **позики**, регулює закон «Про місцеві бюджети» та закон «Про місцеве самоврядування та місцеве управління». Водночас існують і окремі обмеження щодо права випускати місцеві облігації та отримувати кредити. По-перше, чинний закон забороняє місцевим радам за шість місяців до закінчення повноважень ради ухвалювати рішення про отримання банківських кредитів, випуск муніципальних облігацій та продовження строків обігу короткострокових облігацій. Метою цієї норми є запобігання створенню боргу для фінансування політично популярних проектів, які можуть вплинути на електорат, і, також, що більш важливо, запобігання створення занадто великого боргу, виплачувати який буде муніципалітет наступного скликання. По-друге, довгострокові позики стримуються побоюваннями того, що наступні скликання місцевих рад не будуть відповідальними платниками по зобов'язаннях, створених їх попередниками.

Болгарське законодавство також містить два доволі специфічні обмеження. Закон «Про місцеві бюджети» дає змогу мати **дефіцит** місцевого бюджету в розмірі до 10 % планованих доходів. Цей дефіцит може фінансуватися випуском муніципальних облігацій або іншими позабюджетними ресурсами. Хоча це і не є пряме обмеження розмірів кредитів, однак це дозволені засоби фінансування обмеженого дефіциту. Кожного року Законом «Про державний бюджет» обмежується фінансування муніципальних інвестицій шляхом встановлення конкрет-

ного процента від власних доходів. Випуск муніципальних облігацій окремо не зазначається як можливе джерело покриття інвестиційних витрат.

На початку ХХІ ст. структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в Болгарії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 2,1 %, частка неподаткових доходів – 21,3 % (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 8,7 %), частка податків на майно в структурі податкових надходжень складала 10,3 %. Якщо в 2000 р. частка власних доходів складала 60 % усіх доходів місцевих бюджетів, то в 2004 р. вона знизилася до 31 %. Софія є головним фінансовим та індустріальним центром країни, в якому сконцентровано до $\frac{1}{6}$ промислового виробництва. Розвинуті різноманітне машинобудування (електротехнічне, радіоелектронне, верстатно- і приладобудування тощо), металургія, хімічна, гумова, целюлозно-паперова, харчова, легка промисловість. Столиця – великий транспортний вузол, у ній діє міжнародний аеропорт. Найбільшими міськими агломераціями є Софійсько-Пернікська, Пловдивська та Варно-Девнянська. Однак великих міст із понад 100 тис. мешканців лише 9, серед яких Софія (понад 1 млн осіб), Пловдив (380 тис.), Варна (380 тис.), Бургас (до 230 тис.) та ін.

26.2. Податкова система Болгарії

Податки на доходи фізичних осіб. Усі громадяни Болгарії сплачують податки на доходи, як службовці і як особи вільних професій. У випадку, коли фізичні особи є постійними резидентами Болгарії, податок стягується як з доходів, отриманих у Болгарії, так і за її межами. Іноземні резиденти, що працюють у Болгарії, сплачують податок на доходи, отримані тільки в даній країні. Для того, щоб вважатися резидентом Болгарії, потрібно дотримуватися деяких вимог, таких як проживання в країні протягом не менше 183 днів у рік. Якщо ж період проживання становить менше 183 днів, і при цьому громадяни мають дім у Болгарії, який є місцем їх основної резиденції, вони вважаються резидентами країни. Працедавець зобов'язаний кожного місяця утримувати із заробітної плати службовця суму прибуткового податку, який належить сплатити, і витрати на державне страхування. В Болгарії лінійний податок на доходи фізичних осіб з 2007 р. дорівнює 10 %.

Відповідно до Фінансового законодавства оподатковуються такі види доходу: зарплата; дохід від індивідуальної діяльності; дохід від передачі прав користування; дохід від інвестицій; пенсії, що перевищує 9 мільйонів болгарських левів; дохід від сільськогосподарської діяльності; дохід від призів та виграшів у азартні ігри; інші види доходів.

Основні види доходу, що не оподатковується: оплата декретної відпустки та відпустки з догляду за дитиною; талони на харчування; виплати, отримані за страховими свідоцтвами у вигляді компенсацій, страхових сум або відшкодування моральної шкоди; дохід від системи фондів опціонів; виплати, отримані як покриття дорожніх витрат та витрат на житло під час делегування; заробітну плату створення програмного забезпечення; спонсорство та грошові пожертвування; спадщину; грошові суми, що є частиною субсидованих відсотків за позиками, виданими відповідно до чинного законодавства; дохід від продажу рухомого та нерухомого майна.

Особливості оподаткування доходів громадян після кризи 2008–2009 рр.

Для подолання негативних фінансових наслідків кризи 2008–2009 рр. у Болгарії в 2010 р. було введено **податок на розкіш** і верхню межу на зарплати. Це – основні заходи антикризового плану уряду. Податок на розкіш платитимуть власники особистих яхт, літаків, автомобілів, потужність яких понад 150 кінських сил і об'єм двигуна вище 3000 см³. Цей податок також платитимуть власники квартир і будинків, площа яких перевищує 250 м². Крім того, уряд має намір стягувати податок з відсотків, що виплачуються банками за депозитами, які перевищують 100 тис. левів (50 тис. євро). Бойко Борисов (прем'єр Болгарії) також запропонував ввести верхню межу на зарплати у бюджетних організаціях. За словами прем'єра, він отримує трохи більше, ніж 3000 левів (1,5 тис. євро) на місяць, а в деяких державних лікарнях зарплати досягають 35 000 левів (17,5 тис. євро). Наприклад, деякі керівники лікарень отримували по 72 000 левів (36 тис. євро) на місяць. У той же час представники профспілок і працедавців запропонували уряду оголосити амністію на «тіньові» доходи, отримані не від злочинної діяльності. Якщо їхні власники, які приховували, свої доходи та дорогі покупки, заплатять податок у розмірі від 5 до 10 %, у казну надійде, за попередніми розрахунками, близько 2,5 млрд євро.

Податок з корпорацій. У 2005 р. ставка цього податку становила 15 %, а пізніше була знижена до 10 %. Спеціальні податкові ставки застосовуються для компаній, що здійснюють страхову діяльність, а також для компаній, що займаються ігровим бізнесом.

В Болгарії **єдиним річним (патентним) податком** обкладаються фірми, які мають обіг за останні 12 місяців менш 75 000 левів, та які займаються видами діяльності, визначеними законом (близько 50 видів): готелі; ресторани; магазини; оптові склади; виробництво продуктів харчування; будівництво; комп'ютерні ігри; інтернет послуги; транспортні

послуги. Фірми, що обкладаються патентним податком, додатково сплачують податок на нерухоме майно, таксу на побутові відходи, податок на транспортні засоби, прибутковий податок з зарплатні персоналу, соціальні та пенсійні відрахування. ПДВ на дані фірми не розповсюджується. До місцевого бюджету ставка податку становить 10 % незалежно від розміру річного прибутку. База для нарахування податку до республіканського бюджету створюється шляхом зменшення оподаткованого прибутку на суму податку до місцевого бюджету.

Податок на приріст капіталу. В Болгарії податок на приріст капіталу сплачується фізичною особою при продажі нерухомого майна, літаків чи автомобілів за рахунок різниці між ціною продажу і найбільшим значенням із двох наступних – ринкової вартості активу, що продається, або вартістю покупки, прив'язаної до індексу. Фізична особа, що продає один рухомий актив, сплачує податок на різницю між ціною продажу і вартістю активу, що підлягає продажу, коректуючи вартість по відношенню до рівня інфляції. Сума податку на приріст капіталу, що стягується з болгарських компаній, додається до їх регулярного доходу. Податковий рік у Болгарії закінчується 31 грудня.

Податок на додану вартість. Ставка ПДВ у Болгарії становить 20 %. ПДВ стягується з активів і послуг, наданих в цій країні, а також із товарів, що імпортуються. Знижена ставка ПДВ складає 9 %. Вона застосовується при наданні наступних послуг або доставки товарів: доставка книг, газет та журналів, шкільних підручників, за винятком призначених лише для реклами; доставка всіх видів протезів, крім зубних; доставка ортопедичних товарів; медичні препарати, включаючи препарати, які застосовуються у ветеринарії; готельний сектор, а також оренда землі для кемпінгів. Експорт товарів і послуг не обкладається податком на додану вартість. Прибуток від фінансових послуг, таких як страхування і банківські послуги, також звільняється від сплати ПДВ. Юридичні консультації звільняються від сплати ПДВ при наявності певних умов, обумовлених законом. Будь-яке підприємство, товарооборот якого перевищував 50 000 болгарських левів протягом попереднього року, повинно бути зареєстроване в управлінні по збиранню ПДВ, повинен бути відкритий банківській рахунок «ПДВ», який буде використовуватимуться для сплати податку на додану вартість.

Податок на майно. Ставка податку на нерухоме майно, яке не використовується для проживання, становить 0,15 %. Ставка податку на житлові приміщення визначається у відповідності з умовами, вказаними в місцевих податкових законодавствах.

Податок на нерухомість у цій країні надходить зазвичай як до державного бюджету, так і до місцевого. Хоча у більшості країн цей податок є місцевим і справляється у місцевий бюджет. Він виступає одним із основних джерел доходів бюджетів органів місцевого самоврядування. За 2009 рік муніципалітет міста Варна визначив податок на придбання нерухомості у розмірі 2,5 %. Для муніципалітетів інших міст він коливався від 2 до 2,6 %. Податок на нерухоме майно оплачується за допомогою чотирьох рівних внесків у такі терміни: з 01 лютого по 31 березня, по 30 червня, по 30 вересня і по 30 листопада за поточний рік. Податок можна внести однократно до 31 січня зі знижкою 5 % або трьома рівними частками до 31 січня, 31 липня та 31 жовтня. Податок вноситься за твердою шкалою, визначеною законом. Розмір податку залежить від місця розташування та параметрів діяльності (категорії готелю та кількості місць у ньому, площі магазину, кількості місць у ресторані). Величина прибутку підприємства не впливає на розмір податку.

Особливістю оподаткування майна в Болгарії є **податок на побутове сміття**. Ставка встановлюється на житлові приміщення (пропорційно балансовій вартості або залежно від кількості сміття), на нежитлові будинки (залежно від виду та кількості контейнерів для збору відходів). У середньому плата цього податку встановлюється у розмірі 0,3–0,5 % від балансової вартості приміщень. Він сплачується разом з податком на нерухоме майно.

Дорожній податок. Автомобілі, автобуси, причепа, спеціалізовані будівельні машини, колісні трактори та інші самохідні машини обкладаються дорожнім податком, який оплачують власники транспортних засобів. Розмір податку становить 10 левів за кожен тону повної маси транспортного засобу (відповідно до його потужності) і вноситься у строки та на умовах, визначених для податку на транспортні засоби за встановленою шкалою рівними частинами до 31 березня та 30 вересня. Ті платники, які заплатили податок один раз на рік, отримують знижку 5 %.

Екологічне оподаткування. Ставка вуглецевого податку в Болгарії зараз складає 27 євро за одну тону і є однією з найнижчих в ЄС. Тому в наступні роки планується поступово підвищувати ставку цього податку, а також ставки на різні види моторних палив, що покращити екологічну ситуацію в країні.

Вирахування податку із загальної суми прибутку (соціальні внески). Працедавець зобов'язується вираховувати певну суму податку із прибутку службовців і робити внески у фонд соціального страхування.

Пільги в зонах вільної торгівлі. Болгарія має 6 зон вільної торгівлі. Всі ці зони розташовані на стратегічних транспортних вузлах з тим, щоб сприяти прискореному транспортуванню товарів в сусідні країни. Зони вільної торгівлі розташовані в містах Відін і Русе. Інші зони вільної торгівлі знаходяться на кордоні Болгарії з Сербією, на кордоні країни з Туреччиною і в регіоні міста Пловдіва. Це – друге за розмірами місто в Болгарії, воно має власний аеропорт. Ще одна зона вільної торгівлі розташована в Бургасі неподалік від великого чорноморського порту Болгарії. Діяльність зон вільної торгівлі включає, крім іншого, зручний обмін валюти, можливість переказу доходів за кордон без будь-яких обмежень і організаційну структуру, при якій інвестору не треба вести переговори через місцеву владу.

26.3. Фінанси домогосподарств у Болгарії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками є сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних платежів, витрати на продукти харчування та транспорт, на медичні послуги. Так, витрати на продукти харчування в Болгарії становлять 38–40 % доходів населення, тоді як у Європі – 8 %, також спостерігається зростання цін на електроенергію, транспорт, воду тощо.

У Болгарії початкова і середня освіта (для дітей віком від 6 до 18 років) безкоштовна й обов'язкова. У 38 ВНЗ навчаються понад 235 тис. студентів. Найбільші університети країни – Софійський ім. Святого Климента Охридського, Пловдівський, Великотирновський ім. Святих Кирила та Мефодія. Водночас, охорона здоров'я, на думку фахівців, також організовується без належних розрахунків фінансових потреб галузі і надходжень у відповідні фонди. У Болгарії такі внески становлять всього 7 дол. У сфері медичного обслуговування, на думку ряду експертів, популярна й інша концептуальна помилка – приватизація поліклінік, а в перспективі і лікарень. З політичної точки зору побудова держави без громадської охорони здоров'я є помилкою, оскільки таких країн у світі немає.

Проблемним для Болгарії є співвідношення між працюючими громадянами і пенсіонерами – воно становить 1:1. Інакше кажучи, в Болгарії соціальна реформа проходить дуже швидко, хоча здійснені певні заходи, які захищають населення від безробіття і забезпечують медичне обслуговування. Разом з тим почалось поступове збільшення віку виходу на пенсію жінок – з 55 до 58 років і чоловіків – з 60 до 63 років. Однак, підвищення віку виходу на пенсію закладає конфлікт

між поколіннями – цей захід блокує 50–60 тис. робочих місць, на які могли б претендувати молоді люди, що отримали освіту, чи безробітні.

Економічна лібералізація і ринкове ціноутворення системно скоротили реальні доходи населення. За даними офіційної статистики, населення Болгарії на початку XXI ст. жило в складних умовах. Місячний соціальний мінімум становив 260 левів (120 дол.), середня заробітна плата – 120 дол., максимальна пенсія – 80 дол., а середньостатистичний валовий доход – 58 дол. На продукти харчування за нормами цивілізованого споживання щомісячно потрібно 120 левів (55 дол.), а витрачалося 60 левів (28 дол.). На утримання житла необхідно 49 левів (23 дол.), населення платить 18 левів (8 дол.), на одяг і взуття потрібно 24 лева (11 дол.), фактично люди носять старі речі, а покупки роблять тільки для дітей на 6 левів (3 дол.). Опалення двокімнатної квартири обходиться дорожче середньої пенсії.

Водночас, реформи з часом дали певні результати. На 1.01.2007 р. середня зарплата складала 180 євро. За 2007 р. у Болгарії середня заробітна плата для всіх категорій працівників зросла до 220 євро. У 2007 р. Болгарія за рейтингом купівельної спроможності займала 33 місце в Європі (2453 євро на душу населення). Разом з тим, низькі доходи характерні насамперед для пенсіонерів, що змушує уряд реформувати пенсійну систему.

На початку 2010 року в Болгарії середня пенсія за стажем і віком у країні становила 281 лев (близько 140 євро), а мінімальна – 136 левів (близько 68 євро). Навіть за болгарськими мірками і цінами – це копійки. Але й самій державі важко утримувати величезну армію пенсіонерів. Нині на виплату пенсій іде майже 43 % від загальних витрат державного бюджету. З них тільки 40 % виплачується з фонду соціального страхування, решта 60 % – людям похилого віку людям доплачує держава. Усі розуміють, що таке навантаження на працюючих людей стає дедалі більшим тягарем. Єдиною альтернативою запровадження додаткових стимулів для того, щоб пенсіонери якнайдовше залишалися на ринку праці. Це один з основних принципів другого етапу пенсійної реформи, що почав проводитися 2010 року в країні. Водночас, у Болгарії намагалися якось обмежити заробітки й пенсії працюючих пенсіонерів. Пропонувалося виплачувати або половину зарплати, або половину пенсії. Соціологи, фахівці Міністерства праці й соціальної політики дійшли думки, що будь-які обмеження зруйнують додаткові стимули, штовхнуть людей на всілякі махінації.

У зв'язку з кризою в Єврозоні в 2008–2009 рр. та її подоланням у Болгарії було звільнено біля 2 тис. залізничників, в бюджеті країни на

2012 р. були скорочені субсидії фермерам, заплановано підняти пенсійний вік, зняти надбавки за додатковий робочий час.

Суттєвою проблемою для Болгарії є зростання нерівності в доходах громадян. Так, на початку XXI ст. 20 % сімей і громадян, які мали найвищий доход, володіли 25 % національного багатства. Майнове і прибуткове розшарування стало наслідком викривлень під час приватизації держвласності, наслідком розорення банків, тіньового бізнесу, контрабанди, злочинності. Фактичне безробіття досягло 30 %. Під час трансформації було закрито понад 1 млн (25 %) робочих місць, переважно в сфері матеріального виробництва. Співвідношення кількості населення в країні до кількості працюючих стало дорівнювати 3:1.

Під час економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, багато домогосподарств в Болгарії понесли значні фінансові втрати, але завдячуючи допомозі з фондів ЄС в 2021 р. ситуація покращилася. Крім того, в кінці грудня 2021 р. уряд країни прийняв рішення про виплату певних коштів для пенсіонерів, які зроблять щеплення проти коронавірусу в найближчі місяці 2022 р. Кожному пенсіонеру, хто пройде щеплення в цей період трьома дозами, уряд Болгарії додасть до пенсії 75 левів (близько 38 євро).

26.4. Фінанси підприємств

Основою доходів підприємств у Болгарії є прибуток, внутрішні та зовнішні інвестиції, а основними витратами – сплата податків, соціальних внесків, виплати за кредитами. Зокрема, в 2010 р. міжфірмова заборгованість призвела до посилення проблем з ліквідністю у багатьох компаній, частина з яких перестала обслуговувати позики і цим викликала подібні проблеми у своїх кредиторів.

Болгарія – індустріально-аграрна країна, яка впроваджувала програму МВФ зі стабілізації економіки. З кінця 1989 р. у Болгарії було взято курс на перехід до ринку, інтеграцію країни до європейських структур. Економічна реформа здійснювалася за рекомендаціями МВФ та охоплювала приватизацію, зокрема ліквідацію державних підприємств; лібералізацію у сільському господарстві, створення ринку землі; реформування програми соціального страхування; посилення боротьби з корупцією в країні.

Для вирішення проблеми збитковості багатьох державних підприємств влада країни пішла на їх масову приватизацію. Однак, в процесі приватизації були допущені значні прорахунки. Так, національна авіаційна компанія «Балкан» була приватизована всього за 150 тис. дол. США. А найбільший на Балканах металургійний комбінат «Кремиков-

ци» було продано одній індійській фірмі за 1 дол. США, але з умовою внесення значних інвестицій.

Машинобудування є найважливішим сектором господарства Болгарії, яка дає значні надходження до бюджету. У країні створено великосерійне виробництво техніки зв'язку, радіоелектроніки, сучасних верстатів та приладів. Болгарія спеціалізується на випуску сільськогосподарських машин, суднобудуванні, виробництві обладнання для харчової та легкої промисловості. Підприємства галузі побудовані в багатьох містах країни, найбільші – у Софії, Варні, Русе, Бургасі, Пловдиві.

Згідно із законом «Про власність і використання сільськогосподарських земель» було припинено діяльність колгоспів і створених раніше всіх видів кооперативів та агрофірм. Майно цих організацій було розподілено між їх членами. За законом власниками сільськогосподарських земель можуть бути держава, громади, юридичні особи та окремі громадяни. Право власності на землю не поширюється на іноземців та юридичних осіб з іноземною участю понад 50 %.

У рамках земельної реформи були відновлені права насамперед колишніх власників та їх спадкоємців на землю, передану трудовим кооперативам і державним господарствам, а також на землю, незаконно вилучену після прийняття закону «Про трудову земельну власність» (1946 р.). Відновлено також право власності сільських громад на землю, що була вилучена у них безплатно та передана державі, агропромисловим комплексам та агрофірмам або передана до Державного лісового фонду.

У сільському господарстві зайнята п'ята частина економічно активного населення, і воно створює $\frac{1}{8}$ частину ВВП Болгарії. Держава надає кредити на розвиток фермерських господарств. Так, з 1990 р. уряд сплачує субсидії фермерам на розширення поголів'я худоби, а закупівля молочної продукції, вовни та шкір у фермерства ведеться на валютній основі.

Значні доходи країні приносить туристична сфера. Болгарія – одна із найрозвинутіших стосовно туристичного бізнесу країн Європи, що зумовлено мальовничою природою та пам'ятками культури різних століть. Чорноморський район Болгарії («Золоті піски», «Албена», «Сонячний берег») містить велику кількість всесвітньо відомих морських курортів. Туристів приваблюють тепле, чисте море, пляжі, розвинута інфраструктура, екзотичні природні та археологічні об'єкти, зокрема гірські масиви Родопи, Стара-Планіна. Країну щороку відвідують понад 10 млн туристів. В 2007 р. прямі іноземні інвестиції в економіку Болгарії склали майже 2 млрд євро. Туризм і готельний

бізнес стали одними з пріоритетних напрямів інвестування, хоча криза 2008–2009 років негативно позначилась на них.

Особливості організації та фінансової діяльності різних типів підприємств

Партнерства і корпорації. Правові відмінності між цими двома типами компаній полягають у розподілі відповідальності. Корпорації, засновані партнерами іноземних сумісних підприємств із болгарськими партнерами чи без них, вважаються болгарськими корпораціями і наділяються всіма правами, які мають болгарські компанії у відповідності з Комерційним правом. Іноземні інвестори можуть засновувати свій бізнес у вигляді одного із двох вищеназваних типів компаній, хоча використовуються й інші форми заснування організацій, визначені законом, такі як компанії з обмеженою відповідальністю й акціонерні компанії. Два цих типи компаній існують як окремі юридичні одиниці, відповідальність їх акціонерів обмежена.

Акціонерна компанія – це організація, яка має свою торгову назву і заздалегідь встановлений розмір капіталу, який представлений акціями. Відповідальність акціонерів компанії обмежена об'ємом внесеного ними внеску. Структура і процес організації акціонерних компаній регулюється Комерційним правом. Однак засновники акціонерних компаній мають деяку свободу у розробці засновницьких документів, таким чином, відповідаючи вимогам певної комерційної організації. Для створення акціонерної компанії необхідно як мінімум два акціонери, які є фізичними чи юридичними особами. Акціонерна компанія, капіталом якої володіє одна особа, називається акціонерною компанією з єдиним акціонером. Мінімальна сума акціонерного капіталу повинна становити 50 000 болгарських левів, мінімальна сума вкладу кожного акціонера (мінімальна номінальна вартість однієї акції) становить 1 болгарський лев. Капітал акціонерної компанії поділений на акції, що мають однакову вартість і вважаються комерційними цінними паперами, що вільно обертаються. Акції можуть бути випущені у вигляді іменних або акцій на пред'явника. Обидва види акцій можуть бути привілейованими. Саме акції передаються шляхом індосирування і повинні бути зареєстровані в реєстрі акціонерів. Всі інші умови передачі іменних акцій повинні бути вказані в засновницьких документах компанії. Рішення в акціонерній компанії приймаються при голосуванні більшістю голосів. Для захисту інтересів меншості розроблені певні умови.

Компанії з обмеженою відповідальністю можуть бути утворені фізичними чи юридичними особами і мати, як мінімум, не менше двох партнерів. Мінімальний сумарний акціонерний капітал повинен стано-

вити 5 000 болгарських левів. Мінімальний розмір вкладу, внесеного кожним учасником (вартість кожної акції), дорівнює 10 болгарським левам. Всі учасники несуть особисту відповідальність по боргах компанії розміром свого вкладу, однак, вони не відповідальні за неоплачені вклади інших учасників компанії. Акції, якими володіють компанії з обмеженою відповідальністю, не мають права вільного обертання і можуть бути передані тільки після схвалення інших учасників компанії. Передача акцій повинна бути схвалена, як мінімум, 75 % голосів. Компаніям з обмеженою відповідальністю забороняється займатися банківським чи страховим бізнесом. Подібні організації відрізняються від акціонерних компаній тим, що їхній капітал не поділений на акції і не представлений сертифікатом акцій. У таких компаніях немає Ради директорів. Замість цього призначається менеджер або менеджери, які управляють компанією.

Холдингові компанії. Це будь-які акціонерні компанії, партнерства, що мають обмежену відповідальність за акціями чи компанією з обмеженою відповідальністю. Холдингові компанії можуть у будь-якій формі брати участь в управлінні і контролі над іншими компаніями. Холдинг може вести свій власний бізнес, оскільки діяльність, якою може займатися холдинг чи заборонені види діяльності, перераховані в законі про ведення комерційної діяльності.

Філія іноземної компанії. Іноземні юридичні особи, зареєстровані за межами країни, а також іноземні фізичні особи можуть відкривати філії в Болгарії, при умові, що вони належним чином уповноважені вести комерційну діяльність у відповідності з їх національним законодавством. Філія іноземної компанії представляє собою частину материнської компанії. Філія не є юридичною особою. Однак вона повинна вести бухгалтерські книги, як незалежні юридичні особи. Філія іноземної компанії повинна готувати балансовий звіт.

Представництва можуть засновуватися іноземними особами, уповноваженими вести підприємницьку діяльність у відповідності з їхніми національними законодавствами. Представництва не є юридичними особами і не можуть проводити економічну діяльність.

Спільні підприємства. Це компанії, засновані спільно болгарськими й іноземними партнерами. Ступінь іноземної участі в спільних підприємствах необмежена. Заснування спільного підприємства є однією із форм інвестування в економіку Болгарії.

26. 5. Фінансовий ринок Болгарії

В країні функціонують всі складові фінансового ринку, зокрема фондова біржа, але домінуючим його сегментом є банківський сектор.

Особливості розвитку ринку банківських послуг

У 1991 р. у Болгарії було 60 державних банків, а до 1996 р. їх кількість скоротилася до 11. Натомість кількість приватних банків зростає до 35. Згідно із законом «Про банки і кредитну справу» 1992 р. (з доповненнями) перелік операцій з цінними паперами Болгарського національного банку (БНБ) та комерційних банків було розширено і були зміцнені позиції філій іноземних банків. БНБ є головною банківською установою та емісійним центром країни. Він також володіє більшістю акцій Зовнішньоторговельного банку Болгарії.

У 1996 р. МВФ та Болгарія підписали програму реорганізації банківського сектора країни, оскільки на кінець 1995 р. збитки болгарських банків досягли 230 млн дол. США і почалося масове вилучення депозитів населенням. У результаті проведених заходів Болгарському центральному банку вдалося частково стабілізувати фінансово-кредитну систему та подолати гіперінфляцію 1997 р., хоча довіра до банківської системи значно знизилася. Населення стало тримати валюту переважно вдома (за різними оцінками від 600 до 1000 млн дол. США).

В кінці 1996 р. були внесені зміни в закон «Про господарську діяльність», які заохочували іноземні інвестиції до Болгарії. З 1998 р. потік іноземних інвестицій в країну значно зріс. Власниками приватизованих банків стали, як правило, іноземні інвестори.

З 1997 р. у країні діє режим «валютного борда». Лев, національна валюта, був спочатку жорстко прив'язаний до німецької марки (ДЕМ) у співвідношенні 1 ДЕМ = 1 лев., а з введенням євро існує постійне співвідношення 1 Євро = 1,95583 лева.

Болгарська банківська система зберегла свою стабільність і під час світової кризи 2008–2009 рр. На початку 2008 р. в болгарській банківській системі, за оцінками експертів, було 5 млрд левів іноземних депозитів. Приблизно за два роки ці депозити збільшилися на 18–19 млрд левів іноземних депозитів. Це переважно депозити іноземних акціонерів болгарських банків. Зараз в болгарській банківській системі близько 16 млрд левів іноземних депозитів. На початок 2010 р. загальна сума активів банківської системи досягла 70 млрд левів. В певній мірі це було пов'язано із заходами БНБ по зменшенню обов'язкових резервів комерційних банків.

Фондовий ринок Болгарії

Стан і проблеми фондового ринку Болгарії прямо впливають на діяльність широкого спектру установ, таких як компанії, що управляють активами, інвестиційні посередники, пенсійні фонди, комерційні банки, а також на 3 млн. болгарських та іноземних учасників.

В кінці 2006 – на початку 2007 рр. оборот Софійської фондової біржі складав 1 млрд левів за квартал. У наступні роки ситуація погіршилася у зв'язку з світовою кризою 2008–2009 рр. Найхарактернішими рисами фондового ринку країни в першому кварталі 2010 р. були спад ліквідності та відтік інвесторів. Реалізовані обороти зменшилися і досягли 8-річного мінімуму. Інвестори стали обережнішими із – за проблем з бюджетним дефіцитом в Болгарії в перші місяці 2010 р. та у зв'язку з грецькою кризою.

У першому кварталі 2010 р. індекси Софійської біржі майже не змінювалися в результаті слабкої активності покупців та продавців. Основний індекс цієї біржі – SOFIX – характеризувався спадом. Другий біржовий індекс – BG40, який включає в два рази більше компаній, майже весь час рухався в діапазоні між 115 та 120 пунктами та завершив перший квартал 2010 р. із зростанням в 0,3 %. Середньоденні торгові обороти від торгівлі акціями впали до 1,3 млн левів. У галузевій структурі біржового обороту лідерство зберігає традиційно домінуючий сектор фінансового посередництва, хоча його частка поступово зменшується.

Для покращення ситуації уряд розробив стратегію розвитку Болгарської фондової біржі (БФБ) до кінця 2012 р. ВФБ поставила перед собою наступні завдання: введення нових інструментів, видів ордерів і можливостей для торгівлі; поліпшення інфраструктури ринку; залучення нових емітентів та інвесторів тощо. Створення можливості коротких продажів випусків акцій, включених в розрахунок основних індексів БФБ, дозволило б на пізнішому етапі пропонувати і деривативи (наприклад, ф'ючерси).

Загалом, владі Болгарії ще треба зробити багато, щоб фінансовий ринок країни був сприятливим до залучення іноземних інвестицій. Експертні розрахунки показують: щоб досягти рівноправного членства в ЄС, інвестиції в болгарську економіку повинні досягти 25 % ВВП, однак фонди ЄС, які сприяють цьому процесу, передбачають тільки 4–5 % цих потреб. Але у Болгарії сприятливе географічне становище для залучення інвестицій. Вона розташована на перехресті традиційних сухопутних шляхів між Європою і Азією, має вихід до моря. Все це дає їй перевагу при участі в інтернаціональних транспортно-комунікаційних перевезеннях. У країні добрі ґрунтові та кліматичні умови для ефективного і екологічно чистого землеробства. А багата природа і древня культура сприяють розвитку індустрії туризму, перш за все морського, гірського і бальнеологічного. У Болгарії також якісний людський капітал. Освітня система підготовки кадрів має великий набір дуже хороших за міжнародним стандартом професій. Молоді

болгарські спеціалісти в галузі інформаційних технологій, фінансової справи і медицини знаходять гарний прийом у розвинутих країнах. І хоча галузева наука ліквідована, але збереглися наукові школи в сільському господарстві, деяких продуктово-технологічних виробництвах, медицині, художній творчості та інших галузях.

За останні роки економіка Болгарії досягла високого ступеня стабільності, завдяки правильному поєднанню політичних заходів, досягнутому з допомогою створення системи валютного адміністрування, жорсткої фінансової позиції і регулювання заробітної плати. У розвитку економіки Болгарії спостерігаються позитивні тенденції і в таких сферах як туризм, ринок капіталу і банківська система. За даним Європейської Спільноти Болгарія досягла помітного прогресу в прийнятті нового законодавства в галузі руху капіталу і платежів. Інфраструктура країни постійно покращується, багато в чому завдяки припливу іноземних інвестицій, особливо із країн Європейського Союзу.

Для залучення іноземних інвестицій зараз наголос в Болгарії робиться на розвиток індустриальних парків, яких в країні нараховується 14. Їм надаються значні фінансові пільги.

Особливості отримання посвідки на проживання в Болгарії за інвестиції

Посвідка на проживання іноземним інвесторам у Болгарії надається при придбанні будинку або квартири на суму 300 тис. євро. Отримавши можливість перебування в країні від року до двох, можна претендувати на більш тривалий термін перебування в Болгарії, сплачуючи при цьому відповідні податки. Водночас, іноземні резиденти, котрі працюють у Болгарії, сплачують податок на доходи, отримані лише в цій країні.

Контрольні запитання

1. Які особливості реформування фінансової системи Болгарії у 90-х роках ХХ ст. ви можете назвати?
2. Які основні податки та збори в Болгарії ви можете назвати?
3. Які особливості фінансів болгарських підприємств ви можете назвати?
4. Які основні доходи і видатки фінансів домогосподарств у Болгарії?
5. Які особливості розвитку банківського сектору Болгарії ви можете назвати?
6. Які заходи здійснюються в Болгарії для залучення іноземних інвестицій?

РОЗДІЛ 27

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ХОРВАТІЇ

27.1. Публічні фінанси країни

В середині 90-х років ХХ ст. Хорватія виборола свою незалежність під час війни з Сербією, але це нанесло значні **втрати** фінансовій системі країни (близько 50 млрд дол. США). Фінансова система Хорватії включає публічні фінанси, фінанси підприємств та домогосподарств, фінансовий ринок. Останній почав розвиватися в кінці 90-х років ХХ ст. Публічні фінанси включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси публічних підприємств та організацій. Хорватія складається з 21 **жупанії** (округу). У свою чергу жупанії поділяються на громади та міста (у Хорватії існує 6695 населених пунктів, 204 з яких є містами). Крім того, існує два спеціальних округи (**котори**), які перебувають під контролем сербської меншини (Глина та Книн).

Основні доходи державного бюджету Хорватії формуються за рахунок прямих і непрямих податків. З початку ХХІ ст. країна почала отримувати значні надходження від туризму, а також від іноземних інвесторів. Хорватія активно приваблює туристів більш як тисячею кілометрів берегів (з островами – понад 5000 км.). Основні видатки Хорватія направляє на фінансування соціальної сфери, соціального забезпечення, універсальної системи охорони здоров'я, початкової та середньої освіти, на підтримку культури, інвестуючи у ЗМІ і літературу. Певні видатки країна виділяє на фінансування збройних сил та поліції. Загальна чисельність збройних сил Хорватії становить близько 19 тис. осіб (ще 3 тис. осіб служать у поліції), а кількість резервістів складає 21 тисячу. Доходи державного бюджету в 2015 р. склали 2,5 млрд дол. США, а видатки – 22,9 млрд дол. США. Система охорони здоров'я Хорватії фінансується за рахунок податків та соціальних внесків. Загалом, соціальне страхування включає пенсійне і медичне страхування. На пенсійне страхування припадає 50 % соціальних видатків, на медичне страхування – 30 %, а 20 % цих видатків спрямовується на виплату допомог на дітей, у випадку безробіття та на інші соціальні виплати. Перевищення видатків над доходами держави призвело до існування значного **державного боргу**, хоча поступово він зменшується. Так, у 2015 р. державний борг складав 62,1 млрд дол. США (89,5 % від ВВП), в 2018 р. він зменшився до 78 % від ВВП, а на 2020 р. було заплановано його зменшення до 65 % від ВВП, але економічна криза, породжена пандемією коронавірусу, не дала цього

зробити. Хорватія є 81-ю економікою світу і 21-ю в ЄС за номінальним ВВП (56 млрд дол. США у 2020 р.).

Хорватія зробила все, щоб вступити до Євросоюзу. Завдання, які ставила перед нею Єврокомісія у процесі вступних переговорів, були типовими для посткомуністичних держав: прискорити економічну реформу та реформування системи судочинства й публічної адміністрації, підвищити ефективність боротьби проти корупції, збільшити адміністративну спроможність тощо. Отже, головна причина того, що Болгарія і Румунія у 2007 р. приєдналися до ЄС, а Хорватія ні, полягає в тому, що 1995 року, коли перші подали заявку на членство, друга воювала із Сербією, а відтак офіційно поставила перед ЄС питання щодо свого вступу до Союзу лише на початку 2003 року. Крім того, країні не вдалося протидіяти становленню олігархату, який склався при проведенні приватизації державної власності.

Головною і дуже чутливою для Хорватії умовою початку переговорного процесу з ЄС була повна і безумовна співпраця з Гаазьким трибуналом, тобто видача міжнародному суду генералів хорватської армії, які обвинувачуються у скоєнні воєнних злочинів під час війни з Сербією в середині 90-их років ХХ ст. Тому у 2010 р. було видано Гаазькому трибуналу генерала Готовину, що позитивно позначилося на вступі Хорватії в ЄС.

Другим пріоритетом для Хорватії було членство в НАТО. Для забезпечення інтеграції країни у Північноатлантичний альянс хорватська сторона докорінно реформувала свої збройні сили в рамках програми НАТО, в тому числі і ПРМ, привела свої воєнні стандарти до стандартів НАТО. Дуже важливо, що Республіка Хорватія активно співпрацює з країнами регіону в рамках Адріатичної хартії, яка покликана сприяти зміцненню безпеки і стабільності у Південно-Східній Європі. У відповідності з заявами, які прозвучали під час самміту НАТО в Ризі, на наступному самміті Альянсу в 2008 р. Хорватія стала повноправним членом НАТО, що позитивно вплинуло і на фінансову систему країни.

Аналізуючи процес хорватського наближення до Євросоюзу і НАТО, важливо відзначити значні успіхи і досить високу динаміку цього процесу. Хорватська сторона всі свої зусилля зосереджує на досягненні своєї стратегічної мети, що також відбивається на рівні життя рядових громадян, який поступово покращується. При цьому Хорватія старається співпрацювати й з іншими країнами Європи, в тому числі з Україною. Так, протягом останніх кількох років перед кризою 2008–2009 рр. торгово-економічна співпраця між Україною і

Хорватією розвивалася досить динамічно: взаємний товарообіг за 2004–2006 рр. зріс майже втричі і в 2006 році становив 121,5 млн дол. США, з яких понад 80 млн дол. – експорт з України. Серед перспективних планів – збільшення об’ємів торгівлі, що є абсолютно реальним і можливим.

Світова фінансова криза 2008–2009 рр. негативно позначилась на фінансовій системі країни, але в 2010–2011 рр. Хорватія поступово вийшла з неї. Це дозволило країні стати членом ЄС 1 липня 2013 р., хоча переговори про вступ Хорватії до ЄС тривали шість років. Вступ Хорватії до ЄС насамперед ускладнювався територіальною суперечкою із сусідньою Словенією. Вона стала причиною вето, що Словенія як член ЄС наклала на прийняття Хорватії в 2008 р. Однак у 2009 р. Словенія погодилася скасувати заборону, а врегулювання конфлікту було доручено міжнародному арбітражу.

В кінці 2011 р. до влади в Хорватії прийшла лівоцентристська коаліція «Кукуріку», названа так за назвою ресторанчика, де велися переговори про створення цієї коаліції. Праві перебували при владі загалом 16 років. За час їхнього правління безробіття в Хорватії збільшилося до 17 %, а на експрем’єра І. Санадера було заведено справу за обвинуваченням у корупції і він був ув’язнений на кілька років. У наступні роки фінансова ситуація в країні поступово покращилася завдяки допомозі ЄС, хоча поки Хорватія не повністю пододала наслідки економічних втрат від війни із Сербією за вихід із СФРЮ. Незважаючи на це, Хорватія досить успішно працює над втіленням своїх головних внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів і вже досягла значних результатів на цьому шляху. Так, ВВП країни у 2015 р. склав 91,1 млрд дол. США, а в 2018 р. (за паритетом купівельної спроможності – 106 млрд дол. США).

Негативно позначилася на фінансовій системі Хорватії й світова економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу. Фінансова допомога, надана ЄС, частково зменшила негативні наслідки цієї кризи, але поки країна має проблеми із значним дефіцитом бюджету і державним боргом. Хорватія, незважаючи на високий рівень державного боргу (82,7 % ВВП у 2020 р.) та падіння економіки на 8,4 % у 2020 р. у зв’язку з наслідками COVID-19, зберігає стабільний рівень міжнародних кредитних рейтингів: Standard & Poor’s (03.2021) – ВВВ- (стабільний), Fitch Ratings (12.2020) – ВВВ- (стабільний), Moody’s (11.2020) – Вa1 (стабільний). У рейтингу Світового банку щодо задовільності умов для ведення бізнесу «Doing business 2020» Хорватія займає 51-ше місце. РХ належить до групи країн із дуже високим

рівнем індексу людського розвитку (43-тє місце) згідно зі Звітом про розвиток людства Програми розвитку ООН за 2020 р.

27.2. Податкова система Хорватії

Податок на доходи фізичних осіб сплачується за прогресивною шкалою і його ставки становлять 15 %; 25 %; 35 %; 45 % (див. табл. 27.1).

Таблиця 27.1

Податок з доходів фізичних осіб у Хорватії

Річний дохід, кун	Ставка оподаткування
До 38 400	15 %
38 400–96 000	25 %
96 000–268 800	35 %
Більше 268 800	45 %

Ставка податку на прибуток підприємств складає 18 % (раніше вона дорівнювала 20 %). При цьому компанії, річний прибуток яких не перевищує 3 млн кун (близько 402 тис євро), оподатковуються за ставкою 12 %. Податок на прибуток підприємств сплачується 12-ма рівними щомісячними платежами. У разі несвоєчасної сплати податку нараховується **штраф** в розмірі 6,54 %.

Дивіденди не обкладаються податком на прибуток підприємств, однак з них утримується **податок біля джерела** (окрім дивідендів, які виплачуються іншій компанії – резиденту Хорватії). Дивіденди, які виплачуються нерезиденту, оподатковуються за ставкою 12 %. Податком біля джерела в розмірі 15 % обкладаються **відсотки та роялті**, які виплачуються нерезиденту (не фізичній особі). Відсотки і роялті, які виплачуються компаніям, які зареєстровані в офшорах, обкладаються за ставкою 20 %.

Стандартна ставка податку на додану вартість зараз складає 25 % (раніше вона дорівнювала 22 %), знижені ставки дорівнюють 13 % або 5 % (раніше була ставка 0 % – з продажу молока, ліки, наукові журнали тощо).

Середня ставка **мита** для промислових товарів становить 3 %, для сільськогосподарських товарів – 22–24 %.

Податок з продажу нерухомості сплачує покупець за ставкою 5 % від вартості продажу.

Соціальні виплати на пенсійне страхування утримуються з доходів працівників роботодавцем за ставкою 20 % від окладу до утримання податків. Відрахування на медичне страхування стягуються за ставкою

17,2 % до окладу працівника до утримання з нього податків. Внески на соціальне страхування з інших доходів сплачуються за зниженими ставками: в розмірі 10 % в пенсійний фонд, за ставкою 7,5 % – на медичне страхування.

У податковій системі Хорватії передбачені наступні **податкові пільги** для інвесторів: для мікробізнесу при внесенні інвестицій від 50 тис. євро і створенні мінімум 3-х робочих місць; для малого, середнього і великого бізнесу при внесенні інвестицій від 150 тис. євро і створенні мінімум 5-ти робочих місць.

27.3. Фінанси домогосподарств в Хорватії

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками є сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних платежів, витрати на продукти харчування та транспорт, на медичні послуги. Базова освіта гарантується державою, а вищу освіту в Хорватії можна отримати у державних чи приватних вищих навчальних закладах.

Згідно із законом про пенсійне страхування, який вступив у дію в липні 1998 р., пенсійна система країни включає 3 рівні: солідарну систему; обов'язкова накопичувальна система; добровільна накопичувальна система. Було заплановано поступове підвищення віку виходу на пенсію: для чоловіків – з 60 до 65 років, для жінок – з 55 до 60 років.

Негативно позначилася на доходах громадян Хорватії війна із Сербією за вихід із Югославії в середині 90-х років ХХ ст., але за певний час цю проблему вдалося частково зняти. Так, у 2005 р. ВВП на душу населення країни (за паритетом купівельної спроможності) склав 12 400 дол. США. Мінімальна зарплата в 2006 р. склала 282 євро, а середня зарплата – 644 євро. Середній заробіток за день дорівнював в грудні 2006 р. 31 євро. За рейтингом купівельної спроможності на душу населення Хорватія у 2007 р. займала 29 місце в Європі (4565 євро).

В 2008–2009 рр. доходи знизилися із-за фінансової кризи в світі. У наступні роки ситуація покращилася. Так, у 2015 р. ВВП на душу населення склав 21 600 дол. США, а в 2018 р. ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) досягло рівня 25 807 дол. США. Кількість населення за межею бідності в Хорватії складає близько 20 %.

Загалом, Хорватія займає 46 місце в **індексі людського розвитку** Світового банку.

27.4. Фінанси підприємств в Хорватії

Основою доходів підприємств в країні є прибуток, внутрішні та зовнішні інвестиції, а основними витратами – сплата податків, соціальних внесків, виплати за кредитами. Переважна частина ВВП країни – 62,2 % – створюється в сфері послуг, 30,8 % – в промисловості; 7 % – в агропромисловому комплексі (АПК). Розподіл зайнятого населення наступний: АПК – 2,7 %; промисловість – 32,8 %, послуги – 64,5 %. Хорватія, зокрема, дуже зацікавлена у постачанні продукції української металургії, а саме сталевого листа для суднобудівельних підприємств і сфери будівництва, труб для будівництва газо- і нафтопроводів, комунальної сфери тощо. Водночас, хорватські підприємства хотіли б отримувати згадану продукцію безпосередньо від українських виробників, а не через ряд посередників. З іншого боку, в Україні зацікавлені у хорватській продукції, зокрема, в якісних винах.

В Хорватії в останнє десятиріччя стрімко прогресує туристичний бізнес, який перетворився в основний сектор економіки. Так, для прикладу, в 2013 р. країну відвідало 13 млн туристів. В Хорватії існує три основних курортних зони: 1) Пула – півострів Істрія; 2) Спліт – Середня Далмація; 3) Дубровнік – Південна Далмація. В 2007 р. в Хорватії поряд з термальним джерелом Терме – Тухель відкрився найбільший водно-лікувальний центр країни. Його площа складає 1 тис. м². Тут величезний вибір SPA – процедур на основі місцевої лікувальної води та грязей. Відпочиваючим на вибір також пропонують сім видів саун. Всі пляжі в Хорватії є у муніципальній власності, а вхід на них – вільний. Оренда лежаків та зонтів коштує 2 євро, а деякі готелі надають пляжне обладнання безплатно.

До основних туристичних центрів країни відносяться міста Спліт, Дубровнік та о. Брач. Острів Брач має довжину 40 км та ширину 12 км. Пором причалює до порту Супетара – найбільшого та одного з найдавніших міст, розташованих на острові. Здалеку містечко здається іграшковим зі своїми червоними черепичними дахами. Між іншим, червоною черепицею вкриті дахи будинки по всій Хорватії. Це частина державної політики в будівельній галузі. Якщо ж спробувати пройти однією з вузьких вуличок, що ведуть догори, вже за кілька кроків опиняєшся затиснутим у такому собі кам'яному мішку обабіч двоповерхових будівель. Чим вище йти, тим тихішими стають звуки набережної й тим щільніше стискають тебе обійми будинків, зведених із славнозвісного брачського білого каменю. Він – основна промислова складова острова. З цього каменю до нової ери будували палаци

римських імператорів, а більше як 200 років тому – Білий дім у Вашингтоні. Острів Брач приваблював туристів навіть у часи останньої війни на Балканах, наслідком якої став поділ колишньої Югославії на окремі держави. Порівняно недалеко, в місті Шибеник, точилися тривалі бої, натомість тут, на островах, завжди панували мир та спокій. А ще ліберальні ціни. У воєнні роки перетнути протоку й пожити кілька тижнів на острові коштувало дуже дешево при збереженні якості індустрії послуг, яка почала зароджуватися тут ще від часів правління авторитарного Йосипа Броза Тіто. Та й тепер німці та французи воліють узимку орендувати апартаменти в острівній частині Хорватії: тут їм перебувати дешевше, ніж узимку платити за опалення вдома.

Серед перспективних напрямків співпраці Хорватії та України дуже важливим є розвиток туристичних зв'язків, адже це саме та сфера, яка динамічно розвивається і в Хорватії, і в Україні, особливо в останні десятиріччя. Так, нещодавно закінчились переговори хорватської компанії «Eurotourist» з українським ОАО «Львів-Інтуртранс» щодо організації міжнародної автобусної лінії Загреб–Київ. Паралельно проводиться робота з ознайомлення хорватських туристичних агентств із рекреативними можливостями карпатських та інших українських курортів. Однак, треба враховувати той факт, що Хорватія в останні роки стала робити ставку на розвиток не масового, а **елітного** туризму. В 2020 р. планувалося, що кількість туристів сягне 17,5 млн осіб і це принесе країні 17 млрд дол. доходу, але пандемія коронавірусу не дала реалізувати ці плани.

В 2021 р. «Оператор ГТС України» почав працювати над створенням маршруту доставки скрапленого природного газу з Хорватії до України через територію Угорщини. Це пов'язано з тим, що 01.01.2021 р. на острові Крк в Хорватії почав працювати плавучий LNG-термінал з пропускною спроможністю 2,6 млрд куб. метрів газу на рік, який відкриває доступ до глобального LNG-ринку. Інтеграція хорватського і українського ринків природного газу забезпечить можливість зберігання хорватського газу в українських сховищах, що посилить енергетичну безпеку в регіоні.

Інвестиційна привабливість Хорватії для іноземних інвесторів пояснюється наступними причинами: країна є членом ЄС, тому понад 15 тис іноземних компаній обрали Хорватію для розширення свого бізнесу; привабливі податкові пільги, угоди про уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами ЄС та відсутність митних зборів в середині ЄС; стратегічне розташування Хорватії; висококваліфікована робоча сила; існування 11 вільних економічних зон в країні.

27.5. Фінансовий ринок Хорватії

В країні функціонують всі складові фінансового ринку, зокрема фондова біржа, але домінуючим його сегментом є банківський сектор. Він включає близько 30 комерційних банків (зокрема, й кілька іноземних) та 5 ощадних банків, які мають більше 1000 відділень по всій країні. Небанківський сектор представлений фінансовими посередниками, страховими і лізинговими компаніями, компаніями з управління активами, компаніями з управління пенсійними фондами. Зокрема, ринок страхування до світової кризи 2008–2009 рр. був представлений 25 страховими компаніями, більшість із яких було хорватськими. До кризи 2008–2009 рр. існувало близько 30 компаній з управління активами, які управляли 100 відкритими і 9 закрити інвестиційними фондами. Після кризи 2008–2009 рр. частина страхових компаній та компаній з управління активами збанкрутувала. Загребська банківська фондова біржа торгує акціями хорватських компаній, а також облігаціями та комерційними векселями.

Центральний банк Хорватії було створено в кінці грудня 1990 р., а в 1997 р. його перейменовано в Хорватський народний банк (такий банк було існував у 1943–1945 рр. у Загребі, що випускав банкноти Незалежної держави Хорватія). Центральний банк регулює обіг грошової одиниці Хорватії – куни, а також діяльність комерційних банків та інших фінансових установ країни. Зокрема, Центральний банк Хорватії регулює діяльність ощадних банків і кредитних союзів.

Куна перебуває в обігу з 1999 р., яка була запроваджена на заміну хорватського динара. В свою чергу, хорватський динар був запроваджений у 1991 р. на заміну югославського динара, який був сильно знецінений під час війни за незалежність. В травні 2018 р. було заплановано, що Хорватія перейде на євро протягом наступних 5–7 років. Станом на 09.11.2021 р. валютний курс хорватської куни становив 6,494 кун за один долар США та 7,518 євро за одне євро. Вступ до зони євро гальмується значним державним боргом. Крім того, ряд політичних партій не підтримує перехід Хорватії до євро. Вступ країни до зони євро гальмується й значним державним боргом, який перевищує норматив ЄС (60 % від ВВП). Тим не менше правоцентристський уряд прем'єр-міністра А. Пленковича має на меті до червня 2022 р. отримати дозвіл від Єврозони для переходу на євро з січня 2023 р. Запровадження євро популярне в Хорватії: згідно з опитуванням громадян у липні 2021 р., понад 60 % виборців підтримали введення євро. Однак, в листопаді 2021 р. в країні не відбувся референдум щодо запровадження євро в країні, оскільки ініціаторам референдуму не

з змогли зібрати необхідних 370 тис підписів (їм вдалося отримати тільки 340 тис підписів). Водночас, уряд Хорватії стверджує, що введення євро дозволить зняти валютний ризик, знизити процентні ставки, покращить кредитний рейтинг країни та відкриє шлях до збільшення інвестицій в економіку країни, де панує туризм.

Небанківський сектор регулює Хорватське агентство нагляду за фінансовими послугами (HANFA), яке почало діяти з 2005 р. Воно відповідає за регулювання та нагляд за діяльністю таких структур: брокерських компаній, інвестиційних компаній, консалтингових компаній страхових компаній тощо. Державне агентство зі страхування депозитів та санації банків відповідає за нагляд за схемами гарантування депозитів. Органами регулювання фінансового ринку в країні також виступають: Хорватський реєстр кредитних зобов'язань; Центральний реєстр застрахованих осіб та Фінансове агентство, які надають специфічну допоміжні послуги іншим учасникам фінансового ринку країни.

Перед вступом до ЄС та після вступу в цю організацію Хорватія стала отримувати значні інвестиції з ЄС, а також з провідних країн Європейського Союзу і світу та міжнародних фінансових організацій. Так, інвестиції Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) до Хорватії у 2006 р. склали 270 млн. євро. В свою чергу, хорватський бізнес почав інвестувати свої кошти в сусідні країни, а також в Україну. Зокрема, з боку хорватських бізнесменів триває значна зацікавленість до вкладання капіталу в українську економіку. Так, об'єми прямих інвестицій із Хорватії в економіку України, як і товарообіг, за 2004–2006 роки збільшились утричі і станом на 1 січня 2007 р. становили трохи більше 3,5 млн. дол. Звичайно, це ще далеко не оптимальні показники, однак за ними стоять реальні вкладення хорватських підприємств, які, наприклад, працюють в українському сільському господарстві, хімічній і нафтохімічній промисловості, в сфері будівництва. Разом з тим, сьогодні є кілька перспективних проектів, які передбачають здійснення хорватських інвестицій в Україну. Планується, що сума інвестицій хорватської сторони в медичну галузь України складе 15 млн євро. Стосовно виходу українських підприємств на ринок Хорватії, то українські бізнесмени ще недостатньо поінформовані про можливості, які відкриваються перед ними в цій країні, яка 01.07.2013 р. приєдналася до Євросоюзу. Тому, одночасно з підтримкою залучення хорватських інвестицій в Україну, посольство України в Хорватії доклатиме максимум зусиль, щоб привести на хорватське Адриатичне узбережжя якомога більшу кількість українських бізнесменів. Це стосується не

тільки купівлі нерухомості, а й відкриття в Хорватії представництв великих підприємств України.

Вільні економічні зони в Хорватії

Для залучення іноземних інвестицій в країні створені 11 вільних економічних зон (ВЕЗ). Ці зони на території країни створені на підставі законів, виданих Урядом Республіки Хорватії. Зараз в країні функціонують такі ВЕЗ: 1) Кранін-Загір'я; 2) Вуковар; 3) Кукуляново; 4) Лука-Рієка-Шкрльєво; 5) Осієк; 6) Спліт-Далмація; 7) Загреб; 8) портова зона Плоче; 9) порт Пула; 10) порт Рієка. Товари можуть поставлятися у ВЕЗ і використовуватися для виробництва, переробки, зберігання товарів, для оптової торгівлі, для стратегічної підтримки бізнесу, для створення центрів технологічного розвитку та інновацій, а також для небанківських послуг. Водночас, ведення діяльності з роздрібною діяльністю в межах ВЕЗ не дозволяється. ПДВ сплачується тільки тоді, коли товари залишають ВЕЗ, і коли їх кінцевим пунктом є ринок ЄС, в тому числі й внутрішній ринок Хорватії. Якщо предметом поставки товарів із ВЕЗ є треті країни, такі товари звільняються від сплати ПДВ.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і витрати державного бюджету Хорватії?
2. Які основні доходи і витрати місцевих бюджетів у Хорватії?
3. Які основні податки існують у Хорватії?
4. Як можна охарактеризувати стан фінансів домогосподарств у Хорватії?
5. Які основні доходи і витрати підприємств у Хорватії?
6. Чим характеризується інвестиційна ситуація в Хорватії?

ТЕСТИ

з курсу «Фінансові системи країн ЄС»

1. Вставте пропущене слово:

_____ – це діяльність компанії поза юрисдикції будь-якої держави.

- а) офшорна діяльність;
- б) торгова діяльність;
- в) банківська діяльність;
- г) усі відповіді неправильні.

2. Розбіжності у податках у різних країнах ЄС залежать від:

- а) характеру оподаткування доходів і витрат;
- б) виробничих відносин;
- в) ринку товарів і факторів виробництва;
- г) всі відповіді правильні.

3. Угорщина вступила до Європейського Союзу:

- а) 01.05.1991 р.;
- б) 01.05.2000 р.;
- в) 01.05.2004 р.;
- г) 01.05.2006 р.

4. Податкова система країни – це сукупність:

- а) податків, зборів і платежів;
- б) принципів і методів встановлення, зміни чи скасування податків;
- в) дій, що забезпечують сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства;
- г) всі відповіді правильні.

5. Відмінності в рівні оподаткування різних країн пов'язані з:

- а) традиціями оподаткування;
- б) моделлю ринкової економіки;
- в) еволюцією структури податкової системи;
- г) всі відповіді правильні.

6. До прямих податків належать:

- а) внески працівників у фонди соціального страхування;
- б) податок на споживання;

- в) податок на додану вартість;
- г) усі відповіді неправильні.

7. Умовами підвищення ролі прямих податків є:

- а) політика уніфікації податкових систем;
- б) зближення методів стягування податків;
- в) підвищення життєвого рівня переважної більшості населення;
- г) усі відповіді неправильні.

8. При визначенні податкового обов'язку країни виходять з принципів джерела, стабільності розмірів податків, резидентства:

- а) так;
- б) ні.

9. Країни чи відокремлені території єдиних держав, де на державному рівні для певного типу компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, знижені чи скасовані вимоги до бухгалтерського обліку, частково або цілком зняті митні та торговельні обмеження – це:

- а) спеціальна економічна зона;
- б) офшорна зона;
- в) територія пріоритетного розвитку;
- г) всі відповіді правильні.

10. Вставте пропущене слово:

_____ – це платіж з прибутку компанії її власникам, який здійснюється або у формі готівки, або у формі акцій.

- а) дивіденд;
- б) відсоток;
- в) процент;
- г) податок.

11. Прояв подвійного оподаткування можна ідентифікувати за такою ознакою:

- а) обкладання одного податкового об'єкта кілька разів за один податковий період;
- б) оподаткування різних об'єктів більше одного разу владою одного рівня;
- в) одночасне обкладання тим самим податком на рівні компанії і на рівні акціонерів;
- г) обкладання одним і тим же податком його платника в двох різних країнах.

12. Вставте пропущене слово:

_____ – це діяльність компанії поза юрисдикції будь-якої держави.

- а) офшорна діяльність;
- б) торгова діяльність;
- в) банківська діяльність;
- г) страхова діяльність.

13. Вставте пропущене слово:

_____ – це податки, що стягуються безпосередньо з доходів одержувачів доходів.

- а) прямі податки;
- б) непрямі податки;
- в) акцизи;
- г) земельні податки.

14. Латвія вступила до Європейського Союзу:

- а) 01.05.1991 р.;
- б) 01.05.1993 р.;
- в) 01.05.2000 р.;
- г) 01.05.2004 р.

15. Вставте пропущене слово:

_____ – це усі податкові платежі за поточний фінансовий рік у відсотковому відношенні до ВВП.

- а) податковий тягар;
- б) податкові знижки;
- в) податковий тягар;
- г) державний борг.

16. Вставте пропущене слово: _____ – це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння.

- а) податкове планування;
- б) податковий злочин;
- в) оптимізація податків;
- г) виведення коштів в офшори.

17. Вставте пропущене слово:

_____ – це вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів, прав на такі кошти, джерела

їх походження, місцезнаходження, переміщення тощо з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню ними.

- а) «відмивання» грошей;
- б) податкове планування;
- в) оптимізація податків;
- г) оптимізація видатків.

18. Подвійне оподаткування полягає в:

- а) одночасній сплаті податків в своїй країні та в країні-імпортері;
- б) почерговій сплаті податків в своїй країні та в країні-імпортері;
- в) почерговій сплаті податків в своїй країні та в країні-експортері;
- г) одночасній сплаті податків фізичною та юридичною особою.

19. Договори про уникнення подвійного оподаткування, що укладаються між країнами ЄС, ґрунтуються на моделях податкових договорів, розроблених ОЕСР:

- а) так;
- б) ні.

20. Якій з названих країн ЄС і МВФ надали після кризи 2008–2009 рр. фінансову допомогу в розмірі близько 300 млрд дол., щоб вона пододала її наслідки?

- а) Італія;
- б) Іспанія;
- в) Греція;
- г) Португалія.

21. Сучасні принципи оподаткування у країнах ЄС відображають:

- а) темпи зростання прямих і непрямих податків;
- б) розподіл компетенції між органами влади на центральному і місцевому рівнях;
- в) економічний і політичний стан країни;
- г) всі відповіді правильні.

22. Чехія вступила до Європейського Союзу:

- а) 01.05.1994 р.;
- б) 01.05.2003 р.;
- в) 01.05.2004 р.;
- г) 01.05.2005 р.

23. Прояв подвійного оподаткування можна ідентифікувати за такою ознакою:

- а) обкладання одного податкового об'єкта кілька разів за один податковий період;
- б) оподаткування різних об'єктів більше одного разу владою одного рівня;
- в) одночасне обкладання тим самим податком на рівні компанії і на рівні акціонерів;
- г) всі види правильні.

24. Вставте пропущене слово:

_____ – це штучне зниження податкових зобов'язань до такого рівня, при якому оподаткування досягає найменшої величини.

- а) податкове планування;
- б) ухилення від податків.
- в) втеча від податків;
- г) зменшення ПДВ.

25. Країни чи відокремлені території єдиних держав, де на державному рівні для певного типу компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, знижені чи скасовані вимоги до бухгалтерського обліку, частково або цілком зняті митні та торговельні обмеження – це:

- а) спеціальна економічна зона;
- б) офшорна зона;
- в) територія пріоритетного розвитку;
- г) всі відповіді правильні.

26. Сучасні принципи оподаткування відбивають:

- а) темпи зростання податків;
- б) розподіл компетенції між органами влади на різних рівнях;
- в) економічний стан країни;
- г) всі відповіді правильні.

27. Умовами підвищення ролі прямих податків у провідних країнах світу є:

- а) політика уніфікації податкових систем;
- б) зближення методів стягування податків;
- в) підвищення життєвого рівня переважної більшості населення;
- г) підвищення інфляції в країні.

28. Вставте пропущене слово. Державні квоти _____ втручання держави в ринкову економіку.

- а) розширюють;
- б) обмежують;
- в) дозволяють;
- г) забороняють.

29. У Польщі основні доходи державного бюджету забезпечують:

- а) прямі податки;
- б) непрямі податки;
- в) мито;
- г) фінансова допомога ЄС.

30. В якій з країн ЄС з 90-х років ХХ століття було введено такий додатковий податок, як «надбавка за солідарність» ?

- а) Німеччина;
- б) Франція;
- в) Іспанія;
- г) Бельгія.

31. Фіскальна функція податкової системи забезпечує державі:

- а) гарантоване і стабільне надходження доходів у бюджет;
- б) підтримку соціальної рівноваги.
- в) можливість впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
- г) всі відповіді правильні.

32. У Франції основні доходи державного бюджету забезпечують:

- а) прямі податки;
- б) непрямі податки;
- в) мито;
- г) фінансова допомога США.

33. В якій з названих країн ЄС об'являвся дефолт?

- а) Бельгія;
- б) Австрія;
- в) Греція;
- г) Португалія.

34. Розбіжності у податках в країнах ЄС залежать від:

- а) характеру оподаткування доходів;
- б) виробничих відносин;

- в) ринку факторів виробництва;
- г) всі відповіді правильні.

35. *Словаччина вступила до Європейського Союзу:*

- а) 01.05.1990 р.;
- б) 01.05.2004 р.;
- в) 01.05.2005 р.;
- г) 01.05.2006 р.

36. *Вставте пропущене слово:*

_____ – це усі податкові платежі за поточний фінансовий рік у відсотковому відношенні до ВВП.

- а) податковий тягар;
- б) податкові знижки;
- в) соціальні знижки;
- г) фіскальні знижки.

37. *В якому році Італія вступила до ЄС?*

- а) 1963;
- б) 1973;
- в) 1979;
- г) 1982.

38. *В якій країні ЄС було об'явлено дефолт в 2015 р.?*

- а) Німеччина;
- б) Греція;
- в) Ірландія;
- г) Чехія.

39. *Вставте пропущене слово. При врахуванні принципу соціальної справедливості при побудові податкової системи необхідно з'ясувати, які податки: пропорційні, прогресивні чи _____ – найкраще відповідають вимогам вертикальної рівності.*

- а) лінійні;
- б) регресивні;
- в) фіксовані;
- г) добровільні.

40. *Дайте правильну відповідь. 1 барель нафти включає:*

- а) 100 літрів;
- б) 130 літрів;

- в) 160 літрів;
- г) 180 літрів.

41. *Яка з названих країн ЄС має найбільший державний зовнішній борг?*

- а) Італія;
- б) Іспанія;
- в) Греція;
- г) Португалія.

42. *Коли був введений в Італії податок на додану вартість?*

- а) в 1965 р.;
- б) в 1970 р.;
- в) в 1973 р.;
- г) в 2001 р.

43. *У більшості країн ЄС основні доходи державного бюджету забезпечують:*

- а) прямі податки;
- б) непрямі податки;
- в) перерахування з місцевих бюджетів;
- г) кредити МВФ.

44. *В якому році громадяни Великої Британії проголосували за вихід з ЄС?*

- а) 2015 р.;
- б) 2016 р.;
- в) 2020 р.;
- г) 2021 р.

45. *Фіскальна функція податкової системи забезпечує державі:*

- а) можливість впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
- б) гарантоване і стабільне надходження доходів у бюджет;
- в) підтримку соціальної рівноваги;
- г) підтримку політичної рівноваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.
2. Андрусевич Н. Зелений курс для України: як виграти від співпраці за новою європейською політикою. URL: <https://www.eurointegrations.com.ua/experts/2021/04/7122740/>
3. Андрущенко В. Л., Варналій З. С., Прокопенко І. А., Тучак Т. В. Податкові системи зарубіжних держав: навч. посіб. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. 222 с.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії / пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
5. Бойко О. Велика промислова екологізація або як здійснюють екомодернізацію підприємства у ЄС? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/9/668987/>
6. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 256 с.
7. Бюджет Латвии – 2020: главные статьи расходов: веб-сайт. URL: <https://lv.sputniknews.ru/20200123/Byudzhhet-2020-glavnye-stati-raskhodov--13104470.html>
8. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС: збірник директив ЄС з питань державних закупівель (зі вступним словом Стіна Бруун-Нільсена та доктора Юджина Стюарта. 2015. 637 с. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvyu-yes-po-zakupivlyah-1.pdf>
9. Дімітрова Т. Тіньова економіка Болгарії – виклик для фінансової політики країни. Журнал європейської економіки. Т. 11 (грудень): ТНЕУ, 2012. С. 468–489.
10. Дьяконова І. І., Макаренко М. І., Журавка Ф. О. та ін. Міжнародні фінанси: навч. посіб.; за ред. М. І. Макаренка, І. І. Дьяконової. Київ: ЦУЛ, 2013. 548 с.
11. Зарплата в Португалії. *Порадник*: веб-сайт. URL: <https://poradnik.com.ua/kraini-svitu/europe/portugal/zarplata-v-portuhaliyi.htm>

12. «Зелені» перегони. Як Україні не втратити доступ до ринку ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekopromyslovist/2021/02/26/671344/>
13. Івашко О. А. Теорія фінансів: навч. посіб. вид. 2-ге; допов. і переробл. Харків : ФОП Панов А. М., 2020. 408 с.
14. Єврокомісія представила план боротьби з кліматичними змінами. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1936472-yevrokomisiya-predstavila-plan-borotbi-zi-zminoyu-klimatu-do-2050-roku>
15. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 639 с.
16. Карлін М. І. Податкові системи зарубіжних країн. Київ: Кондор, 2018. 368 с.
17. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн. Київ: Кондор, 2021. 368 с.
18. Карлін М. І. Досвід функціонування спеціальних економічних зон у постсоціалістичних країнах та можливості його застосування в Україні. *Наукові записки. НУ «Острозька Академія». Серія «Економіка»*. Острог: Вид-во НУ«ОА», 2016. № 3(31). С. 126–132.
19. Карлін М. Зростання ролі фінансово-екологічних інструментів у світовій та національних економіках: проблема вибору для України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. № 2(14). 166 с. С. 117–124.
20. Карлін М. Проблеми і перспективи фіскальної децентралізації в Україні в контексті світового досвіду. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 3 (19). 152 с. С. 121–127.
21. Карлін М. І. Особливості здійснення та фінансування публічних закупівель у країнах Вишеградської групи в сучасних умовах. *Економічний форум ЛНТУ*. Луцьк: Луцький національний технічний університет. 2021. № 3. С. 116–124.
22. Карлін М. І., Балак І. О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи: навч. посіб. Луцьк: Надстир'я, 2012. 500 с.
23. Карлін М. І. Борисюк О. А., Стащук О. В. Роль структурних елементів «зелених» фінансів в фінансових системах зарубіжних країн: досвід для України. *Економіка і фінанси*. Дніпропетровськ, 2017. № 8. С. 41–53.
24. Карлін М. І., Кошкіна К. О. Здійснення публічних закупівель в Польщі: досвід для України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал /*

- уклад. Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 4 (20). С. 121–127.
25. Карлін М. І. Кошкіна К. О. Особливості розвитку публічних закупівель в Україні в контексті євроінтеграції. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал* / уклад. Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 4 (20). С. 120–126.
 26. Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.
 27. Кліматичні фінанси: кол. моногр.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Карліна. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 184 с.
 28. Крисоватий А. І., Мельник В. М., Коцюк Т. В. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: моногр.; за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 236 с.
 29. Малолітнева В. Інноваційне партнерство як спеціальна процедура публічних закупівель у Європейському Союзі та засіб розвитку інновацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 90–97.
 30. Малолітнева В. Екологічність як перевага: як Києву запровадити досвід ЄС у зелених закупівлях. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/07/2/7125025/>
 31. Налоги в мире. *Налоговая система Греции*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-gretsii/>
 32. Налоги в мире. *Налоговая система Дании*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-danii/>
 33. Налоги в мире. *Налоговая система Испании*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-ispanii/>
 34. Налоги в мире. *Налоговая система Финляндии*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-finlyandii/>
 35. Оподаткування Греції. Gregodom: веб-сайт. URL: <https://www.gregodom.ua/article/taxation>
 36. Оподаткування Ірландії. SigTax: веб-сайт. URL: <https://sigtax.com.ua/nalogovaya-systema-yrlandyyu>
 37. Оподаткування в Литві: веб-сайт. URL: <https://fbs-tax.com/uk/tax-planning/lithuania/taxation-in-lithuania/>
 38. Налоги на Мальте. *Immigrantinvest*: веб-сайт. URL: <https://immigrantinvest.com/blog/taxes-in-malta/>

39. Особливості податкової системи Португалії. *Порадник*: веб-сайт. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/portugal/podatkovaya-systema-portuhaliyi.htm>
40. Офіційний сайт Міністерства фінансів Польщі. URL: <https://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne>
41. Пікетті Т. Капітал в XXI столітті / пер. з англ. Н. Полонської. Київ: Наш Формат, 2016. 696 с.
42. Податки та система оподаткування у Фінляндії. *MIGRANT.BIZ.UA*: веб-сайт. URL: <https://migrant.biz.ua/finliandiia/biznes-fi/podatky-u-finliandiia.html>
43. Податкова система Польщі. URL: <http://www.migrant.info.pl/podatkovaya-sistema-polschi.html>
44. Податкова система Словенії. Sibiz: веб-сайт. URL: <http://user.spletnik.si/P004190314/taxes.html>
45. Податкова система Хорватії. *Adrionika*: веб-сайт. URL: <https://www.adrionika.com/ru/nalogi-i-rashody-v-horvatii>
46. Порфирьев Б. Н. «Зеленые» тенденции в мировой финансовой системе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 9. С. 5–16.
47. Приятельчук О.А. Сучасні тенденції економічного зростання країн скандинавського регіону як результат реалізації регіональної моделі соціальної економіки. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. Вип. 25. С. 619–624.
48. Публічні закупівлі Польщі, Угорщини, Чехії та України. URL: <https://ti-ukraine.org/news/publiczni-zakupivli-Polshchi-Ugorshchyny-Chehiji-ta-Ukrainy>.
49. Рабінович М. Зелені публічні закупівлі: сходінка до Європейського Зеленого курсу. URL: <https://delo.ua/opinions/zeleni-publichni-zakupivli-chodinka-do-jevropejs-378340/>
50. Резнікова Н., Панченко В. «Зелений» аудит. *Український тиждень*. 2021. № 47. С. 22–25.
51. Руденко Ю. М., Токар В. В. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2010. 348 с.
52. Сайт Центрального банку Німеччини. URL: <http://www.bundesbank.de/>
53. Система місцевих платежів в Україні: теорія, історія, перспективи: колективна моногр. / за заг. ред. М. І. Карліна, І. О. Цимбалюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 188 с.

54. 2021 Таблица налогов – Эстония, Латвия, Литва : веб-сайт. URL: <https://www.roedl.com/en-gb/de/about-us/locations/latvia/documents/roedl-partner-steuertabelle-est-lva-ltu-2021-ru.pdf>
55. Фінансова система Австрії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/13331222/finansi/finansi_avstriyi
56. Фінансова система Італії: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/33356/finansi/finansova_sistema_italiyi
57. Фінансова система Іспанії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/33357/finansi/finansova_sistema_ispaniyi
58. Фінанси Мальти. *Навчальні матеріали онлайн*: веб-сайт https://pidru4niki.com/12331119/finansi/finansi_malti
59. Финансовая система Дании: веб-сайт. URL: https://prezi.com/_sew-буvtggab/presentation/
60. Фінансова система Словенії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/10751107/finansi/finansi_sloveni-yi#78
61. Финансовая система Финляндии. *Структура финансовой системы Финляндии*: веб-сайт. URL: https://spravochnick.ru/finansy/finansovaya_sistema_finlyandi
62. Шатковський О. Централізація закупівель: приклади країн ЄС. *Держзакупівлі*. 2016. № 9. С. 10–19.
63. Чернищук Я. 5 рецептів самоврядування: що зробило успішною місцеву владу в Польщі. <https://www.eurointegrations.com.ua/experts/2020/10/15/7115065/>
64. Цибульник Н. Ю. Досвід країн ЄС щодо здійснення публічних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса: МГУ. 2017. № 28. С. 94–99.
65. Яременко С. Контроль публічних закупівель в Польщі. Досвід для України. URL: <https://dozorro.org/blog/kontrol-publichnih-zakupivel-dosvid-polshi-dlya-ukrayini>
66. Які податки платять в Італії. *Єуработа*: веб-сайт. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/italy/economy/jaki-podatki-platjat-v-italii>
67. Bień W. Rynek papierów wartościowych. Warszawa. Difin, 2001. 374 s.
68. Karlin M., Batiuk O. Fiscal decentralization in the countries of the Visegrad group and Ukraine: a comparative analysis. *Visegrad journal on human rights*. № 1. 2021. S. 155–162.
69. Karlin M., Ivashko O. Reforma decentralizacji na Ukrainie: obecny stan, wyniki, perspektywy. *Studia dualne szansą na wdrażanie*

- innowacji i rozwój gospodarki*; red. naukowa S. Skrzypek-Ahmed. (монографія). Lublin: WSEiI w Lublinie, 2019. S. 153–160.
70. Karlin M., Suchek S. Problems and prospects of using ecological financial and credit instruments in the countries of the world and in Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 2 (22). С. 177–185.
 71. Malinowska-Misiang E., Misiang W. *Finanse publiczne w Polsce*. WPLN, 2007. 732 s.
 72. Owsiak S. *Finanse publiczne. Ekonomia i polityka*. Warszawa. WN PWN, 2006. 310 s.
 73. Osiatynski J. *Finanse publiczne. Ekonomia I polityka*. Warszawa. WNPWN, 2006. 310 s.
 74. Pekova Jitka. *Hospodareni a finance uzemni samospravy*. Management press, Praha. 2004. 375 s.
 75. Public Procurement Law. Poland. URL: <https://www.fnp.org.pl/assets/Polish-Procurement-Law-2017-consolidated.pdf>

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Акцизи – непрямі податки на товари і послуги, включені в ціну окремих товарів (насамперед на алкогольні та тютюнові товари).

Біткоїн – один з популярних видів криптовалюти.

Блокчейн – вибудований за певними правилами безперервний послідовний ланцюжок блоків, що містять інформацію. Найчастіше копії ланцюжків блоків зберігаються на безлічі різних комп'ютерів незалежно один від одного.

Відмивання грошей – операції, що приховують джерело виникнення або призначення грошових сум із метою надання їм законного характеру.

Девальвація – зниження фіксованого курсу однієї валюти щодо інших за рішенням керівної грошово-кредитної установи.

«Держава загального добробуту» – це держава, у якій доступ до суспільних послуг наданий всім громадянам країни без винятку. Прикладом таких країн є насамперед Скандинавські країни.

Державний борг – сума заборгованості держави за кредитними операціями.

Державний бюджет – кошторис щорічних доходів і видатків держави, затверджений законом.

Дефіцит бюджету – перевищення витрат бюджету держави над його доходами.

Електронний бізнес – будь-яка ділова активність, при здійсненні якої використовуються комунікаційні можливості глобальних інформаційних мереж з метою отримання прибутку.

Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу всередині країни та за кордоном.

Камеральний контроль – це контроль, який здійснюють податкові працівники на своїх робочих місцях. Вони перевіряють декларації платників податків без виїзду до них.

Консультанти з податків у Німеччині – це не працівники Мінфіну, але останній видає їм ліцензію на право їх діяльності. Робота без ліцензії суворо карається. Вони надають платні консультації платникам податків щодо законного зменшення оподаткованої бази, допомагають розробити розрахунки податкових зобов'язань.

Криптовалюта – цифрова валюта, яка не має готівкової форми. Її емісія та облік виконується децентралізованою системою повністю в

автоматичному режимі. Принциповою особливістю криптовалюти є збереження інформації у блокчейні.

Легалізація (відмивання) доходів – це дії, спрямовані на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, так само набуття, володіння або використання коштів або іншого майна, за умови усвідомлення особою, що вони були доходами.

Лібералізація економіки – процес зменшення державного регулювання господарської діяльності.

Майнінг криптовалют – процес виробництва криптовалют.

Надбавка на солідарність – це додаток до прибуткового податку в Німеччині, яка була введена в березні 1991 року, надходження від якої направляються на фінансування великомасштабних проектів в Східних землях (колишній НДР). Ставка «надбавки на солідарність» корегується щорічно.

Неформальний сектор – сектор економіки, в якому домінують не ліцензовані продавці вітчизняних товарів і послуг.

ОЕСР – Організація економічного співробітництва і розвитку, яка включає 30-ть найбільш розвинутих країн світу.

Офшорні зони – це поза національні фінансові центри, які здійснюють значні обсяги кредитування й фінансування у валютах інших країн. Оскільки офшорні зони мають пільговий податковий режим (звільнення від місцевих податків), їх також називають «податковими гаванями».

Податкова гавань – держава чи територія, яка проводить політику залучення капіталів з-за кордону шляхом надання податкових та інших пільг.

Податкова карта – це документ, на основі якого утримується податок утримується із заробітної плати у Німеччині. В карті, яка заповнюється в общині по місцю проживання, посвідчується податковий клас, кількість дітей, віро сповідування працюючого. Далі в неї заноситься сума звільнення від податку по досягненні працюючим 64-річного віку (фіксована сума звільнення для осіб з фізичними вадами (інвалідів) з тим, щоб ці суми були враховані у роботодавця і фінансового відомства (общин, землі).

Податок на додану вартість – це вид непрямого оподаткування. Він сплачується кінцевим споживачем при купівлі товарів та послуг, а також на різних стадіях виробництва та реалізації товарів.

Профіцит бюджету – перевищення доходів держави над її видатками.

Спеціальні економічні зони – територіальні комплекси з пільговим режимом для іноземних інвесторів.

Транснаціональна корпорація (ТНК) – об'єднання підприємств, що складається з головної компанії та закордонних філіалів.

Трансферні ціни – ціни внутрішньої корпоративної торгівлі між підрозділами однієї і тієї ж корпорації в різних країнах, які відмінні від ринкових та використовуються для переведення прибутків і зменшення податків.

Траст – це відносини довірчої власності між людьми, не обов'язково виражені в договірній формі. Однак у міжнародній практиці податкового планування найчастіше використовують трасти, що мають явно виражену договірну форму. Згідно з домовленістю, засновник передає довірчому власнику належні йому активи, покладаючи на нього обов'язок сумлінно управляти ними від свого імені для отримання вигоди на користь третіх осіб або бенефіціарів. Отже, трастові відносини формуються між трьома особами: засновником, довірчим власником і бенефіціаром. Засновник трасту може одночасно бути його керуючим або бенефіціаром.

ФАТФ – це міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби з відмиванням грошей.

Фіатні гроші (також декретні, приказні, фідучіарні) – тип грошей або валюти, цінність яких походить не від власної вартості або гарантії обміну на золото або іншу валюту, а від державного наказу використання їх як засобу платежу.

Холдингова компанія – це суб'єкт господарювання, який володіє контрольними пакетами інших суб'єктів господарювання і управляє їхньою діяльністю та контролює її.

«Чорний» список ФАТФ – це перелік держав та залежних територій, які не співпрацюють з ФАТФ щодо боротьби з ухиленням від оподаткування та з відмивання «брудних» грошей на їх територіях.

Церковний податок – це обов'язковий загальнодержавний податок у Німеччині. Встановлюючи церковний податок як обов'язковий, центральний уряд заручився підтримкою католицької церкви.

Ціна демпінгова – експортна ціна, нижча від витрат виробництва.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Акциз 21, 57, 77, 105, 149, 157–158, 167, 175, 186–187, 201, 217, 231, 246–247, 259, 272, 289, 330
- Вільні економічні зони 110, 173, 178–179, 261–262, 277, 346, 364
- Гральний бізнес 158, 176, 187
- Мито 21, 248, 273, 358
- Офшор 56, 74, 84, 87, 95, 117, 135, 174, 207, 280, 298–299
- Офшорна компанія 88–89, 95, 118, 178, 200, 205, 305, 321
- Підприємства з іноземними інвестиціями 83, 95, 118, 121, 152, 195, 206, 223, 336, 351, 359
- Податок з продажу 187, 284
- Податок на гральний бізнес 18, 158, 187, 248, 273, 342
- Податок на дарування 67, 93, 218, 231, 290, 316
- Податок на приріст капіталу 20, 71
- Податок на додану вартість 15, 21, 41, 57, 68, 71, 91, 93, 105, 117, 130, 139, 149, 157–158, 167, 175, 186, 188, 197, 205, 212, 215–216, 230–231, 245, 259, 271–272, 289, 299, 316, 330, 344, 358, 364
- Податок на заробітну плату 22–23, 137, 140, 184, 193, 202, 215, 220, 232, 245–246, 251, 259, 270, 286, 288, 332, 345–346, 358, 359
- Податок на нерухомість 20, 42–43, 57, 74, 78, 106, 117, 149, 159, 216, 232, 289–290, 345, 358
- Податок на прибуток корпорацій 20, 41, 66–67, 77, 92, 104, 118, 129, 139–140, 148, 157, 246, 305, 328, 343
- Податкова амністія 57–58
- Податковий тягар 127, 170, 178, 187, 205
- Податок на здійснення підприємницької діяльності 93, 105, 159, 187–188, 193, 200–201, 231, 328
- Роялті 78, 175, 287, 299, 301, 316, 330
- Спеціальна економічна зона 195–196, 243
- Технопарк 196, 208, 224, 238, 337, 354
- Угоди про запобігання подвійного оподаткування 71, 120, 176, 247, 275–276, 281, 290, 300–301, 321

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Ангела Меркель 27
Віктор Понта 331
Володимир Мечіар 235
Ігор Коломойський 86, 307, 310
Еммануель Макрон 41, 46–47, 49
Клаус Йоганіс 331
Климент Охридський 346
Лаура Кьовеші 331
Лівія Драгня 331
Маріо Драгі 51
Міклош Дзурінда 235
Нікос Анастасіадіас 289
Олександр Шалленберг 99
Олаф Шольц 27
Румен Радєв 340
Себастьян Курц 100

Навчальне видання

**Карлін Микола Іванович,
Івашко Олена Анатоліївна**

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Підручник

Друкується в авторській редакції
Верстка *Ілони Савицької*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 22,32 ум. друк. арк., 21,66 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 90. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.